

ISSN: 1302-5570

Journal of Dependence

bağımlılık
Dergisi

CİLT / VOLUME: 25 - SAYI / NUMBER: 3

2024

dergipark.org.tr/tr/pub/bagimli

YAYIN KURULU

Yayın Yönetmenleri

Prof. Dr. Ö. Ayhan Kalyoncu

İstanbul, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Yasin Genç

Gelişim Üniversitesi İstanbul, Türkiye

Doç. Dr. Mehmet Emin Demirkol

Çukurova Üniversitesi, Adana, Türkiye

Dil Editörü

Nejla Yıldız, MA

İstatistik Editörleri

Prof. Dr. Deniz Ünal

Çukurova Üniversitesi, Adana, Türkiye

Doç. Dr. Çağatay Çavuşoğlu

Şanlıurfa Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Şanlıurfa, Türkiye

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Yıldız Akvardar

Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Prof. Dr. Zehra Arıkan

Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye

Prof. Dr. Elif Mutlu

İstanbul Galata Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Prof. Dr. Rabia Bilici

Erenköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, İstanbul, Türkiye

Prof. Dr. Hakan Coşkunol

Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye

Prof. Dr. Mehmet Çakıcı

Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa, KKTC

Doç. Dr. Ulaş M. Çamsarı

Mayo Clinic College of Medicine, Rochester, Minnesota, USA

Prof. Dr. Nesrin Dilbaz

Üsküdar Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Prof. Dr. Cüneyt Evren

İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Prof. Dr. Kültegin Ögel

Acıbadem Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Prof. Dr. Didem Behice Öztop

Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye

Prof. Dr. Özgür Öztürk

İstanbul Psikiyatri Enstitüsü, İstanbul, Türkiye

Prof. Dr. Defne Tamar Gürol

İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Prof. Dr. Berna Uluğ

Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye

Prof. Dr. Erdal Vardar

Trakya Üniversitesi, Edirne, Türkiye

Prof. Dr. Görkem Yarıbaşı

Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye

Prof. Dr. Zeki Yüncü

Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye

Prof. Dr. Köksal Alptekin

Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, Türkiye

Doç. Dr. Aslıhan İbiloğlu

Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, Türkiye

Prof. Dr. Behçet Coşar

Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye

Prof. Dr. Orhan Doğan

Gelişim Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarında olmak üzere yılda 4 sayı çıkar. / The journal is quarterly published in March, June, September and December.

Bağımlılık Dergisi; Türk Tıp Dizini, Türk Psikiyatri Dizini, Turk Medline, Türkiye Atıf Dizini, Chemical Abstracts, dizinlerinde yer almaktadır. / Journal of Dependence is indexed in TR Index, Türk Psikiyatri Dizini, Turk Medline, Turkish Citation Index, Chemical Abstracts.

Dergide yer alan yazı, şekil, tablo ya da resimlerin bir bölümü ya da tamamı izinsiz kopyalanamaz ya da basılamaz. Dergiden alıntı yapacak tıbbi dergi ve kitapların, dergiyi kaynak olarak belirtmesi gereklidir. Yayınlanan yazıların bilimsel ve etik sorumluluğu yazarlara aittir. Dergimiz yayınlanan yazılarda belirtilen görüşlere resmen katılmaz, hiçbir ürün yada servis reklamı için garanti vermez.

Any of the articles, tables, figures and pictures are not allowed to be copied completely or partially without authorization. The medical journals and books which will quote, have to indicate The Journal as reference. The articles and opinions in The Journal are in scientific and ethical responsibility of the authors. The Journal does not agree officially with the articles, and does not guarantee any of the advertised products and services.

Yayımlanma Tarihi/Publication Date: Eylül 2024 / Spetember 2024

ISSN: 1302-5570

Üç ayda bir yayımlanan süreli yayındır.
International scientific journal published quarterly.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

ARAŞTIRMA/RESEARCH

- 225 **Pregabalin Addiction: A Bibliometric Analysis**
Pregabalin Bağımlılığı: Bibliyometrik Bir Analiz
Fatma Gül SAK, Esra USLU
- 235 **Mediating Effect of Happiness in the Relationship between Positive Childhood Experiences and Social Media Addiction in Young Adults**
Genç Yetişkinlerde Olumlu Çocukluk Yaşantıları ve Sosyal Medya Bağımlılığı İlişkisinde Mutluluğun Aracılık Etkisi
Gülçin Güler ÖZTEKİN
- 244 **Sanal Dünyada Maskelerimiz: Sanal Kimlik, Benlik Saygısı ve İnternet Bağımlılığının İlişkisi**
Our Masks in the Virtual World: Relationship between Virtual Identity, Self-Esteem and Internet Addiction
Pelin KABAR
- 254 **Illicit Drug Use Patterns among Hospitalized Patients after the COVID-19 Pandemic and Economic Crisis**
COVID-19 Pandemisi ve Ekonomik Kriz Sonrasında Hastanede Yatan Hastalarda Madde Kullanım Örüntüleri
Ali Baran TANRIKULU, Onur KOÇHAN
- 262 **Effect of Severity of Depression and Perceived Social Support on Suicidal Ideation among Patients Hospitalized with Substance Use Disorder**
Madde Kullanım Bozukluğu İle Hastaneye Yatırılan Hastalarda Depresyonun Şiddeti ve Algılanan Sosyal Desteğin İntihar Düşüncesi Üzerindeki Etkisi
Sıdıka BAZİKİ ÇETİN, İrem PEKER, Ülker ATILAN FEDAİ
- 271 **Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği-Yetişkin Formu: Güvenirlik Genelleme Meta Analizi**
Social Media Addiction Scale-Adult Form: Reliability Generalization Meta-Analysis
İsmailcan DOĞAN
- 286 **Effect of Mindfulness on Treatment Motivation in Patients with Substance Use Disorder**
Madde Kullanım Bozukluğu Olan Hastalarda Bilinçli Farkındalığın Tedavi Motivasyonu Üzerindeki Etkisi
Ali Baran TANRIKULU, Kübra KAYAOĞLU
- 295 **Bireysel ve Sosyal Faktörlerin Madde Bağımlılığı Şiddeti Üzerindeki Yordayıcı Etkilerinin Karşılaştırılması**
Comparison of the Predictive Effects of Individual and Social Factors on Substance Abuse Severity
Selçuk ŞEN, Ahmet SAPANCI

DERLEME / REVIEW

- 311 **Kadınlarda Alkol ve Madde Bağımlılığında Toplumsal ve Kendini Damgalama**
Social and Self-Stigma in Alcohol and Drug Addiction among Women
Demet ATLAM, Ayça ÇINAROĞLU ASAR, Derya ŞAŞMAN KAYLI, Umut KIRLI
- 320 **Çevrimiçi Alışveriş Bağımlılığı: Sistemik Bir Derleme**
Online Shopping Addiction: A Systematic Review
Aybüke İrem ŞAHİN, İrem ÖZTÜRK, Gülay DİRİK

KİTAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW

- 336 **Kitap İncelemesi: Michael Pollan, Arzunun Botaniği, Sevin Okyay (Çeviri), Domingo, 2011, 232 s.**
Book Review: Michael Pollan, The Botany of Desire, Sevin Okyay (Translation), Domingo, 2011, 232 pp.
Kemal BALICA

Pregabalin Addiction: A Bibliometric Analysis

Pregabalin Bağımlılığı: Bibliyometrik Bir Analiz

Fatma Gül Sak¹ , Esra Uslu¹

1. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir

Abstract

Objective: Bibliometric analyses allow determining the scientific research profile, revealing the current situation on the subject, and identifying new research areas. Pregabalin addiction is an addiction that has serious consequences for the individual, family and society. For this reason, taking photographs of studies related to this field can be a guide for researchers. In this regard, the aim of the research is to bibliometrically examine publications addressing the issue of pregabalin addiction.

Method: The study was conducted in the Web of Science database. The keywords “pregabalin addiction” were used during the screening without any time limit.

Results: 150 publications were reached. Their publication dates were between 2003 and 2023, the average age of publication was 4.83, and the annual increase rate was 5%. The most active country was the United States of America, and the journal with the highest number of publications was “Frontiers in Psychiatry.” In addition, “gabapentin, abuse” was the most frequently used, “opioid, drug abuse” were the motor, “withdrawal” was niche, and “pain, substance” were emerging or disappearing themes. Besides, “neuropathic pain” was a basic theme, and “benzodiazepine” showed consistent development.

Conclusion: This is the first bibliometric study addressing pregabalin addiction and provided a comprehensive overview of pregabalin addiction over 20 years. From the quantitative perspective, the mean age of the study and the annual growth rate were low, and the number of studies was limited. Qualitative data showed that research topics mostly clustered on pregabalin addiction, addiction potential, abuse and taking with other drugs, and demonstrated a need for studies in addiction prevention, treatment, and rehabilitation.

Keywords: Bibliometric, pregabalin, addiction

Öz

Amaç: Bibliyometrik analizler, bilimsel araştırma profilinin belirlenmesine, konu ile ilgili mevcut durumun ortaya konmasına ve yeni araştırma alanlarının tespit edilebilmesine olanak sağlamaktadır. Pregabalin bağımlılığı birey, aile ve toplum açısından ciddi sonuçları olan bir bağımlılıktır. Bu nedenle bu alana ilişkin çalışmaların fotoğrafının çekilmesi araştırmacılar için yol gösterici olabilir. Bu doğrultuda araştırmanın amacı pregabalin bağımlılığı konusunu ele alan yayınları bibliyometrik olarak incelemektir.

Yöntem: Çalışma Web of Science veri tabanında yürütülmüştür. Tarama sırasında, süre sınırı olmaksızın “pregabalin addiction” anahtar kelimeleri kullanılmıştır.

Bulgular: Çalışmada 150 yayına ulaşılmış, yayınların yayım tarihleri 2003-2023 tarihleri arasında, yayın ortalama yaşı 4.83, yıllık artış oranı ise %5'tir. En aktif ülke Amerika Birleşik Devletleri, en çok yayın yapan dergi “Frontiers in Psychiatry”dir. Ayrıca “gabapentin, abuse” en sık kullanılan, “opioid, drug abuse” alana yön veren, “withdrawal” gelişmiş ancak izole kalmış, “pain, substance” ise yeni ortaya çıkan ya da kaybolan temalardır. Yanı sıra “neuropathic pain” alan için önemli bir konu iken, “benzodiazepin” konusu ise tutarlı gelişim göstermektedir.

Sonuç: Bu çalışma pregabalin bağımlılığını konu alan ilk bibliyometrik çalışmadır ve 20 yılda pregabalin bağımlılığına ilişkin kapsamlı bir bakış sağlamıştır. Nicel veriler sonucunda; çalışmanın ortalama yaşı ve yıllık büyüme oranının düşük, çalışma sayısının sınırlı olduğu görülmüştür. Nitel veriler araştırma konuların çoğunlukla pregabalin bağımlılığının; bağımlılık potansiyeli, kötüye kullanımı, diğer ilaçlarla birlikte alınması üzerinde kümelenildiğini, bağımlılığı önleme, tedavi etme ve rehabilitasyonuna alanlarında da çalışmalara ihtiyaç olduğunu göstermiştir.

Anahtar kelimeler: Bibliyometrik, pregabalin, bağımlılık

Introduction

Pregabalin is a new-generation antiepileptic that reduces the emission of multiple stimulants by reducing the calcium flux induced by depolarization (1). It is indicated for use in epilepsy, peripheral neuropathic pain, fibromyalgia, generalized anxiety disorder, and post-herpetic neuralgia (2). Pregabalin is also used to treat chronic itching, restless legs syndrome, social anxiety disorder, insomnia, and bipolar disorder (3). Unfortunately, however, much evidence exists in the literature about pregabalin abuse (2, 4, 5). The Swedish national register of adverse drug reactions data indicates that pregabalin has the potential for abuse (6). Studies following this report have similarly shown that pregabalin abuse may lead to addiction (5), poisoning (4), and drug withdrawal syndromes (2).

Pregabalin addiction does not have a specific definition in the DSM-5 diagnostic criteria. Therefore, this issue is addressed within the scope of the criteria under the diagnosis of "Other Substance Use Disorder". In its 2018 report, the World Health Organization reported the prevalence of pregabalin addiction and abuse as 0.25-22% (7). Prior or current opioid use, male gender, young age (18-45 years), chronic diseases, history of addiction, psychiatric comorbidities, and low socioeconomic status are defined as risk factors for pregabalin addiction and abuse (8). Its use over the therapeutic dose causes euphoria, it may be used for recreational purposes, and gives energy, creates a relaxing effect, potentiates some substances (especially opioids), and is preferred to cope with substance withdrawal (1,9), which may be reasons for abuse.

Pregabalin addiction can occur, mainly when used in high doses and for a long time. (1). Signs of pregabalin addiction include tolerance development, withdrawal symptoms such as vomiting, restlessness, tachycardia, agitation, and sweating that occur when the drug is abruptly discontinued or the dose is reduced, the inability to control the habit of using the drug, adverse effects on professional, social and family life and a tendency to increase the dose or frequency taken (10,11).

Pregabalin addiction can have serious consequences. These include physical problems such as vomiting, tachycardia, agitation, and sweating; mental and emotional problems such as decreased attention and concentration, anxiety, mood disorder, and agitation; social and professional difficulties caused by disruptions in communication, relationships and roles, risky behaviours to obtain the drug and the risk of overdose to produce the desired effect, and death (10-12). Profiling the studies on this addiction with severe consequences for the individual, family, and society can guide researchers, and bibliometric analyses emerge as an opportunity in this context.

Bibliometric analysis is a new approach to presenting qualitative and quantitative data on a particular topic (13). It allows to determine the scientific research profile, reveal the current state for an issue, and identify new research areas (13,14). At this point, it is inevitable that a bibliometric analysis on pregabalin addiction, which has a high addiction rate, tends to increase the dose due to tolerance developing towards the drug, and as a result has the risk of overdose and death, will contribute to the field. Thus, the present study aimed to examine publications addressing pregabalin addiction bibliometrically.

Method

Study Design

This is a bibliometric study and used the guide developed by Donthu et al. (15). According to this guide, the bibliometric analysis procedure consists of four consecutive steps. These steps are as follows.

Step 1: Defining the purpose and scope of the bibliometric study,

Step 2: Selecting the most appropriate bibliometric analysis,

Step 3: Collecting data for bibliometric analysis,

Step 4: Performing bibliometric analysis and writing down the findings (15).

Data Collection

The research used secondary data from the Web of Science (WOS) database and included studies addressing pregabalin addiction (N=150). There was no restriction on the publication type, and all studies whose publication language was English were included. This is a bibliometric study addressing pregabalin addiction. Therefore, this study did not require ethics committee approval and an informed consent form.

The WOS database used during the study was searched in June 2023. The English keywords “pregabalin addiction” were used during the search without any time limit. The search yielded 161 publications. Of these, 11 non-English publications were excluded (German n=6, French n=2, Japanese n=1, Russian n=1, Spanish n=1). The research was completed with 150 publications (N=150). Included and excluded studies are indicated in the flowchart in Figure 1.

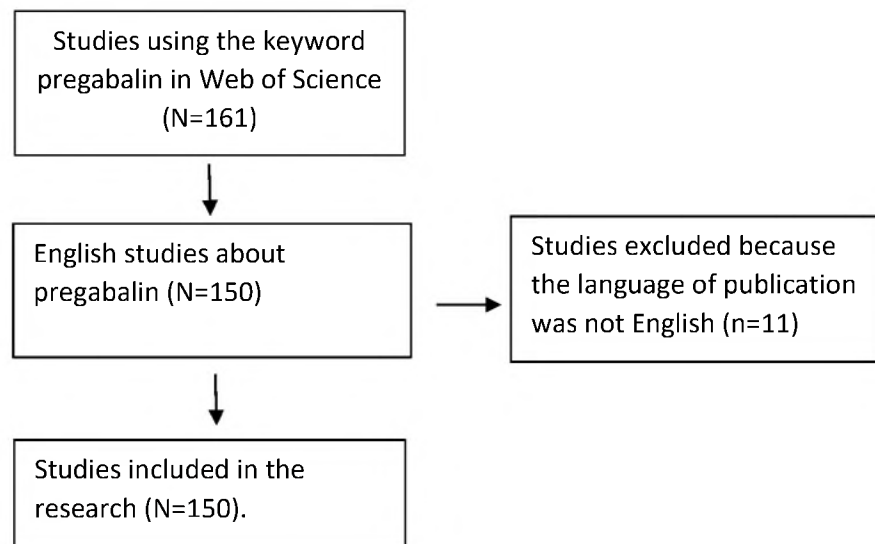

Figure 1. Flowchart indicating included and excluded studies

For data analysis, all the data obtained from the WOS database were first downloaded in BibTeX format and uploaded to the biblioshiny program, an extension of the R program. The studies were then examined for publication language. Random publications were selected from the data set to evaluate their fit for the purpose of the study. Those not meeting the inclusion criteria were excluded. Synonyms were combined (abuse: misuse, opioids: opioid, drug abuse: drug misuse, addiction: dependence, gabapentinoids: gabapentinoid), after which the analysis process was started.

Statistical Analysis

The biblioshiny interface of the open access R program (R 4.2.2.) in the bibliometrix tool was used for data analysis. R package and bibliometrix tool are recommended for comprehensive scientific mapping analyses (16). “Author’s keywords” were used in the entire data analysis process, and the details were presented under four main headings.

1. Essential information: Key information about related publications is presented in this context. Data analyses are presented as numbers, percentages, or proportional values (Table 1).
2. Treemap: It is an analysis technique that reduces a data set to the most frequently seen words and offers an idea about the boundaries of the subject. With this analysis, the words in the data set are sorted by their frequency of occurrence (17). The first 25 most frequently used keywords were included in the treemap analysis in this study (Figure 2).
3. Trend topics: It reveals the distribution of themes specific to a subject by years. The size of the lines indicates the time interval in the publications of the relevant theme, the location of the circles

indicates the median dates, and the size indicates the word's frequency of use (17). In this study, the minimum word frequency was five, and the number of words per year was three (Figure 3).

4. Thematic map: This analysis reveals information about the conceptual and intellectual structure of the field (18). Each node in the map represents a network cluster, and node names represent words that belong to the cluster and have a higher occurrence network. Node sizes are determined by the number of publications the keyword occurs. Node location is based on cluster centrality and density (17). Two hundred fifty keywords and the fast greedy algorithm were used for thematic analysis. The minimum cluster frequency was determined as five, and the number of levels for each cluster as one (Figure 4).

The concepts that should be considered when interpreting the analysis are as follows: (14,15,17)

1. Centrality: It is represented by a horizontal line. It is a measure of the theme's relevance and external pertinence to other studies. The stronger the centrality, the more critical it is to the subject area.
2. Density: It is represented by a vertical line. It is a measure of the theme's development and internal cohesion. The stronger the intensity, the more coherent and integrated the subject.
3. Motor themes: They are located in the upper right quadrant and are characterized by high centrality and high density. They are the developed and vital themes of the research area.
4. Basic themes: They are located in the lower right quadrant and are characterized by high centrality and low density. They indicate the themes that are still developing for the research area.
5. Niche themes: They are located in the upper left quadrant and are characterized by low centrality and high density. They indicate that the research area contains developed but isolated themes.
6. Emerging or declining themes: They are located in the lower left quadrant and are characterized by low centrality and low density. They are considered emerging or disappearing themes for the research field.

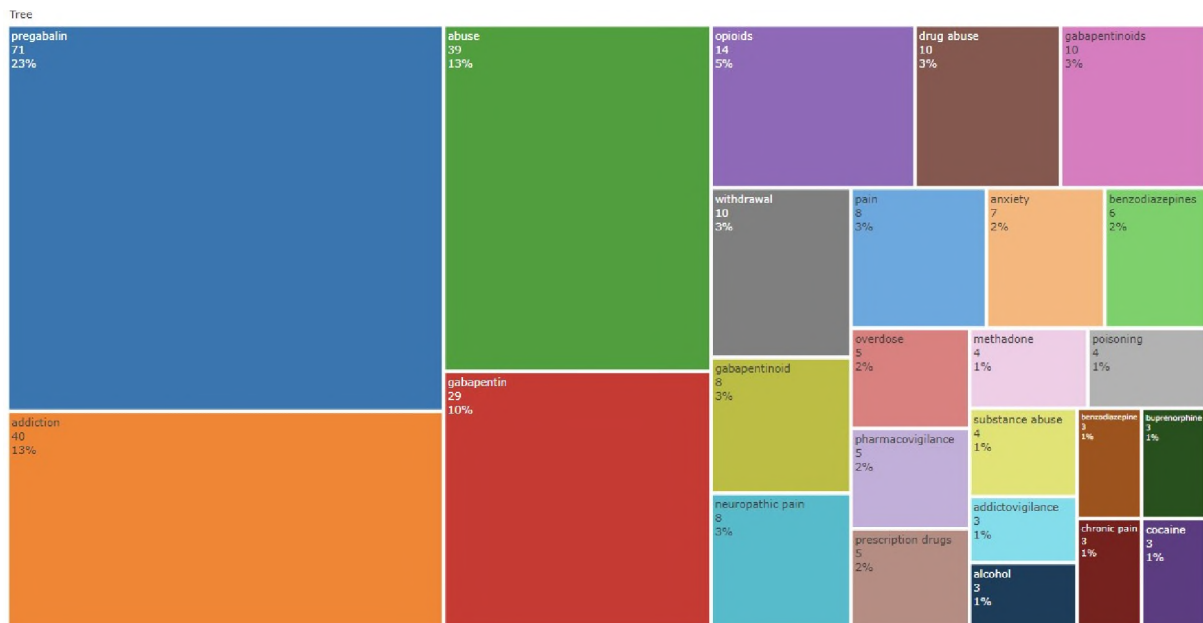

Figure 2. Prominent keywords in the treemap

Results

The publication dates of 150 (N=150) studies included in the study were between 2003 and 2023, and the mean publication age was 4.83. The studies were written by 675 authors, and the average citation for each

publication was 20.51. The country with the most publications was the United States of America (USA), and the journal with the most publications on the topic was Frontiers in Psychiatry (Table 1).

Table 1. Essential information on the publications

Key information	Results
Data	
Sources	91
Documents	150
Time range of publications	2003-2023
The average age of publication	4.83
Annual growth rate of publications	% 12.2
Authors	
Number of authors	675
Publication content	
Number of keywords used in publications	418
Number of sources used in publications	5628
Publication type (n)	
Research paper	107
Review	22
Editorial material	18
Meeting abstract	3
Citations	
The average number of citations in each publication	20.51
Country of the first three corresponding authors with the most publications (n)	
USA	28
Germany	17
United Kingdom	14
Top three journals with the most publications (n)	
Frontiers in Psychiatry	9
CNS Drugs /Journal of Psychoactive Drugs/Journal of Substance Use	5
Addiction/Expert Opinion on Investigational Drugs	4

The prominent keywords in the treemap were pregabalin (n=71, 24%), addiction (n=40, 13%), abuse (n=39, 13%) and gabapentin (n=29, 10%). These were followed by opioids (n=14, 5%), gabapentinoids (n=10, 3%), drug abuse (n=10, 3%), and withdrawal (n=10, 3%) (Figure 2).

Among the trend topics of the study, “pregabalin” was studied the most frequently, while “neuropathic pain” and “pharmacovigilance” were studied the longest. The themes of “opioids, gabapentin, gabapentinoids” have been in trend in the last three years (Figure 3).

According to the thematic map, the “pregabalin” theme, which was the most centrally located, the most studied and continues to develop, was a basic theme. “Neuropathic pain,” situated on the centrality line, was the second most central subject. The motor themes were in two clusters: the “drug abuse” cluster with higher centrality and “opioids” with the highest density. While “benzodiazepines” was on the density line, “withdrawal” has a niche theme. Emerging or declining themes were “substance” and “pain” (Figure 4).

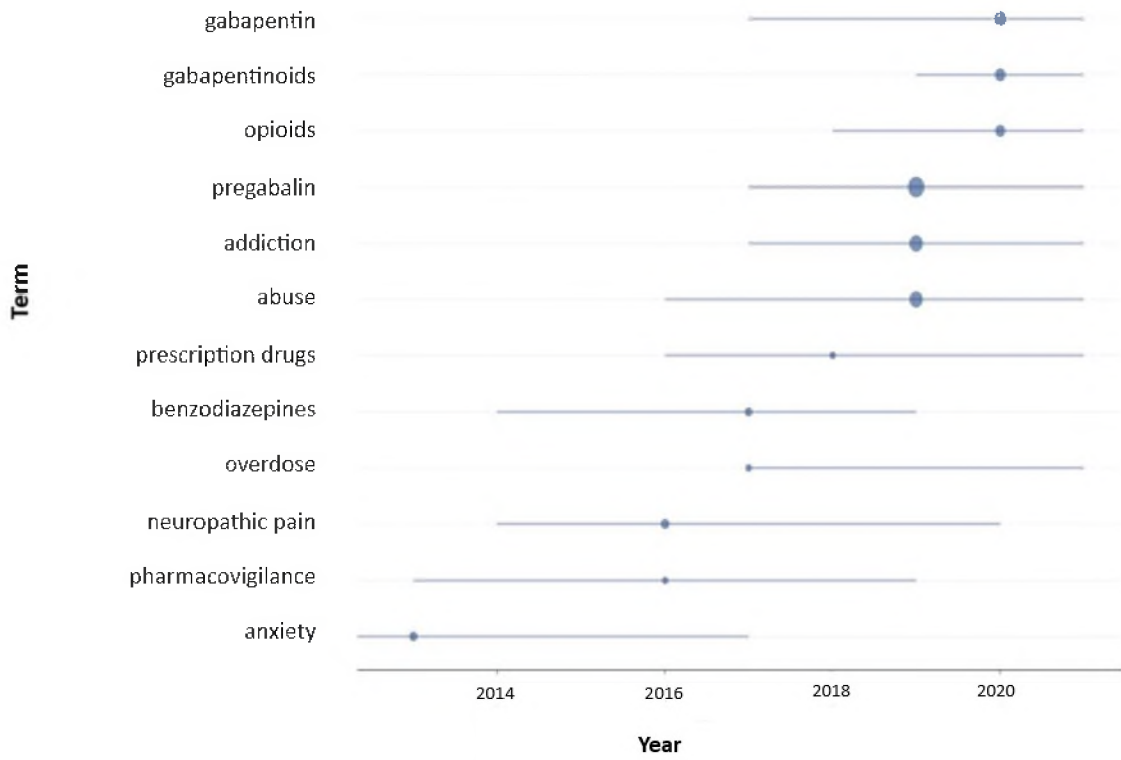

Figure 3. Authors' keywords trend topics

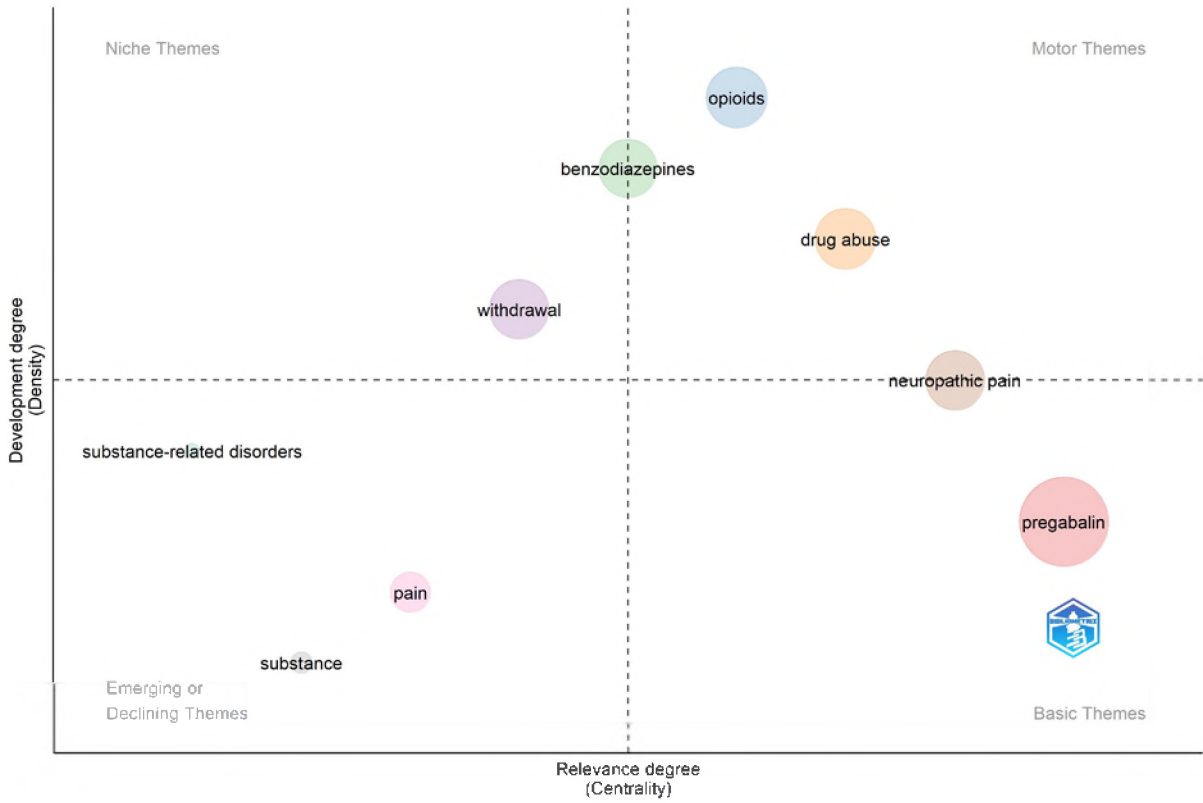

Figure 4. Authors' keywords thematic map

Discussion

The risk of addiction and serious consequences can occur if drugs such as pregabalin are misused, used outside its prescribing information, or overdosed (9, 19). Quantitative and qualitative bibliometric evaluations of studies addressing pregabalin addiction were made with this study. To our knowledge, this is the first bibliometric study on pregabalin addiction.

Our results showed that previously published studies on pregabalin addiction are limited in number and, as remarkable findings, previous studies had a history of only 20 years and a low annual growth rate, at about 5%. Thus, planning longitudinal studies, especially focusing on long-term effects seems essential. On the other hand, the fact that there were more research articles than other types of publications was a positive finding, as more new information will be obtained with more research.

Within the scope of the study, the countries and journals of the corresponding authors who made the most publications on the subject were also examined. The USA ranked first among the nations. Pregabalin ranked 30th on the list of most prescribed drugs in the USA in 2011. The fact that deaths due to synthetic opioids in the USA are almost twice as high as those in armed assaults and car accidents, and the widespread intake of pregabalin with these synthetic opioids (20) may be effective in bringing the USA to the first place in publications related to pregabalin addiction. The finding that "Frontiers in Psychiatry" was the journal with the most publications on the subject can be explained by addiction being treated within the scope of psychiatric disorders. However, it should be noted when interpreting these results that there were no noteworthy differences between the number of publications between countries and journals. But it is possible to say that there is limited research on pregabalin addiction.

Keywords are one of the most important elements that represent the essence of research. They provide an idea about the boundaries of the topic and the main issue that the article intends to present (21). The treemap analysis made within the scope of the study used the keywords that the authors used to describe their work. The keywords "pregabalin, addiction, gabapentin, abuse" were prominent in the studies on pregabalin addiction. The phrase "pregabalin addiction" was expected to rank first since it was the keyword used during the search. Gabapentin, like pregabalin, is an antiepileptic drug with similar indications and addictive properties (22). Both drugs are widely used for similar reasons (19), which may explain why pregabalin and gabapentin, called gabapentinoids (1), were among the prominent keywords in pregabalin addiction. Studies addressing these topics are likely to offer insights into the addiction potential of pregabalin, its mechanisms of action, risk factors for abuse, and treatment modalities. Therefore, these studies can guide healthcare professionals in the safe and effective use of the drug. Another prominent keyword was "abuse." When taken in high doses, pregabalin produces euphoria, energy and relaxation, potentiates the effect of some substances (especially opioids), and is a preferred agent in coping with substance withdrawal (1,9) which contribute to its abuse, making abuse a dominant word. It is essential for the consistency of the data that similar topics come to the fore within the scope of trend topics. Although research on pregabalin addiction provides some findings to examine the potential risk of addiction, it seems that more research is needed on problems caused by addiction, prevention and intervention. By researching this subject, health professionals can be better equipped to combat pregabalin addiction.

Thematic map analysis showed that the subject of "opioids" was a motor theme in research on pregabalin addiction. The emergence of opioids as a motor theme, one of the trend topics of the last three years, may be due to the effect of pregabalin on reducing opioid withdrawal syndrome (1). According to the results of a study, 39 of 440 individuals using opioids were found to use pregabalin (23). In another study, most individuals with pregabalin addiction were opioid users, supporting our result (5). Another motor theme was "drug abuse." The fact that the abuse rate of pregabalin varies in a wide range of 3-68% (24) may explain this. In addition, pregabalin is abused due to factors such as energizing, euphoric and relaxing effects and its recreational use (1, 9). This may explain why abuse was a motor theme. Considering the consequences of pregabalin abuse and addiction, it is encouraging that these topics are discussed in the publications.

Identifying situations that may pose a risk in abuse and planning studies that address individual and social containment methods to prevent these risks can provide guidance in managing pregabalin addiction.

Although pregabalin and benzodiazepines are different drug classes, they can be considered agents with similar effects. Pregabalin can be used as an adjunct to the withdrawal therapy of benzodiazepines (1,22,25). Since both classes of drugs have sedative actions, their simultaneous use can potentiate their effects (25). One study reported that the most common drug taken with pregabalin was benzodiazepines, and taking these two drugs together caused serious problems, even death (26). Prescribing pregabalin for benzodiazepine withdrawal and addiction is associated with the risk of drug abuse. In this study, “benzodiazepines” were located above the density line on the thematic map. Considering that the studies related to pregabalin addiction are still young in age and the number of studies is limited, it seems that this topic may become a motor theme over time.

Withdrawal symptoms may occur if pregabalin is discontinued or its dose is reduced (5). Individuals tend to retake this drug to avoid withdrawal symptoms (24). After a while, finding and using the medicine may become the most important focus of their lives (27). In this study, “withdrawal” emerged as a niche theme. It is crucial that drugs such as pregabalin are used as prescribed and following healthcare professionals’ recommendations. However, when withdrawal occurs, it is essential to develop a treatment protocol for withdrawal to control the symptoms (24). Case report outcomes can aid in developing the protocol.

Pregabalin is in the group of drugs used in the first-line treatment of neuropathic pain (22). Neuropathic pain can occur due to multiple sclerosis, diabetic neuropathy, traumatic nerve injury, and spinal cord injuries (28). Potential for addiction may thus arise with misuse or improper use of pregabalin for several patient groups. In this study, the subject of “neuropathic pain” was both among the trending topics and was on the line of centrality with a high rate of centrality in studies in the field of pregabalin addiction, consistent with the literature. This means that it is a very basic theme for the area. The fact that neuropathic pain is a symptom of many diseases and the effective use of pregabalin in its treatment suggests that this may become a motor theme as further studies will be performed in the future.

Author’s keywords were used in analysing the data in this study. “Pain” and “substance,” which are among the emerging or disappearing themes, may be components of another term due to the keyword preference of the authors. For example, “pain” can be a descriptor of neuropathic or chronic pain, and “substance” can be a descriptor of the term substance abuse. Although the size of the clusters indicates very few studies on the subject, the topics included in this theme should be interpreted with care. However, since pregabalin addiction is a young theme with few studies, “pain” and “substance” may be emerging rather than disappearing themes.

An interesting result obtained from this study is that no theme for the prevention, treatment and rehabilitation of addiction to a potentially addictive drug was not included in the analysis results. In addition, the fact that topics addressing the family and society were not included in the themes indicates some gaps regarding these subjects. Conducting studies on these topics can be instrumental in increasing knowledge and awareness, preventing addiction, preventing off-label use of drugs, and producing new policies.

This study has some limitations. First, the results are limited to the time covered by the literature search. Second, the literature search was done in the “Web of Science Core Collection” database. The last limitation of the study is that because the selected keywords were in English, only articles with English as the publication language were included in the analysis. Searches made in different time periods, databases, and languages may yield different research results.

In this study, a bibliometric publication map, including quantitative and qualitative evaluations, was created in line with the studies in the field of pregabalin addiction. The quantitative evaluation demonstrated that the publications on pregabalin addiction had a history of 20 years, the average age of publication was small, the number of publications was limited, the annual growth rate was low, the USA was the country with the most publications, and the journal “Frontiers in Psychiatry” was the journal with the highest number of published work. Qualitative evaluation showed that the studies focused on “gabapentin” and “abuse” and also revealed

that studies on “opioid” and “drug abuse” were motor themes, “neuropathic pain” was a basic theme, while “benzodiazepine” showed consistent development, and studies on “withdrawal” were niche. The results also showed that the research topics mainly were clustered on pregabalin addiction, addiction potential, abuse and taking with other drugs, and demonstrated a need for studies in addiction prevention, treatment, and rehabilitation. Based on these results, it is recommended that further, in-depth, and especially longitudinal research on pregabalin addiction should be conducted, and the study area be broadened to encompass the issue of combating addiction.

References

1. Chaudhary N, Jain S. Pregabalin addiction: Case report of a young adult. *International Healthcare Research Journal* 2020; 4(3): 60-63.
2. Bicknell M, Rhinds D. Assisted withdrawal of pregabalin in drug and alcohol users. *Prescriber* 2023; 34(5): 11-14.
3. Richardson JL, Damkier P, Diav-Citrin O, et al. A critical appraisal of controlled studies investigating malformation risks following pregabalin use in early pregnancy. *Br J Clin Pharmacol* 2023; 89(2): 630-640.
4. Kriikku P, Ojanpera I. Pregabalin and gabapentin in non-opioid poisoning deaths. *Forensic Sci Int* 2021; 324: 110830.
5. Yasmine C, Aicha D. Pregabalin addiction characteristics at oran: A cohort study. *Eur Psychiatry* 2021; 64(1), 559.
6. Bilgener E, Gümüş B. Pregabalin consumption in Turkey: Was it an abuse? *Farmacía* 2021; 69(6): 1189-1194.
7. World Health Organization. Clinical Review Report. Expert Committee on Drug Dependence 41. Meeting. Geneva, 12-16 November 2018. <https://www.who.int/news/item/16-11-2018-Expert-Committee-on-Drug-Dependence-meets-to-review-cannabis-and-other-substances>. Accessed 24.09.2023.
8. Servais L, Huberland V, Richelle L. Misuse of Pregabalin: A qualitative study from a patient's perspective. *BMC Public Health* 2023; 23(1): 1339.
9. Tekeli A, Çağlar AA, Karacan CD, Tuysun N. Ergenlik döneminde yeni bir tehdit: pregabalin suistimali. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastalıkları Dergisi* 2019; 9(2):164-166.
10. Aldemir E, Altıntoprak AE, Coşkunol H. Pregabalin bağımlılığı: Olgu sunumu. *Türk Psikiyatri Derg* 2015; 26(3): 217-220.
11. Koroğlu G. Sentetik kannabinoid kullanımı olan bir olguda pregabalin bağımlılığı/Pregabalin addiction in a case with synthetic cannabinoid use. *Dusunen Adam* 2017; 30(1): 62-65.
12. Duyan V, Gövebakan R. Madde Bağımlılığı ve Aile. 1. Baskı, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 2021: 11-27.
13. Kantek F, Yesilbas H, Aytur Ozen T. Leadership and care in nursing research: A bibliometric analysis. *J Adv Nurs* 2023; 79(3): 1119-1128.
14. Donthu N, Kumar S, Pandey N, Lim WM. Research constituents, intellectual structure, and collaboration patterns in *Journal of International Marketing*: An analytical retrospective. *Journal of International Marketing* 2021; 29(2): 1-25.
15. Donthu N, Kumar S, Mukherjee D, Pandey N, Lim WM. How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *J Bus Res* 2021; 133: 285-296.
16. Aria M, Cuccurullo C. Bibliometrix: An R-tool for comprehensive science mapping analysis. *Journal of Informetrics* 2017; 11(4): 959-975.
17. Bibliometrix. Knowledge Synthesis 3 Structures. Bibliometrix. <https://bibliometrix.org/biblioshiny/biblioshiny3.html>. Accessed 16.08.2023.
18. Jain J, Walia N, Singh S, Jain E. Mapping the field of behavioural biases: A literature review using bibliometric analysis. *Management Review Quarterly* 2022; 72(3): 823-855.
19. Kılıç FS, Aydın Ş. Nöropatik ağrı tedavisinde kullanılan ilaçların suistimali ve bağımlılığı. *Türkiye Klinikleri Farmakoloji Özel Sayı (Bağımlılık Yapan İlaçlara ve Maddelere Genel Bakış ve Farkındalık)*, Ankara: Türkiye Klinikleri Yayınevi, 2020: 1-76.
20. Gabr AA. Prevalence and risk factors of pregabalin misuse among patients with substance use disorder. *Al-Azhar Assiut Medical Journal* 2019; 17(4): 393-397.
21. Tripathi M, Kumar S, Sonker S, Babbar P. Occurrence of author keywords and keywords plus in social sciences and humanities research: A preliminary study. *COLLNET Journal of Scientometrics and Information Management* 2018; 12(2): 215-232.
22. Kardaş Ö, Kardaş B. Opioid kullanım bozukluğu olan ergende pregabalin kötüye kullanımı. *Journal of Contemporary Medicine* 2019; 9(2): 177-179.

23. McNamara S, Stokes S, Kilduff R, Shine A. Pregabalin abuse amongst opioid substitution treatment patients. *Ir Med J* 2015; 108(10): 309-310.
24. Çiçek E, Demirel B. Opioid kullanım bozukluğu olan hastalarda gabapentin ve pregabalin kullanım sıklığı. *Bağımlılık Dergisi* 2022; 23(2): 139-144.
25. Michael M. Low-dose pregabalin as adjunctive therapy in assisting benzodiazepine discontinuation: Two case reports in geriatric inpatient and outpatient setting. *Am J Geriatr Psychiatry* 2022; 30(4): 119-119.
26. Dufayet L, Care W, Deheul S, et al. Increase in pregabalin recreational use in adolescents in France. *Clin Toxicol* 2021; 59(11): 1027-1030.
27. Işık M. Madde Kullanımı ve Stratejik İletişim. 1. Baskı, Ankara: Sage Yayıncılık, 2013: 32-46.
28. Karlıbel İA, Aksoy MK. Ağrı-Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Bakışıyla Ağrıya Yaklaşım. 1. Baskı. Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2022: 339-397.

Yazar Katkıları: Tüm yazarlar ICMJE'in bir yazarda bulunmasını önerdiği tüm ölçütleri karşılamışlardır
Etik Onay: Bu çalışma için ilgili Etik Kuruldan etik onay alınmasına gerek yoktur.
Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.
Finansal Destek: Yazarlar finansal destek beyan etmemişlerdir.
Author Contributions: All authors met criteria recommended by ICMJE for being an author
Ethical Approval: Ethical approval was not necessary for this study.
Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The authors have declared that there is no conflict of interest.
Financial Disclosure: Authors declared no financial support

Mediating Effect of Happiness in the Relationship between Positive Childhood Experiences and Social Media Addiction in Young Adults

Genç Yetişkinlerde Olumlu Çocukluk Yaşantıları ve Sosyal Medya Bağımlılığı İlişkisinde Mutluluğun Aracılık Etkisi

Gülçin Güler Öztekin¹

1. Ağrı İbrahim Çeçen University, Ağrı

Abstract

Objective: This study focuses on exploring the connection between positive experiences during childhood, overall happiness, and the propensity for social media addiction in young adults.

Method: The study gathered data from 413 young adults in Turkey, averaging 25.73 years in age (Standard Deviation=4.77). Data collection involved using the Positive Childhood Experiences Scale, the Oxford Happiness Questionnaire, and the Social Media Addiction Scale. Mediation analysis was performed to examine the mediating effect of happiness.

Results: Positive childhood experiences were positively associated with happiness and negatively associated with social media addiction. There was a negative relationship between happiness and social media addiction. Happiness played a mediating role in the relationship between positive childhood experiences and social media addiction.

Conclusion: Participants with favorable experiences in childhood reported higher levels of happiness and less social media addiction. These results suggest that the social media addiction prevention and intervention programs should focus efforts on enhancing happiness and positive childhood experiences.

Keywords: Positive childhood experiences, happiness, social media addiction, young adults

Öz

Amaç: Bu çalışmanın amacı genç yetişkinlerde olumlu çocukluk yaşantıları, mutluluk ve sosyal medya bağımlılığı arasındaki ilişkisini araştırmaktır.

Yöntem: Veriler yaş ortalaması 25.73 (SS=4,77) olan 413 Türk genç yetişkinden elde edilmiştir. Veriler Olumlu Çocukluk Yaşantıları Ölçeği, Oxford Mutluluk Ölçeği ve Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği aracılığıyla toplanmıştır. Mutluluğun aracılık etkisini incelemek amacıyla aracılık analizi yapılmıştır.

Bulgular: Araştırmanın sonuçları, olumlu çocukluk yaşantılarının mutlulukla pozitif, sosyal medya bağımlılığıyla ise negatif ilişkili olduğunu göstermiştir. Mutluluk ile sosyal medya bağımlılığı arasında negatif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bulgular mutluluğun, olumlu çocukluk yaşantıları ile sosyal medya bağımlılığı arasındaki ilişkide aracı rol oynadığını da ortaya çıkarmıştır.

Sonuç: Çocuklukta olumlu deneyimler yaşayan katılımcılar daha yüksek düzeyde mutluluk ve daha az sosyal medya bağımlılığı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu sonuçlar, sosyal medya bağımlılığını önleme ve müdahale programlarının mutluluğu ve olumlu çocukluk yaşantılarını artırma çabalarına odaklanması gerektiğini göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Olumlu çocukluk yaşantıları, mutluluk, sosyal medya bağımlılığı, genç yetişkinler

Introduction

Childhood experiences are essential for the development and mental health of individuals throughout their lives (1). Positive childhood experiences refer to favorable experiences of internal and external perceived safety, security, and support from birth to age 18 (2). The Health Outcomes from Positive Experiences (HOPE) framework is based on the need to promote positive childhood experiences and to prevent or reduce adverse childhood experiences. The fundamental positive childhood experiences, such as being in nurturing and supportive relationships, gaining social and emotional competencies, functioning in safe, stable, protective and equitable environments, and having opportunities for constructive social participation and engagement, are essential to the healthy development of individuals (3).

These experiences contribute to the well-being of individuals as well as the healthy development, and are important factors in individuals' positive functioning in adulthood (4). In the literature, these experiences were positively associated with self-esteem, resilience (5), less psychopathological symptoms (6), and less substance use (4). Children whose parents were reported to be affectionate were found to have a reduced risk of mental health and developmental problems (1). These studies emphasize the importance of childhood experiences for the future of individuals. The expanding literature also provided evidence that positive childhood experiences had a relationship with less behavioral addictions. For example, these favorable experiences served as protective factors in the development of social media addiction (7).

Social media addiction refers to a type of behavioral addiction characterized by being excessively concerned about social media activities and an uncontrollable desire to use social media. This leads to impairments in work, interpersonal relationships, mental health and other important life areas (8). In the meta-analysis study, the prevalence rate of social media addiction was found to be 8% in Western/Northern Europe, 20% in Eastern/Southern Europe, 31% in Asia and 15% in North America (9). The recent study showed that the prevalence of social media addiction was 6.1% in Türkiye (10). These rates indicate that social media addiction is common among across nations.

In the literature, there are studies indicating the adverse effects of problematic social media use. A recent study with Turkish adolescents showed that social media addiction had a relationship with poor family functioning and low psychological adjustment (11). In addition, behavioral addictions such as internet addiction, smartphone addiction, digital game addiction and social media addiction negatively affected social connectedness (12) and the well-being of individuals (13). There are also studies regarding the relationship between childhood experiences and behavioral addiction. For example, early memories of warmth and safeness were negatively associated with mobile phone addiction (14). The longitudinal study showed that positive school experiences in childhood predicted less internet addiction in adolescence. On the other hand, neglect and community violence predicted higher levels of internet addiction (15). A history of adverse childhood experiences was positively associated with social media addiction (16). These studies show that individuals with less positive childhood experiences are more likely to develop behavioral addictions. Identifying the factors that regulate this relationship may reduce the development of these addictions. One of these factors may be happiness.

Happiness, which expresses joyful and pleasant emotions, is the individuals' cognitive and affective evaluation of their lives (17). Since the focus of happiness is the individual's own perspective, happiness can be considered as a synonym of subjective well-being. Subjective well-being emphasizes high levels of positive affect and satisfaction, and low levels of negative affect with one's own life (18). According to self-determination theory, the adequate functioning of a person is closely related to the satisfaction of psychological needs, which are conditions for well-being (19). Therefore, early positive experiences may predict positive emotions and mental health. This premise underpins the model we proposed in this study.

In addition, happiness or subjective well-being is an important concept of the positive psychology that aims to identify factors that promote and maximize individual mental health (20). The expanding literature supported that happiness had a relationship with social support (21), resilience (22), life satisfaction and subsequently better mental health (23). Positive childhood experiences had positive effects on happiness

(24). Additionally, satisfying psychological needs was positively associated with happiness (25). Thus, it can be posited that these experiences will increase happiness and impact mental health positively. There are also studies regarding the negative effects of adverse childhood experiences on happiness (26). For example, a recent study in Türkiye showed that the happiness levels of individuals who experienced various traumatic experiences and emotional neglect in childhood decreased. Unfortunately, childhood traumas continued to affect some participants into adulthood (27). Furthermore, some studies provided evidence the mediating effect of happiness. In Sood (28) study, happiness mediated the association between resilience and mental health suggesting that resilient university students who were happy were likely to experience better mental health. Another study showed that happiness mediated the association between psychological distress and life satisfaction (29).

Social media use has become widespread among young people. However, the excessive use of social media may lead to addiction. Accordingly, it is thought that investigating the factors associated with social media addiction is essential, especially within the scope of prevention studies. In addition, as we mentioned above, researchers have highlighted that possessing favorable memories in childhood is associated with higher positive emotions and less behavioral addictions. Although these variables were examined separately, this study is the first to examine the mediating role of happiness in the effects of positive childhood experiences on social media addiction. We suggest that happiness may mediate the association of positive childhood experiences with social media addiction. To facilitate this aim, we aimed to investigate whether positive childhood experiences predicted happiness and social media addiction, whether happiness predicted social media addiction and whether happiness mediated the relationship between positive childhood experiences and social media addiction.

Method

Participants

413 Turkish young adults participated in this study. The age range of the participants was 18 to 35 years, with a mean age of 25.73 years ($SD=4.77$). 53.0% of the participants ($N=219$) were female and 47.0% were male ($N=194$). 265 participants were married (64.2%) and 148 participants were single (35.8%). The average social media usage time of the participants was 3.02 ($SD=1.68$).

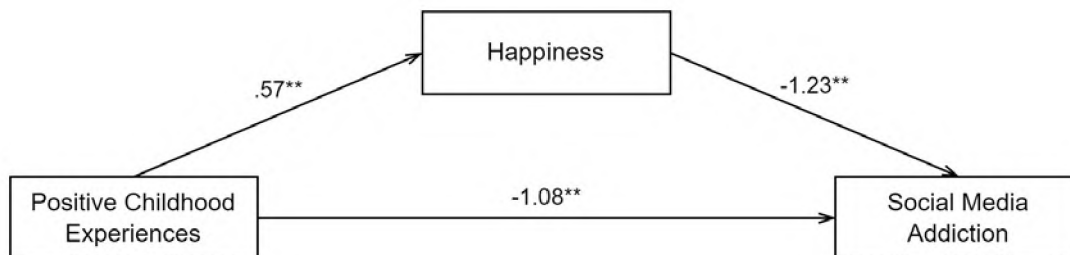

Figure 1. Structural model regarding the associations between the variables

Procedure

We created an online survey in Google Form format to collect data. The aim of the study, participants' right to withdraw from the survey during or after participation, the anonymity and confidentiality of their personal information and the consent form were included in the first page of the online survey. After participants agreed to the informed consent, voluntary participants were allowed to access the questionnaires. No interviews were conducted with the participants to diagnose mental disorders. The ethics committee of Agri Ibrahim Cecen University approved this study (Ethics Code: 83965).

Measures

Positive Childhood Experiences Scale

The scale was developed by Bethell, Jones (30) and adopted by Çiçek and Çeri (31) to assess the individuals' positive experiences before the age of 18. The measurement tool is one-dimensional scale with 7 items. Participants rate each item on a 5-point Likert-type scale ranging from 1=never to 5=always. An example item is "How often were you able to talk about your feelings with your family?". Higher scores indicate that individuals had more positive experiences during childhood. The Cronbach Alpha coefficient of the scale was obtained as .78. For this study, it was obtained as .90.

Oxford Happiness Questionnaire short form

Hills and Argyle (32) developed the scale and Doğan and Çötök (33) adopted into Turkish culture. The scale, which consists of 7 items, is one-dimensional and rated on a 5-point Likert type scale (1 = strongly disagree, 5 = strongly agree). An example item is "I don't have happy memories of the past". High scores show high happiness levels. The Cronbach Alpha coefficient of the scale was found to be .74. For this study, it was obtained as .89.

Social Media Addiction Scale - Adult Form

Şahin and Yağcı (34) developed the scale to determine the social media addictions levels of adults aged 18-60. The 20-item scale consists of two subscales: virtual tolerance and virtual communication. The measurement tool is scored on a 5-point Likert-type scale ranging from 1= not at all suitable to 5= very suitable. An example item is "I sometimes neglect family members because of social media". Higher scores indicate higher levels of social media addiction. The Cronbach Alpha coefficient of the scale was calculated as .94. For this study, it was obtained as .96.

Statistical Analysis

Statistical analysis was performed with IBM SPSS 27 and the PROCESS macro v4.2 developed by Hayes (35). Preliminary analyses were conducted including mean, standard deviation, Cronbach's alpha, and Pearson correlation coefficients for each study variable. Skewness and kurtosis scores were determined to test the normality assumption. Tabachnick, Fidell (36) stated that normal distribution is accepted if the kurtosis and skewness coefficients are between +1.5 and -1.5. Mediation analysis (model 4) was performed to examine how happiness mediates the relationship between positive childhood experiences and social media addiction (Figure 1). We used 10,000 bootstraps to investigate the indirect effect of the mediator. According to Hayes (35), if the confidence intervals do not include zero, the indirect effect is statistically significant.

Results

Table 1. Descriptive statistics, skewness, kurtosis, and correlations.

Variables	M	SD	Skewness	Kurtosis	Correlation		
					1	2	3
1. Positive Childhood Experiences	21.26	7.12	-.03	-.82	-		
2. Happiness	21.64	6.84	-.06	-.62	.59**	-	
3. Social Media Addiction	58.16	19.53	.04	-.57	-.65**	-.66**	-

M = mean, SD = standard deviations, **p < 0.001.

Table 1 shows the means, standard deviations, skewness and kurtosis values, and correlations between the study variables. The results of the preliminary analysis showed that skewness values ranged between -0.06 and 0.04, and kurtosis values ranged between -0.82 and -0.57 which confirmed the normality assumption value ranges. Further, correlation analysis revealed that positive childhood experiences were positively

correlated with happiness ($r = .59$, $p < .001$) and negatively correlated with social media addiction ($r = -.65$, $p < .001$). Happiness was negatively correlated with social media addiction ($r = -.66$, $p < .001$).

Table 2. Coefficients for the mediation model

Antecedent		Consequent										
		M (Happiness)					Y (Social Media Addiction)					
		β^0	β^1	SE	t	p		β^0	β^1	SE	t	p
X (Positive Childhood Experiences)	a_1	.59	.57	.03	15.11	.00	c'	-.39	-1.08	.11	-9.55	.00
M (Happiness)			-	-	-	-	b_1	-.43	-1.23	.11	-10.39	.00
Constant	i_{M1}		9.43	.85	11.06	.00	i_y		107.91	2.32	46.33	.00
		$R^2 = .35$					$R^2 = .54$					
		$F = 228.50$; $p < .001$					$F = 247.60$; $p < .001$					

β^0 : Standardized coefficients; β^1 : Unstandardized coefficients; SE: Standard Error; R^2 : Explained variance

Mediation analysis with a 10.000 bootstrapping resampling procedure was performed to investigate how happiness contributed to the relationship between positive childhood experiences and social media addiction. Table 2 shows the mediation analyses results. The findings showed that positive childhood experiences significantly predicted happiness ($\beta = 0.57$, $p < 0.001$) and explained 35% of the variance in happiness. Social media addiction was significantly predicted by happiness ($\beta = -1.23$, $p < 0.001$). Positive childhood experiences and happiness significantly predicted social media addiction by explaining 54% of the variance in social media addiction. Further, positive childhood experiences had indirect effects on social media addiction through happiness (effect = -0.70 , SE = 0.12 , $[-0.97, -0.42]$). This result indicate that happiness partially mediated the association between positive childhood experiences and social media addiction.

Discussion

Positive childhood experiences are associated with positive parenting, such as support, sensitivity, parental warmth, parent-child attachment, and effective relationships with friends in the community (30). In addition, one of the indicators of good mental health is happiness, and happiness can be considered as a protective factor for addictions. Shedding light on this mediation may deepen the understanding of the role of happiness in this relationship.

The present study results showed that positive childhood experiences positively predicted happiness and negatively predicted social media addiction. Participants with positive experiences in childhood reported high happiness and low social media addiction. The findings are consisted with previous studies in the literature. For example, in Batcho, Nave (24) study, favorable impressions of childhood led to positive consequences such as personal continuity, social connectedness, and health-promoting behaviors, whereas adverse impressions led to adverse consequences such as unsatisfactory relationships, discontinuity, and distress. Social experiences, rather than solitary experiences, were more closely associated with happiness. Shaw, Hansen (37) study concluded that positive childhood experiences supported the development of mental toughness and enhanced well-being, whereas another study revealed that adverse childhood experiences had positive associations with depression and lower subjective well-being (38). On the other hand, individuals exposed to conflict and violence experienced the poor quality of adult relationships (39). Unhealthy family functioning, interpersonal dysfunction, and poor adult relationship quality were linked to social media addiction (40). Childhood maltreatment may have triggered significant symptomatology as it accumulated over time (6).

The findings of the study showed that happiness negatively associated with social media addiction. Similar to our results, a study with Turkish university students revealed that there was a negative relationship

between happiness and social media addiction (41). In another study, subjective well-being had significant effects on both internet addiction and social media addiction (42). Similarly, the lower level of subjective well-being contributed to higher levels of behavioral problems such as social network sites addiction (43). In Ciplak (44) study, happiness negatively predicted social media addiction whereas narcissism and the average time spent on social media positively predicted this addiction. These results show that happy individuals are less likely to become addicted to social media. However, Phu and Gow (45) study showed that more persistent usage of Facebook was a significant predictor of higher levels of loneliness, whereas the number of Facebook friends was associated with happiness. These results indicate that social media use may have positive and negative consequences and the underlying mechanism of study variables needs to be further investigated.

The most important finding of this study was that happiness mediated the association between positive childhood experiences and social media addiction. In other words, participants who had positive experiences in childhood reported higher levels of happiness, which in turn were related to less social media addiction. Previous research provided evidence supporting the role of happiness in alleviating behavioral addictions. For example, life satisfaction, which is one of the indicators of subjective well-being, acted as a mediator in the relationship between adverse childhood experiences and excessive use of technology (internet and smartphone) (46). In Demir's research with adolescents, happiness mitigated the negative impact of adverse childhood experiences on social media addiction (7). In McLafferty, O'Neill (47) study, individuals who experienced childhood adversities reported poor social networks including family and friend support and family harmony, which in turn led to increased psychopathology. Indeed, childhood adversity was associated with the symptoms of psychological distress and less subjective well-being (48). From these studies, we can infer that positive perceived childhood experiences may lead individuals to experience positive emotions such as happiness in the future, which may reduce the risk of behavioral addictions.

An abundance of positive childhood experiences which may result in secure attachment may influence rational social media use. The systematic review study showed that insecure attachment (anxious and avoidant) may lead to more intensive and dysfunctional use of the internet and social media (49). These individuals may use social media sites as a way to compensate for the missing affection from the individual's family and peers. On the other hand, exposure to adverse childhood experiences increase the risk for a wide array of addictions and mental health problems (50). In addition, growing literature provided evidence the protective effects of positive childhood experiences for mental health problems in adulthood (51). Thus, to determine protective factors related to social media addiction is essential to healthy development of individuals. In this study, we found that happiness may mitigate the adverse effects of social media addiction. In this regard, psychological counselors may integrate positive psychology-based procedures into their practices that will increase the happiness levels and subsequently well-being of individuals with high social media addiction.

Although the findings of this study are novel and contribute significantly to previous literature, it is important to interpret the results within some limitations. First, the sample of the study consisted of young adults between the ages of 18-35. This jeopardizes the generalization of the results to the general population. Researchers should conduct this study with different sample groups such as adolescents, middle-aged adults, and older adults. Second, the cross-sectional design of this study does not allow us to suggest causal relationships among the study variables. Future studies may utilize the longitudinal framework to investigate the long-term relationship of positive childhood experiences with happiness and social media addiction. Third, the data were collected with self-report measures. Subsequent research may utilize objective measures to investigate the relationship between the study variables. Finally, no interviews were conducted regarding the mental states of the participants. Future studies may also include participants' mental states.

In conclusion, Addressing early life experiences and determining the factors affecting social media addiction are important for healthy development and lifelong health (30). This research focused mainly on the protective effects of positive childhood experiences and happiness on social media addiction. Focusing on person's strengths rather than psychological disorders is noteworthy for protective and preventive mental

health services. In line with previous studies, we confirmed that positive childhood experiences were positively and negatively associated with happiness and social media addiction, respectively. This study results also offered support for the link between positive childhood experiences and social media addiction, suggesting that having positive childhood experiences increases happiness levels which in turn reduces the levels of social media addiction. There may be deep-rooted problems in the lives of addicted individuals that reduce their life satisfaction and happiness and cause their dependence on internet technologies to continue or increase. This study determined that one of these problems may be the lack of positive childhood experiences and happiness. This result may offer indications on how to prevent the excessive social media usage in more efficient and effective ways.

References

1. Webster EM. The impact of adverse childhood experiences on health and development in young children. *Glob Pediatr Health* 2022; 9: 2333794X221078708..
2. Narayan AJ, Rivera LM, Bernstein RE, et al. Positive childhood experiences predict less psychopathology and stress in pregnant women with childhood adversity: A pilot study of the benevolent childhood experiences (BCEs) scale. *Child Abuse Negl* 2018; 78: 19-30.
3. Sege RD, Browne CH. Responding to ACEs with HOPE: Health outcomes from positive experiences. *Acad Pediatr* 2017; 17(7): 79-85.
4. Kosterman R, Mason WA, Haggerty KP, et al. Positive childhood experiences and positive adult functioning: Prosocial continuity and the role of adolescent substance use. *J Adolesc Health* 2011; 49(2): 180-186.
5. Kocatürk M, Çiçek İ. Relationship between positive childhood experiences and psychological resilience in university students: The mediating role of self-esteem. *J Psychol Couns Sch* 2023; 33(1): 78-89.
6. Zhang L, Fang J, Zhang D, et al. Poly-victimization and psychopathological symptoms in adolescence: Examining the potential buffering effect of positive childhood experiences. *J Affect Disord* 2021; 282: 1308-1314.
7. Demir Y. Relationships among childhood experiences, happiness and social media addictions in adolescents. *Educational Process: International Journal* 2021; 10(1): 13-26.
8. Schou Andreassen C, Pallesen S. Social network site addiction-an overview. *Curr Pharm Des* 2014; 20(25): 4053-4061.
9. Cheng C, Lau Y-c, Chan L, Luk JW. Prevalence of social media addiction across 32 nations: Meta-analysis with subgroup analysis of classification schemes and cultural values. *Addict Behav* 2021; 117: 106845.
10. Sayili U, Pirdal BZ, Kara B, et al. Internet addiction and social media addiction in medical faculty students: Prevalence, related factors, and association with life satisfaction. *J Community Health* 2023; 48(2): 189-198.
11. Yıldırım M, Çiçek İ, Öztekin GG, et al. Associations between problematic social media use and psychological adjustment in Turkish adolescents: Mediating roles of family relationships. *Int J Ment Health Addict* 2023; doi: 10.1007/s11469-023-01138-3.
12. Savci M, Aysan F. Technological addictions and social connectedness: predictor effect of internet addiction, social media addiction, digital game addiction and smartphone addiction on social connectedness. *Dusunen Adam* 2017; 30(3): 202-216.
13. Duradoni M, Innocenti F, Guazzini A. Well-being and social media: A systematic review of Bergen addiction scales. *Future Internet* 2020; 12(2): 24.
14. Zheng X, Huang L, Xie Z, et al. Relationship between warm childhood memories and mobile phone addiction: A moderated mediation model. *Psychol Rep* 2022; doi: 10.1177/00332941221135479.
15. Hsieh Y-P, Hwa H-L, Shen AC-T, et al. Ecological predictors and trajectory of internet addiction from childhood through adolescence: A nationally representative longitudinal study. *Int J Environ Res Public Health* 2021; 18(12): 6253.
16. Chegeni M, Nakhaee N, Shahrabaki PM, et al. Does childhood trauma associate with social media addiction? A Cross-sectional study from Iran. *Int J Ment Health Addict* 2023; 21: 2225–2237.
17. Diener E, Lucas RE, Oishi S. Subjective well-being: The science of happiness and life satisfaction. Lopez SJ, Snyder CR (editors). 2. Edition, Oxford: Oxford University Press, 2002: 63-73.
18. Deci EL, Ryan RM. Facilitating optimal motivation and psychological well-being across life's domains. *Can Psychol* 2008; 49(1): 14-23.
19. Deci EL, Ryan RM. The " what" and " why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychol Inq* 2000; 11(4): 227-268.

20. Deci EL, Ryan RM. "Facilitating optimal motivation and psychological well-being across life's domains": Correction to Deci and Ryan (2008). *Can Psychol* 2008; 49(3): 262.
21. Ahmed HAAEK, Mohamed BES. Relationship between morality, happiness, and social support among elderly people. *Middle East Current Psychiatry* 2022; 29(1): 31.
22. Satici SA, Kayis AR, Satici B, et al. Resilience, hope, and subjective happiness among the Turkish population: Fear of COVID-19 as a mediator. *Int J Ment Health Addict* 2023; 21(2): 803-818.
23. Bieda A, Hirschfeld G, Schönfeld P, et al. Happiness, life satisfaction and positive mental health: Investigating reciprocal effects over four years in a Chinese student sample. *J Res Pers* 2019; 78: 198-209.
24. Batcho KI, Nave AM, DaRin ML. A retrospective survey of childhood experiences. *J Happiness Stud* 2011; 12: 531-545.
25. Froiland JM, Worrell FC, Oh H. Teacher–student relationships, psychological need satisfaction, and happiness among diverse students. *Psychol Sch* 2019; 56(5): 856-870.
26. Huang CC, Chen Y, Cheung S, et al. Adverse childhood experiences, mindfulness and happiness in Chinese college students during the COVID-19 pandemic. *Child Fam Soc Work* 2021; 26(4): 677-686.
27. Söyünmez S, Seki Öz H. Childhood traumatic experiences and happiness of nursing students: a mixed methods study. *Child Maltreat* 2022; doi: 10.1177/10775595221143530.
28. Sood S. Happiness as mediator between resiliency and mental health in university students. *Indian J Health Wellbeing* 2013; 4(2): 252-255.
29. Olawa BD, Idemudia ES. A bi-directional mediation analysis of psychological distress, happiness, and life satisfaction among community dwellers in a semi-urban setting. *Int J Ment Health Addict* 2021: 1-13.
30. Bethell C, Jones J, Gombojav N, et al. Positive childhood experiences and adult mental and relational health in a statewide sample: Associations across adverse childhood experiences levels. *JAMA Pediatr* 2019; 173(11): e193007-e193007.
31. Çiçek İ, Çeri V. Olumlu çocukluk yaşantıları ölçeği: Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Humanistic Perspective* 2021; 3(3): 643-659.
32. Hills P, Argyle M. The Oxford Happiness Questionnaire: a compact scale for the measurement of psychological well-being. *J Individ Differ* 2002; 33(7): 1073-1082.
33. Doğan T, Çötök NA. Oxford mutluluk ölçeği kısa formunun Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 2011; 4(36): 165-172.
34. Şahin C, Yağcı M. Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği-yetişkin formu: geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* 2017; 18(1): 523-538.
35. Hayes AF. Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach. Kenny DA, Little TD (editors). 2. Edition, New York: Guilford publications, 2017.
36. Tabachnick BG, Fidell LS. Using multivariate statistics. 7. Edition, Boston: Pearson, 2013.
37. Shaw L, Hansen H, St Clair-Thompson H. Mental toughness is a mediator of the relationship between positive childhood experiences and wellbeing. *Eur J Dev Psychol* 2023; 20(1): 130-146.
38. Kelifa MO, Yang Y, Carly H, et al. How adverse childhood experiences relate to subjective wellbeing in college students: The role of resilience and depression. *J Happiness Stud* 2021; 22: 2103-2123.
39. Merz E-M, Jak S. The long reach of childhood. Childhood experiences influence close relationships and loneliness across life. *Adv Life Course Res* 2013; 18(3): 212-222.
40. Yayman E, Bilgin O. Relationship between social media addiction, game addiction and family functions. *International Journal of Evaluation and Research in Education* 2020; 9(4): 979-986.
41. Baltacı Ö. The predictive relationships between the social media addiction and social anxiety, loneliness, and happiness. *International Journal of Progressive Education* 2019; 15(4): 73-82.
42. Longstreet P, Brooks S. Life satisfaction: A key to managing internet & social media addiction. *Technol Soc* 2017; 50: 73-77.
43. Steinberger P, Kim H. Social comparison of ability and fear of missing out mediate the relationship between subjective well-being and social network site addiction. *Front Psychol* 2023; 14: 1157489.
44. Cıplak E. Variables predicting social media addiction: narcissism, happiness and average weekly time spent on social media. *International Online Journal of Educational Sciences* 2020; 12(5): 48-58.
45. Phu B, Gow AJ. Facebook use and its association with subjective happiness and loneliness. *Comput Human Behav* 2019; 92: 151-159.
46. Tudorel OI. Adverse childhood experiences and problematic technology use: The mediating role of satisfaction with life. *Curr Psychol* 2023; 42(17): 14681-14688.
47. McLafferty M, O'Neill S, Armour C, et al. The mediating role of various types of social networks on psychopathology following adverse childhood experiences. *J Affect Disord* 2018; 238: 547-553.

48. Corcoran M, McNulty M. Examining the role of attachment in the relationship between childhood adversity, psychological distress and subjective well-being. *Child Abuse Negl* 2018; 76: 297-309.
49. Wilke N, Howard AH, Morgan M, Hardin M. Adverse childhood experiences and problematic media use: The roles of attachment and impulsivity. *Vulnerable Child Youth Stud* 2020; 15(4): 344-355.
50. Zarse EM, Neff MR, Yoder R, et al. The adverse childhood experiences questionnaire: Two decades of research on childhood trauma as a primary cause of adult mental illness, addiction, and medical diseases. *Cogent Med* 2019; 6(1): 1581447.
51. Elmore AL, Crouch E, Chowdhury MAK. The interaction of adverse childhood experiences and resiliency on the outcome of depression among children and youth, 8-17 year olds. *Child Abuse Negl* 2020; 107: 104616.

Yazar Katkıları: Tüm yazarlar ICMJE'in bir yazarda bulunmasını önerdiği tüm ölçütleri karşılamışlardır
Etik Onay: Bu çalışma için ilgili Etik Kuruldan etik onay alınmıştır.
Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.
Finansal Destek: Yazarlar finansal destek beyan etmemişlerdir.
Author Contributions: All authors met criteria recommended by ICMJE for being an author
Ethical Approval: Ethical approval was obtained for this study from relevant Ethics Committee.
Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The authors have declared that there is no conflict of interest.
Financial Disclosure: Authors declared no financial support

Sanal Dünyada Maskelerimiz: Sanal Kimlik, Benlik Saygısı ve İnternet Bağımlılığının İlişkisi

Our Masks in the Virtual World: Relationship between Virtual Identity, Self-Esteem and Internet Addiction

Pelin Kabar ¹

1. Yeşilay Danışmanlık Merkezi, Karabük

Abstract

Objective: This research aims to explore the link between virtual identity, self-esteem, and internet addiction levels, shedding light on the impact of internet addiction on mental health.

Method: The study's sample consisted of 300 volunteers, including 145 women and 155 men aged 18-60. Participants completed a demographic information form, the Social Comparison Scale, the Internet Addiction Scale Short Form, and the Virtual Identity Scale.

Results: A significant negative correlation was observed between self-esteem and internet addiction ($r = -.387, p < .01$), and between virtual identity and internet addiction ($r = -.429, p < .01$). Marital status did not significantly affect self-esteem and virtual identity scores ($f = 1.59, p > .005$; $f = 1.86, p > .005$). However, marital status influenced internet addiction levels, with single individuals showing higher addiction levels than married ones ($f = 5.53, p < .005$).

Conclusion: Virtual identity and low self-esteem appear to contribute to internet addiction. Enhancing self-esteem may decrease the reliance on virtual identity and lower internet addiction risks, potentially alleviating other psychological issues.

Keywords: Internet addiction disorder, virtual identity, self-esteem

Öz

Amaç: Bu çalışmanın amacı sanal kimlik, benlik saygısı ve internet bağımlılık düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesini içermektedir. Bu çalışmayla birlikte internet bağımlılığı konusunda farkındalığın artırılması ve internetin ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çekilmesi hedeflenmektedir.

Yöntem: Yaşları 18-60 arasında değişen, 145 kadın ve 155 erkek olmak üzere toplamda 300 gönüllü katılımcı çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Katılımcılara demografik bilgi formu ile Sosyal Karşılaştırma Ölçeği, İnternet Bağımlılığı Ölçeği Kısa Formu ve Sanal Kimlik Ölçeği uygulanmıştır.

Bulgular: Benlik saygısı ile internet bağımlılığı ($r = -.387, p < .01$) ve sanal kimlik değişkeni arasında negatif yönde anlamlı korelasyon ($r = -.429, p < .01$) olduğu bulunmuştur. Katılımcıların medeni durumlarına göre benlik saygısı ve sanal kimlik puanları incelendiğinde anlamlı derecede fark göstermediği ($f = 1.59, p > .005$; $f = 1.86, p > .005$), internet bağımlılığı düzeyinin ise fark gösterdiği bulunmuştur ($f = 5.53, p < .005$). Bekar (hayatında kimse yok) bireylerin evli bireylere kıyasla internet bağımlılık düzeyinin daha yüksek olduğu görülmüştür ($f = 5.53, p < .005$).

Sonuç: Bulgular internet bağımlılığında sanal kimlik ve düşük benlik saygısının etkili olabildiğini göstermektedir. Benlik saygısını yükseltmek, sanal kimlik kullanımı ve internet bağımlılığı riskini azaltmakla birlikte diğer psikolojik problemlerin de azalmasını sağlayabilir.

Anahtar kelimeler: İnternet bağımlılığı, sanal kimlik, benlik saygısı

Giriş

International Network sözcüğünden oluşan ve “uluslararası ağ” anlamına gelen internet, milyonlarca alt ağdan oluşan ve ağlar içerisinde aktif olarak yer alan insanların etkileşim kurmasını sağlayan bir ağ protokolüdür (1). Gelişmekte olan dünyayla birlikte internet de gelişmekte ve pek çok amaca hizmet etmektedir. We Are Social ve Hootsuite'in “The Global State of Digital” raporu dünyada internet kullanan 8 milyardan fazla kişi olduğunu ortaya koymaktadır (2). Türkiye İstatistik Kurumu'nun Hanehalkı Bilişim Teknolojiler 2022 raporuna göre ise hanelerin %94.1'nin evden internet kullandığını göstermektedir. Yine aynı rapor internet kullanımının 16-74 yaş arası bireylerde sırasıyla %85 olarak ölçüldüğünü göstermektedir (3). Bu kadar çok kullanılıyor olmasıyla internetin psikolojik özelliklerimizi etkilediği ve aşırı kullanımının internet bağımlılığına neden olduğu düşünülmektedir.

Ruhsal Bozuklukların Tanımsal ve Sayımsal El Kitabı'nda (DSM-5) tanımlanan bağımlılık ölçütlerine bakıldığında sadece kimyasal maddelere dair bağımlılıklara yer verildiği görülmektedir. İnternet bağımlılığı DSM-5'te hastalık olarak tanımlanmamaktadır (4). Young internet bağımlılığının “patolojik kumar oynama” tanı ölçütlerine yakın olduğunu düşünmüştür ve bu ölçütleri temel alarak internet bağımlılığını tanımlamıştır (Tablo 1) (5).

Tablo 1. Young'un İnternet Bağımlılığı için önerdiği tanı ölçütleri

1.İnternet ile ilgili aşırı zihinsel uğraş (sürekli olarak interneti düşünme, internette yapılan aktivitelerin hayalini kurma, internette yapılması planlanan bir sonraki etkinliği düşünme, vb)
2.İstenilen keyfi almak için giderek daha fazla oranda internet kullanma ihtiyacı duyma
3.İnterneti kullanımını kontrol etme, azaltma ya da tamamen bırakmaya yönelik başarısız girişimlerin olması
4.İnternet kullanımının azaltılması ya da tamamen kesilmesi durumunda huzursuzluk, çökkünlük ya da kızgınlık hissedilmesi
5.Başlangıçta planlanandan daha uzun süre internette kalma
6.Aşırı internet kullanımı nedeniyle aile, okul, iş ve arkadaş çevresiyle sorunlar yaşama, eğitim veya kariyer ile ilgili bir fırsatı tehlikeye atma ya da kaybetme
7.Başkalarına (aile, arkadaşlar, terapist vb.) internette kalma süresi ile ilgili yalan söyleme
8.İnterneti problemlerden kaçmak veya olumsuz duygulardan (örn: çökkünlük, çaresizlik, suçluluk, kaygı) uzaklaşmak için kullanma

İnternet bireye yeni arkadaşlar kazandırarak, sosyal destek sağlayarak, bireyin hayatına dâhil ettiği insanları tanınmasını kolaylaştırarak ve sosyal kaygısını azaltarak katkılarda bulunur (6). Caplan, sosyal kaygısı yüksek olan bireylerin sanal iletişimi yüz yüze iletişime tercih ettiklerini ve çevrimiçi ortamın olumsuz duygu durumlarını hafiflettiği için bireylerin daha fazla internet kullanımına yöneldiğini ifade etmiştir (7). İnternet ortamının sağladığı gizlilik daha rahat iletişim kurulmasını ve kendini daha rahat açmayı sağlamaktadır. Facebook ile ilgili yapılan araştırmalar Facebook'un sosyalleşme yeteneğini; çevrimiçi sosyalleşmenin ise benlik saygısı ile çeşitli sosyal sermaye biçimlerini desteklemede rol oynadığını göstermektedir. Profiller olumlu geri bildirim aldığında sosyal benlik saygısının ve iyilik halinin arttığı, olumsuz geri bildirim aldığında özsaygılarının ve refahlarının azaldığı görülmüştür (8,9). Görülmektedir ki arkadaşlık siteleri özgüveni arttırmak için bir araç olarak kullanılabilen ve karanlığında rahatlıkla gizlenebilecek bir sığınak olarak görülebilmektedir.

Günümüzde oldukça popüler olan pek çok sosyal medya aracı, bugün dünyanın %59.3'ü tarafından kullanılmaktadır (2). Sosyal medya araçları sayesinde bireyler internet ortamında sosyalleşebilmekte, diğer kişilerle etkileşim kurabilmekte ve istedikleri biçimde bir sanal kimlik yaratabilmektedirler. Sanal kimliğin tanımından önce kimlik kavramından bahsetmenin yararı vardır. Kimlik kavramı bireyin tüm özelliklerini kapsar; kişinin kendisini nasıl gördüğü ve toplum tarafından nasıl görüldüğü ile ilgilidir ve bir bütünlüğe, tutarlılığa sahiptir (10). Kimlik bireylerin yaşamlarında kültürel ve sosyal olarak sergiledikleri davranışların bütünüdür. Literatürdeki en yaygın tanım olarak kimlik “Ben Kimim?” sorusuna verdiğimiz cevaptır. Sanal

kimlik ise birçok yüze sahip olmayı, takma ad kullanarak veya gizli ve isimsiz kalmayı sağlayarak bireyin hangi kimliğe ihtiyaç duyarsa onu gerçekleştirmesine olanak sağlayan medyadaki yüzümüzdür (11,12). Bireyler internet ortamının sunduğu gizlilik sayesinde sosyal medyanın da dâhil olduğu pek çok çevrimiçi ortamda kendilerini olmadıkları fakat olmak istedikleri kişi olarak gösterebilir. Bu görüşü Goffman'ın açıklamaları da destekler; insan diğerleri üzerinde iyi bir izlenim bırakmak istemekte ve farklı rollere bürünebilmektedir. Hayat bir tiyatro gibidir ve izleyicilerin isteğine göre oyuncu farklı rollere bürünebilir (13).

Festinger'in Sosyal Kıyaslama Kuramı bireylerin diğerleri ile kendisini kıyaslayarak görmesine ilişkin ortaya konan yaklaşımlardan biridir (14). Bireyin kendini karşılaştırma şekli benlik saygısı üzerinde etkiye sahip olabilir (15). Rosenberg, benlik saygısını bireyin kendisi hakkında olumlu ve olumsuz değerlendirmeleri olarak ifade etmiştir (16). Benlik saygısı bireyin kendisiyle ilgili ne düşündüğüne dair fikirlerinin genel değerlendirmesidir. Bahranian ve arkadaşlarının yaptığı bir çalışmada benlik saygısının internet bağımlılığı ile anlamlı ve negatif bir ilişkisi olduğu bulunmuştur (17). Gerçek hayattaki ilişkilerinde zarar gören kişilerin benlik saygılarını geri kazanmak için sanal ilişkilere yönelmeyi tercih edebileceği düşünülmektedir (18). Ko, Yen ve arkadaşları, 517 öğrenci ile yaptığı çalışmada çevrimiçi oyun oynamanın kontrol hissi, başkalarıyla etkileşim ve ergenler için kişisel temsil özgürlüğü sağladığını söylemiştir. Bu nedenle de ergenlerin, düşük benlik saygısı ve yoksul aileyi telafi etmek için çevrimiçi oyun ortamında samimiyet, heyecan, arkadaşlık ve saygı bulabileceklerini, gerçek hayatta negatif durumlarla başa çıkamadıkça internete yönelebileceklerini ve internet bağımlısı haline gelebileceklerini ifade etmişlerdir (19). Türkiye, Polonya ve Ukrayna'daki insanlarla yapılan bir araştırma da benlik saygısının internet bağımlılığının bir yordayıcısı olabileceğini gösterdi. Araştırma, benlik saygısı düşük kişilerin internet ile özgüvenlerini geliştirmeye çalışabileceğini ve aşırı internet kullanabileceğini belirtmektedir (20).

Benlik saygısı düşük insanların sosyal ortamlarda öz saygılarını yükseltecek çabalarda bulunması beklenebilir. Çevrimiçi ortamlarda da benlik saygılarını yükseltmeye yönelik çaba göstermeleri muhtemeldir. Aynı görüşe sahip olan Mehdizadeh'in yapmış olduğu çalışmanın sonucuna göre Facebook ve benlik saygısı arasında negatif korelasyon bulunmaktadır. Araştırmada, benlik saygısı ölçeğinden düşük puan alan bireylerin Facebook'a daha çok girdiği, daha fazla zaman geçirdiği belirlenmiştir. Başka bir çalışmada sanal ortamda bireyin kendisini dilediği kişi olarak sunmasının benlik saygısını olumlu yönde etkilediği ortaya koyulmuştur (21). Facebook profilinde kişinin kendi bilgilerini düzenleyebilme imkânının bulunması, olmayı düşlediği kişi olarak kendisini sunabilmesine imkân tanır. Bu durum ise kişinin özgüvenini artırır (22). Benlik saygısı düşük olan bireylerin internette sanal bir kimlik oluşturarak özsaygılarını yükseltme yoluna gidebilecekleri, benlik saygılarının olumlu yönde etkilenmesinin sonucu olarak internet ortamında fazla vakit geçirecekleri düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı sanal kimlik, benlik saygısı ve internet bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi olmakla birlikte konu ile ilgili yeterli çalışmanın bulunmadığı literatüre katkı sağlanmasıdır.

Yöntem

Bu çalışmada sanal kimlik, benlik saygısı ve internet bağımlılık düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla betimsel bir araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Örneklem

Araştırma 18-60 yaş aralığındaki 300 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların %48.2'si (n=145) kadın, %51.5'i (n=155) erkektir. Örneklemeye kolay ulaşılabilmesi ve kolay uygulama yapılabilmesi sebebiyle uygun örneklemeye yöntemi ile katılımcılar belirlenmiştir.

Uygulama

Bu çalışmada Demografik Bilgi Formu, Sanal Kimlik Ölçeği, Sosyal Karşılaştırma Ölçeği ve İnternet Bağımlılık Ölçeği Kısa Formu kullanılmıştır. Ölçme araçları uygulanmadan önce katılımcılara araştırmanın konusu, amacı ve süresi hakkında bilgi verilmiştir. Verilen bilgilerin gizli kalacağı konusunda güvence verildikten sonra

içtenlikle cevaplamalarının beklendiği, diledikleri zaman doldurmayı bırakabilecekleri belirtilmiştir. Sorular ile ilgili soru sorabilecekleri belirtildikten sonra uygulamaları için ölçekler sunulmuştur. Katılımcılara yüz yüze ve çevrimiçi olarak ulaşılmıştır. Ölçme araçları katılımcılara yüz yüze ve sosyal medya platformları aracılığı ile ulaştırılmıştır. Bu çalışma için Karabük Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulunun onaylamış olduğu 10/12/2021 tarihli ve 2021/11-11 sayılı belge kapsamında onay alınmıştır.

Ölçekler

Demografik Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından oluşturulan form, katılımcılardan sosyodemografik bilgiler elde etmek amacıyla kullanılmıştır. Formun içeriğinde cinsiyet, yaş, medeni durum, internet kullanım süresi, kullanılan sosyal medya araçları, günlük ortalama paylaşım sayısı ile ilgili sorular bulunmaktadır.

Sanal Kimlik Ölçeği

Kardaş tarafından geliştirilen ölçek 25 maddeden oluşmaktadır. Her maddenin 5 farklı cevabı bulunmaktadır ve her madde 1-5 arası puanlanmaktadır. Ölçek sanal aidiyet, sanal cüretkarlık, sanal beğenirlik, sanal sosyal duyarlık ve sanal kaçınanlık olmak üzere 5 faktörden oluşmaktadır. Sanal aidiyet 10, sanal cüretkarlık 4, sanal beğenirlik 3, sanal sosyal duyarlık 4 ve sanal kaçınanlık 4 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten en fazla alınabilecek puan 125, en düşük alınabilecek puan ise 25'dir. Ölçeğin alt boyutundan alınan yüksek puan sanal kimliğin o boyuta ilişkin amaçla kullanıldığını göstermektedir. Ölçeğin Cronbach alfa değeri .96 olarak bulunmuştur (11).

Sosyal Karşılaştırma Ölçeği

Gilbert ve arkadaşları tarafından geliştirilen ölçeğin Şahin ve Şahin tarafından Türkiye uyarlaması yapılmıştır. 18 maddenin 1-6 arasında likert tarzda değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Ölçekte yüksek puanlar olumlu benlik saygısına, düşük puanlar olumsuz benlik saygısına karşılık gelmektedir. Ölçeğin Cronbach alfa değeri .89 olarak bulunmuştur (23-25).

İnternet Bağımlılık Ölçeği Kısa Formu

Hahn ve Jerusalem tarafından farklı yaş gruplarından bireylerin internet bağımlılık düzeylerini ölçmeye yönelik olarak likert tipi tasarlanmıştır (25). Şahin ve Korkmaz tarafından Türkçeye uyarlaması yapılan ölçek, 19 maddeden oluşmaktadır ve her maddenin 5 farklı cevabı bulunmaktadır. Kontrol kaybı, daha fazla online kalma isteği ve sosyal ilişkilerde olumsuzluk olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puan, yüksek internet bağımlılığını ifade etmektedir. Türkçeye uyarlanan ölçeğin Cronbach alfa değeri .85 olarak bulunmuştur (26,27).

Veri Analizi

Verilerin analizi PASW Statistics 18 üzerinden yapılmıştır. Analizlere başlanmadan önce kayıp veri analizi yapılmıştır. Örneklem hesaplaması G-power ile yapılmıştır. Demografik bilgiler incelenirken kategorik olarak katılımcı sayısına ve frekanslara yer verilmiştir. Yapılan analizlerde p değerinin anlamlılık düzeyi, <0.05 olarak kabul edilmiştir. Ölçümlerin, normal dağılıma uygunluğunu belirlemek için Kolmogorov Smirnov ve Shapiro Wilk normallik testlerinden yararlanılmıştır. İki ortalama arasındaki farkı test etmek için t-test, ikiden fazla grubun ortalamasını karşılaştırmak için ise ANOVA'dan yararlanılmıştır. Sürekli değişkenler normal dağılıma uymakta olup, ilişkiyi incelemek için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi kullanılmıştır.

Bulgular

Örneklem grubunun yaş aralıkları, cinsiyet dağılımı, medeni durum ve paylaşım sayıları Tablo 2'de gösterilmiştir. Katılımcıların demografik bilgileri incelendiğinde yaş aralığının 18-60 arasında değişim gösterdiği görülmektedir. Örneklem grubunun 145'ini kadınlar (%48.2) ve 155'ini erkekler (%51.5) oluşturmaktadır. Katılımcıların medeni durumu incelendiğinde 126 bekar (hayatında kimse yok), (%41.9), 66

bekar (ilişkisi/sevdiği var), 7 nişanlı (%2.3), 88 evli (%29.2) ve 11 dul/boşanmış (%3.7) kişinin yer aldığı görülmektedir. 0-10 arası paylaşım yapan 283 (%94.0), 11-20 arası paylaşım yapan 8 (%2.7), 21-30 arası paylaşım yapan 4 (%1.3), 31-40 arası paylaşım yapan 1 (%0.3) ve 41 ve üstü paylaşım yapan 4 (%1.3) kişi olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Örneklem grubunun demografik bilgileri

Değişken	n	%
Yaş Aralıkları	18-60	
Cinsiyet		
Kadın	145	%48.2
Erkek	155	%51.5
Medeni Durum		
Bekar (Hayatında Kimse Yok)	126	%41.9
Bekar (İlişkisi/Sevdiği Var)	66	%21.9
Nişanlı	7	%2.3
Evli	88	%29.2
Dul/Boşanmış	11	%3.7
Paylaşım Sayısı		
0-10	283	%94.0
11-20	8	%2.7
21-30	4	%1.3
31-40	1	%0.3
41 ve üstü	4	%1.3

Tablo 3'te benlik saygısı, internet bağımlılığı ve sanal kimlik puanlarının cinsiyete göre karşılaştırması yapılmıştır. Yapılan t-test analizine göre benlik saygısı düzeyi cinsiyete göre farklılık göstermemektedir ($t = .203$, $p > .05$). Bu durumda cinsiyetin benlik saygısı üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı söylenebilir. İnternet bağımlılık düzeyi cinsiyete göre farklılık göstermemektedir ($t = .004$, $p > .05$). Bu durumda cinsiyetin internet bağımlılığı üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Katılımcıların sanal kimlik puanları cinsiyete göre farklılık göstermemektedir ($t = .821$, $p > .05$). Bu durumda cinsiyetin katılımcıların sanal kimlik puanları üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı söylenebilir.

Tablo 3. Benlik saygısı, internet bağımlılığı ve sanal kimlik ölçeği puanlarının cinsiyete göre karşılaştırılması

	Cinsiyet	N	\bar{X}	S.S	SD	p	t
SOKÖ	Kadın	145	82.01	13.93	298	.88	.203
	Erkek	155	81.67	14.66			
İBÖ	Kadın	145	38.49	14.56	298	.54	.004
	Erkek	155	38.48	14.03			
SKO	Kadın	145	56.95	14.60	298	.72	.821
	Erkek	155	55.58	14.31			

SOKÖ: Sosyal Karşılaştırma Ölçeği Toplam Puanı, İBÖ: İnternet Bağımlılık Ölçeği Toplam Puanı, SKÖ: Sanal Kimlik Ölçeği Toplam Puanı, * $p < .05$, ** $p < .01$

Katılımcıların medeni durumlarına göre benlik saygısı, internet bağımlılık ve sanal kimlik ölçeklerinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark olup olmadığı Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile incelenmiştir. Farklılık Bonferroni ve Tukey testleri ile ele alınmıştır. Analiz sonucunda katılımcıların benlik saygısı ve sanal kimlik puanlarının medeni duruma göre anlamlı derecede fark göstermediği bulunmuştur ($f = 1.59$, $p > .005$; $f = 1.86$, $p > .005$). İnternet bağımlılık düzeyinin medeni duruma göre anlamlı fark gösterdiği, bekar (hayatında

kimse yok) bireylerin evli bireylere kıyasla internet bağımlılık düzeyinin daha yüksek olduğu görülmüştür ($f=5.53$, $p<.005$).

Tablo 4. Benlik saygısı, internet bağımlılığı ve sanal kimlik ölçeği puanlarının medeni duruma göre karşılaştırılması

Ölçek	Medeni Durum	N	\bar{X}	S.S.	Levene	F	p	Bonferroni	Tukey
SOKÖ	1. Bekar (Hayatımda Kimse Yok)	126	79.76	15.12	.679	1.59	.045		
	2. Bekar (İlişkisi/Sevdiği Var)	66	80.66	12.97					
	3. Nişanlı	7	81.42	9.05					
	4. Evli	88	84.48	13.94					
	5. Dul/Boşanmış	11	89.90	12.77					
SKÖ	1. Bekar (Hayatımda Kimse Yok)	126	59.94	15.46	.963	1.86	.117		
	2. Bekar (İlişkisi/Sevdiği Var)	66	59.59	13.30					
	3. Nişanlı	7	56.85	8.68					
	4. Evli	88	53.52	13.87					
	5. Dul/Boşanmış	11	53.63	11.40					
IBO	1. Bekar (Hayatımda Kimse Yok)	126	42.23	15.09	3.24	5.53	.000	1>4	1>4
	2. Bekar (İlişkisi/Sevdiği Var)	66	40.54	14.36					
	3. Nişanlı	7	43.85	15.37					
	4. Evli	88	33.93	12.09					
	5. Dul/Boşanmış	11	28.90	6.57					

SOKÖ: Sosyal Karşılaştırma Ölçeği Toplam Puanı, SKÖ: Sanal Kimlik Ölçeği Toplam Puanı, İnternet Bağımlılık Ölçeği Toplam Puanı, * $p<.005$

Sosyal Karşılaştırma Ölçeği, İnternet Bağımlılığı Ölçeği Kısa Formu ve Sanal Kimlik Ölçeği toplam ve alt boyutları arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı korelasyon analizi yapılmıştır. Analizden elde edilen sonuçlar Tablo 5'de verilmiştir.

Katılımcıların benlik saygısı ile sanal kimlik ölçeğinin alt boyutları arasında bir ilişki olup olmadığını ortaya koymak için yapılan basit doğrusal korelasyon işlemi sonucunda benlik saygısı ile sanal aidiyet ($r= -.468$, $p<.01$), sanal kaçınanlık ($r= -.142$, $p<.05$), sanal cüretkarlık ($r= -.325$, $p<.01$) ve sanal beğenirlik ($r= -.342$, $p<.01$) arasında negatif yönde anlamlı bir korelasyon olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benlik saygısı ile sanal kimlik değişkeni arasında negatif yönde anlamlı korelasyon bulunmaktadır ($r= -.429$, $p<.01$). Benlik saygısı ile internet bağımlılığı arasındaki ilişkinin negatif yönde anlamlı olduğu ($r= -.387$, $p<.01$), kontrol kaybı ($r= -.349$, $p<.01$), daha fazla online kalma isteği ($r= -.280$, $p<.01$), sosyal ilişkilerde olumsuzluk ($r= -.382$, $p<.01$) alt boyutları ile benlik saygısı arasında da negatif yönde anlamlı korelasyon olduğu görülmüştür. İnternet bağımlılığı ile sanal kimlik değişkeni arasında pozitif yönde anlamlı bir korelasyon bulunmaktadır ($r= .668$, $p<.01$). Sanal kimlik ölçeği alt değişkenleri ile internet bağımlılığı arasındaki ilişki incelendiğinde, sanal aidiyet ($r= .683$, $p<.01$), sanal kaçınanlık ($r= .200$, $p<.01$), sanal cüretkarlık ($r= .525$, $p<.01$), sanal sosyal duyarlılık ($r= .304$, $p<.01$) ve sanal beğenirlik ($r= .487$, $p<.01$) arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Korelasyon bulguları

Değişken	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
1. SKO	-										
2. SANALAIID	.887**	-									
3. SANALKAC	.412**	.131*	-								
4. SANALCUR	.766**	.694**	.052	-							
5. SANALSOSD	.631**	.338**	.340**	.351**	-						
6. SANALBEG	.769**	.645**	.187**	.518**	.416**	-					
7. IBO	.668**	.683**	.200**	.525**	.304**	.487**	-				
8. KONKAYBI	.639**	.618**	.205**	.470**	.365**	.495**	.926**	-			
9. DAHAONL	.515**	.484**	.185**	.376**	.304**	.405**	.853**	.767**	-		
10. SOSOLUMS	.598**	.677**	.144*	.524**	.151**	.388**	.869**	.680**	.569**	-	
11. SOKO	-.429**	-.468**	-.142*	-.325**	-.105	-.342**	-.387**	-.349**	-.280**	-.382**	-

N= 300 SOKO: Sosyal Karşılaşırma Ölçeği Toplam Puanı, IBO: İnternet Bağımlılık Ölçeği Toplam Puanı, KONKAYBI: Kontrol Kaybı, DAHAONL: Daha Fazla Online Kalma İsteği, SOSOLUMS: Sosyal İlişkilerde Olumsuzluk, SKO: Sanal Kimlik Ölçeği Toplam Puanı, SANALAIID: Sanal Aidiyet, SANALKAC: Sanal Kaçınanlık, SANALCUR: Sanal Cüretkarlık, SANALSOSD: Sanal Sosyal Duyarlılık, SANALBEG: Sanal Beğenirlik

Tartışma

İnternetin hayatımıza olumlu etkileri olsa da hayatımızı bazı noktalarda olumsuz yönde etkilediği de bir gerçektir. Bu olumsuzluklar arasında insanları tehdit eden internet bağımlılığı önemli bir sorun olarak yer almaktadır. Bu araştırmada internet bağımlılığı ile benlik saygısı ve sanal kimlik arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda internet bağımlılığının cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. Alanyazınına bakıldığında sonucun bazı çalışmalar ile tutarlılık gösterdiği görülmektedir. Gamez-Guadix ve arkadaşlarının ergenlerle yaptığı araştırma sonucunda cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır (28). Balcı ve Gülnar'ın üniversite öğrencileri ile yapmış oldukları çalışmanın sonucuna göre internet bağımlılığı cinsiyete göre anlamlı olarak farklılık göstermemektedir (29). Bulguların aksi yönde sonuçlara ulaşan çalışmalar da bulunmaktadır. Erkeklerde internet bağımlılık düzeyinin daha yüksek olduğunu ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (30-34). Araştırma sonuçlarına ilişkin bu farklılığın internet bağımlılığını ölçüm biçimi, kültürel faktörler ve örneklem grubu gibi değişkenlerden kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Sanal kimlik toplam puanının cinsiyetler arasında farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde toplam puanın farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Kardeş'in çalışmasının sonucunda ise sanal kimlik toplam puanlarının cinsiyete göre farklılık gösterdiği, erkeklerin sanal kimliklerinin kadınlara kıyasla daha etkin olduğu bulunmuştur (11). Tuğtekin ve Dursun'un araştırmasında da sanal kimlik profillerinin başkaları tarafından görülebilirliğe göre cinsiyetler arası farklılık gösterdiği bulunmuştur. Aynı çalışmada sosyal ağ profili herkese açık olmayan bireylerin sanal kimlik profillerinin cinsiyete göre fark göstermediği bulunmuştur (39).

Katılımcıların benlik saygısının cinsiyete göre farklılık göstermediği görülmüştür. Eriş ve İkiz'in çalışmasına göre benlik saygısı cinsiyete göre fark göstermemektedir (35). Katılımcıların benlik saygısının medeni durumuna göre farklılık gösterdiği, evli bireylerin benlik saygısı düzeylerinin hayatında kimse olmayan bekar bireylere göre; dul/boşanmış bireylerin benlik saygısı düzeylerinin hayatında kimse olmayan bekar bireylere ve ilişkisi/sevdiği olan bekar bireylere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır. Literatür incelendiğinde bu sonucu destekleyen farklı çalışmaların olduğu görülmektedir (36-38).

Korelasyon analizi sonucunda internet bağımlılığı ile sanal kimlik arasında pozitif korelasyon olduğu görülmüştür. Sanal kimlik kullanımının artmasıyla, bu kimliğin kişiye olan getirileri sebebiyle internet

bağımlılığı da artabilmektedir. İnternet bağımlılığı ile birlikte sanal kimlik kullanımı da artabilmektedir. Sanal kimliğin bazı alt boyutları ve internet bağımlılığı arasında pozitif yönde korelasyon olduğu görülmüştür. Sanal kimlik alt boyutlarından sanal aidiyet, sanal kaçınanlık, sanal cüretkarlık ve sanal beğenirlik ile benlik saygısı arasında ise negatif korelasyon bulunmuştur. Üniversite öğrencileri ile yapılan bir çalışmanın sonucunda da düşük benlik saygısına sahip öğrencilerin sosyal medyada kendilerini olduğundan farklı yansıttıkları sonucuna ulaşılmıştır (40). Şahin ve Kumcağz'ın yapmış olduğu araştırmanın sonucu da düşük benlik saygısına sahip bireylerin sosyal medya bağımlılığında artış olabileceğini göstermektedir (41). Literatüre bakıldığında sanal kimlik ile ilgili çalışmaların yetersiz olduğu görülmektedir. Konuya ilişkin araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Bekar (hayatında kimse yok) bireylerin evli bireylere kıyasla internet bağımlılık düzeyinin daha yüksek olduğu görülmüştür. İnternet kullanıcıları ile yapılan anket sonucunda günde ortalama olarak 5 saatin internette geçirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bazı insanlar internette o kadar fazla vakit geçirmektedir ki sanal ortamı gerçekmiş gibi kabul etmektedirler (42). İnternetin sık kullanılmasının bağımlılığın oluşmasına öncülük ettiği görülmektedir; alan yazınındaki çalışmaların sonucu da bulguları destekler niteliktedir (28,43). Benlik saygısının düşük olması durumunda olumlu özelliklerden oluşturulan bir sanal kimliğin tercih edilebileceği düşünülmektedir. Düşük benlik saygısı bireyin psikolojik sağlığı üzerinde olumsuz etkilere sebep olabilmektedir. Benlik saygısı düşük bireyler, aynı zamanda düşük özgüvene de sahip olmakla birlikte duygularını ifade etmekte zorlanabilmektedir (48). Bu sebeple de internette kendisini daha rahat hissederek sanal ortamda vakit geçirmeyi tercih edebilmekte ve zamanla internet bağımlısına dönüşebilmektedir. Caplan'ın problemlili internet kullanımına dair görüşü de elde edilen bulguyu desteklemektedir (49). Düşük benlik saygısına sahip bireyler sosyalleşmek amacıyla sanal ilişkilerde bu durumu telafi etmeye çalışılabilir ve bu durum internet bağımlılığı ile sonuçlanabilir.

Genel olarak bakıldığında sanal kimlik kullanımının ve düşük benlik saygısının internet bağımlılığına sebep olabileceği söylenebilir. Benlik saygısı düşük olan bireylerin, internette oluşturdukları sanal kimlik ile birlikte daha rahat hareket edebileceği, internet ortamının vermiş olduğu gizlilik sayesinde olmak istediği bir karaktere bürünerek kendisini karşı tarafa sunabileceği ve daha rahat iletişim kurabileceği düşünülmektedir. Bir "maske" işlevi gören sanal kimlik sayesinde kişinin benlik saygısı yükselebilir, internetin ve sanal kimliğin kendisine sağladığı getiriler sebebiyle internet kullanım süresini artırarak zamanla internet bağımlısı olabilir.

Literatürde yeterli araştırmanın bulunmadığı internet bağımlılığı, sanal kimlik ve benlik saygısı ilişkisine yönelik farklı çalışmaların yapılmasının önemli olduğu, bu çalışmanın internet bağımlılığına ilişkin yapılacak sonraki çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Eğitim kurumlarında internet bağımlılığına yönelik bireysel ve grup çalışmalarının yapılması, ailelerin konuya ilişkin bilinçlendirilmesi, bireylerin internet dışında vakit geçirmesi için ilgi alanlarına göre sanat, spor, edebiyat gibi alanlarla ilgilenmelerinin teşvik edilmesi gibi hem birey hem de toplum için boş vakitlerin faydalı geçmesi amacı taşıyan çeşitli çalışmaların yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Araştırma veri toplama grubunun cevaplarına ve ölçme araçlarının ölçme gücüne bağlıdır. Katılımcıların daha çok bekar bireylerden oluşması bir diğer sınırdır. Farklı medeni durumlarla yapılacak çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmada incelenen değişkenler sanal kimlik, benlik saygısı ve internet bağımlılığıdır. Değişkenlere farklı değişkenler eklenerek çalışmalar yapılabilir.

Sonuç olarak çalışmanın bulguları internet bağımlılığında sanal kimlik ve düşük benlik saygısı etkili olduğunu göstermektedir. Düşük benlik saygısının psikolojik zorluklar, depresyon, yalnızlık, öfke gibi kişisel problemlerle de ilişkili olduğunu gösteren araştırmalar bulunmaktadır (50, 51). Benlik saygısını yükseltmek, sanal kimlik kullanımı ve internet bağımlılığı riskini azaltmakla birlikte diğer psikolojik problemlerin de azalmasını sağlayacaktır. Bununla ilgili olarak bireylerin benlik saygısını arttırmayı hedefleyen tedavi programları geliştirilerek uygulanabilir, bireyler için ruh sağlığı hizmetleri kolay ulaşılabilir hale getirilebilir.

Kaynaklar

1. Türk Dil Kurumu Sözlük. İnternet. <https://sozluk.gov.tr/> (Accessed 10.03.2023).

2. We Are Social and Hootsuite. The Global State Of Digital in October 2022. <https://wearesocial.com/us/blog/2022/10/the-global-state-of-digital-in-october-2022/> (Accessed 10.12.2022).
3. TÜİK. Hane halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması 2022. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587) (Accessed 17.05.2023).
4. Amerikan Psikiyatri Birliği. Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı: 5.baskı (Çev. Ed: E. Köroğlu). Ankara: Hekimler Yayın Birliği, 2013: 1-316.
5. Young SK. Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *Cyberpsychol Behav* 1996; 1(3): 237-244.
6. Subrahmanyam K, Greenfield P. Online communication and adolescent relationships. *Future Children* 2018; 18(1): 119-146.
7. Caplan SE. Theory and measurement of generalized problematic internet use: A two-step approach. *Comput Human Behav* 2010; 26(5): 1089-1097.
8. Ellison NB, Steinfield C, Lampe, C. The benefits of Facebook "Friends:" social capital and college students' use of online social network sites. *J Comput Mediat Commun* 2007; 12(4): 1143-1168.
9. Valkenburg PM, Peter J, Schouten AP. Friend networking sites and their relationship to adolescents' well-being and social self-esteem. *Cyberpsychol Behav* 2006; 9(5): 584-590.
10. Aşkın M. Kimlik ve giydirilmiş kimlikler. *Ataturk University Institute of Social Sciences Journal* 2007; 10(2): 213-220.
11. Kardaş S. Sanal Kimlik ve Spiritüel İyi Oluşun Üniversite Öğrencilerinin Narsistik Eğilimlerini Yordayıcılığı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, 2017.
12. Anrig B, Benoist E, Jaquet-Chiffelle D. Virtual? Identity. *Future of Identity in the Information Society*. Czech Republic: Springer, 2006: 1-14.
13. Goffman E. *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. 3.baskı, İstanbul: Metis Yayınları, 2004: 1-248.
14. Festinger L. A theory of social comparison processes. *Hum Relat* 1954; 7(2): 1-16.
15. Paterson L. *Stigma, Social Comparison and Psychological Distress in Adults with A Learning Disability*. Edinburgh: University of Edinburg, Department of Clinical Psychology, 2007.
16. Rosenberg M. *Society and The Adolescent Self-image.*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1965: 3-36.
17. Bahranian SA, Alizadeh KH, Raeisoon MR, et al. Relationship of internet addiction with self-esteem and depression in university students. *Journal of Preventive Medicine and Hygiene* 2014; 55(3): 86-89.
18. Park S, Kang M, Kim E. Social relationship on problematic use (PIU) among adolescents in South Korea: A mediation model of self-esteem and self-control. *Comput Human Behav* 2014; 38: 349-357.
19. Ko CH, Yen JY, Yen CF, et al. Factors predictive for incidence and remission of internet addiction in young adolescents: A prospective study. *Cyberpsychol Behav* 2007; 10(4): 545-551.
20. Blachnio A, Przepiórkaa A, Şenol-Durak E, et al. The role of self-esteem in Internet addiction: a comparison between Turkish, Polish and Ukrainian samples. *Eur J Psychiatry* 2016; 30(2): 149-155.
21. Mehdizadeh S. Self-presentation 2.0: Narcissism and self-esteem on Facebook. *Cyberpsychol Behav Soc Netw* 2010; 13(4): 357-364.
22. Gonzales AL, Hancock JT. Mirror, mirror on my Facebook wall: Effects of exposure to Facebook on self-esteem. *Cyberpsychol Behav Soc Netw* 2011; 14(1-2): 79-83.
23. Gilbert P, Allan S, Trent D. A social comparison scale: Psychometric properties and relationship to psychopathology. *Pers Individ Dif* 1991; 19(3): 293-299.
24. Şahin NH, Şahin N. Adolescent Guilt, Shame and Depression in Relation to Sociotropy and Autonomy, (Paper Presented). *World Congress Cognitive Therapy* 1992; 17-21.
25. Hahn A, Jerusalem M. *Internetsucht: Reliabilität und validität in der online Forschung*. *Online-Marktforschung: Theoretische Grundlagen und praktische Erfahrungen* 2. Baskı, Nürnberg: Springer Verlag, 2001: 1-21.
26. Şahin C, Korkmaz Ö. İnternet bağımlılığı ölçeğinin Türkçeye uyarlanması. *Selcuk University Ahmet Keleşoğlu Faculty of Education Journal* 2011; 32: 101-115.
27. Şahin NH, Durak A. Kısa Semptom Envanteri: Türk Gençliği İçin Uyarlanması. *Türk Psikoloji Dergisi* 1993; 9 (31): 44-56.
28. Gamez-Guadix M, Calvete E, Orue I, Hayas CL. Problematic internet use and problematic alcohol use from the cognitive-behavioral model: A longitudinal study among adolescents. *Addict Behav* 2014; 40: 109-114.
29. Gülnar B, Balcı, Ş. Üniversite öğrencileri arasında internet bağımlılığı ve internet bağımlılarının profili. *Selcuk University Faculty of Communication Academic Journal* 2009; 6(1): 5-22.
30. Eroğlu M, Pamuk M, Pamuk K. Investigation of problematic internet usage of university students with psychosocial levels at different levels. *Procedia Soc Behav Sci* 2013; 103: 551-557.

31. Ha Y, Hwang K. Gender differences in internet addiction associated with psychological health indicators among adolescents using a national web-based survey. *Int J Ment Health Addict* 2014; 12(5): 660-669.
32. Reiner I, Tibubos AN, Hardt J, et al. Peer attachment, specific patterns of internet use and problematic internet use in male and female adolescents. *Eur Child Adolesc Psychiatry* 2017; 26(10): 1257-1268.
33. Li D, Zhang W, Li X, et al. Stressful life events and problematic internet use by adolescent females and males: A mediated moderation model. *Comput Human Behav* 2010; 26(5): 1199-1207.
34. Batıgün AD, Kılıç N. İnternet bağımlılığı ile kişilik özellikleri, sosyal destek, psikolojik belirtiler ve bazı sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkiler. *Türk Psikoloji Dergisi* 2011; 26: 1-10.
35. Eriş Y, İkiz E. Ergenlerin benlik saygısı ve sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişki ve kişisel değişkenlerin etkileri. *Turkish Studies* 2013; 8(6): 179-183.
36. Saygılı G, Kesecioğlu Tİ, Kırıktaş H. Eğitim düzeyinin benlik saygısı üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi* 2015; 4(2): 210-217.
37. Tutar H, Başpınar-Öztürk N, Güler S. Benlik saygısı ve boyun eğici davranışlar arasındaki ilişki üzerine bir araştırma. *Journal of Social and Humanities Sciences Research* 2018; 5(2): 1039-1052.
38. Walsh LC, Gonzales MA, Shen L, Rodriguez A, Kaufman AV. Expanding relationship science to unpartnered singles: what predicts life satisfaction? *Front Psychol* 2022; 13: 904848.
39. Tuğtekin EB, Dursun ÖÖ. Examining virtual identity profiles of social network users with respect to certain variables. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi* 2020; 10(2): 427-464.
40. Cesur A, Dil K. Üniversite öğrencilerinin sosyal medyada benlik sunumları ve yansımaları: Çankırı Karatekin Üniversitesi örneği. *Eurasian Journal of Social and Economic Research*, 2018; 5(7): 33-45.
41. Şahin C, Kumcağız H. Narsisizm ve benlik saygısının sosyal medya bağımlılığı üzerindeki yordayıcı rolü. *International Journal of Eurasia Social Sciences* 2017; 8(30): 2136-2155.
42. Castronova E. Virtual worlds: a first-hand account of market and society on the cyberian frontier. *CESifo Working Paper Series* 2001; 2(1): 1-66.
43. Taş İ. Ergenlerde internet bağımlılığı ve psikolojik belirtilerin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Anemon Mus Alparslan University Journal of Social Sciences* 2018; 6(1): 31-41.
44. Tohumcu MU, Karslı AT, Bahadır E, Kalender, B. Akıllı telefon bağımlılığı ve internet bağımlılığı ile benlik saygısı ve yalnızlık arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2019; 21(2): 773-787.
45. Bolat E, Ayvaz Ö, Yurtseven E. Sağlık çalışanlarında internet bağımlılığına etki eden faktörlerin lojistik regresyon analizi ile incelenmesi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research* 2019; 6(37): 1370-1375.
46. Bal-Nedim P, Turan E. İnternet kullanımının yalnızlık durumu açısından incelenmesi. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies* 2022; 8(14): 162-178.
47. Budak CF. İnternet Bağımlılığının Yordayıcıları Olarak Sosyotropi-Otonomi Kişilik Özellikleri ve Duygu Düzenleme Güçlüğü. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Işık Üniversitesi, Klinik Psikoloji Bölümü, 2017.
48. Gazda GM. *Approaches to Group Psychotherapy and Group Counseling*. Illinois: C. C. Thomas Publisher, 1982: 1-323.
49. Caplan E. A social skill account of problematic internet use. *J Commun* 2005; 55(4): 721-736.
50. Leary MR. Making sense of self-esteem. *Curr Dir Psychol Sci* 1999; 8(1): 32-35.
51. Donnellan MB, Trzesniewski K, Robins R. Low self-esteem is related to aggression, antisocial behavior, and delinquency. *Psychol Sci* 2005; 16(4): 328-335.

Yazar Katkıları: Tüm yazarlar ICMJE'in bir yazarda bulunmasını önerdiği tüm ölçütleri karşılamışlardır
Etik Onay: Bu çalışma için ilgili Etik Kuruldan etik onay alınmıştır.
Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.
Finansal Destek: Yazarlar finansal destek beyan etmemişlerdir.
Not: Bu çalışma daha önce farklı örneklerle yapılarak Nisan 2018'de "7.Current Debates in Social Sciences" kongresinde bildiri özeti formatında sunulmuş olup, çalışma farklı ve daha geniş bir örnekleme yenilenerek makale halinde hazırlanmıştır.
Author Contributions: All authors met criteria recommended by ICMJE for being an author
Ethical Approval: Ethical approval was obtained for this study from relevant Ethics Committee.
Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The authors have declared that there is no conflict of interest.
Financial Disclosure: Authors declared no financial support
Acknowledgment: This study was previously conducted with different samples and presented as an abstract at the "7th Current Debates in Social Sciences" congress in April 2018, and the study was renewed with a different and larger sample and prepared as an article.

Illicit Drug Use Patterns among Hospitalized Patients after the COVID-19 Pandemic and Economic Crisis

COVID-19 Pandemisi ve Ekonomik Kriz Sonrasında Hastanede Yatan Hastalarda Madde Kullanım Örüntüleri

Ali Baran Tanrikulu ¹ , Onur Koçhan ¹

1. Elazığ Mental Health and Diseases Hospital, Elazığ

Abstract

Objective: This study aimed to investigate the impact of the COVID-19 pandemic and subsequent economic crisis on illicit drug use patterns in Türkiye.

Method: The study population comprised 1027 patients diagnosed with substance use disorder (SUD). 615 patients who were hospitalized between May 2018-December 2019 and 412 patients who were hospitalized between December 2021-August 2023 at the Alcohol-Drug Addiction Research, Treatment and Training Center in Elazığ Mental Health and Diseases Hospital were recruited to study.

Results: The rate of opioid-positive results was significantly higher in the May 2018-December 2019 group. The rate of methamphetamine-positive results was significantly higher in the December 2021 - August 2023 group. The rate of cannabis-positive results was found to be similar between the two groups. The treatment completion rate was significantly lower in methamphetamine-positive patients when compared with methamphetamine-negative patients. The treatment completion rate was significantly higher in opioid-positive patients when compared with opioid-negative patients.

Discussion: While methamphetamine consumption has significantly increased, opioid consumption has significantly decreased in the wake of the economic crisis in Türkiye and the COVID-19 pandemic. Monitoring changes in illicit drug use patterns could help take appropriate measures.

Keywords: Illicit drug use, methamphetamine, COVID-19, economic crisis

Öz

Amaç: Bu çalışma COVID-19 salgınının ve ardından gelen ekonomik krizin Türkiye'deki yasa dışı madde kullanım paternleri üzerindeki etkisini araştırmayı amaçlanmıştır.

Yöntem: DSM-5 kriterlerine göre madde kullanım bozukluğu tanısı alan 1027 hasta çalışmaya dahil edildi. Elazığ Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi Eğitim Merkezi'nde Mayıs 2018 - Aralık 2019 tarihleri arasında yatan 615 hasta ve Aralık 2021 - Ağustos 2023 tarihleri arasında yatan 412 hasta çalışmaya alındı.

Bulgular: Ürinaliz testinde pozitif opioid sonuçlarının oranı Mayıs 2018 - Aralık 2019 grubunda anlamlı derecede yüksekti. Ürinaliz testinde pozitif metamfetamin sonuçlarının oranı Aralık 2021 - Ağustos 2023 grubunda anlamlı derecede yüksekti. Pozitif esrar sonuçlarının oranı iki zaman aralığında benzer bulundu. Metamfetamin kullanan hastalarda tedaviyi tamamlama oranı metamfetamin kullanmayan hastalara göre anlamlı derecede düşük bulundu. Opioid kullanan hastalarda tedaviyi tamamlama oranı, opioid kullanmayan hastalara göre anlamlı derecede yüksekti.

Tartışma: Çalışmamız, Türkiye'de yaşanan ekonomik kriz ve COVID-19 salgını sonrasında hastanede yatan hastalarda metamfetamin tüketim oranının anlamlı düzeyde arttığını, opioid tüketiminin ise anlamlı düzeyde azaldığını göstermektedir. Yasa dışı madde kullanım paternlerindeki değişimlerin izlenmesi ve ilişkili faktörlerin takip edilmesi uygun tedbirlerin alınması ve tedavi yaklaşımlarının geliştirilmesine yardımcı olacaktır.

Anahtar kelimeler: Yasa dışı madde kullanımı, metamfetamin, COVID-19, ekonomik kriz

Introduction

Substance use disorder (SUD) causes devastating effects on the physical and psychological well-being of individuals (1). It also impact the social functioning of individuals and create a burden on society (2). Therefore, SUD is one of the most important public health problem worldwide. The number of prevalence studies of SUD are quite limited in Türkiye. A study, which was conducted in 2009 involving 1720 students, reported 6.4% having used an illicit drug at least once during their lifetime (3). Another study involving 8045 individuals, which was conducted in 2012, reported 2.8% having used an illicit drug at least once during their lifetime (4). Turkish Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction reported 3.1% lifetime prevalence of illicit drug use in 2018 (5). In another study which conducted in 2018, lifetime prevalence of single substance use and polysubstance use were found 4.5 and 2.6%, respectively (6). According to the Turkish Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction reports, the number of outpatient and inpatient applications for SUD treatment in 2022 has increased when compared with previous years (7, 8). Also, 37.4% of patients were treated for heroin (55.1% in 2019), 37.8% were treated for methamphetamine (15.3% in 2019), 7% were treated for cannabis (11.7% in 2019). In Türkiye, the number of inpatient treatment centers had increased to 59 by the end of 2022, when compared with 33 centers in 2015 (7).

The COVID-19 pandemic has caused mass unemployment, disruptions in global trade, and a severe economic downturn (9, 10). Government-imposed restrictions during the COVID-19 pandemic affected all aspects of illegal drug markets, from drug production and trafficking to consumption (11). Drug usage patterns have been drastically altered during the pandemic due to disruptions in drug trafficking, the economic downturn, confinement measures, and difficulties in obtaining precursors (12). A general decline in the perceived purity and availability of drugs, along with increased prices, was reported during the COVID-19 pandemic (13). Throughout the pandemic, a reduction in the availability of precursors for methamphetamine has led to a decrease in methamphetamine production (14). Even though the COVID-19 pandemic is over, the socioeconomic effects of the pandemic are still ongoing. The COVID-19 pandemic has taken a heavy toll on the global economy, especially economically fragile countries (15).

Economic crises significantly change drug use patterns. Research-based on national statistical health data showed that problematic drug use increased by 11.6 percent between 2008 and 2010 in Greece, which was attributed to the economic crisis in Greece (16). Colell et al. conducted a study in Spain and found that problematic substance use was significantly higher in unemployed men and women when compared to employed persons (17). A deteriorated socioeconomic situation can lead to an increase in substance use and related social disruptions. Studies that examined the effects of the economic crisis on drug use patterns showed that the 2008 global crisis resulted in a shift from more expensive to cheaper illicit drugs (18). A wastewater analysis study conducted in Northern Italy between 2005 and 2009 revealed a significant reduction in the consumption of heroin and cocaine in 2009, while methamphetamine consumption was found to have significantly risen from 2005 to 2008 and rose further in 2009(19).

The economic crisis in Türkiye, exacerbated by the economic fallout from the COVID-19 pandemic and specific local conditions, has resulted in severe inflation and a significant decrease in purchasing power in recent years (20). Considering previous research on the impact of economic crises on changes in illicit drug use patterns, the economic crisis may be affecting illicit drug use patterns in Türkiye. According to the Turkish Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction 2023 report, there has been a significant decrease in the amount of seized heroin in 2022 when compared with the prior year. The quantity of seized cannabis has shown a slight increase. Most strikingly, the seized methamphetamine amount has been threefold in 2022 when compared with the prior year and reached 16210 kilograms. Crystal methamphetamine is the most seizure form of methamphetamine in Türkiye, and users generally declare smoking as the most popular administration route (7, 21). The report also revealed that in 2022, 56.9 percent of the 240 deaths related to substance use in Türkiye were attributed to methamphetamine (7).

Despite the well-known impact of significant events on illicit drug use patterns, we could find no study in the literature exploring the impact of the economic crisis on illicit drug use patterns in Türkiye. The assessment

of the significance of monitoring shifts in patterns of illicit drug use is imperative for the implementation of suitable measures and the promotion of novel approaches to mitigating harm associated with drug use. We hypothesize that changing socioeconomic and global situations may have an impact on the illicit drug use patterns in Türkiye. The purpose of this study was to examine the impact of the COVID-19 pandemic and subsequent economic crisis on illicit drug use patterns in our treatment center.

Method

Setting and Sample

This retrospective cross-sectional study included patients who were hospitalized with a diagnosis of SUD for two time periods of 20 months (May 2018–December 2019 and December 2021–August 2023) at the Alcohol-Drug Addiction Research, Treatment and Training Center in Elazığ Mental Health and Diseases Hospital. Sociodemographic and laboratory data of the patients were obtained from patient files and an electronic database system. The study included only inpatients who were hospitalized voluntarily. Preliminarily, data from 1107 patients, who were hospitalized with the diagnosis of SUD, were screened. There were 14 patients excluded who had no urinalysis test result. 44 patients, who were repetitively hospitalized within 3 months and had two urinalysis results, were included with their first urinalysis results. 22 patients, who had concomitant serious mental illness such as bipolar disorder or psychosis, were excluded.

The treatment center is equipped with 24 inpatient beds. The treatment center accepted patient admissions from 18 provinces (Elazığ, Erzurum, Erzincan, Kars, Ağrı, Tunceli, Malatya, Van, Diyarbakır, Mardin, Muş, Bingöl, Bitlis, Siirt, Hakkari, Şırnak, Batman, Ardahan). The planned inpatient treatment duration is 21 days in our treatment center. The average annual inpatient in our treatment center was 426 between 2018–2022. According to the routine clinical practice in our treatment center, detailed clinical and sociodemographic information about patients is collected from patients and their immediate circle. The clinical diagnosis of SUD is made by experienced psychiatrists through clinical interviews following the Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition (DSM-5) criteria (22). Urinalysis tests are routinely performed on the first day of hospitalization. All the participants were male because there is no inpatient clinic for female patients in our treatment center. Due to the limited number of patients with comorbid serious mental illness (n=22) who were hospitalized in the Alcohol-Drug Addiction Research, Treatment and Training Center, we excluded patients with bipolar disorder and psychosis. We did not exclude patients with comorbid psychiatric disorders other than serious mental illnesses. We excluded the years 2020 and 2021 due to the disruption of healthcare services caused by the 2020 Elazığ earthquake and the COVID-19 restrictions in Türkiye. Additionally, we excluded data from February 2023 due to the disruption of healthcare services in our clinic because of the 2023 Kahramanmaraş earthquakes. The Firat University ethics committee approved this study (Date: 27/09/2023, Number: 2023/ 13-49).

Laboratory Analysis

In accordance with the standard hospital protocol, urinalysis is conducted within the initial 24 hours of hospitalization. The urine drug screen was conducted at the Clinical Biochemistry Laboratory using a Beckman Coulter AU480 instrument (CA, USA). At least 30 mL of urine samples were collected in compliance with the audit chain application. The enzyme multiplied immunoassay technique (EMIT II Plus, Syva, Siemens) was used for the urine drug screening. A total of six types of psychoactive substances (which contain the most common drugs in Türkiye) were investigated in the urine: amphetamine (methamphetamine), cocaine, opioid, tetrahydrocannabinol (THC), benzodiazepines, and buprenorphine.

Statistical Analysis

All statistical analyses were conducted with IBM Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) for Windows, version 21.0. As suggested by George and Mallery (23) data are accepted to have normal

distribution if the skewness and kurtosis values are between -2 and +2. For normally distributed data, the independent sample t-test was used to compare groups; otherwise, the Mann–Whitney U test was used. The Chi-square test was used to compare the categorical variables within groups. All p-values less than 0.05 were considered statistically significant.

Results

The study population comprised 1027 patients diagnosed with SUD. 615 patients who were hospitalized between May 2018 - December 2019 and 412 patients who were hospitalized between December 2021 - August 2023 (February 2023 excluded due to interrupted healthcare service) were assessed. There was no significant difference between the two groups in terms of age. The rate of patients who live in urban areas was significantly higher in the May 2018-December 2019 group. The rate of the patients who completed treatment (21 days) was significantly higher in the May 2018-December 2019 group. The average annual inflation rate between May 2018–December 2019 was 17.05 percent \pm 4.74 percent. The average inflation rate between December 2021–August 2023 was 61.82 percent \pm 16.7 percent (24) (Table 1).

Table 1. Sociodemographic and clinical characteristics of the participants and comparison of the annual inflation rate between two timelines

Variable	May 2018 –December 2019 (n=615)	December 2021 –August 2023 * (n=412)	p
Age	30.86 \pm 6.39	30.06 \pm 7.08	0.065
Completion of treatment (21 days)	232 (37.7%)	109 (26.5%)	<0.001
Living condition			0.002
Rural	213 (34.6%)	183 (44.4%)	
Urban	402 (65.4%)	229 (55.6%)	
Annual inflation rate (%)	17.05% \pm 4.74	61.82 \pm 16.7	<0.001

*2023 February was excluded due to the temporary cessation of the healthcare service

Table 2. Comparison of the illicit drug use pattern between groups

	May 2018 - December 2019 (n=615)	December 2021 –August 2023* (n=412)	p
Opioid (n, %)	255 (41.5%)	51 (12.4%)	<0.001
Methamphetamine (n, %)	48 (7.8%)	164 (39.8%)	<0.001
Cannabis (n, %)	69 (11.2%)	44 (10.7%)	0.786
Methamphetamine + Cannabis (n, %)	62 (10.1%)	83 (20.1%)	<0.001
Methamphetamine + Opioid (n, %)	88 (14.3%)	37 (9 %)	0.011
Cannabis + Opioid (n, %)	47 (7.6)	2 (.5%)	<0.001
Methamphetamine+ Cannabis +Opioid (n, %)	25 (4.1%)	6 (1.5%)	0.017
Negative (n, %)	11 (1.8%)	21 (5.1%)	0.003
Cocaine (n, %)	8(1.3%)	4 (1%)	0.630

n: number; *2023 February was excluded due to the temporary cessation of the healthcare service

The rate of opioid, methamphetamine+opioid, methamphetamine+cannabis+opioid, and cannabis+opioid use was significantly higher in the May 2018 - December 2019 group. The rate of methamphetamine, methamphetamine+cannabis, and methamphetamine+opioid use was significantly higher in the December

2021-August 2023 group. The rate of the negative results in the urinalysis test was significantly higher in the December 2021-August 2023 group (Table 2).

Table 3. Comparison of the rate of the use of illicit drugs between groups

	May 2018 - December 2019 (n=615)	December 2021 –August 2023* (n=412)	p
Opioid positive (n, %)	415 (67.4%)	96 (23.3%)	<0.001
Methamphetamine positive (n, %)	223 (36.3%)	290 (70.4%)	<0.001
Cannabis positive (n, %)	203 (33.0%)	135 (32.8%)	0.714
Polysubstance use (n, %)	222 (36.1%)	128 (34.1%)	0.096

n: number

The rate of opioid-positive results was significantly higher in the May 2018-December 2019 group. The rate of methamphetamine-positive results was significantly higher in the December 2021 - August 2023 group. The rate of the cannabis-positive results was found to be similar between the two groups. The rate of the polysubstance use results was similar between the two groups (Table 3).

Table 4. Association of the treatment completion rate with used illicit drug

n(%)	MA positive	MA negative	Opioid positive	Opioid negative	Cannabis positive	Cannabis negative	PSU	MSU
Completed treatment	117 (22.8%)	224 (43.5%)	233 (45.5%)	108 (20.9%)	100 (29.5%)	241 (35%)	105 (30%)	236 (35.3%)
Not completed	396 (77.2%)	290 (56.5%)	278 (54.5%)	408 (79.1%)	238 (70.5%)	448 (65%)	245 (70%)	441 (64.7%)
p value	<0.001		<0.001		0.085		0.117	

n: number; MA: Methamphetamine; PSU: Polysubstance use; MSU: Monosubstance use

The treatment completion rate was significantly lower in patients with methamphetamine-positive patients when compared with methamphetamine-negative patients ($p < 0.001$). The treatment completion rate was significantly higher in patients with opioid-positive patients when compared with opioid-negative patients ($p < 0.001$). The treatment completion rate was found to be similar in patients with cannabis-positive patients when compared with cannabis-negative patients ($p = 0.085$). The treatment completion rate was similar in patients with polysubstance use when compared with monosubstance use patients ($p = 0.117$) (Table 4).

Discussion

The present study showed that while methamphetamine use significantly increased, opioid use significantly decreased among hospitalized patients in the wake of the economic crisis in Türkiye and the COVID-19 pandemic. Significant events such as economic crises, pandemics, and natural disasters may lead to major disruptions in social, economic, and physical environments, which can influence patterns of illicit drug use (25). Pavarin et al. showed a decrease in heroin and cocaine use, while there was an increase in the use of amphetamine-type stimulants in northern Italy from 2009 to 2012 (26). A similar shift in illicit drug use patterns (from heroin to amphetamine) was observed in Hungary between 2010 and 2012 (27). Studies investigating the impact of the 2008 global economic crisis on illicit drug use patterns also show a shift from expensive to cheaper illicit drugs (18, 19). A study suggest that some individuals who use heroin and methamphetamine describe methamphetamine as an relatively inexpensive alternative (28). Economic downturns can potentially influence illicit drug use patterns through various mechanisms, including changes in individual and community stress levels, access to substances, and drug market dynamics. In times of crisis, people tend to choose cheaper and more readily available drugs as the cost of living rises and purchasing power decreases. Türkiye has been through an economic crisis, which led to severe inflation and a significant decline in purchasing power in recent years (20). Türkiye has been through severe inflation in

recent years, and its annual inflation rate peaked in October 2022 at 85.51 percent. The average annual inflation rate was significantly higher between December 2021 and August 2023 when compared with between May 2018 and December 2019 (29). The methamphetamine use rate was significantly higher, and the opioid use rate was significantly lower between December 2021 and August 2023 when compared with between May 2018 and December 2019. Our results were consistent with previous reports and showed a shift in drug use patterns toward cheaper drugs such as methamphetamine.

Besides the economic situation, several variables, such as the current situation in trade routes, the global political situation, and institutional decisions on drugs, may have an effect on illicit drug use patterns. Since ephedrine can easily be used in the production of methamphetamine, production has increased significantly in South Asia due to the discovery of *Ephedra sinica*, a shrub that naturally contains ephedrine (30). According to United Nations Office on Drugs and Crime, methamphetamine trafficking in South Asia is surging, nearly twelvefold increase in seizures of the drug from 2.5 tons in 2017 to 29.7 tons in 2021 (31). Striking political and socioeconomic changes in illicit drug hubs may have an impact on the illicit drug use patterns in Türkiye. Also, being a transit destination in illicit drug trafficking, Türkiye becomes more vulnerable to these changes. Turkish Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction reported that the seized methamphetamine amount has been threefold in 2022 when compared with the prior year (7). In concert with these reports, our single-center study showed an increasing trend in methamphetamine use in recent years.

In our treatment center, the recommended minimum duration of hospitalization is 21 days. Using cannabis and polysubstance use had no significant effect on treatment completion. The treatment completion rate was significantly higher in patients with methamphetamine-negative results and opioid-positive results. It may be attributed to that there is no widely accepted pharmacological substitution treatment specifically approved for methamphetamine dependence, while there are specific detoxification and maintenance treatments for opioid use disorder (OUD). In 2002, the Food and Drug Administration (FDA) approved buprenorphine maintenance treatment (BMT) for managing Opioid Use Disorder (OUD) (32). Buprenorphine and buprenorphine/naloxone tablets for sublingual administration were shown to be effective in OUD (33). In 2010, sublingual buprenorphine/naloxone was approved for opioid use disorder as a detoxification or maintenance treatment by the Turkish Ministry of Health (34). There is no FDA-approved medication for the treatment of methamphetamine use disorder (35). The absence of substitution treatment may cause patients to struggle with more severe withdrawal symptoms, even in inpatient clinics. Methamphetamine withdrawal syndrome is involved with craving, dysphoric mood, fatigue, increasing appetite, sleep disturbances, psychomotor retardation or agitation, and significant impairment in daily functioning (36). Early and effective management of acute withdrawal symptoms may improve treatment compliance for the patients.

There are some limitations of this study. Firstly, it was retrospective, single-center study. We only assessed hospitalized patients in the Alcohol-Drug Addiction Research, Treatment and Training Center in Elazığ Mental Health and Diseases Hospital, therefore results can not be generalized. We only investigated six types of psychoactive substances in the urine. We only included male patients. Assessment of the probation population, outpatients, and wastewater-based epidemiology analysis could provide a complementary view of the extent of drug consumption. Also clinical and sociodemographic data of the patients were not evaluated in detail way. Another limitation of this study was that not evaluate the impact of the 2020 and 2023 earthquakes on illicit drug use patterns. The number of hospitalized patients in our treatment center was higher in the May 2018-December 2019 group. This could be related to patients choosing clinics that are closer to them following the opening of the new Alcohol-Drug Addiction Research, Treatment and Training Centers in Türkiye.

The number of seizures, hospitalizations, and crimes related to methamphetamine has increased, indicating that methamphetamine poses a significant social problem for Türkiye. Monitoring changes in the illicit drug market and keeping track of factors related to drug markets could be helpful in taking appropriate measures. Drug market changes and economic crises may have a substantial impact on the drug use pattern in the community. More research, especially longitudinal and wastewater-based analysis studies, are needed to

investigate the extent of the changes in illicit drug use patterns. Also, research investigating acute management and relapse prevention in methamphetamine use disorder would be valuable.

References

1. WHO. Atlas on Substance Use (2010): Resources For The Prevention and Treatment of Substance Use Disorders. Geneva: World Health Organization, 2010.
2. Daley DC. Family and social aspects of substance use disorders and treatment. *J Food Drug Anal.* 2013; 21(4): 73-76.
3. İlhan İÖ, Yıldırım F, Demirbaş H, et al. Prevalence and sociodemographic correlates of substance use in a university-student sample in Turkey. *Int J Public Health.* 2009; 54: 40-44.
4. İlhan MN, Arıkan Z, Kotan Z, et al. Prevalence and socio-demographic determinants of tobacco, alcohol, substance use and drug misuse in general population in Turkey. *Noro Psikiyatri Ars* 2016; 53(3): 205-212.
5. Emniyet Genel Müdürlüğü. Türkiye Genel Nüfusta Tütün, Alkol ve Madde Kullanımına Yönelik Tutum ve Davranış Araştırması Raporu. Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü. 2018: 1-13.
6. Ünübol H, Hızlı Sayar G. Prevalence and sociodemographic determinants of substance use in Turkey. *Eur Addict Res* 2021; 27(6): 447-456.
7. Turkish National Police Counter Narcotics Department. 2023 Turkish Drug Report. Ankara: Turkish National Police Counter Narcotics Department, 2023. .
8. Turkish National Police Counter Narcotics Department, 2018 Turkish Drug Report. Ankara: Turkish National Police Counter Narcotics Department, 2018.
9. Williams SN, Armitage CJ, Tampe T, et al. Public perceptions and experiences of social distancing and social isolation during the COVID-19 pandemic: A UK-based focus group study. *BMJ Open.* 2020; 10: e039334.
10. Nicola M, Alsafi Z, Sohrabi C, et al. The socio-economic implications of the coronavirus pandemic (COVID-19): A review. *Int J Surg* 2020; 78: 185-193.
11. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). COVID-19 and the Drug Supply Chain: From Production and Trafficking to Use. Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime, 2020.
12. Gili A, Bacci M, Aroni K, et al. Changes in drug use patterns during the COVID-19 pandemic in Italy: monitoring a vulnerable group by hair analysis. *Int J Environ Res Public Health* 2021; 18: 1967.
13. Price O, Man N, Bruno R, et al. Changes in illicit drug use and markets with the COVID-19 pandemic and associated restrictions: findings from the Ecstasy and Related Drugs Reporting System, 2016–20. *Addiction.* 2022; 117(1): 182-194.
14. Malczewski A, Kidawa M, Bevez M. The Impact of the COVID-19 Epidemic on Drug Services, Drug Users and Drug Market in Poland: Findings of the Rapid Situation Assessment. Warsaw: Reitox National Focal Point National Bureau for Drug Prevention, 2020.
15. Taskinsoy J. COVID-19 could cause bigger cracks in Turkey's fragile crisis prone economy. SSRN 2020; doi:10.2139/ssrn.3613367.
16. Kondilis E, Giannakopoulos S, Gavana M, et al. Economic crisis, restrictive policies, and the population's health and health care: the Greek case. *Am J Public Health.* 2013; 103(6): 973-979.
17. Colell E, Sánchez-Niubò A, Delclos GL, et al. Economic crisis and changes in drug use in the Spanish economically active population. *Addiction.* 2015; 110(7): 1129-1137.
18. Storti CC, De Grauwe P and Reuter P. Economic recession, drug use and public health. *Int J Drug Policy* 2011; 22(5): 321-325.
19. Zuccato E, Castiglioni S, Tettamanti M, et al. Changes in illicit drug consumption patterns in 2009 detected by wastewater analysis. *Drug Alcohol Depend* 2011; 118(2-3): 464-469.
20. Apaydin F and Çoban MK. The political consequences of dependent financialization: Capital flows, crisis and the authoritarian turn in Turkey. *Rev Int Polit Econ* 2023; 30(3): 1046-1072.
21. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. Exploring Methamphetamine Trends in Europe, EMCDDA Papers. Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2014. .
22. American Psychiatric Association. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 5th edition (DSM-5). Washington, DC: American Psychiatric Association, 2013.
23. George D. SPSS for Windows Step By Step: A Simple Study Guide And Reference, 17.0 update, 10/e. London: Pearson Education, 2011.
24. TCMB. Turkish Statistical Institute Report Consumer Price Index 2023. Ankara: TCMB, 2023.

25. Zolopa C, Hoj S, Bruneau J, et al. A rapid review of the impacts of “Big Events” on risks, harms, and service delivery among people who use drugs: Implications for responding to COVID-19. *Int J Drug Policy*. 2021; 92: 103127.
26. Pavarin RM, Sanchini S, Marani S, et al. Mortality risk among cocaine users before and after the economic recession: results of a longitudinal study. *Eur Addict Res* 2020; 26(1): 10-19.
27. Tarján A, Dudás M, Gyarmathy VA, et al. Emerging risks due to new injecting patterns in Hungary during austerity times. *Subst Use Misuse*. 2015; 50(7): 848-858.
28. Ondocsin J, Holm N, Mars SG, et al. The motives and methods of methamphetamine and ‘heroin’co-use in West Virginia. *Harm Reduct J* 2023; 20(1): 88.
29. Turkish Statistical Institute Report. Consumer-Price-Index-October-2022. Ankara: Turkish Statistical Institute, 2022.
30. Fazli S. Narcotics Smuggling in Afghanistan: Links between Afghanistan and Pakistan. SOC ACE Research Paper No. 9. Birmingham, UK: University of Birmingham, 2022.
31. United Nations Office on Drugs and Crime. Understanding Illegal Methamphetamine Manufacture in Afghanistan. Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime, 2023.
32. Campbell ND, Lovell AM. The history of the development of buprenorphine as an addiction therapeutic. *Ann N Y Acad Sci* 2012; 1248: 124-139.
33. Sung S, Conry JM. Role of buprenorphine in the management of heroin addiction. *Ann Pharmacother* 2006; 40(3): 501-505.
34. Evren C. Current status of buprenorphine/naloxone maintenance treatment in Istanbul Turkey. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*. 2014; 1(1): 48-63.
35. Moszczyńska A. Current and emerging treatments for methamphetamine use disorder. *Curr Neuropharmacol*. 2021; 19(12): 2077-2091.
36. McGregor C, Srisurapanont M, Jittiwutikarn J, et al. The nature, time course and severity of methamphetamine withdrawal. *Addiction*. 2005; 100(9): 1320-1329.

Yazar Katkıları: Tüm yazarlar ICMJE’in bir yazarda bulunmasını önerdiği tüm ölçütleri karşılamışlardır
Etik Onay: Bu çalışma için ilgili Etik Kuruldan etik onay alınmıştır.
Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.
Finansal Destek: Yazarlar finansal destek beyan etmemişlerdir.
Author Contributions: All authors met criteria recommended by ICMJE for being an author
Ethical Approval: Ethical approval was obtained for this study from relevant Ethics Committee.
Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The authors have declared that there is no conflict of interest.
Financial Disclosure: Authors declared no financial support

Effect of Severity of Depression and Perceived Social Support on Suicidal Ideation among Patients Hospitalized with Substance Use Disorder

Madde Kullanım Bozukluğu İle Hastaneye Yatırılan Hastalarda Depresyonun Şiddeti ve Algılanan Sosyal Desteğin İntihar Düşüncesi Üzerindeki Etkisi

Sıdıka Bazıki Çetin¹ , İrem Peker² , Ülker Atılan Fedai¹

1. Harran University, Şanlıurfa

2. Şanlıurfa Mehmet Akif İnan Training and Research Hospital, Şanlıurfa

Abstract

Objective: The aim of this study was to investigate the effects of perceived social support and depression on suicidal ideation in inpatients receiving substance abuse disorder treatment.

Method: A total of 110 inpatients in an Alcohol and Drug Treatment Center were included in the study. A sociodemographic and clinical information form, Beck Depression Inventory, Suicidal Ideation Scale, and Multidimensional Perceived Social Support Scale were administered to all patients.

Results: No significant correlation was identified between total social support score and suicidal ideation, whereas a weak negative but statistically significant correlation was found between social support from family and suicidal ideation scores ($r=-0.231$; $p=0.016$). The mean value of suicidal ideation was 2.22 in the non-depressed group and 10.13 in the severely depressed group. We also found that patients who were exempted from military service and those who had attempted suicide before had statistically significantly higher scores on the suicidal ideation scale.

Conclusion: In patients diagnosed with substance use disorder, various factors may increase the risk of suicidal behavior. In particular, patients with insufficient social support, depressive symptoms, unable to carry out their military service and those who have attempted suicide before should be closely followed for suicidal ideation.

Keywords: Substance use disorder, suicide ideation, social support

Öz

Amaç: Çalışmamızda, madde kullanım bozukluğu nedeniyle yatan hastalarda algılanan sosyal desteğin ve çeşitli belirleyicilerinin intihar düşüncesini nasıl etkilediğini ve depresyon ile ilişkisini araştırmayı amaçladık.

Yöntem: Çalışmaya Alkol Madde Tedavi Merkezinde yatarak tedavi gören 110 hasta dahil edilmiştir. Hastalara sosyodemografik ve klinik bilgi formu, Beck Depresyon Envanteri, İntihar Düşüncesi Ölçeği ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği uygulandı.

Bulgular: Toplam sosyal destek puanı ile intihar düşüncesi arasında anlamlı bir korelasyon saptanmazken, aileden alınan sosyal destek ile intihar düşüncesi puanları arasında negatif yönde zayıf ancak istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyon bulundu ($r=-0.231$; $p=0.016$). İntihar düşüncesi ortalama değeri depresyonda olmayan grupta 2,22 iken ağır depresyonda olan grupta 10,13'tür. Ayrıca, askerlikten muaf olan ve daha önce intihar girişiminde bulunmuş olan hastaların intihar düşüncesi ölçeğinden istatistiksel olarak anlamlı derecede daha yüksek puan aldıkları bulunmuştur.

Sonuç: Madde kullanım bozukluğu tanısı almış hastalarda çeşitli faktörlerin intihar davranışını rislini arttırılabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle sosyal desteği yetersiz, depresif semptomları olan, askerlik görevini yerine getiremeyen ve daha önce intihar girişiminde bulunmuş hastalar intihar düşüncesi açısından yakından takip edilmelidir..

Anahtar kelimeler: Madde kullanım bozukluğu, intihar düşüncesi, sosyal destek

Introduction

Depressive symptoms are among the most common problems reported by people seeking treatment for drug addiction and this comorbidity contributes to a significant proportion of disability attributed to mental disorders (1). Depression and drug addiction are critical not only because of their high prevalence, but also because of their negative consequences; these patients are at risk of depressive symptoms, psychosocial impairment and dysfunction, which can be exacerbated by comorbid stressors (2). These psychiatric conditions and SUD comorbidity have been evaluated as an important determinant for suicidal thoughts and behaviors (3). Furthermore, conditions specific to SUD treatment such as withdrawal, relapse of addiction and transition to treatment are also thought to increase the risk of suicide (4). Inpatients with SUD may be at particularly increased risk of suicidal ideation and behavior. Patients who are hospitalized due to suicide attempt and have comorbid SUDs are more likely to present to substance abuse treatment with more severe diagnoses and addiction profiles such as severe depression or heavy substance use and to experience suicidal thoughts and behavior both during treatment and after discharge (5,6). Social support is one of the key factors related to suicide risk during SUD treatment. Studies show that perceived social support is associated with a decrease in suicidal thoughts and behaviors. Additionally, the perception of being supported by others changes over time, which can be correlated with changes in suicidal ideation (7). Low social support is commonly observed during treatment for SUD which can be a detriment to treatment, especially among patients receiving inpatient care (8).

Inpatient settings are inherently more limiting than outpatient settings in terms of patients' ability to engage more freely and meaningfully with their support networks. Therefore, inpatients may frequently report loneliness and perceived social isolation (9). In view the available data, we aimed to investigate in the current study how perceived social support and its various determinants affect suicidal ideation in patients hospitalized for SUD treatment and to investigate its correlation with depression.

Method

Setting and Sample

The Alcohol and Drug Treatment Center, where the study was done, is affiliated with a state hospital and has a 30-bed service and two outpatient clinics. The number of daily admissions to the outpatient clinic is around 50 in total and 3-4 new patients are admitted on average every day. The average number of inpatient admissions was around 800 in the year the study was conducted. 110 patients who were diagnosed with substance use disorder (SUD) according to the Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders-5 (DSM-5) (10) criteria by a psychiatrist, were informed about the study and provided written informed consent were included in the study. A semi-structured sociodemographic and clinical information form was completed by a psychiatrist. The sample size of the study was calculated as 29 individuals with a type 1 error level of 5% and 80% power using the G*Power software program, with the primary outcome of a measure of perceived suicidal ideation and with reference to the study by Altıntaş et al (11). Participants were assessed with the Beck Depression Scale, sociodemographic data form, Suicidal Ideation Scale, and Multidimensional Perceived Social Support Scale. The inclusion criteria were as follows: age between 18-65 years, being able to read and write, and having a diagnosis of SUD according to DSM-5. The exclusion criterion was the presence of an obvious mental (mental retardation, bipolar manic episode, psychotic disorders) or physical disability. Prior to the start of the study, ethical evaluation and permission were obtained from the Harran University Faculty of Medicine ethics committee dated 20.05.2022 and numbered 22.12.19 at its meeting numbered 12.

Measures

Sociodemographic Data Form

This form, developed by the researchers, gathers data on age, gender, marital status, employment status,

family structure, past forensic events and psychiatric history of the patients.

Beck Depression Scale (BDS)

The BDS was developed by Beck and colleagues (12) in 1961 to measure behavioral symptoms of depression. It was designed to determine the level of depression and to monitor the changes in response to treatment. The BDS defines symptoms and behaviors related to depression and each item in the scale is given a score between 0-3. The severity is defined as 0-9= Minimal, 10-16= Mild, 17-29= Moderate, 30-63= Severe depression. It was translated into the Turkish as "Beck Depression Inventory" and Turkish validity and reliability studies have been conducted. The reliability study results of the scale showed that the coefficient of consistency was 0.80 and the two-half reliability was calculated as 0.74 (13).

Multidimensional Scale of Perceived Social Support (MSPSS)

The MSPSS was originally designed by Zimet et al. in 1988 to determine the social support factors perceived by individuals (14). The scale was validated and the reliability study was conducted in Türkiye by Eker and Arkar in 1995 (15). The scale includes a total of 12 items and is a 7-point Likert-type scale (1-7 points) ranging from "absolutely no" to "absolutely yes". In the study in which the translation of the scale into Turkish was reviewed, it was reported that Cronbach's Alpha internal consistency reliability coefficient was 0.89 for the total scale, 0.85 for the Family sub-dimension, 0.85 for the Friends sub-dimension, and 0.92 for the A Special Person sub-dimension (15).

Suicidal Ideation Scale:

This is a 17-question self-assessment scale that was developed by Levine et al. (16). The aim of the form is to determine the severity of suicidal ideation. The total score of the scale ranges between 0 and 17. Higher scores indicate that the person has more serious and significant suicidal ideation. The validity and reliability study of the Turkish version of the Suicidal Ideation Scale was conducted in 1995. The test and retest reliability was found to be $r=0.88$, Cronbach's alpha coefficient was 0.84, and the lowest and highest item-test correlation coefficients were 0.20 and 0.61, respectively (Dilbaz et al. 1995) (17).

Statistical Analysis

Statistical analyses were performed by a biostatistician. The data were statistically analyzed with IBM SPSS v23. Compliance with normal distribution was analyzed with skewness kurtosis coefficients and (± 3) coefficients. To investigate the relationship between the suicidal ideation scale score and the other scale scores, Pearson correlation coefficient was used. Analysis of Variance (ANOVA) test was used to compare normally distributed data according to three or more groups and the Tamhane's T2 test was used to analyze multiple comparisons. Linear Regression analysis was applied to evaluate the independent variables affecting the suicidal ideation score. $P<0.050$ was accepted for significance level.

Results

The average age of the patients included in the current study was 29.49 years with a range of 18- 57 years. Evaluation of substance use habits indicated that 62.7% of the participants used heroin, 38.2% used marijuana, 62.7% used methamphetamine and 20.9% of the participants used other substances (Table 1).

Among the patients recruited to the study, 22.9% reported mild depression, 35.8% reported moderate depression and 7.3% reported severe depression. The average suicidal ideation score of the participants was 5.00, with a minimum of 0.00 and a maximum of 17.00. The average total social support score was 4.18, with a minimum of 1.00 and a maximum of 7.00 (Table 2).

No significant relationship was identified between the total social support score and suicidal ideation; however, a statistically significant but weak negative correlation was identified between the social support received from family and suicidal ideation scores ($r=-0.231$, $p=0.016$). There was no statistically significant relationship between the other scores and suicidal ideation ($p>0.050$) (Table 3).

Table 1. Descriptive statistics of demographic characteristics

Variable	Mean.±s. deviation / n	Median (min. - max.) / %
Age of the patient	29.49±6.74	28.00 (18.00 - 57.00)
Place of residence		
City Center	72	65.5
Township	23	20.9
Rural	15	13.6
With whom he lives		
Parents and Siblings	62	56.4
Partner and Children	34	30.9
Alone	6	5.5
Parents and Partner	8	7.3
Marital Status		
Married	44	40.0
Single	60	54.5
Widow	6	5.5
Education Status		
Primary School	31	28.2
Middle School	56	50.9
High School	18	16.4
University	5	4.5
Employment Status		
Active	52	47.3
Temporary	16	14.5
Not working	42	38.2
Controlled Probation		
Yes	77	70.0
No.	33	30.0
Incarceration		
Yes	66	60.0
No.	44	40.0
Military Service		
Seamless-Complete	89	80.9
Exempt	21	19.1
Heroin Use		
Yes	69	62.7
No.	41	37.3
Marijuana Use		
Yes	42	38.2
No	68	61.8
Methamphetamine Use		
Yes	69	62.7
No.	41	37.3
Does anyone else use it?		
Yes	23	20.9
No.	87	79.1
Alcohol Use		
Yes	5	4.5
No.	105	95.5
Substance Use Period (years)	8.91±5.07	9.00 (1.00 - 25.00)

Previous Inpatient Treatment		
Yes	64	58.2
No.	46	41.8
Number of Inpatient Treatments	2.46±1.53	2.00 (1.00 - 9.00)
Suicide Attempt		
Yes	33	30.0
No.	77	70.0
Substance Use in the Family		
Yes	25	22.7
No.	85	77.3
Socioeconomic Status		
Less than Minimum Wage	68	61.8
More than Minimum Wage	42	38.2

Table 2. Descriptive statistics of the scales

	Mean. ± SD or n	Median (min. - max.) or %
Depression		
No Depression	37	33.9
Mild Depression	25	22.9
Moderate Depression	39	35.8
Severe Depression	8	7.3
Suicidal Ideation Score	5.00±4.09	4.00 (0.00 – 17.00)
Friend Social Support Score	2.59±1.85	2.00 (1.00 – 7.00)
Special Social Support Score	4.35±2.36	5.00 (1.00 – 7.00)
Family Social Support Score	5.60±1.80	6.50 (1.00 – 7.00)
Total Social Support Score	4.18±1.51	4.25 (1.00 – 7.00)

SD: Standard deviation, n= number of patients

Table 3. Relationship between scale scores and suicidal ideation score

	Suicidal Ideation Score	
	r	p
Friend Social Support Score	0.012	0.902
Special Social Support Score	-0.165	0.087
Family Social Support Score	-0.231	0.016
Total Social Support Score	-0.173	0.072

r: Pearson correlation coefficient

A statistically significant difference was obtained in the mean suicidal ideation score when the score was separately determined for the four depression groups (no, mild, moderate and severe, $p < 0.001$). The mean suicidal ideation score was 2.22 in the group assigned as “no depression” and 10.13 in the group assigned as “severe depression” (Table 4).

Table 4. Comparison of suicidal ideation score in patients separated to depression groups

	Mean ± SD	Suicidal Ideation Score		Test	p*
		Median (min. - max.)			
No Depression	2.22±2.45	1.00 (0.00 - 9.00)		19.46	<0.001
Mild Depression	4.64±3.78	3.00 (0.00 - 15.00)			
Moderate Depression	6.82±3.60	7.00 (0.00 - 15.00)			
Severe Depression	10.13±4.19	10.50 (4.00 - 17.00)			

SD: Standard deviation, One-Way Variance Analysis

The independent variables that can affect the suicidal ideation score were analyzed in a linear regression model (Table 5, $F=4.116$, $p < 0.001$). Suicidal ideation was 2.512 units higher ($p=0.005$) in patients with

mild depression, 3.621 units higher ($p < 0.001$) in patients with moderate depression and 7.867 units higher ($p < 0.001$) in patients with severe depression compared to patients without depression. Suicidal ideation was 3.627 units lower in patients who participated in the full duration of their military service compared to patients who were exempt from military service ($p = 0.005$). Suicidal ideation was also 1.836 units higher in patients who had a history of attempted suicide compared to patients who did not ($p = 0.031$). Other variables did not have a statistically significant effect ($p > 0.050$).

Table 5. Linear regression analysis of independent variables affecting suicidal ideation score

	β_1 (%95 CI)	S.E	β_2	p	r1	r2
Constant	6.311 (1.541 – 11.08)	2.397		0.010		
Friend Social Support Score	0.336 (-0.073 – 0.745)	0.206	0.152	0.106	0.012	0.180
Special Social Support Score	0.143 (-0.221 – 0.507)	0.183	0.082	0.438	0.165	0.087
Family Social Support Score	-0.247 (-0.687 – 0.194)	0.221	0.109	0.269	-0.231	-0.124
Depression (Reference: No Depression)						
Mild Depression	2.512 (0.784 – 4.239)	0.868	0.260	0.005	-0.048	0.308
Moderate Depression	3.621 (2.069 – 5.173)	0.780	0.427	<0.001	0.334	0.461
Severe Depression	7.867 (5.066 – 10.667)	1.407	0.504	<0.001	0.355	0.530
Probation (Reference: No)	-0.696 (-2.246 – 0.855)	0.779	0.079	0.375	-0.025	-0.099
Incarceration (Reference: No)	-1.25 (-2.761 – 0.261)	0.759	0.150	0.104	-0.009	-0.181
Military Service (Reference: Full)	-3.627 (-6.113 – -1.141)	1.249	0.345	0.005	-0.338	-0.309
Heroin Use (Reference: No)	1.14 (-0.381 – 2.661)	0.764	0.135	0.140	0.066	0.164
Cannabis Use (Reference: No)	1.331 (-0.307 – 2.97)	0.823	0.159	0.110	0.102	0.178
Methamphetamine Use (Reference: No)	-0.624 (-2.264 – 1.016)	0.824	0.074	0.451	0.037	-0.084
Alcohol Use (Reference: No)	0.2 (-3.041 – 3.442)	1.629	0.010	0.902	0.140	0.014
Suicide Attempt (Reference: No)	1.836 (0.172 – 3.5)	0.836	0.206	0.031	0.322	0.238
Socioeconomic Status (Reference: More than Minimum Wage)	0.179 (-1.22 – 1.578)	0.703	0.021	0.800	0.088	0.028

F=4.116 $p < 0.001$, $R^2=0.590$, adjusted $R^2=0.447$, β_1 : Unstandardized beta coefficient, β_2 : Standardized beta coefficient, r1: Zero-order correlation coefficient, r2=Partial correlation coefficient; SE: Standard error

Discussion

One of the primary findings of the current study is that social support from the family and the degree of depression in the patient can have a significant effect on suicidal ideation in inpatients treated for SUD. Several studies have shown that social support is one of the factors associated with suicide risk during SUD treatment. Social support, or "feeling cared for, loved, respected and part of a network of intimate relationships" (18) has been documented as a variable associated with suicide risk and resilience (19). Patients who apply for treatment for SUD may also experience problems in their interpersonal relationships due to substance abuse, which especially results in low social support in this patient population (20). Inadequate perception of social support in SUD patients can lead to an exacerbation in the correlation between depression and suicidal ideation (21), which may be of concern especially in the inpatient treatment process. It is well accepted that inpatient psychiatric patients are more restricted in their contact with the outside world than outpatients. Similarly, low perceived social support could predict mid-treatment suicide attempts in an adult patient population from China who were registered for involuntary inpatient SUD treatment (22).

We observed in the current study that as the degree of depression increased, the scores on the suicidal ideation scale also increased. Depression and substance abuse are frequently observed together in clinical samples (23, 24). Mood disorders and depressive symptoms are known to increase the risk of suicidal behavior in individuals with SUD (25, 26). A recent community health survey in Canada, in which 25,113

individuals were screened, indicated that the strongest and most consistent risk factor for suicidal ideation was the comorbidity of SUD and major depressive episode, and this risk was much higher than the risk associated with a diagnosis of major depressive episode alone (27). Several other studies have also shown that suicidal ideation among individuals with major depression and comorbid SUD tends to occur with more severe mood symptoms, higher risk of suicide attempts, worse functioning, more psychiatric comorbidities and increased mortality (28).

Another interesting finding of the current study was that patients who did not complete their military service or were reported unfit for the army, along with the patients who had a history of suicide attempt scored higher on the suicidal ideation scale. A study carried out in the USA showed that approximately 50% of patients hospitalized due to a mental disorder left the military service within 6 months while only 12% of those hospitalized due to any of the other 15 main disease categories left military service. Additionally, the rate of leaving the military service within 6 months after hospitalization due to a mental disorder was between 11% to 45% (29). Numerous studies on psychopathology in the military service have revealed that mood, anxiety and SUD are associated with and predict suicidal ideation (30, 31). Suicide risk is also found to vary among those in military service and factors such as previous mental health problems, combat-related experiences, personal stressors or substance use disorder may contribute to the risk and affect an individual's vulnerability to suicidal thoughts or actions (32). We suggest that the deficiencies in emotional and behavioral functioning and/or underlying psychiatric conditions in the patients who were ineligible for military service may have increased their suicidal thoughts.

A meta-analysis using 365 studies on suicide carried out in the last 50 years in which risk factors for suicidal thoughts and behaviors were examined indicated that previous suicidal thoughts and behaviors were important risk factors (33). Moreover, the strongest correlation for suicidal behavior was reported to be with a personal history of suicide (34, 35). We found that past suicidal behaviors could positively affect the current suicidal thoughts of the participants in our study, supporting previous data.

The study findings need to be considered in light of a number of methodological limitations. First, we did not have the option of including female patients as only male patients were admitted to the inpatient ward from where we collected the data. The sample size was relatively small, narrowly focused and restricted to a single-center, limiting its potential applicability to other populations. Second, we used a self-report scale for depressive symptoms instead of a more comprehensive diagnostic interview. Finally, we did not include a control group without any diagnosis of SUD, which precluded any comparative analysis of the effects of social support and depression on suicidal ideation.

In conclusion, despite all these limitations, clinicians should not ignore the fact that approximately 90% of unplanned first suicide attempts and 60% of planned first suicide attempts occur within 1 year after the onset of suicidal ideation (28). In particular, individuals with inadequate social support, depressive symptoms, those who are exempt or unable to carry out military service and those who have attempted suicide before should be investigated in depth for suicidal ideation.

References

1. Mohamed II, Ahmad HE, Hassaan SH, Hassan SM. Assessment of anxiety and depression among substance use disorder patients: a case-control study. *Middle East Curr Psychiatry* 2020; 27: 20.
2. Armoon B, SoleimanvandiAzar N, Fleury MJ, et al. Prevalence, sociodemographic variables, mental health condition, and type of drug use associated with suicide behaviors among people with substance use disorders: a systematic review and meta-analysis. *J Addict Dis* 2021; 39(4): 550-569.
3. Restrepo D, Gutierrez-Ochoa N, Rodriguez-Echeverri C, Sierra-Hincapie G. Suicide risk associated with dual diagnosis in general population. *Addict Disord Their Treat* 2019; 18(2): 89-93.
4. Díaz-Morán S, Estanislau C, Ca T, et al. Relationships of open-field behaviour with anxiety in the elevated zero-maze test: Focus on freezing and grooming. *World J Neurosci* 2014; 4(1): 1-11.
5. Bohnert AS, Roeder K, Ilgen MA. Unintentional overdose and suicide among substance users: a review of overlap and risk factors. *Drug Alcohol Depend* 2010; 110(3): 183-192.

6. López-Goñi JJ, Fernández-Montalvo J, Arteaga A, Haro B. Suicidal ideation and attempts in patients who seek treatment for substance use disorder. *Psychiatry Res* 2018; 269: 542-548.
7. Rodríguez-Cintas L, Daigre C, Braquehais MD, et al. Factors associated with lifetime suicidal ideation and suicide attempts in outpatients with substance use disorders. *Psychiatry Res* 2018; 262: 440-445.
8. Coppersmith DD, Kleiman EM, Glenn CR, et al. The dynamics of social support among suicide attempters: A smartphone-based daily diary study. *Behav Res Ther* 2019; 120: 103348.
9. Walsh J, Boyle J. Improving acute psychiatric hospital services according to inpatient experiences. A user-led piece of research as a means to empowerment. *Issues Ment Health Nurs* 2009; 30(1): 31-38.
10. American Psychiatric Association. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, DSM-5 (5th ed.)*. Washington, DC: American Psychiatric Association, 2013.
11. Altintas E, Ozlem Kutuk M, Tufan AE, Gozukara Bag H. Alexithymia is not a good predictor of suicidal ideation in patients with social anxiety disorder. *Anadolu Psikiyatri Derg* 2018; 19: 577-585.
12. Beck AT, Ward CH, Mendelson M, et al. An inventory for measuring depression. *Arch Gen Psychiatry* 1961; 4(6): 561-571.
13. Kılınç S, Torun F. Türkiye'de klinikte kullanılan depresyon değerlendirme ölçekleri. *Dirim Tıp Gazetesi* 2011; 86(1): 39-47.
14. Zimet GD, Dahlem NW, Zimet SG, Farley GK. The multidimensional scale of perceived social support. *J Pers Assess* 1988; 52(1): 30-41.
15. Eker D, Arkar H. Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikoloji Dergisi* 1995; 10(34): 45-55.
16. Levine S, Ancill RU, Roberts AP. Assessment of suicide risk by computer-delivered self-rating questionnaire: preliminary findings. *Acta Psychiatr Scand* 1989; 80(3): 216-220.
17. Dilbaz N, Holat H, Bayam G, et al. Validity and reliability of suicide ideation scale. *Scientific Studies Book of 31st Turkish National Congress of Psychiatry*. Istanbul: TPD Press; 1995: 40-1.
18. Cobb S. Social support as a moderator of life stress. *Psychosom Med* 1976; 38(5): 300-314.
19. Heikkinen M, Aro H, Lönnqvist J. Recent life events, social support and suicide. *Acta Psychiatr Scand* 1994; 89 (Suppl 377): 65-72.
20. Rodríguez-Cintas L, Daigre C, Braquehais MD, et al. Factors associated with lifetime suicidal ideation and suicide attempts in outpatients with substance use disorders. *Psychiatry Res* 2018; 262: 440-445.
21. Rubio A, Oyanedel JC, Cancino F, et al. Social support and substance use as moderators of the relationship between depressive symptoms and suicidal ideation in adolescents. *Front Psychol* 2020;11: 539165.
22. Deng Y, Li X, Liu L, Chui WH. Suicide attempts and perceived social support among Chinese drug users: The mediating role of self-esteem and depression. *Int J Environ Res Public Health* 2021; 18(1): 208.
23. Chou SP, Lee HK, Cho MJ, et al. Alcohol use disorders, nicotine dependence, and co-occurring mood and anxiety disorders in the United States and South Korea—A Cross-National Comparison. *Alcohol Clin Exper Res* 2012; 36(4): 654-662.
24. Grant BF, Goldstein RB, Saha TD, et al. Epidemiology of DSM-5 Alcohol use disorder. Results from the National Epidemiologic Survey on Alcohol and Related Conditions III. *JAMA Psychiatry* 2015; 72(8): 757-766
25. Darke S, Ross J, Lynskey M, Teesson M. Attempted suicide among entrants to three treatment modalities for heroin dependence in the Australian Treatment Outcome Study (ATOS): prevalence and risk factors. *Drug Alcohol Depend* 2004; 73(1): 1-10.
26. Preuss UW, Schuckit MA, Smith TL, et al. Predictors and correlates of suicide attempts over 5 years in 1,237 alcohol-dependent men and women. *Am.J Psychiatry* 2003; 160(1): 56-63.
27. Onaemo VN, Fawehinmi TO, D'Arcy C. Risk of suicide ideation in comorbid substance use disorder and major depression. *Plos One* 2022; 17(12): e0265287.
28. Hawton K, Comabella CC, Haw C, Saunders K. Risk factors for suicide in individuals with depression: a systematic review. *J Affect Disord* 2013; 147(1-3): 17-28.
29. Hoge CW, Toboni HE, Messer SC, et al. The occupational burden of mental disorders in the US military: psychiatric hospitalizations, involuntary separations, and disability. *Am J Psychiatry* 2005; 162(3): 585-591.
30. Kessler RC, Borges G, Walters EE. Prevalence of and risk factors for lifetime suicide attempts in the National Comorbidity Survey. *Arch Gen Psychiatry* 1999; 56(7): 617-626.
31. Goldney RD, Dal Grande E, Fisher LJ, Wilson D. Population attributable risk of major depression for suicidal ideation in a random and representative community sample. *J Affect Disord* 2003; 74(3): 267-272.
32. Inoue C, Shawler E, Jordan C, Jackson C. *Veteran and Military Mental Health Issues*. Treasure Island, FL: StatPearls Publishing, 2023.

33. Franklin JC, Ribeiro JD, Fox KR, et al. Risk factors for suicidal thoughts and behaviors: A meta-analysis of 50 years of research. Psychol Bull 2017; 143(2): 187-232.
34. Kuo WH, Gallo JJ, Tien AY. Incidence of suicide ideation and attempts in adults: the 13-year follow-up of a community sample in Baltimore, Maryland. Psychol Med 2001; 31(7): 1181-1191.
35. Wichstrøm L. Predictors of adolescent suicide attempts: a nationally representative longitudinal study of Norwegian adolescents. J Am Acad Child Adolesc Psychiatry 2000; 39(5): 603-610.

Yazar Katkıları: Tüm yazarlar ICMJE'in bir yazarda bulunmasını önerdiği tüm ölçütleri karşılamışlardır
Etik Onay: Bu çalışma için ilgili Etik Kuruldan etik onay alınmıştır.
Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.
Finansal Destek: Yazarlar finansal destek beyan etmemişlerdir.
Author Contributions: All authors met criteria recommended by ICMJE for being an author
Ethical Approval: Ethical approval was obtained for this study from relevant Ethics Committee.
Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The authors have declared that there is no conflict of interest.
Financial Disclosure: Authors declared no financial support

Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği-Yetişkin Formu: Güvenirlik Genelleme Meta Analizi

Social Media Addiction Scale-Adult Form: Reliability Generalization Meta-Analysis

Ismailcan Doğan¹

1. Erciyes Üniversitesi, Kayseri

Abstract

Objective: Social media addiction is an important problem that has been the subject of many studies. When the literature is examined, researchers have developed different scales and conducted research on the subject. With the scales developed, the issue has been approached from different perspectives and opinions on the causes, effects and solution suggestions of social media addiction have been presented and continue to be presented. In the domestic literature, one of the scales frequently used by researchers on social media addiction is the "Social Media Addiction Scale - Adult Form (SMADES)". The aim of the study is to general-ize the reliability of the SMA-AAD scale and to reveal the mean value.

Method: In this study, the reliability generalization analysis of the SMBS-ADF scale, which is a scale frequently used by researchers on different samples in the literature, was performed and the results were reported. In this context, 58 studies reporting Cronbach's alpha value were included in the study. This value was transformed by Bonett's method.

Results: In the study in which the random effects model was used, the average value was observed as 0.8712.

Conclusion: In moderator analyses, analogue ANOVA and meta regression analyses were applied separately on categorical and continuous variables. The results were not statistically significant.

Keywords: Social media, addiction, reliability generalization, meta-analysis

Öz

Amaç: Sosyal medya bağımlılığı birçok çalışmaya konu olmuş önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Literatür incelendiğinde araştırmacılar konuyla ilgili farklı ölçekler geliştirmiş ve araştırmalar yapmışlardır. Geliştirilen ölçeklerle konuya farklı açılardan yaklaşmış ve sosyal medya bağımlılığının sebepleri, etkileri ve çözüm önerileri üzerinde görüşler sunulmuş ve sunulmaya da devam edilmektedir. Yerli literatürde sosyal medya bağımlılığı konusunda araştırmacılar tarafından sıklıkla kullanılan ölçeklerden birisi de "Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği- Yetişkin Formu (SMBÖ-YF)" olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın amacı SMBÖ-YF ölçeğinin güvenirlik genellemesini yaparak ortalama değeri ortaya çıkarmaktır.

Yöntem: Bu çalışma ile literatürde araştırmacılar tarafından farklı örneklemeler üzerinde sıklıkla kullanılmış bir ölçek olan SMBÖ-YF ölçeğinin güvenirlik genelleme analizi yapılarak sonuçlar raporlanmıştır. Bu kapsamda Cronbach alfa değerini raporlayan 58 çalışma araştırmaya dahil edilmiştir. Söz konusu değer Bonett'in yöntemi ile dönüştürülmüştür.

Bulgular: Rastgele etkiler modelinin kullanıldığı çalışmada ortaya çıkan ortalama değer 0,8712 olarak gözlemlenmiştir.

Sonuç: Moderatör analizlerde, Analog ANOVA ve meta regresyon analizleri kategorik ve sürekli değişkenler üzerinde ayrı ayrı uygulanmıştır. Ortaya çıkan sonuçlar istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır.

Anahtar kelimeler: Sosyal medya, bağımlılık, güvenirlik genellemesi, meta analiz.

Giriş

Günümüzde artık insanlar gündelik yaşamlarının önemli bir bölümünü İnternet'te ve sosyal medyada geçirmektedirler. Bu durumun oluşmasında bireylerin internete erişim olanaklarının artması şüphesiz önemli bir faktördür. Konuyla ilgili Türkiye İstatistik Kurumu'nun Türkiye'de yaptığı araştırma bu durumu açıkça gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda "hane halkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması" sonuçlarına göre; 2022 yılında Türkiye'de hanelerin %94,1'inin evden İnternete erişim imkanına sahip olduğu görülmektedir. 2021 yılında ise bu oran %92,0 olarak gözlenmişti (1). İnternetin toplumda yaygınlaşması doğal olarak internet kullanımının da artmasına zemin hazırlamıştır. Yine TÜİK'in aynı araştırmasının bir başka sonucuna göre Türkiye'de İnternet kullanım oranı, 16-74 yaş grubundaki bireylerde 2021 yılında %82,6 iken 2022 yılında %85,0 oranına yükselmiştir (1). Konuyla ilgili yapılmış olan bir başka araştırma ise dünya genelindeki durumu gözler önüne sermektedir. We are Social ve Hootsuite tarafından 2021 yılında hazırlanan rapora göre dünyada internet kullanıcı sayısı 4,6 milyara ulaşmıştır. Ayrıca tüm dünyada insanların internette günlük geçirdikleri süre 7 saati bulmaktadır (2). İnternetin ve sosyal medyanın gerek Türkiye'de gerekse de tüm dünyada bu kadar fazla kullanılması birçok kolaylıkla beraber birtakım etkileri de beraberinde getirmiştir. Bu etkilerden birisi şüphesiz, teknolojiye yaşanan gelişmeler ve özellikle akıllı telefon kullanımının da yaygınlaşması ile bireylerin internette geçirdikleri sürenin de artmış olmasıdır. Özellikle sosyal medyada geçirilen sürenin artması, söz konusu gelişmelerin en önemli etkilerinin başında gelmektedir (30). Bireylere sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik ayırım yapmaksızın paylaşım yapabilme imkânı tanıyan (31) sosyal medya; mesajlaşmak, bilgi edinmek, boş zaman geçirmek, iletileri takip etmek gibi amaçlarla (32) kullanılabilir. Sosyal medyanın bu özellikleri bireylerin gündelik hayatlarının vazgeçilmez bir parçası haline getirmiş, bu durum da sosyal medya bağımlılığı gibi sorunlara neden olmuştur.

Bununla beraber sosyal medya bağımlılığından bahsedebilmek için "sosyal medya", "sosyal ağ" ve "bağımlılık" kavramlarına değinmekte fayda vardır. Boyd ve Ellison (3) sosyal ağ sitelerini kullanıcıların sınırlı bir sistem içerisinde herkese açık ya da yarı açık profil oluşturmasına izin veren, bununla birlikte diğer kullanıcılarla ve onların listeleri ile bağlantı ve etkileşim olanağı sağlayan web tabanlı hizmetler olarak tanımlamışlardır. Sosyal ağlar ile kullanıcılar, adı ve fotoğrafı gibi bilgileri yayınlayabilme, herkese açık ya da özel mesajlar gönderebilme ve çevrimiçi fotoğraflar paylaşabilme gibi olanaklara sahip olmaktadır (32). Sosyal medya ise çok geniş bir terimdir. Bloglardaki ya da forumlardaki gönderiler, fotoğraflar, sesler, videolar, bağlantılar, profiller, durum güncellemeleri ve daha fazlasını kapsamaktadır. Kısacası sosyal medya, sosyal ağ sitelerini ve hizmetlerini kullanarak sosyal ağlarda paylaşılan her türlü bilgiyi kapsamaktadır. En popüler sosyal ağlar Facebook, LinkedIn, Twitter, Instagram, Youtube gibi sitelerdir. Bu sitelerde bireyler; fotoğraflar, videolar, biyografiler, notlar içeren kullanıcı profilleri oluşturarak; bu içerikleri aileleriyle, arkadaşlarıyla, meslektaşlarıyla ya da diğer kullanıcılarla paylaşırlar (4). Bununla beraber sosyal medyaya gün geçtikçe farklı ağlar da katılmakta ve bunlardan kimileri kısa sürede popüler olabilmektedir. Örneğin bu ağlardan birisi olan TikTok, Ocak 2018 tarihinde küresel olarak 55 milyon kullanıcıya sahip olduğunu açıklarken, 2020 Ağustos ayına gelindiğinde bu sayı 700 milyonu aşmıştır (34).

Bağımlılık kavramına baktığımızda ise Dünya Sağlık Örgütü bu terimi; psikoaktif bir maddenin ya da maddelerin periyodik ya da kronik bir biçimde kendinden geçene kadar tekrar tekrar kullanılması ve söz konusu kullanımın gönüllü olarak bırakılmasında yaşanan büyük zorluklarla birlikte; kullanıcının hemen her yolla maddeye ulaşma kararlılığı olarak tanımlamaktadır (5). Bu tanımdan hareketle sosyal medya bağımlılığı da burada kullanıcılar tarafından tekrar tekrar kullanılmak istenen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal medya bağımlılığı günümüzde modern insanın önemli sorunlarından birisi haline gelmiştir. Söz konusu kavram bilim çevrelerinin de dikkatini çekmiş ve farklı disiplinlerde birçok araştırmaya konu olmuştur. Sosyal medya bağımlılığı konusunda farklı yaklaşımlar ve yöntemlerle yapılan araştırmaların bir ayağını da nicel araştırmalar oluşturmaktadır. Farklı araştırmacılar yaptıkları saha çalışmaları ile konuyu araştırmışlar ve bu kapsamda birçok ölçek oluşturmuşlardır. Yerli literatürde en fazla atıf alan ve öne çıkan ölçeklerden bazıları şunlardır:

Ünal ve Deniz (6) tarafından geliştirilen “Development of the Social Media Addiction Scale” başlıklı çalışma 2015 yılında geliştirilmiştir. Ölçek toplamda 41 maddeden oluşmaktadır. 775 üniversite öğrencisi üzerinde uygulanan ölçek, araştırma sonucunda dört faktör ortaya koymuştur. Bu faktörler “meşguliyet”, “duygu durumu düzenleme”, “tekrarlama” ve “çatışma” faktörleridir. SMBÖ olarak adlandırılan ölçeğin iç tutarlılık katsayısı (α) ,967 olarak elde edilmiştir. Test tekrar test güvenilirlik kat sayısı 0,84 olarak ortaya çıkmıştır (6).

Sosyal medya bağımlılığı konusunda öne çıkan bir diğer ölçek Şahin (7) tarafından geliştirilmiştir. “Social Media Addiction Scale-Student Form: The Reliability and Validity Study” başlıklı çalışmada kullanılan ölçeğin amacı ortaokul, lise ve üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıklarını belirlemek olarak ortaya koyulmuştur. Toplamda farklı eğitim düzeylerinden 998 öğrenciyle yapılan çalışma neticesinde, ölçeğin dört faktörlü bir yapıda olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. SMBÖ-YF kısaltmasıyla isimlendirilen ölçekte beşli Likert tipi, 4 alt boyut ortaya çıkmıştır. Bu boyutlar; “sanal tolerans”, “sanal iletişim”, “sanal problem” ve “sanal bilgilenme” alt başlıkları altında gruplandırılmıştır. Ölçek 29 maddeden oluşan bir yapıya sahiptir ve ölçeğin iç tutarlılık katsayısı (α) 0,93 olarak bulunmuştur (7).

Sosyal medya bağımlılığı konusuyla ilgili yabancı literatürden Türkçe literatüre uyarlanan ölçekler de araştırmacıların çalışmalarında kullanılmıştır. Bu uyarlamanın yapıldığı çalışmalardan birisi de araştırmacılar tarafından sıklıkla kullanılan, Andersen ve arkadaşları tarafından geliştirilmiş olan “Bergen Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeğidir”. Demirci (8) tarafından yürütülen “Bergen Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği'nin Türkçeye Uyarlanması, Depresyon ve Anksiyete Belirtileriyle İlişkinin Değerlendirilmesi” başlıklı çalışmada ölçeğin iç tutarlılığı 0,88 olarak ölçümlenmiştir.

Bununla beraber yabancı literatür incelendiğinde de sosyal medya bağımlılığı konusunun farklı ölçeklerle test edildiği görülmektedir. Bu ölçeklerden birisi Liu ve Ma (9) tarafından “Development and Validation of The Chinese Social Media Addiction Scale” başlıklı çalışması ile geliştirilen “Chinese Social Media Addiction” ölçeğidir. Yaptıkları çalışmada ölçeğin özelliklerini 619 üniversite öğrencisinden oluşan bir örnekleme incelemişler ve açımlayıcı faktör analizi sonucunda, ölçeğin altı faktöre sahip olduğunu ortaya koymuşlardır. Toplamda sekiz boyut ve 58 maddeden oluşan Chinese Social Media Addiction ölçeğinin tamamına ait Cronbach alfa ve yarıya bölünme katsayıları sırasıyla 0,937 ve 0,879 olarak raporlanmıştır. Monacis ve arkadaşlarının (10) 769 katılımcı üzerinde yaptıkları çalışmada ise kullandıkları ölçeğin (Bergen Social Media Addiction Scale) İtalyanca versiyonunun yapı geçerliliğini değerlendirmek için doğrulayıcı faktör analizi (CFA) ve çoklu grup analizleri uygulamışlar ve güvenilirlik katsayısı olan Cronbach alfa değerini 0,88 olarak bulmuşlardır. Leung ve arkadaşları (11) ise sosyal medya bağımlılığı konusunu üç farklı ölçeği kullanarak Hong Kong ve Tayvan'daki genç yetişkinler örneğinde ele almışlardır. “The Bergen Social Media Addiction Scale (BSMAS)”, “Smartphone Application-Based Addiction Scale (SABAS)”, ve “Internet Gaming Disorder Scale-Short Form (IGDS-SF9)” ölçeklerinin kullanıldığı çalışmada söz konusu bu üç ölçeğin üniversite öğrencileri arasında İnternetle ilgili bağımlılıkları geçerli bir şekilde değerlendirmek için yeterli araçlar oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal medya bağımlılığı konusunda yabancı literatürde en fazla kullanılan ölçeklerden birisi olan “The Bergen Social Media Addiction Scale (BSMAS)” başlıklı ölçeğin test edildiği bir başka çalışma ise Lin ve arkadaşları (12) tarafından yapılmıştır. İran'da 2676 lise öğrencisi üzerinde yapılan çalışma BSMAS'ın sosyal medya bağımlılığı araştırmaları için kullanılabilir güvenilir bir ölçüm aracı olduğunu ortaya koymuştur.

Yerli literatüre tekrar döndüğümüzde ise sosyal medya bağımlılığı ile ilgili en fazla kullanılan ölçeklerden birisi de Şahin ve Yağcı tarafından geçerlilik ve güvenilirliği yapılan “Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği- Yetişkin Formu” başlıklı ölçektir. 2017 yılında “Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği- Yetişkin Formu: Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması” başlıklı çalışmayla yayınlanan ölçek 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin geliştirilme aşamasında öncelikle 78 maddeden oluşan bir madde havuzu oluşturulmuş ve bir taslak form hazırlanmıştır. Kapsam geçerliliği alan uzmanları tarafından yapılan ölçekte, düzeltmeler ve analizlerden sonra 48 maddelik bir havuz elde edilmiştir. Açımlayıcı ve doğrulayıcı analizler neticesinde ise ölçeğin iki alt boyutu ve 20 maddesi olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin geneli için Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı ,94; alt boyutlardan sanal tolerans için ,92 ve sanal iletişim için ,91 olarak ortaya çıkmıştır. Yapılan araştırmaya 527'si kadın ve 520'si erkek olmak üzere 1047 yetişkin katılmıştır (19). Bununla beraber SMBÖ-YF daha sonra birçok

araştırmada kullanılmış ve araştırmacılar farklı güvenilirlik katsayıları raporlamışlardır. Bu farkın oluşma nedeni şüphesiz güvenilirliği etkileyen birçok faktörün olmasındandır. Örneklem hatası, örneklem büyüklüğü, ölçüm aracı ile ilgili faktörler, ortama ilgili faktörler, yanıtlayıcı ile ilgili faktörler, güvenilirliği etkileyen başlıca faktörler arasında sayılabilir (13). Bu bağlamda araştırmacılar tarafından sıklıkla kullanılan SMBÖ-YF ölçeğinin güvenilirlik genelleme meta analiz çalışmasının yapılması, ölçeğin güvenilirlik durumunu ortaya koymak ve güvenilirlik doğrulaması adına önemlidir denilebilir.

Çalışmamızda SMBÖ-YF ölçeğinin farklı araştırmalarda raporlanan farklı güvenilirlik katsayıları temel alınarak bir meta analiz çalışması yapılmıştır. Meta analiz güvenilirlik çalışması ile; ölçeğin güvenilirliği hakkında daha derinlemesine bilgi sahibi olunacak ve sonuçlar gelecekte SMBÖ-YF ölçeğini kullanacak olan araştırmacılara yol gösterici niteliğinde olacaktır.

Yöntem

Bu çalışmada güvenilirlik genellemesi meta analiz yöntemi kullanılmıştır. Sosyal bilimlerde yapılan ampirik araştırmalar güvenilirlik hesaplanması önemli bir aşamadır. Araştırmacılar yaptıkları saha araştırmalarında bazen ölçeği kendileri geliştirmekte bazen de farklı ölçekleri kullanmaktadırlar. Bu noktada araştırmacılar sadece yeni geliştirilen bir ölçeğin değil aynı zamanda o ölçeği kullanan farklı araştırmacıların da çalışmalarında güvenilirlik katsayısını hesaplamaları gerekmektedir. Bunun nedeni güvenilirliğin sadece ölçeğin değil aynı zamanda araştırmalarda yanıt veren örneklemin bir işlevi olmasındandır (14). Güvenirlik katsayısını hesaplamak bir ölçeğin bir araştırma için ya da klinik bir çalışma için kullanılabilir olup olmadığını anlamak adına önemlidir. Bir ölçeği kullanan çalışmaların güvenilirlik katsayıları üzerinden bir bütünleştirme yaparak güvenilirlik genellemesi yapmak söz konusu testler arasında karşılaştırma yapmak için bilgilendirici olabilmektedir (15). Literatürde güvenilirlik genellemesi meta analizi olarak adlandırılan bu yöntem son yıllarda araştırmacılar tarafından giderek daha fazla kullanılmaktadır. Vacha-Haase'ye (16) göre güvenilirlik genellemesi;

- Çalışmaların genelinde belirli bir ölçek için katsayıların güvenilirliğini,
- Belirli ölçümler için güvenilirlik katsayısındaki değişkenlik miktarını,
- Çalışmalar genelindeki güvenilirlik katsayılarındaki değişkenliklerin kaynağını karakterize eder.

Graham ve arkadaşlarına (17) göre ise genel olarak güvenilirlik genellemesi çalışmaları, gözlemlenen çeşitli faktörlerden kaynaklanan varyansların yüzdesini ifade eder. Güvenirlik genellemesinde en yaygın kullanılan güvenilirlik ölçüsü Cronbach alfa değeridir. Cronbach alfa, iç tutarlılık güvenilirliğinin bir ölçüsüdür ve bir ölçümdeki madde uyumunun derecesini ortaya koyar. Bu çalışma da aynı şekilde SMBÖ-YF ölçeğini kullanan ve aynı zamanda güvenilirlik değeri raporlayan çalışmaların Cronbach alfa değerleri üzerinden yürütülmüştür.

Seçim Kriterleri

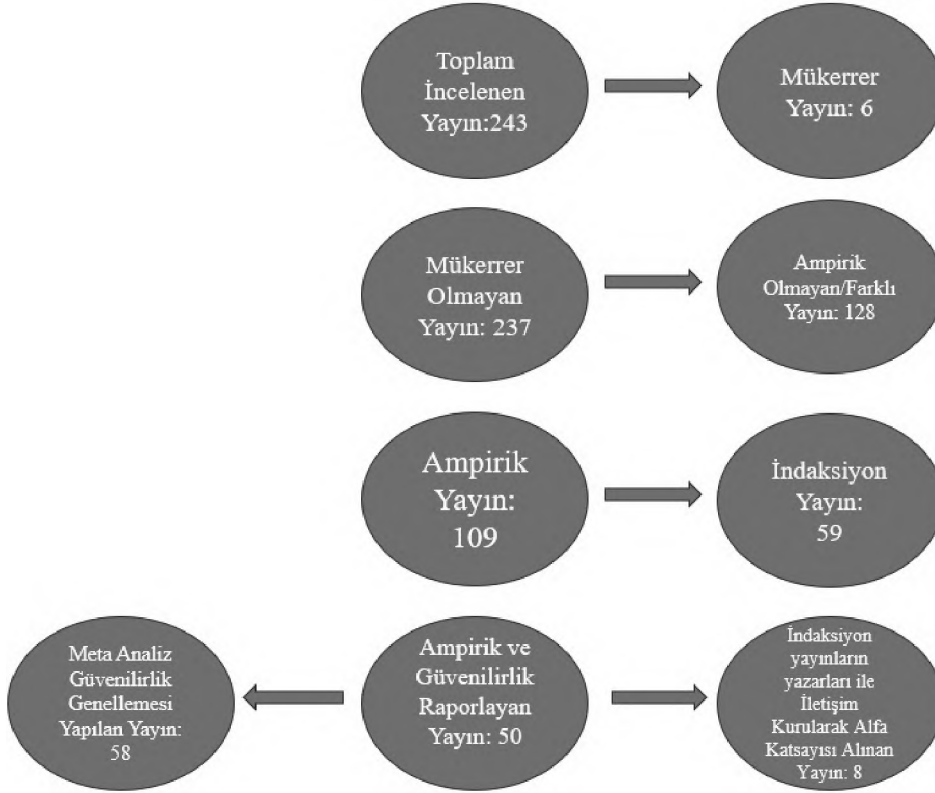
Araştırmamız kapsamında incelenen ve meta analiz çalışması yapılan çalışmaların seçiminde dikkate alınan kriterler şunlardır:

- 20 maddelik SMBÖ-YF ölçeğini kullanan araştırmalar.
- SMBÖ-YF ölçeğini kullanan ampirik çalışmalar içerisinde kendi çalışması için Cronbach alfa katsayısını raporlayan yayınlar.
- Türkçe yazılmış bilimsel makaleler, kitap bölümleri, tezler ve bildiriler.
- 2017- 2023 (ilk altı ay) yılları arasında yapılmış olan yayınlar.

Literatür Tarama

Araştırma kapsamında incelenecek olan çalışmalara ulaşmak için elektronik veri tabanları ile akademik yayın arama motoru olan Google Scholar kullanılmıştır. Güvenirlik genellemesi meta analizi yapılan çalışmalara

ulaşmak için kullanılan veri tabanları; Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ) ve DergiPark'tır. Ayrıca Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (ULAKBİM) tarafından oluşturulan, araştırmacıların ulusal ve bilimsel içeriğe elektronik ortamda erişimlerini sağlamak amacıyla, uluslararası standartlara uygun olarak geliştirilen (26) TR Dizin'den de faydalanılmıştır. Araştırmada analiz edilen çalışmalara ulaşmak için "Sosyal Medya Bağımlılığı", "SMBÖ-YF", "Sosyal Medya" gibi anahtar kelimelerin yanı sıra ölçeği geliştiren araştırmacıların soyadları olan Şahin ve Yağcı kelimeleri de kullanılmıştır.

Şekil 1. REGEMA akış diyagramı

Veri Seti ve Kodlama

Çalışmanın REGEMA akış diyagramı Şekil 1’de görülmektedir. Buna göre yapılan tarama neticesinde toplam ulaşılan yayın sayısı 243’tür. Yapılan incelemeler sonucunda 6 yayın mükerrer olduğu için, 128 yayın ampirik olmadığı ve SMBÖ-YF ölçeğini kullanmayan farklı yayınlar olduğu için, 59 yayın ise SMBÖ-YF ölçeğini kullanan ampirik çalışmalar olmasına rağmen güvenilirlik katsayısı raporlamadığı için veri setinden çıkarılmıştır. Daha sonra güvenilirlik raporlamayan yayınların yazarlarından (n=59) e-posta aracılığı ile Cronbach alfa değerleri rica edilmiştir. Toplamda 8 araştırmacı e-postaya cevap vermiş ve güvenilirlik katsayılarını iletmıştır. Nihayetinde toplamda 58 çalışma Cronbach alfa değerleri üzerinden meta analiz güvenilirlik genellemesine tabii tutulmuştur (Ek-1).

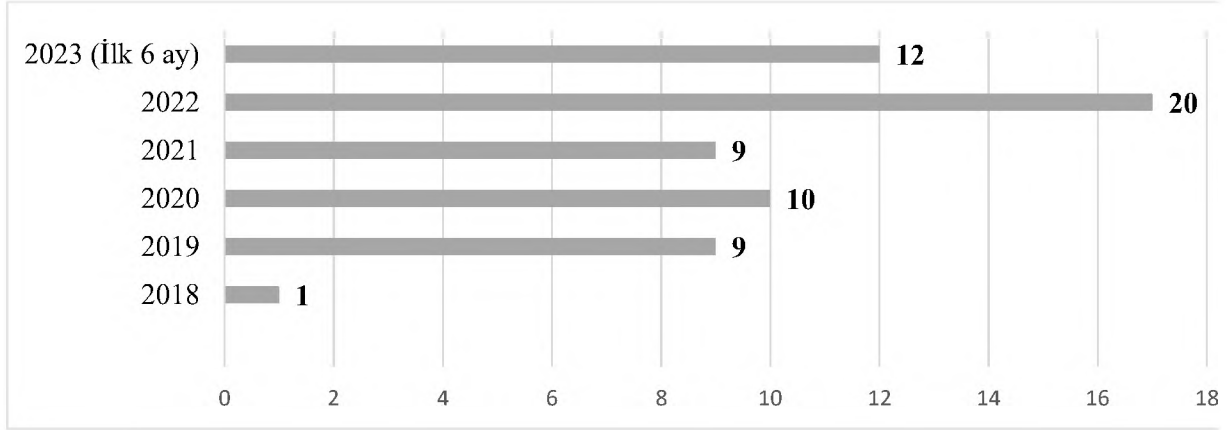
Araştırmanın kodlaması için SMBÖ-YF ölçeğini kullanan ve Cronbach alfa değerini raporlayan 58 çalışmanın güvenilirlik değerleri Excel dosyasına kodlanmıştır. Çalışma kodlama cetveli oluşturulurken Çelik (25) tarafından hazırlanan “Gelişmeleri Kaçırma Korkusu Ölçeği Türkçe Versiyonunun Güvenilirlik Genelleme Meta Analizi” başlıklı çalışmadan yararlanılmıştır. Kod cetvelinde yer alan diğer değişkenler; incelenen araştırmaların yayın yılı, yayın türü (makale, kitap bölümü, tez, bildiri), araştırmaların örneklem büyüklüğü ve türü (öğrenci-genel), SMBÖ-YF ölçeğinden kullanılan madde sayısı, ölçeğin uygulanma şekli (yüz yüze anket-çevrimiçi anket), araştırmalara katılan kadın oranı, katılımcıların yaş ortalaması ve standart sapma değeridir.

Veri Analizi

Araştırma kapsamında incelenen çalışmaların güvenilirlik genelleme meta analizi Cronbach alfa katsayıları üzerinden yapılmıştır. Bununla beraber literatürde sunulan güvenilirlik tahminlerinin değerleri önemli ölçüde sıfırdan büyük olma eğilimindedir. Bu nedenle araştırmacılar örnekleme dağılımını normalleştirmek için sıklıkla dönüşümlerden faydalanmaktadır (27). Bu dönüşümler Fisher's z, Hakstian-Whalen (28) ve Bonett'in dönüşüm formülleri uygulanarak yapılmaktadır. Bu araştırmada Bonett'in ($T = \ln(1-|\alpha|)$) rastgele etkiler modeli tercih edilmiştir (18). Araştırmada heterojenliği tespit etmek için I2 istatistiğine (29) ve Q değerine bakılmıştır. Yayın yanlılığına bakmak için ise huni grafiği incelenmiştir. Cronbach alfa katsayılarındaki farklılıklar için ise orman grafiği oluşturulmuştur. Bunun yanında kategorik ve sürekli değişkenler ile Cronbach alfa katsayısı arasındaki ilişkiye bakmak için ANOVA ve meta regresyon analizleri kategorik ve sürekli değişkenler üzerinde ayrı ayrı uygulanmıştır.

Bulgular

Araştırma kapsamında Cronbach alfa değeri raporlanan çalışmaların betimsel özellikleri Şekil 2 ve Tablo 1'de görülmektedir. Yıllara göre çalışma sayıları incelendiğinde SMBÖ-YF ölçeğinin oluşturulduğu 2017 yılından sonra çalışma sayısının yıllara göre artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Buna göre 2018 yılında 1 çalışmada SMBÖ-YF ölçeğinden faydalanılırken, 2022 yılında 20 çalışma SMBÖ-YF ölçeğini kullanmıştır. 2023 yılının temmuz ayına gelindiğinde ise 12 çalışmanın SMBÖ-YF ölçeğini kullandığı tespit edilmiştir.

Şekil 2. Yıllara göre çalışma sayısı

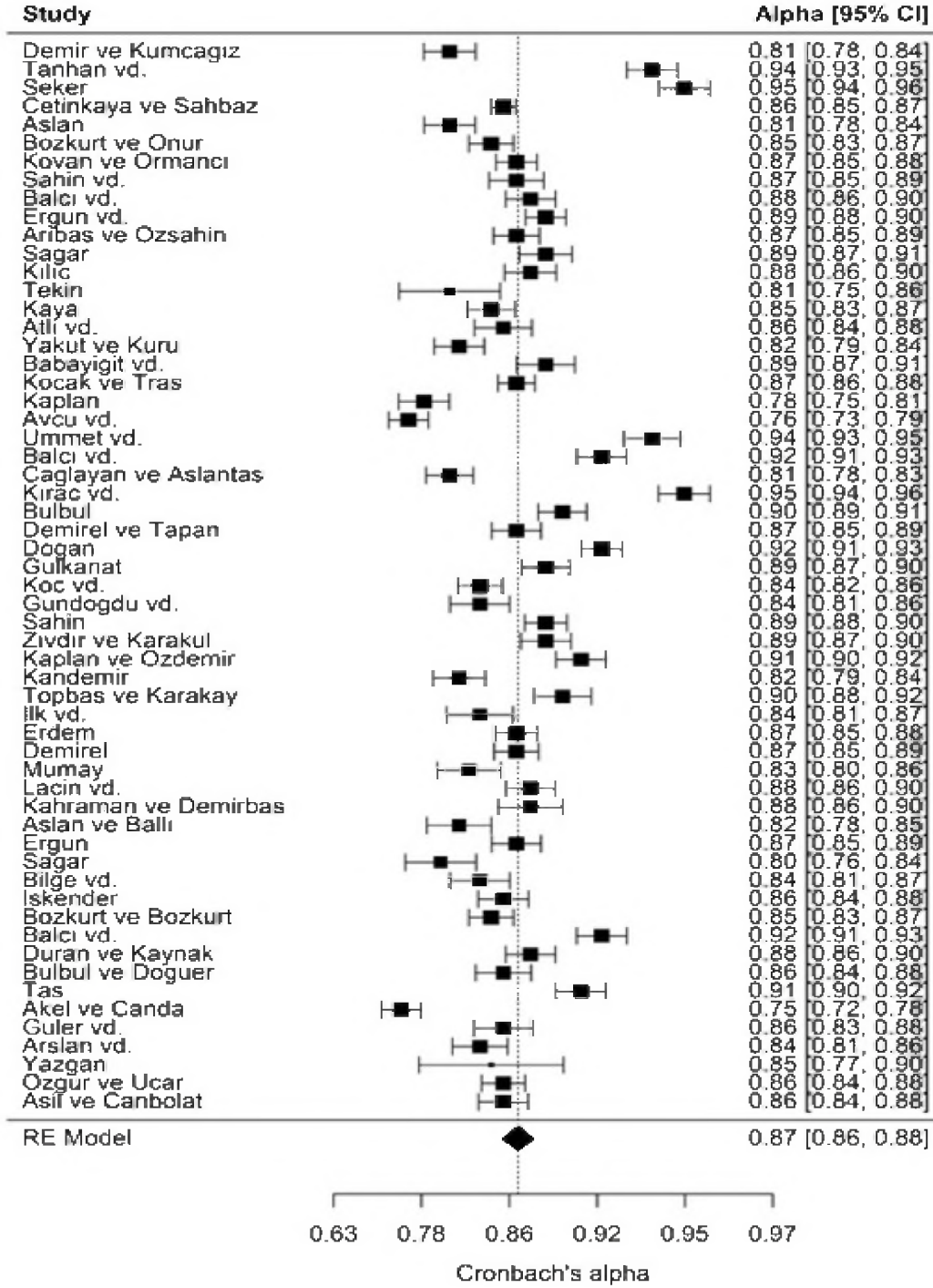
İncelenen çalışmaların diğer özelliklerine bakıldığında ise 45 yayının makale türünde, 1 yayının kitap bölümü, 11 yayının tez ve 1 yayının ise bildiri olarak yazıldığı görülmektedir. SMBÖ-YF ölçeğini kullanan bütün çalışmalar, 20 maddenin hepsini kullanmışlardır. Çalışmaların örneklem türüne bakıldığında yayınların %60.3'ünün (35) öğrenciler üzerinde, %36.2 (21) çalışma genel, %3.4 (2) çalışma ise genç yetişkinler üzerinde yapıldığı rapor edilmiştir. Çalışmaların uygulama yöntemleri ise %32.7'sinin (19) yüz yüze, %44.8'inin (26) ise çevrimiçi olduğu görülürken çalışmaların %22,4'ünde (13) ise uygulama yöntemi ile ilgili veriye ulaşılamamıştır.

Tablo 2. Diğer değişkenler

Yayın Türü:	Makale	Kitap Bölümü	Tez	Bildiri
	45	1	11	1
Örneklem Türü:	Öğrenci	Genel	Genç Yetişkinler	
	35	21	2	
Uygulama:	Yüz yüze	Çevrimiçi	Ulaşılamayan	
	19	26	13	

Güvenirlilik Genellemesi ve Heterojenlik

Bu çalışmada Cronbach alfa değerlerinin dönüşümü Bonett'in rastgele etkiler modeli yoluyla yapılmıştır (18). Yapılan analiz sonucu Cronbach alfa değerinin dönüşümü 0,8712'dir. Ortaya çıkan bu sonuç istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < 0,001$). Heterojenlik için yapılan testin sonuçları ise; $Q (df = 57) = 1316,2414$, $p < .0001$ olarak ortaya çıkmıştır. Öte yandan I^2 değeri ise %95,81 olarak ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar yüksek düzeyde heterojenlik olduğunu göstermektedir. Araştırma kapsamında SMBÖ-YF ölçeğini kullanan çalışmaların Cronbach alfa değerlerini gösteren orman grafiği ise Şekil 3'te görülmektedir.

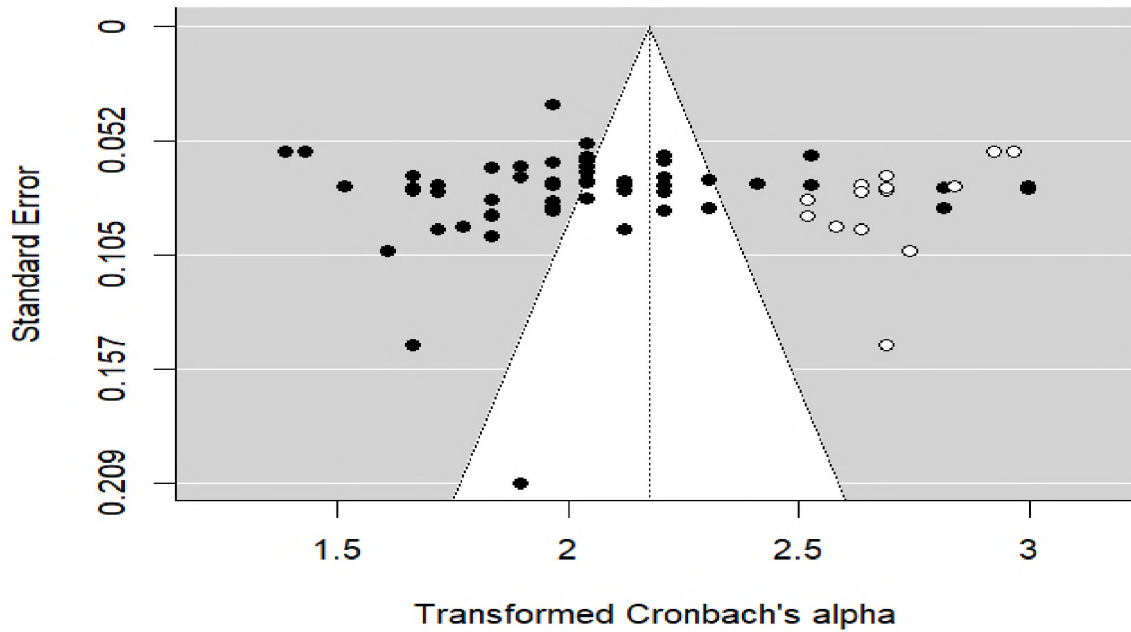

Şekil 3. Orman grafiği

Yayın Yanlılığı

Çalışma kapsamında yayın yanlılığını incelemek için oluşturulan huni grafiği Şekil 4'te görülmektedir. Grafik incelendiğinde sağ tarafta çok az bir asimetriklik dikkat çekmektedir. Grafikteki bozukluk Duval ve Tweedie'nin (24) kırp-doldur yöntemi uygulandığı zaman 13 çalışmanın grafiğinin sağ tarafında eklendiği görülmüştür. Bu yeni güvenilirlik tahminleri ile birlikte ortalama Cronbach alfa katsayısı yeniden hesaplandığında katsayı ,8864 (%95 GA [,8751- ,8966]) olarak ortaya çıkmış ve bu sayının istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur ($p < ,001$). Yeni değer kırp-doldur yöntemi kullanılmadan önce ortaya çıkan orijinal güvenilirlik tahmini ile karşılaştırıldığında aradaki farkın (,054) çok az düzeyde olduğu görülmektedir.

Çalışmada yayın yanlılığı ile ilgili Begg ve Mazumdar'ın korelasyon testi ile, Rosenthal ve Rosenberg'in testleri kullanılmıştır. Begg ve Mazlumdar test sonuçlarına göre ortaya çıkan tau değeri negatif olarak ortaya çıkmış ve anlamlı değildir ($\tau = -,024$, $p = ,794$). Diğer yandan Rosenthal'ın, Cronbach alfa değeri anlamsız bir düzeyde raporlanması için gereken çalışma sayısı 992,647 olarak ortaya çıkmıştır. Rosenberg'in güvenli N değeri ise 730,055 olarak hesaplanmıştır.

Şekil 4. Yayın yanlılığı huni grafiği

Moderatör Analizleri

SMBÖ-YF ölçeğini kullanan çalışmaların heterojenliğini açıklamak için yapılan moderatör analizlerinin sonuçları Tablo 3 ve Tablo 4'te görülmektedir. Bu kapsamda kategorik değişkenler ve sürekli değişkenler üzerinde analizler yapılmıştır. Öncelikle kategorik değişkenler üzerinde yapılan analiz sonuçlarına bakıldığı zaman ortaya çıkan ANOVA analizi sonuçları Tablo 3'de incelendiğinde; çalışmaların yayın türü (makale, tez), uygulama türü (yüz yüze, online ve N/A) ve örneklem türü (öğrenci ve genel) kategorik değişkenleri arasında anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır ($p > 0,05$). Buna göre yayın türü kategorisindeki 45 makale ve 11 tezin Analog ANOVA sonuçları; $F(1, 54) = ,093$, $p = ,76$ $R^2 = 0$ $QW(54) = 1398,4526$, $p < ,001$; uygulama türündeki yüz yüze, online ve ulaşılmayan yayınların Analog ANOVA sonuçları; $F(1, 55) = ,5057$, $p = ,6059$ $R^2 = 0$, $QW(55) = 1352, 3379$, $p < ,00$; örneklem türü kategorisindeki 22 öğrenci ve 35 genel yayının Analog ANOVA sonuçları; $F(1, 54) = 2,6924$, $p = ,106$, $R^2 = ,341$, $QW(54) = 1507,9070$, $p < ,001$ olarak ortaya çıkmıştır.

Tablo 3. Kategorik moderatörlerin sonuçları (Analog ANOVA)

Değişken	Kategori	k	N	α+	%95 GA		ANOVA Sonuçları
					AL	ÜL	
Yayın türü*	Makale	45	18.473	,86	,85	,88	F(1,54)=,093, p=,76, R ² =0 Q _w (54) = 1398,4526, p < ,001
	Tez	11	4.677	,87	,84	,89	
Uygulama Türü	Yüz yüze	19	7.078	,86	,84	,88	F(1,55)=.5057, p=,6059 R ² =0, Q _w (55) = 1352, 3379, p < ,001
	Online	26	12.771	,87	,85	,89	
	N/A**	13	3.899	,87	,85	,90	
Örneklem Türü	Öğrenci	22	14,742	,86	,85	,87	F(1,54)=2,6924, p=,106 R ² =%3.41, Q _w (54) = 1507,9070, p < ,001
	Genel	35	9.062	,88	,86	,90	

* "Yayın Türü" kategorisinde "bildiri" ve "kitap bölümü" ile "Örneklem Türü" kategorisindeki "geç yetişkinler" seçeneklerindeki çalışma sayısı moderatör analizleri için çok az olduğundan Analog ANOVA testine dahil edilmemişlerdir; ** not available – ulaşılamadı; k: çalışma sayısı; N: örneklem büyüklüğü; α+: alfa katsayısı; GA: güven aralığı; AL ve ÜL: güven aralıkları; F: Knapp-Hartung istatistiği; QW: modelin yanlış belirlenmesini test etmek için kullanılan istatistik; R²: açıklanan varyans oranı.

Öte yandan çalışmaların sürekli değişkenleri üzerinde yapılan meta regresyon analizi sonuçları Tablo 4'te incelendiğinde; yayın yılı, örneklem büyüklüğü, yaş ve cinsiyet (kadın %) sürekli değişkenleri üzerinde yapılan analiz sonuçlarına göre yine anlamlı sonuçlar ortaya çıkmamıştır (p> 0,05). Ortaya çıkan sonuçlar incelendiğinde 58 çalışmanın yayın yılı değişkenindeki meta regresyon sonuçları; F= ,576, p= ,450, Q_E= 1493.1648, R²=0; örneklem büyüklüğü değişkenindeki 58 çalışmanın meta regresyon sonuçları F= ,004, p= ,947, Q_E= 1462.6801, R²=0; yaş değişkeninin raporlayan 23 çalışmanın meta regresyon sonuçları; F= ,020, p= ,888, Q_E= 584.7241, R²=0; ve son olarak cinsiyet değişkeninin meta regresyon sonuçları F= ,013, p= ,908, Q_E= 1410.3907, R²=0 olarak ortaya çıkmıştır.

Tablo 4. Sürekli değişkenlerin meta regresyon sonuçları

Değişken	k	N	b _j	SE	%95 GA		F	p	Q _E	R ²
					AL	ÜL				
Yayın yılı	58	24.376	,003	,004	-0,004	0,011	,576	,450	1493.1648***	0
Örneklem büyüklüğü	58	24.76	,000	,000	-0.0001	0,0001	,004	,947	1462.6801***	0
Yaş	23	9.655	,000	,001	-0,0025	0,0029	0,020	,888	584.7241***	0
Cinsiyet (Kadın %)	56	9.655	-,000	,000	-0,0008	0,0007	0,013	,908	1410.3907***	0

k: çalışma sayısı; N: örneklem büyüklüğü; b_j: regresyon katsayısı; SE: standart hata GA: güven aralığı; F: Knapp-Hartung istatistiği; p: F istatistiği olasılık düzeyi; Q_E: modelin yanlış belirlenmesini test etmek için kullanılan istatistik; R²: açıklanan varyans oranı.

Tartışma

SMBÖ-YF ölçeği güvenilirlik genellemesi meta analizinin yapıldığı bu çalışmada incelenen 58 ampirik çalışmanın farklı güvenilirlik katsayıları raporladığı gözlemlenmiştir. Bununla beraber SMBÖ-YF ölçeğinin geneli için Cronbach alfa iç tutarlık katsayısını Şahin ve Yağcı (19), 943 olarak hesaplamışlardır. Bu çalışmada yapılan güvenilirlik genellemesi meta analizi ile Cronbach alfa katsayılarına ulaşılan 58 çalışmanın Ortalama Cronbach alfa değeri ise ,8712 olarak hesaplanmıştır. Ortaya çıkan bu sonuç SMBÖ-YF ölçeğinin güvenilirlik sonucuna göre az da olsa daha düşük bir orandır. Güvenirlik genellemesi yapılan çalışmaların heterojenlik durumuna baktığımızda ise (I²: %95.81) çalışmalar arasında yüksek düzeyde heterojenlikten bahsetmek mümkündür. Bu durum SMBÖ-YF'nin güvenilirliğinin, farklı çalışmaların popülasyonlarına genellenemeyeceğini göstermektedir zira farklı çalışmalar farklı popülasyon, bağlam ve özelliklere sahiptir. Bu durumda güvenilirlik indaksyonu yapılmaması önem arz etmektedir (23).

Bununla birlikte SMBÖ-YF ölçeğini kullanan araştırmacıların çoğunlukla testi öğrenciler üzerinde uyguladığı belirlenmiştir (%60.3). Diğer yandan araştırmacıların SMBÖ-YF ölçeğini uygularken daha çok online formlar aracılığı ile (%44.8) çalışmalarını örneklemelerine ilettiği tespit edilmiştir.

Çalışmada SMBÖ-YF ölçeğini kullanan ve güvenilirlik katsayısı raporlayan çalışmalara hem örneklem açısından hem de yayınlar açısından olmak üzere farklı değişkenler üzerinden moderatör analizleri gerçekleştirilmiştir. Örneklem açısından yaş, cinsiyet, örneklem büyüklüğü, örneklem türü değişkenleri üzerinden, çalışmalar üzerinden ise yayın yılı, yayın tür ve uygulama türü üzerinden moderatör analizler yapılmıştır. Söz konusu analizler kategorik değişkenler ve sürekli değişkenler üzerinden ayrı ayrı yapılmıştır. Yayın türü, uygulama türü ve örneklem türü üzerinden yapılan kategorik değişkenlere yönelik olarak yapılan Analog ANOVA sonuçları istatistiksel olarak anlamlı değildir. Aynı şekilde sürekli değişkenler olan yayın yılı, örneklem büyüklüğü, yaş ve cinsiyet değişkenleri üzerinden yapılan meta regresyon analizleri de istatistiksel olarak anlamlı değildir. İstatistiksel sonuçların anlamlı çıkmamasının birkaç nedeni olabilmektedir. Eşit dağılmayan hücreler nedeniyle bu durum ortaya çıkabileceği gibi güvenilirlik indaksasyonu da bu duruma neden olabilmektedir. Ayrıca araştırmada analiz edilen çalışma sayısı (n=58) güvenilirlik genellemesi meta analiz için yeterli sayıda olmakla birlikte Cronbach alfa değerine ulaşılabilen çalışma sayısının az olması, anlamlı olmayan sonuçların çıkması üzerinde etkili olmuş olabileceği düşünülmektedir (33). Ulaşılan çalışmaların büyük çoğunluğunun Cronbach alfa değeri rapor etmemesi veya eksik raporlama yapması bu durumun ortaya çıkmasında etkili olmaktadır.

Çalışmada incelenen yayınların güvenilirlik katsayılarındaki dalgalanmaların nedenini anlamak ve daha doğru ortalama etki büyüklüğü hesaplayabilmek, bu bağlamda da anlamlı moderatörlere ulaşmak için daha fazla çalışmanın güvenilirlik katsayısına ulaşmak önemlidir. Bu noktada araştırmacıların ellerindeki verilerin güvenilirlik değerlerini raporlaması önemlidir (20). Konuyla ilgili olarak American Psychological Association (APA) ve Board of Scientific Affairs (BSA) tarafından kurulan ve istatistik uygulamalarındaki bazı tartışmalı konuları aydınlatmakla da görevli komite olan the Task Force on Statistical Inference (TFSI) tarafından ortaya konan çalışmada “yazarlar, araştırmalarının odak noktası psikometrik olmasa bile analiz edilen veriler için puanların güvenilirlik katsayılarını sağlamalıdır. Gözlenen etkilerin boyutunun yorumlanması, puanların güvenilirliğinin değerlendirilmesini gerektirir” (21) ifadesi ile güvenilirlik raporlamanın önemine vurgu yapmıştır.

Güvenirlik katsayısını raporlama her ne kadar önemli olsa da bu çalışma için literatür taraması yapılan çalışmaların önemli bir bölümünün (N=59) güvenilirlik katsayısı raporlamadıkları ya da SMBÖ-YF ölçeğinin güvenilirlik katsayısını raporladıkları görülmektedir. Literatürde güvenilirlik indaksasyonu olarak bilinen bu durum yeni bir çalışmada, önceki çalışmanın güvenilirlik katsayısının raporlanması olarak tanımlanmaktadır (22). Araştırmacıların indaksasyon yapmalarının altında güvenilirliğin ölçekteki puanların değil, kullandıkları ölçeğin bir özelliği olduğu yanılgısı olabilmektedir. Bu durum da güvenilirlik genellemesi çalışmalarına dahil edilmesi gereken güvenilir raporlarının kullanılmamasına neden olmaktadır. Dolayısıyla bu durum ortalama güvenilirlik katsayısının kesin ve net bir biçimde elde edilememesine neden olmaktadır (23).

Güvenirlik genellemesi çalışmalarında ölçeği kullanan her çalışmaya ulaşmak araştırma sonucu için önemli bir noktadır. SMBÖ-YF ölçeğinin güvenilirlik genellemesini yaptığımız bu çalışmada Cronbach alfa değeri raporlayan bütün çalışmalara erişmek için farklı veri tabanlarında geniş bir tarama yapılmıştır. Ortaya çıkan ortalama güvenilirlik katsayısının güvenilir bir seviye olduğu görülmektedir. Bununla birlikte bundan sonra SMBÖ-YF ölçeğini kullanacak olan araştırmacılara yaptıkları çalışmanın güvenilirlik katsayılarını raporlamaları önerilmektedir. Konuyla ilgili gelecekte araştırma yapacak olan araştırmacılar ise farklı dönüşüm yöntemleri kullanabilirler. Ayrıca farklı moderatör değişkenler üzerinden analizler yapılması da önerilmektedir (33).

Kaynaklar

1. TÜİK.Hanehalkı bilişim teknolojileri (bt) kullanım araştırması. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587) (Accessed 16.11.2023).
2. We Are Social, Hootsuite. Digital 2021: the latest insights into the 'state of digital'. <https://wearesocial.com/uk/blog/2021/01/digital-2021-the-latest-insights-into-the-state-of-digital/> (Accessed 16.11.2023).
3. Boyd DM, Ellison NB. Social network sites: definition, history, and scholarship. *J Comput Mediat Commun* 2007; 13(1): 210-230.
4. Eley B, Tilley S. *Online Marketing Inside Out*. Cambridge: Sitepoint, 2009.

5. World Health Organization. Lexicon of Alcohol and Drug Terms. Geneva: WHO Library, 1994.
6. Tutgun Ü, Deniz L. Development of the social media addiction scale. AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology 2005; 6(21): 51-70.
7. Şahin C. Social media addiction scale - student form: the reliability and validity study. TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology 2018; 17(1): 169-182.
8. Demirci İ. Bergen sosyal medya bağımlılığı ölçeğinin Türkçeye uyarlanması, depresyon ve anksiyete belirtileriyle ilişkisinin değerlendirilmesi. Anadolu Psikiyatri Derg 2019; 20(1): 15-22.
9. Liu C, Ma J. Development and validation of the Chinese social media addiction scale. Pers Individ Dif 2018; 134: 55-59.
10. Monacis L, Palo V de, Griffiths MD, Sinatra M. Social networking addiction, attachment style, and validation of the Italian version of the Bergen social media addiction scale. J Behav Addict 2017; 6(2): 178-186.
11. Leung H, Pakpour AH, Strong C, et al. Measurement invariance across young adults from Hong Kong and Taiwan among three internet-related addiction scales: Bergen social media addiction scale (BSMAS), smartphone application-based addiction scale (SABAS), and internet gaming disorder scale-short form (IGDS-SF9) (study Part A). Addictive Behaviors 2020; 101.
12. Lin C-Y, Broström A, Nilsen P, et al. Psychometric validation of the Persian Bergen social media addiction scale using classic test theory and rasch models. J Behav Addict 2017; 6(4): 620-629.
13. Şencan H. Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik ve Geçerlilik. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2005.
14. Dawis RV. Scale construction. J Couns Psychol 1987; 34(4): 481-489.
15. Deng J, Wang MC, Zhang X, et al. The inventory of callous unemotional traits: a reliability generalization meta-analysis. Psychol Assess 2019; 31(6): 765-780.
16. Vacha-Haase T. Reliability generalization: exploring variance in measurement error affecting score reliability across studies. Educ Psychol Meas 1998; 58(1): 6-20.
17. Graham JM, Diebels KJ, Barnow ZB. The reliability of relationship satisfaction: a reliability generalization meta-analysis. J Fam Psychol 2011, 25(1): 39-48.
18. Bonett DG. Sample size requirements for estimating intraclass correlations with desired precision. Stat Med 2002; 21(9): 1331-1335.
19. Şahin C, Yağcı M. Sosyal medya bağımlılığı ölçeği- yetişkin formu: geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi 2017; 18(1): 523-538.
20. Henson RK, Kogan LR, Vacha-Haase T. A reliability generalization study of the teacher efficacy scale and related instruments. Educ Psychol Meas 2001; 61(3): 404-420.
21. Wilkinson L, APA Task Force on Statistical Inference. Statistical methods in psychology journals guidelines and explanations. Am Psychol 1999; 54(8): 594-604.
22. Vacha-Haase T, Kogan LR, Thompson B. Sample compositions and variabilities in published studies versus those in test manuals: validity of score reliability inductions. Educ Psychol Meas 2000; 60(4): 509-522.
23. Sen S. A reliability generalization meta-analysis of runco ideational behavior scale. Creativity Research Journal 2022; 34(2): 178-194.
24. Duval S, Tweedie R. Trim and fill: a simple funnel-plot-based method of testing and adjusting for publication bias in meta-analysis. Biometrics 2000; 56(2): 455-63.
25. Çelik F. Gelişmeleri kaçırma korkusu ölçeği Türkçe versiyonunun güvenilirlik genelleme meta analizi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi 2023; 11(2): 848-877.
26. TR Dizin. Hakkında. <https://trdizin.gov.tr/hakkinda/> (Accessed 17.12.2023).
27. Beretvas SN, Pastor DA. Using mixed-effects models in reliability generalization studies. Educ Psychol Meas 2003; 63(1): 75-95.
28. Hakstian AR, Whalen TE. A k-sample significance test for independent alpha coefficients. Psychometrika. 1976; 41(2): 219-231.
29. Higgins JP, Thompson SG, Deeks JJ, Altman DG. Measuring inconsistency in meta-analyses. Br Med J 2003; 327(7414): 557-560.
30. Bilge Y, Baydili K, Göktaş S. Sosyal medya bağımlılığını yordamada anksiyete, stres ve günlük sosyal medya kullanımı: meslek yüksekokulu örneği. Bağımlılık Dergisi 2020; 21(3): 223-235.
31. Çiftçi H. Üniversite öğrencilerinde sosyal medya bağımlılığı. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi 2018; 7(4): 417-434.
32. Pempek TA, Yermolayeva YA, Calvert SL. College students' social networking experiences on Facebook. J Appl Dev Psychol 2009; 30(3): 227-238.
33. Yörük S, Sen S. A reliability generalization meta-analysis of the creative achievement questionnaire. Creativity Research Journal 2023; 35(4): 714-729.

34. Sherman A. TikTok reveals detailed user numbers for the first time. <https://www.cnbc.com/2020/08/24/tiktok-reveals-us-global-user-growth-numbers-for-first-time.html> (Accessed 18.01.2024).

Yazar Katkıları: Tüm yazarlar ICMJE'in bir yazarda bulunmasını önerdiği tüm ölçütleri karşılamışlardır
Etik Onay: Bu çalışma için ilgili Etik Kuruldan etik onay alınmıştır.
Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.
Finansal Destek: Yazarlar finansal destek beyan etmemişlerdir.
Author Contributions: All authors met criteria recommended by ICMJE for being an author
Ethical Approval: Ethical approval was obtained for this study from relevant Ethics Committee.
Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The authors have declared that there is no conflict of interest.
Financial Disclosure: Authors declared no financial support

Ek 1. Güvenilirlik Genellemesi Meta Analizi Yapılan Çalışmalar

Akel, G., & Candan, G. (2023). Conspicuous Consumption and Social Media Addiction: The Role of Social Media Usage. <i>Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi</i> , 16(2), 249-278.
Aribaş, A. N., & Özşahin, F. (2022). İş Yaşamında Yalnızlığın Sosyal Medya Bağımlılığına Etkisinin İncelenmesi. <i>Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi</i> , 14(1), 37-46.
Arslan, K., Abra, D., Erbaş, D., Yüceloğlu, S., & Erdugan, S. (2023). Sosyal Medya Bağımlılığının Sosyal Kaygı Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. <i>Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi</i> , 12(1), 315-323.
Asil, E., & Canbolat, E. (2022). Üniversite Öğrencilerinde Beden Memnuniyetsizliği ve Etkileyen Faktörler. <i>Journal of Nutrition and Dietetics</i> , 50(2), 39-47.
Aslan, T. (2020). Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı [Yüksek Lisans Tezi]. Çağ Üniversitesi.
Atlı, F., Mammadli, T., & Yıldırım Atlı, A. (2021). <i>Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi</i> , 2020, 5(1), 1-12. <i>AJER- Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi</i> , 6(1), 59-77.
Avcu, A., Sevim, E., & Ulaş, E. (2019). Path Analytic Model of Social Media Disorder Related to Life Satisfaction and. <i>Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying</i> , 6(2), 17-35.
Babayiğit, A., Karaaziz, M., Babayiğit, H. A., & Sağsan, M. (2022). The predictive role of addiction to smartphones in the relationship of metacognitive problems and social media addiction with general belongingness and perceived stress in higher education students. <i>Current Psychology</i> .
Balcı, Ş., Bekiroğlu, O., & Karaman, S. Y. (2019). Sosyal Medya Bağımlılığının Bir Belirleyici Olarak Öz Saygı: Konya Örneğinde Bir Araştırma. <i>İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi</i> , 48, 35-62.
Balcı, Ş., Karakoç, E., & Öğüt, N. (2020a). Sağlık Çalışanları Arasında Sosyal Medya Bağımlılığı: İki Boyutlu Benlik Saygısının Rolü. <i>Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi</i> , 33, 296-317.
Balcı, Ş., Karakoç, E., & Öğüt, N. (2020b). Sağlık Çalışanları Arasında Sosyal Medya Bağımlılığı: İki Boyutlu Benlik Saygısının Rolü. <i>Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi</i> , 33, 296-317.
Bilge, Y., Baydili, K. N., & Göktaş, S. Ş. (2020). Sosyal Medya Bağımlılığını Yordamada Anksiyete, Stres ve Günlük Sosyal Medya Kullanımı: Meslek Yüksekokulu Örneği. <i>Bağımlılık Dergisi</i> , 21(3), 223-235.
Bozkurt, İ., & Bozkurt, Ö. (2022a). COVID-19 Kısıtlamaları Sürecinde Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığı ve Temel Psikolojik İhtiyaçlar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. <i>Bağımlılık Dergisi</i> , 23(2), 181-190.
Bozkurt, İ., & Bozkurt, Ö. (2022b). COVID-19 Kısıtlamaları Sürecinde Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığı ve Temel Psikolojik İhtiyaçlar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. <i>Bağımlılık Dergisi</i> , 23(2), 181-190.
Bülbül, A., & Doğuer, Ç. (2022). Yetişkinlerde Hedonik Açlık Durumunun Sosyal Medya Bağımlılığı ve Obezite ile İlişkinin Araştırılması. <i>İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi</i> , 16, 87-97.
Bülbül, Ö. (2022). Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
Çağlayan, M. T., & Arslantaş, H. (2023). Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığını Etkileyen Faktörler ve Sosyal Medya Bağımlılığının Depresyon ve Gelişmeleri Kaçırma Korkusu ile İlişkisi. <i>Bağımlılık Dergisi</i> , 24(3), 334-348.
Demir, Y., & Kumcağız, H. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılığının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. <i>9(52)</i> , 23-42.
Demirel, A. C., & Tapan, M. G. (2023). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya ve Kompulsif Çevrimiçi Alışveriş Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. <i>İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi</i> , 12(1), 60-78.

Demirel, M. (2023). Covid-19 Pandemi Sürecinde Artan Sosyal Medya Kullanımının Aile İçi İletişime Etkisi [Yüksek Lisans Tezi]. KTO Karatay Üniversitesi.
Kirac, R., Erisen, M. A., Ciftci Kirac, F., Uyar, S., (2021). Selfitis Disease Behavior Scale: Turkish Validity and Reliability Study. ADDICTA: The Turkish Journal on Addictions, 8(1), 81-86.
Duran, S., & Kaynak, S. (2022). Insomnia in Adults During COVID-19 Pandemic and Its Association with Social Media Addiction. Journal of Turkish Sleep Medicine, 9(2), 180-185.
Erdem, S. (2022). Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı [Yüksek Lisans Tezi]. Ha-cetteee Üniversitesi.
Ergun, E. (2020). Turizm Ön Lisans Eğitimi Alan Öğrencilerin Algıladıkları Stres ile Sosyal Medya Bağımlılıkları Üzerine Bir Çalışma. İçinde Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Alanında Akademik Çalışmalar -II. Gece Kitaplığı.
Ergun, N., Özkan, Z., & Griffiths, M. D. (2023). Social Media Addiction and Poor Mental Health: Examining the Mediating Roles of Internet Addiction and Phubbing. Psycho-logical Reports, 1-21.
Gökçen Dogan Laçın, B. (2023). Investigation of the Effect of Social Support on Happiness, Life Satisfaction An. International Journal Of Eurasia Social Sciences, 14(51), 13-26.
Gözün Kahraman, Ö., & Demirbaş, N. (2022). Okul Öncesi Çocuğa Sahip Annelerin Sosyal Medya Bağımlılığı ile Aile İşlevselliği Arasındaki İlişki. 19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi, 3(3), 215-222.
Güler, H., Öztay, O. H., & Özkoçak, V. (2022). Sosyal Medya Bağımlılığı ve Saldırganlık Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 21(3), 1350-1366.
Gülkanat, G. (2021). Belliren Yetişkinlerde ve Genç Yetişkinlerde Sosyal Medya Kullanımının ve İlişki Doyumunun Aldatmaya Yönelik Niyeti Yordaması [Yüksek Lisans Tezi]. Yil-diz Teknik Üniversitesi.
Gündoğdu, F., Boztaş, E. N., Güler, E., & Akbaba, A. (2020). Hemşirelik Bölümü Öğrencileri-nin Zaman Yönetim Becerileri ve Sosyal Medya Bağımlılık Düzeylerinin Belirlenmesi. 1(2), 5-16.
Hamurcu, P. (2023). Yeme Davranışı, Yeme Bozukluğu ve Ortoreksiya Nervoza Yordayıcıları Olarak Sosyal Medya Bağımlılığı ve Kullanım Amaçları: Genç Yetişkinler Üzerine Bir Çalışma. Bağımlılık Dergisi, 24(2), 133-145.
İlk, Ç., Yurtseven, C.N. & Güler C. (2023). Social media addiction and life satisfaction in sports science students. (2023). Journal for Educators, Teachers and Trainers, 14(2).
İskender, A. (2023). Sosyal Medya Bağımlılığı ile Boş Zamanda Sıkılma Algısı ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi. Tourism and Recreation, 5(1), 35-42.
Kandemir. (2022). Gebelik Stresi ve Sosyal Medya Bağımlılığı İlişkisi [Yüksek Lisans Tezi]. Ordu Üniversitesi.
Kaplan, A., & Özdemir, C. (2023). Hemşirelik Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığının İletişim Becerisi ve Akademik Başarı Düzeylerine Etkisi. İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu Dergisi, 11(1), 1344-1357.
Kaya, B. (2021). Beliren Yetişkinlik Döneminde Romantik İlişki Düzeylerinin Yordayıcısı Olarak Sosyal Medya Bağımlılığı. Online Journal of Technology Addiction & Cyber-bullying, 8(1), 23-42.
Kiliç, A. (2020). Genç Yetişkinlerin Sosyal Medya Bağımlılıkları, Sosyal Medya Kullanım Amaçları ve Romantik İlişki Doyumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi [Yüksek Lisans Tezi]. Biruni Üniversitesi.
Koç, A., Gökler, E., & Bilgehan, T. (2020). Comparison of Social Media and Following Selfie Dependence in University Students According to the Frequency of Social Media. Yeni Symposium, 57(4), 15-20.
Koçak, M., & Traş, Z. (2021). Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığı ile Sosyal Ortamlarda Gelişmeleri Kaçırma Korkusu ve Yaşamın Anlamı Arasındaki Yordayıcı İlişkiler. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10(3), 1618-1631.

Kovan, A., & Ormanci, N. (2021). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medyadaki Gelişmeleri Kaçırma Korkusu ile Sosyal Medya Bağımlılığı Arasındaki İlişki: COVID-19 Pandemi Örneği. Erciyes İletişim Dergisi, 2, 125-145.
Mumay, G. (2022). Evli Bireylerde Sosyal Medya Bağımlılığı ve Algılanan Sosyal Destek ile Evlilik Uyumuarasındaki İlişkinin İncelenmesi [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi.
Müge Yazgan, A. (2022). Covid-19 Pandemi Yeni Normalleşme Sürecinde İzole Yaşam ve Ev Hanımlarının Sosyal Medya Bağımlılığı: Popüler Kültür Üzerinden Bir Analiz. Mar-mara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Arastirmalari Dergisi, 2(2), 1-16.
Özgür, M., & Uçar, A. (2020). Comparison of social media addiction and body perception and nutrition knowledge levels in girls students studying at university. Ankara Sağlık Bi-limleri Dergisi (ASBD), 46-54.
Sağar, M. E. (2019). Yetişkin Bireylerde Sosyal Medya Bağımlılığının İrdelenmesi. Sağlık Bilimlerinde Eğitim Dergisi 1(1), 29-42.
Sağar, M. E. (2022). Yetişkinlerde Sosyal Medya Bağımlılığının Yordayicisi Olarak Psikolojik Esneklik ve Problem Çözme Becerileri. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 35, 179-192.
Su Topbaş, Z., & Karakaya, A. (2021). Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinde Dürtüsellik Düzeyleri ve Sosyal Medya Bağımlılığı Arasındaki İlişki. Bağımlılık Der-gisi, 22(4), 360-369.
Şahbaz, R. P., & Çetinkaya, F. Ö. (2019). Sosyal Medyada Gelişmeleri Kaçırma Korkusunun Kişinin Tatil Satın Alma Niyetine Etkisi. Turk Turizm Arastirmalari Dergisi, 3(3), 383-402.
Şahin, E. S. (2022). Predictive Relations Between Quest for Significance and Social Media Addiction of Adults. International Journal of Modern Education Studies, 6(2), 378-399.
Şahin, E., Turk, F., & Hamamci, Z. (2022). Covid-19 Pandemi Sürecinde Depresyon, Anksiyete ve Stres ile Başa Çıkma Tutumlarının Sosyal Medya Bağımlılığıyla İlişkisi. Erciyes İletişim Dergisi, 9(1), 165-186.
Şahin, T., & Ballı, E. (2020). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılıkları. Erzin-can Binali Yıldırım Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(1), 59-74.
Tanhan, F., Özok, H. İ., Kaya, A., & Yıldırım, M. (2023). Mediating and moderating effects of cognitive flexibility in the relationship between social media addiction and phubbing. Current Psychology.
Taş, F. (2022). Perceived Stress, Social Support and Social Media Addiction in University Students During COVID-19 Pandemic. Bağımlılık Dergisi, 1(9), 95-104.
Tekin, O. H. (2019). Öğretmenlerin Sosyal Medya Bağımlılık Seviyelerinin Genel Erteleme Davranışlarıyla İlişkisi. Türkiye Eğitim Dergisi, 4(1), 36-47.
Ümmet, D., Alkan, H., Batal, Ö., & Kaya, A. (2019). Ergenlerde Sosyal Medya Bağımlılığının Yordayıcıları Olarak İyi Oluş ve Duygusal Özerklik. 21. Uluslararası PDR Kongresi.
Kaplan, M. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılık Düzeyleri, Sosyal Medya Kullanım Amaçları ve Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi [Yüksek Lisans Tezi]. Hasan Kalyoncu Üniversitesi.
Volkan T. (2018). Sosyal Medya Bağımlılığı ile Depresyon ve Anksiyete Arasındaki İlişki [Yüksek Lisans Tezi]. Beykent Üniversitesi.
Yakut, E., & Kuru, Ö. (2020). Sosyal Medya Bağımlılığı ile Akademik Erteleme Davranışı Arasındaki İlişkide Sosyal Medya Kullanım Amaçlarının Rolü: Bir Yapısal Eşitlik Modeli Çalışması. Business & Management Studies: An International Journal, 8(2), 2193-2214.
Zivdir, P., & Karakul, A. (2023). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılığı Düzeyleri ve Fomo İlişkisi. İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu Der-gisi, 11(1), 1054-1067.

Effect of Mindfulness on Treatment Motivation in Patients with Substance Use Disorder

Madde Kullanım Bozukluğu Olan Hastalarda Bilinçli Farkındalığın Tedavi Motivasyonu Üzerindeki Etkisi

Ali Baran Tanrikulu ¹ , Kübra Kayaoğlu ²

1. Elazığ Mental Health and Diseases Hospital, Elazığ

2. Malatya Turgut Özal University, Malatya

Abstract

Objective: This research aimed to assess the mindfulness levels among individuals with substance use disorder (SUD) and investigate its influence on treatment motivation.

Method: A descriptive and cross-sectional study was carried out involving 184 SUD patients. Data collection utilized a Personal Information Form, The Mindful Attention Awareness Scale (MAAS), and the Treatment Motivation Questionnaire (TMQ).

Results: A strong positive correlation was identified between MAAS and TMQ levels ($r: 0.796, p<0.001$). Furthermore, the mindfulness predictor variable was found to account for 63% of the variance in the treatment motivation predicted variable ($R^2: 0.632, p<0.001$). The Beta coefficient of the predictor variable in the regression model was 0.795, indicating a significant positive impact of mindfulness on treatment motivation ($p<0.001$).

Conclusion: The study revealed that the conscious awareness levels of participants were below average, suggesting that conscious awareness may be a suitable target for SUD treatment. Additionally, individuals with high mindfulness exhibited elevated treatment motivation, emphasizing the importance of incorporating mindfulness-enhancing practices in clinics for individuals with SUD.

Keywords: Mindfulness, motivation, substance use disorder, treatment

Öz

Amaç: Bu çalışma madde kullanım bozukluğu olan hastalarda bilinçli farkındalık düzeylerini ve bunun tedavi motivasyonuna etkisini değerlendirmek amacıyla yapılmıştır.

Yöntem: Tanımlayıcı ve kesitsel tipteki bu çalışma 184 madde kullanım bozukluğu olan hastayla gerçekleştirildi. Veri toplama sürecinde Kişisel Bilgi Formu, Bilinçli Farkındalık Ölçeği (BiÖ), Tedavi Motivasyonu Anketi (TMA) kullanılmıştır.

Bulgular: BiÖ ile TMA düzeyleri arasında pozitif yönde yüksek düzeyde bir ilişki olduğu görüldü ($r: 0.796, p<0.01$). Ayrıca tespit edildi ki, bilinçli farkındalık yordayıcı değişkeninin tedavi motivasyonu yordanan değişkenindeki varyansın %63'ünü açıklamıştır ($R^2: 0.634, p<0.001$). Regresyon modeline dâhil edilen yordayıcı değişkenin Beta katsayısı 0.796'dır. Buna göre bilinçli farkındalığın tedavi motivasyonu üzerine pozitif yönde anlamlı bir etkisinin olduğu görülmektedir ($p<0.001$).

Tartışma: Çalışmaya katılan hastaların bilinçli farkındalık düzeylerinin ortalamasının altında olduğu tespit edilmiştir. Bilinçli farkındalığın madde kullanım bozukluğu tedavisi için uygun bir odak noktası olabileceği düşünülmektedir. Bunun yanında bilinçli farkındalığı yüksek olan hastaların tedavi motivasyonunun yüksek olduğunu tespit etmiştir. Bu bulgular madde kullanım bozukluğu olan hastaların bilinçli farkındalıklarını arttıran uygulamaların kliniklerde rutin olarak uygulanmasını desteklemektedir.

Anahtar kelimeler: Bilinçli farkındalık, motivasyon, madde kullanım bozukluğu, tedavi

Introduction

Motivation is a multifaceted psychological construct that plays a fundamental role in human behavior. Motivation encompasses external and internal factors that energize the behavior to initiate, direct, and sustain the behavior toward the achievement of goals (1). Although there are different theories about motivation (2,3), the concept broadly includes an interest or concern about an individual's need for change, goals and intentions, and the desire to take responsibility and commit oneself to something (4, 5). Motivation for treatment of substance use disorder (SUD) is a critical determining factor for commitment to abstinence and sustainable remission (6). Current efforts to treat SUD have often yielded limited results due to high relapse rate. A prerequisite for successful treatment and relapse prevention of SUD is that patients have a high level of treatment motivation (7,8). High motivation in patients with SUD enables patients to seek treatment possibilities, follow treatment instructions and maintain behavioral changes (9,10). The most serious consequence of lack of treatment motivation is early termination of treatment and relapse to substance use (8,11).

Mindfulness is a cognitive skill characterized by directing one's attention to what is currently occurring in a non-judgmental and accepting manner. Mindfulness is a significant means of enabling individuals to observe their thoughts and emotions without becoming reactive to them (12,13). As a result, it promotes greater self-regulation, improves attention, reduces stress, and enhances overall mental health (14). Addiction may be conceptualized as stereotyped and habitual responses that may be executed automatically without conscious volition. Mindfulness of one's automatized emotional and behavioral reactions may allow for greater self-regulation of habitual addictive behavior (15). In SUD, substance use by patients is typically a reaction to an increase in negative affect and cravings. Mindfulness trainings aim to reduce cognitive, emotional and behavioral reactivity in patients (16). By increasing mindfulness in individuals with substance use disorders (SUDs), main focus can be achieved and as a result, patients may experience an increase in positive mood, a decrease in depressive relapses, a decrease in substance use, and an increase in motivation (17,18). Despite the increasing number of mindfulness-based treatments targeting patients with SUDs (16,19), there is a limited number of studies investigating mindfulness disorders in substance-using populations (20).

Although there are studies in the literature examining the relationship between mindfulness trainings and depressive mood, craving and substance use (16,19,21,22), there is no study examining the effect of mindfulness on treatment motivation, which is a very significant concept in the treatment of SUD. This study will evaluate both the levels of mindfulness in patients with SUD and the effect of mindfulness on treatment motivation.

Method

This was a correlational and descriptive study. The study was conducted in the Alcohol and Substance Addiction Treatment Training Center of a Mental Health and Diseases Hospital in Turkey, between July 2022 and March 2023, with patients diagnosed with SUD according to Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders 5 (DSM 5) (23). Our study has two hypotheses (H0: Mindfulness has no impact on treatment motivation in patients with SUD, H1: Mindfulness has an impact on treatment motivation in patients with SUD).

Prior to study, permissions were obtained from the institutions where the research would be conducted. After the participants were informed about the voluntary response, the purpose of the study and how the results of the study would be processed, their consent (informed consent principle) was obtained both verbally and written. Patients participating in the study were informed that information about them would not be disclosed to anyone else and the "principle of confidentiality" was complied with. This study was approved by Ethics Committee of Malatya Turgut Özal University (Decision No: 2022/208). The study was conducted in accordance with the principles of the Declaration of Helsinki.

Sample

The population of the study consisted of 226 patients diagnosed with SUD between July 2022 and March 2023 in the Alcohol and Substance Addiction Treatment Training Center. The research was conducted with patients hospitalized at the Alcohol and Substance Addiction Treatment Training Center. One of the researchers is an experienced physician working in the clinic. The sample size calculated using the sample size formula in a known population was determined as 143 individuals with a 95% confidence interval and a 5% error margin. This indicates the minimum number of individuals to be included in the sample. However, it was tried to reach the maximum number of patients who met the inclusion criteria. Data were collected using face-to-face interview technique. The forms were distributed to the patients and they were asked to fill them out. 226 patients were verbally informed about the study and invited to participate. The data collection process was completed with 198 patients who agreed to participate in the study. However, it was determined that 14 patients entered incomplete data and the study was terminated with the data of 184 patients.

The inclusion criteria encompassed being diagnosed with substance use disorder (SUD) in accordance with the DSM-5 diagnostic criteria, being between the ages of 18 and 65, lacking any psychiatric diagnosis apart from substance abuse, and exhibiting no cognitive disabilities that could hinder participation in the interview..

Measures

The data of this study were gathered by face-to-face interviews with patients with SUD after obtaining ethics committee approval. Firstly, the informed consent form was read and consent was obtained from the patients. Personal Information Form, The Mindful Attention Awareness Scale (MAAS), Treatment Motivation Questionnaire (TMQ) prepared by the researchers were utilized for data collection. The data collection form was also read to the patients and the answers were marked and recorded by the researcher.

Personal Information Form

Personal Information Form is a form prepared by the researcher and includes the identity information of the patients who participated in the study.

The Mindful Attention Awareness Scale (MAAS)

In the study, the mindfulness scale developed to assess the mindfulness level of the participants was employed. This scale, developed by Brown and Ryan in 2003, measures individual differences in the ability to be aware of and attentive to momentary experiences (13). This scale consists of fifteen items and gives a single total score. MAAS is a 6-point Likert-type scale (1=almost always, 2=most of the time, 3=sometimes, 4=rarely, 5=very rarely, 6=almost never). High scores obtained from the scale indicate high levels of mindfulness. The scale was translated into Turkish and its validity and reliability study was conducted by Özyeşil et al. (24). The internal consistency coefficient of the original scale was found to be $\alpha=0.82$, while in this study, MAAS Cronbach's alpha coefficient was found to be $\alpha=0.937$.

Treatment Motivation Questionnaire (TMQ)

This scale, which was developed by Ryan et al. (25), translated into Turkish by Evren et al. (26), and validity and reliability studies were conducted, is a self-report based 5-point Likert-type scale designed to measure the reasons for participating in and staying in alcohol/substance addiction treatment. The questionnaire consists of 26 items; 22 items have positive and four items have negative statements. The scale includes four identifiable factors; (1) intrinsic motivation (internalized motivation, although not entirely self-determined), (2) extrinsic motivation (the feeling that the individual has no other choice but to seek treatment and external pressure for treatment), (3) interpersonal help-seeking (motivation to share one's problems with others), and (4) trust in treatment (individual's expectations from treatment). The range of scores obtained from the scale varies between 26 and 130, and the higher the score obtained from the scale, the higher the motivation levels. In the Turkish version of the scale, the internal consistency coefficient of the scale was found to be $\alpha=0.84$, while in this study, the TMQ Cronbach's alpha coefficient was found to be $\alpha=0.896$.

Statistical Analysis

IBM SPSS Statistics 25.0 (IBM SPSS) program was employed for statistical analyses in the evaluation of the findings obtained in the study. The compatibility of the variables with normal distribution was evaluated by Kurtosis and Skewness test and it was determined that the data demonstrated normal distribution. Pearson's correlation test and simple linear regression analysis, as well as descriptive statistics such as frequency, percentage, mean, standard deviation, median, and minimum-maximum values, were used in the analyses of the data. Besides, the Cronbach's alpha coefficient as the measure of internal consistency was employed to test the reliability of the scales used in the study. In the evaluations of the results, the level of statistical significance was accepted as a p-value smaller than 0.05 ($p < 0.05$).

Results

Table 1 demonstrates the sociodemographic characteristics of patients with SUD. It was determined that all of the participants were male, the mean age was 30.2 ± 9.6 years, 52.7% were primary school graduates, 47.8% were not employed and 61.4% were single. It was determined that 47.8% of the participants had multiple substance use (Table 1).

Table 1. Sociodemographic and descriptive characteristics of individuals

Variables	Patients with SUD (n=184)
Sex, n Men	184
Age, years	30.2 ± 9.6
Marital status	
Married	58 (31.5%)
Single	113 (61.4%)
Widowed	13 (7.1%)
Working status	
Yes	96 (52.2%)
No	88 (47.8%)
Educational status	
Elementary School	97 (52.7%)
High School	74 (40.2%)
University	13 (7.1%)
Polysubstance use, n	88 (47.8%)

n= number of patients, SUD: Substance use disorder

Table 2. Individuals' MAAS and TMQ Mean Scores

Measures	Patients with SUD (n=184)
Total MAAS	45.9 ± 15.8
Total TMQ	74.7 ± 25.2
Internal Motivation	31.4 ± 9.6
Extrinsic Motivation	11.6 ± 4.6
Interpersonal Help Seeking	16.6 ± 6.8
Confidence in treatment	15.0 ± 5.3

n= number of patients; SUD: Substance use disorder; MAAS: The Mindful Attention Awareness Scale; TMQ: Treatment Motivation Questionnaire

Table 2 displays the mean MAAS and TMQ scores of patients with SUD. The level of mindfulness was 45.9 ± 15.8 (below average) and the mean TMQ score was 74.4 ± 17.9 (below average) (Table 2). Treatment

motivation sub-dimensions were as follows: (1) intrinsic motivation 31.4 ± 9.6 , (2) extrinsic motivation 11.6 ± 4.6 , (3) seeking interpersonal help 16.6 ± 6.8 and (4) confidence in treatment 15.0 ± 5.3 (Table 2).

Table 3. MAAS and TMQ scores in patients with polysubstance use and mono-substance use

Measures	Patients with polysubstance use (n=88)	Patients with monosubstance use (n=96)	p
Total MAAS	39.8±13.5	51.5±15.7	<0.001
Total TMQ	67.3±22.6	81.4±25.8	<0.001
Internal Motivation	28.6±8.9	34.1±9.6	<0.001
Extrinsic Motivation	10.2±4	12.9±4.7	<0.001
Interpersonal Help Seeking	14.8±6.1	18.3±7	<0.001
Confidence in treatment	13.7±4.9	16.1±5.4	0.017

n= number of patients; SUD: Substance use disorder; MAAS: The Mindful Attention Awareness Scale; TMQ: Treatment Motivation Questionnaire

Table 3 presents the relationship between polysubstance use and mono-substance use and the mean MAAS and TMQ scores of the participants. Accordingly, it was detected that the MAAS levels of polysubstance users were significantly lower than those of mono-substance users ($p < 0.01$). Moreover, another important finding was that the TMQ total score and all sub-dimension scores were significantly lower in polysubstance users compared to mono-substance users ($p < 0.001$; $p = 0.017$ confidence in treatment subscale).

Table 4. Correlation analysis between scales and sub-dimensions

		Total MAAS	Total TMQ	Internal Motivation	Extrinsic Motivation	Interpersonal Help Seeking	Confidence in treatment
Total MAAS	r	1	0.795	0.780	0.737	0.798	0.714
	p		<0.001	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001
Total TMQ	r	0.795	1	0.978	0.946	0.968	0.934
	p	<0.001		<0.001	<0.001	<0.001	<0.001
Internal Motivation	r	0.780	0.978	1	0.911	0.922	0.878
	p	<0.001	<0.001		<0.001	<0.001	<0.001
Extrinsic Motivation	r	0.737	0.946	0.911	1	0.899	0.844
	p	<0.001	<0.001	<0.001		<0.001	<0.001
Interpersonal Help Seeking	r	0.798	0.968	0.922	0.899	1	0.882
	p	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001		<0.001
Confidence in treatment	r	0.714	0.934	0.878	0.844	0.882	1
	p						

n= number of patients; SUD: Substance use disorder; MAAS: The Mindful Attention Awareness Scale; TMQ: Treatment Motivation Questionnaire

The correlation analysis between MAAS and TMQ is depicted in Table 4. There was a high positive correlation between MAAS and TMQ levels ($r: 0.795$, $p < 0.001$). In other words, as the conscious awareness of the patients increased, their treatment motivation levels also increased (Table 4). In addition, a high positive correlation was also detected between MASS and TMQ sub-dimensions of intrinsic motivation, extrinsic motivation, interpersonal help seeking, confidence in treatment ($r: 0.780$, 0.737 , 0.798 , 0.714 ; $p < 0.001$, respectively) (Table 4).

Simple regression analysis was performed to determine the effect of mindfulness of individuals on treatment motivation and the resulting model was determined to be significant ($F: 312.430$, $p < 0.001$). The R^2 value indicated as the explanatory power of the model was calculated as 0.632 . Accordingly, it is observed that the mindfulness predictor variable explains 63% of the variance in the treatment motivation predicted variable ($R^2: 0.632$). Beta coefficient of the predictor variable included in the regression model is 0.795 .

Accordingly, it is found that mindfulness has a significant positive effect on treatment motivation ($p < 0.001$) (Table 5).

Table 5. Regression analysis of the effect of individuals' mindfulness on treatment motivation levels

Predictor variable	Predicted variable	B	Std. Dev.	β	t	p	R	R ²	F	p
MAAS	Constant	8.783	2.215		3.966	<0.001	0.795	0.632	312.430	<0.001
	TMQ	.497	.028	.795	17.676	<0.001				

MAAS: The Mindful Attention Awareness Scale; TMQ: Treatment Motivation Questionnaire

Discussion

This study aimed to examine the level of mindfulness and its impact on treatment motivation in individuals with SUD. Many addiction theories assume that negative moods play an essential role in the etiology, severity and prognosis of SUD (27-29). By improving emotion regulation through mindfulness practices, negative moods, distress and pain are prevented. The person can manage the emotions and increase well-being (18). Mindfulness training can be an effective treatment for SUDs. However, to our knowledge, only one study has been conducted on baseline levels of mindfulness in the substance-using population (20). Although the literature suggests that impairments in mindfulness may play an important role in SUD (e.g., impaired self-regulation, increased reactivity to drug cues, and decreased insight), the levels and nature of mindfulness in this patient group have not been adequately examined. In a study investigating mindfulness impairments in patients with SUD, Dakwar et al. revealed that the mindfulness levels of individuals with SUDs were much lower than the national average and that polysubstance users had a lower score on the MAAS than mono-drug users (4 vs. 3.6, $p = 0.04$) (20). In this study, the level of mindfulness was 45.9 ± 15.8 (below average). However, one of the most important findings of the study was that participants who used multiple substances had lower levels of mindfulness compared to participants who used single substances (51.5 ± 15.7 vs. 39.8 ± 13.5 , $p < 0.001$). There is substantial evidence indicating that polysubstance use results in more severe neurocognitive deficits than single-drug use (30). For instance, when compared to patients with alcohol use disorder, polysubstance users show lower performance on multiple measures of learning and memory, and score higher on measures of impulsivity (31). Mindfulness is defined as focusing one's attention on what is happening in the present, which is possible with healthy cognitive abilities. Polysubstance use, which is associated with impaired cognitive functions more than single substance use, will negatively affect conscious awareness skills.

Treatment motivation has been found to be a predictor of treatment success in patients with SUD (32), and has been reported to play an important role in reducing the risk of treatment dropout (8). Research indicates that treatment motivation is directly related to the reduction of alcohol/substance use and successful recovery (6, 33). Tekin et al. evaluated the effect of attachment styles and mindfulness on treatment motivation in patients with SUD and determined that the mean TMQ total score of the patients was low (66.78 ± 12.84) (34). In another study, the mean TMQ total score of the patients was found to be high (94.77 ± 10.42) compared to the scale mean and it was determined that the mean extrinsic motivation score was below the mean value compared to other motivation domains (35). In this study, it was determined that the mean TMQ score of the participants was 74.4 ± 17.9 (below average) and the mean intrinsic motivation score was below the average value compared to other motivation domains. It has been suggested that external pressure facilitates treatment demand in individuals who do not have sufficient intrinsic motivation to seek treatment on their own (36). Extrinsic motivation can only be effective in supporting intrinsic motivation (37). A significant finding of our study related to treatment motivation was that participants who used multiple substances had lower levels of treatment motivation compared to participants who used single substances (79.5 ± 18.1 vs. 68.9 ± 16.1 , $p < 0.001$). This finding is not included in the literature and is valuable in terms of the contribution of new information to the literature.

A limited number of studies have been found in the literature evaluating the effect of mindfulness on patients' treatment motivation. In the study conducted by Tekin et al., there was no significant relationship between mindfulness and total treatment motivation of patients, but a significant positive relationship was detected between mindfulness and confidence in treatment, which is a sub-dimension of the treatment motivation scale ($p < 0.05$, $R: 0.15$) (34). In contrast to this study, there was a high positive correlation between MASS and TMQ levels of the participants in our study. Intrinsic motivation is expressed as an individual doing an activity because he/she naturally gets satisfaction from doing it. For an intrinsically motivated individual, it is important that the activity is interesting rather than external rewards or pressures. Extrinsic motivation is the type of motivation in which behavior is performed for a result. The individual exhibits a behavior for the consequences of the behavior rather than for the behavior, and there are external pressures (38). Most studies in the literature have found that mindfulness has an effect on intrinsic motivation, but not on extrinsic motivation (34,39,40). Unlike these studies, our study found that mindfulness is effective on both intrinsic and extrinsic motivation. Compared to extrinsic motivation, intrinsic motivation emphasizes individual autonomy, curiosity and interest more. Extrinsic motivation comes from external rewards such as money, material goods, and honor (3). We believe that individuals with a high level of mindfulness are better able to become aware of their needs and thus improve their motivation level by increasing their autonomy. It is well known that mindfulness has a stress-reducing effect and provides a positive perspective on events (41). With mindfulness, individuals gain the ability to control their own thoughts and feelings (42). Negative moods such as stress, which are known to have a negative impact on treatment motivation, will decrease with high mindfulness.

There are some limitations of this study. Cross-sectional design of this study was a limitation. We only assessed hospitalized patients in an Alcohol and Substance Addiction Treatment Training Center in Elazığ Mental Health and Disease Hospital. Assessment of the probation population and outpatients could provide a complementary view of the extent of the effect of mindfulness on treatment motivation. Another limitation is the limited number of participants in this study.

Current evidence suggests that relapse rates following SUD treatment are still as high as 60% (43). The search for newer interventions that can successfully reduce substance use and relapse rates has gained increasing attention in recent years. Mindfulness trainings are one of these interventions. In the study we conducted to evaluate the level of mindfulness in patients with SUD and its effect on treatment motivation, our findings revealed that patients have low levels of mindfulness and mindfulness training may be beneficial. High treatment motivation in patients with SUD allows patients to seek treatment possibilities, adhere to the treatment protocol, and maintain their behavioral changes in the long term. Our findings indicated that patients with high mindfulness have high treatment motivation. In this context, we recommended that mindfulness training become a clinical routine.

References

1. Simpson EH, Balsam PD. The behavioral neuroscience of motivation: an overview of concepts, measures, and translational applications. *Curr Top Behav Neurosci* 2016; 27: 1-12.
2. Ryan RM. *Self-Determination Theory: Basic Psychological Needs in Motivation, Development, and Wellness*. New York: Guilford Press, 2017.
3. Di Domenico SI, Ryan RM. The emerging neuroscience of intrinsic motivation: A new frontier in self-determination research. *Front Hum Neurosci* 2017; 11: 145.
4. Diclemente CC, Nidecker M, Bellack AS. Motivation and the stages of change among individuals with severe mental illness and substance abuse disorders. *J Subst Abuse Treat* 2008; 34(1): 25-35.
5. Miller WR. Motivation for treatment: a review with special emphasis on alcoholism. *Psychol Bull* 1985; 98(1): 84-107.
6. Laudet AB, Stanick V. Predictors of motivation for abstinence at the end of outpatient substance abuse treatment. *J Subst Abuse Treat* 2010; 38(4): 317-327.
7. Philips B, Wennberg P. The importance of therapy motivation for patients with substance use disorders. *Psychotherapy (Chic)* 2014; 51(4): 555-562.

8. Andersson HW, Steinsbekk A, Walderhaug E, et al. Predictors of dropout from inpatient substance use treatment: a prospective cohort study. *Subst Abuse* 2018; 12: 1178221818760551.
9. Groshkova T. Motivation in substance misuse treatment. *Addict Res Theory* 2010; 18(5): 494-510.
10. Millere A, Püce A, Millere E, et al. Treatment motivation factor analysis of patients with substance use disorders in Latvia. *Procedia Soc Behav Sci* 2014; 159: 298-302.
11. Ogrodniczuk JS, Joyce AS, Piper WE. Strategies for reducing patient-initiated premature termination of psychotherapy. *Harv Rev Psychiatry* 2005; 13(2): 57-70.
12. Zgierska A, Rabago D, Chawla N, et al. Mindfulness meditation for substance use disorders: A systematic review. *Subst Abuse* 2009; 30(4): 266-294.
13. Brown KW, Ryan RM. The benefits of being present: mindfulness and its role in psychological well-being. *J Pers Soc Psychol* 2003; 84(4): 822-848.
14. Bowen S, Chawla N, Grow J, et al. *Mindfulness-based Relapse Prevention for Addictive Behaviors*. New York: Guilford Press, 2021.
15. Tiffany ST. A cognitive model of drug urges and drug-use behavior: role of automatic and nonautomatic processes. *Psychol Rev* 1990; 97(2): 147-168.
16. Garland EL, Manusov EG, Froeliger B, et al. Mindfulness-oriented recovery enhancement for chronic pain and prescription opioid misuse: results from an early-stage randomized controlled trial. *J Consult Psychol* 2014; 82(3): 448-459.
17. Shapiro SL, Brown KW, Biegel GM. Teaching self-care to caregivers: Effects of mindfulness-based stress reduction on the mental health of therapists in training. *Train Educ Prof Psychol* 2007; 1(2): 105-115.
18. Tırışkana M, Onnarb N, Çetinc YA, et al. The importance of mindfulness in preventing substance-abuse relapse: A literature review. *Addicta* 2015; 2(2): 123-142.
19. Elwafi HM, Witkiewitz K, Mallik S, et al. Mindfulness training for smoking cessation: Moderation of the relationship between craving and cigarette use. *Drug Alcohol Depend* 2013; 130(1-3): 222-229.
20. Dakwar E, Mariani JP, Levin FR. Mindfulness impairments in individuals seeking treatment for substance use disorders. *Am J Drug Alcohol Abuse* 2011; 37(3): 165-169.
21. Bowen S, Witkiewitz K, Dillworth TM, et al. The role of thought suppression in the relationship between mindfulness meditation and alcohol use. *Addict Behav* 2007; 32(10): 2324-2328.
22. Witkiewitz K, Bowen S. Depression, craving, and substance use following a randomized trial of mindfulness-based relapse prevention. *J Consult Clin Psychol* 2010; 78(3): 362-374.
23. American Psychiatric Association. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5)*, 5th edn. Washington DC: American Psychiatric Association, 2013.
24. Özyeşil Z, Arslan C, Kesici Ş, et al. Bilinçli farkındalık ölçeği'ni Türkçeye uyarlama çalışması. *Eğitim ve Bilim*. 2011; 36(160): 224-235.
25. Ryan RM, Plant RW, O'malley S. Initial motivations for alcohol treatment: Relations with patient characteristics, treatment involvement, and dropout. *Addict Behav* 1995; 20(3): 279-297.
26. Evren C, Saatcioglu O, Dalbudak E, et al. Tedavi Motivasyonu Anketi (TMA) Türkçe versiyonunun alkol bağımlısı hastalarda faktör yapısı, geçerliliği ve güvenilirliği. *Bağımlılık Dergisi* 2006; 7(3): 117-122.
27. Lindenberg CS, Reiskin HK, Gendrop SC. The social stress model of substance abuse among childbearing-age women: a review of the literature. *J Drug Educ* 1994; 24(3): 253-268.
28. Mariani JJ, Khantzian EJ, Levin FR. The self-medication hypothesis and psychostimulant treatment of cocaine dependence: an update. *Am J Addict* 2014; 23(2): 189-193.
29. Sher KJ, Levenson RW. Risk for alcoholism and individual differences in the stress-response-dampening effect of alcohol. *J Abnorm Psychol* 1982; 91(5): 350-367.
30. Kluwe-Schiavon B, Viola TW, Grassi-Oliveira R, Tractenberg SG. Editorial: polysubstance abuse and cognitive dysfunction. *Front Behav Neurosci*. 2022;16: 916921..
31. Abé C, Mon A, Durazzo TC, et al. Polysubstance and alcohol dependence: unique abnormalities of magnetic resonance-derived brain metabolite levels. *Drug Alcohol Depend* 2013; 130(1-3): 30-37.
32. Ryan RM, Deci EL. A self-determination theory approach to psychotherapy: The motivational basis for effective change. *Can Psychol* 2008; 49(3): 186-193.
33. Cogswell J, Negley SK. The effect of autonomy-supportive therapeutic recreation programming on integrated motivation for treatment among persons who abuse substances. *Ther Recreation J* 2011; 45(1): 47-61.
34. Tekin MS, Özdemir N, Şahin ŞK. Effect of attachment styles, emotional regulation difficulty and mindful attention levels on treatment motivation in patients with substance use disorder. *J Subst Use* 2021; 26(4): 441-448.
35. Bozdağ N, Çuhadar D. Internalized stigma, self-efficacy and treatment motivation in patients with substance use disorders. *J Subst Use* 2022; 27(2): 174-180.

36. Battjes RJ, Gordon MS, O'grady KE, et al. Factors that predict adolescent motivation for substance abuse treatment. *J Subst Abuse Treat* 2003; 24(3): 221-232.
37. Cahill MA, Adinoff B, Hosig H, et al. Motivation for treatment preceding and following a substance abuse program. *Addict Behav* 2003; 28(1): 67-79.
38. Li LY, Meng X, Hu WT, et al. A meta-analysis of the association between mindfulness and motivation. *Front Public Health* 2023; 11: 1159902..
39. Elphinstone B, Egan P, Whitehead R. Greater autonomous motivation for study and basic psychological need satisfaction by being presently aware and 'letting go': An exploration of mindful attention and nonattachment. *Motiv Emot* 2021; 45(1): 1-12.
40. Liu YC, Li IL, Hsiao FH. Effectiveness of mindfulness-based intervention on psychotic symptoms for patients with schizophrenia: A meta-analysis of randomized controlled trials. *J Adv Nurs* 2021; 77(6): 2565-2580.
41. Körükcü Ö, Kukulcu K. Beden-zihin-ruh bütünlüğünü korumaya yönelik bir program: farkındalık temelli stres azaltma programı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 2015; 7(1): 68-80.
42. Desbordes G, Negi LT, Pace TW, et al. Effects of mindful-attention and compassion meditation training on amygdala response to emotional stimuli in an ordinary, non-meditative state. *Front Hum Neurosci* 2012; 6: 292.
43. Chiesa A, Serretti A. Are mindfulness-based interventions effective for substance use disorders? A systematic review of the evidence. *Subst Use Misuse* 2014; 49(5): 492-512.

Yazar Katkıları: Tüm yazarlar ICMJE'in bir yazarda bulunmasını önerdiği tüm ölçütleri karşılamışlardır
Etik Onay: Bu çalışma için ilgili Etik Kuruldan etik onay alınmıştır.
Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.
Finansal Destek: Yazarlar finansal destek beyan etmemişlerdir.
Author Contributions: All authors met criteria recommended by ICMJE for being an author
Ethical Approval: Ethical approval was obtained for this study from relevant Ethics Committee.
Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The authors have declared that there is no conflict of interest.
Financial Disclosure: Authors declared no financial support

Bireysel ve Sosyal Faktörlerin Madde Bağımlılığı Şiddeti Üzerindeki Yordayıcı Etkilerinin Karşılaştırılması

Comparison of the Predictive Effects of Individual and Social Factors on Substance Abuse Severity

Selçuk Şen¹ , Ahmet Sapancı²

1. İstanbul Havalimanı İş Sağlığı ve Güvenliği Direktörlüğü, İstanbul

2. Düzce Üniversitesi, Düzce

Abstract

Objective: The aim of this study is to investigate the impact of individual and social factors in preventing substance dependency, with a focus on identifying protective factors in this process. The assessment is particularly directed towards determining which factors are more effective.

Method: A total of 101 male participants aged 18-65 were included in the research. Surveys such as "Personal Sociodemographic Information Form," "Family Protective Factors Scale," "Multidimensional Perceived Social Support Scale," "Brief Resilience Scale," "Coping Styles Scale Short Form," "Short Self-Control Scale," "Addiction Profile Index Short Form," and "Emotion Regulation Scale" were administered.

Results: Perceived social support, impulsivity, focusing and expressing emotions were identified as protective factors that best explain the severity of addiction. Additionally, it was found that social protective factors have a higher explanatory power for substance addiction compared to individual protective factors.

Conclusion: When developing strategies to combat substance abuse, it may be effective to focus on strengthening individuals' social support systems, increasing their emotional regulation skills and reducing impulsivity. Furthermore, the results of this study emphasize the importance of a broad perspective in combating addiction and suggest that further research is needed to understand the interactions between individual and social factors.

Keywords: Substance abuse, individual factors, social factors, perceived social support, coping styles

Öz

Amaç: Bu çalışma, madde bağımlılığının önlenmesinde bireysel ve sosyal faktörlerin etkilerini inceleyerek, bu süreçte koruyucu bir rol oynayan faktörleri belirlemeyi amaçlamaktadır. Özellikle, hangi faktörlerin daha etkili olduğunu belirlemek amacıyla yapılan değerlendirmeye odaklanılmıştır.

Yöntem: Araştırmaya dahil edilen 18-65 yaş aralığında 101 erkek katılımcıya, "Kişisel Sosyodemografik Bilgi Formu", "Ailedeki Koruyucu Etkenler Ölçeği", "Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği", "Kısa Psikolojik Sağlık Ölçeği", "Başa Çıkma Stilleri Ölçeği Kısa Formu", "Kısa Öz Kontrol Ölçeği", "Bağımlılık Profil İndeksi Kısa Formu" ve "Duygu Düzenleme Ölçeği" anketleri uygulanmıştır.

Bulgular: Algılanan sosyal arkadaş desteği, dürtüsellik, duygulara odaklanma ve ortaya koyma, bağımlılık şiddetini en iyi şekilde açıklayan koruyucu faktörler oldukları saptanmıştır. Ayrıca sosyal koruyucu faktörlerin, bireysel koruyucu faktörlere göre madde bağımlılığını açıklama gücü daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Sonuç: Madde bağımlılığıyla mücadele stratejileri geliştirilirken bireylerin sosyal destek sistemlerini güçlendirmeye, duygusal düzenleme becerilerini artırmaya ve dürtüsellik azaltmaya odaklanmak etkili olabilir. Ayrıca, bu çalışmanın sonuçları, bağımlılıkla mücadelede geniş bir perspektifin önemini vurgulayarak, bireysel ve sosyal faktörler arasındaki etkileşimleri anlamak için daha fazla araştırmaya ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Madde bağımlılığı, bireysel faktörler, sosyal faktörler, algılanan sosyal destek, başa çıkma stilleri

Giriş

Madde bağımlılığı, küresel çapta önemli bir halk sağlığı sorunu olarak karşımıza çıkmakta olup (1), birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de giderek artan bir prevalansa sahiptir. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre (2), madde bağımlılığı; alkol ve yasadışı uyuşturucular da dahil olmak üzere, psikoaktif maddelerin zararlı veya tehlikeli bir biçimde kullanılması durumunu tanımlamaktadır. Uzun süreli madde kullanımının sonucunda ortaya çıkan madde bağımlılığı, bireyin psikolojik ve fiziksel durumunda belirgin değişikliklere sebep olmakta ve kişisel, toplumsal ve mesleki yaşamını olumsuz bir biçimde etkilemektedir. Bu durum, iş, okul veya evdeki sorumlulukların ihmal edilmesi; madde kullanımıyla ilişkili adli veya hukuki sorunların ortaya çıkması ve kişilerarası ilişkilerde yaşanan sorunlara rağmen madde kullanımının devam etmesi şeklinde kendini göstermektedir (3).

Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi'nin (UNODC) 2020 verilerine göre, dünya genelinde 15-64 yaş arasındaki 284 milyon bireyin %5,6'sı, bir önceki yıl içerisinde uyuşturucu kullanmıştır. Bu kişilerin %13,6'sını oluşturan 38 milyon kişi, aynı dönemde madde kullanım bozukluğu tanısı almıştır. Madde kullanım bozukluğu, hem kısa hem de uzun vadeli ciddi sağlık sorunlarına, ekonomik maliyetlere ve toplumsal yüklerin artmasına sebep olmaktadır. 2019'da madde kullanımına bağlı olarak meydana gelen yarım milyon ölüm ve 31 milyon kaybedilen sağlıklı yaşam yılı, küresel düzeyde bu sorunun önemini vurgulamaktadır. Ayrıca, madde kullanımına bağlı ölümlerin yarısından fazlasının karaciğer hastalıklarına dayandığı bildirilmiştir (4). UNODC'nin 2023 Dünya Uyuşturucu Raporu, 2021'de madde kullanan insan sayısında %23'lük bir artışla 296 milyona ulaşıldığını göstermektedir. Aynı dönemde, küresel düzeyde madde kullanım bozukluğu tanısı alan insan sayısı %45 artarak 39,5 milyona yükselmiştir. Ancak, bu artışlara rağmen, 2021'de madde kullanım bozukluğu tanısı alanların sadece beşte biri tedavi görmüştür (5). Türkiye'de gerçekleştirilen araştırmalara göre, yaşam boyunca en az bir kez madde kullanan 27.779 kişi bulunmaktadır ve ortalama madde kullanımına başlama yaşı 21.22'dir (6). Son çalışmalarda, Türkiye'de esrar kullanımının en yaygın madde olduğu tespit edilmiştir. Örneklemin %73,7'si, madde kullanımına esrar ile başladığını ifade etmektedir. Metamfetamin ise esrar sonrasında %8,1'lik bir oranla ilk kez denenen maddeler arasında yer almaktadır. Madde kullanımını sürdüren bireylerin %42,7'si esrar kullanımını sürdürmekte, %18,7'si ise metamfetamin kullanımına devam etmektedir (6). Türkiye'de madde kullanımına başlama nedenlerine dair istatistiklere göre, 27.779 kişinin %33,8'i merak, %18,2'si özenme, %16,5'i kişisel sorunlar, %13,4'ü ise arkadaş ısrarı nedeniyle madde kullanmaya başlamıştır. Bir önceki yıl madde kullanımına başlama oranları incelendiğinde, merak duygusuyla madde kullananların oranında %5'lik bir azalma, kişisel sorunlar nedeniyle madde kullananların oranında ise %2,5'lik bir artış gözlemlenmiştir (6).

Son yirmi yılda gerçekleştirilen araştırmalar, madde bağımlılığını önlemedeki etkinlikleri vurgulayarak, koruyucu faktörlerin önemini ortaya koymuştur (7). Koruyucu faktörler, bireyin potansiyel risklere karşı direncini artırarak olumsuz sonuçları engelleyen unsurlar olarak tanımlanmaktadır (8). Literatürde bu koruyucu faktörler, bireysel, ailesel ve toplumsal olmak üzere üç kategoride incelenmiştir (9). Bu bağlamda; öz kontrol (10), olumsuz başa çıkma stratejileri (11), duygu düzenleme (12) ve psikolojik dayanıklılık (13), bireysel koruyucu faktörler arasında yer almaktadır. Aynı zamanda, algılanan özel bir kişiden alınan sosyal destek, arkadaşlar ve aileden algılanan sosyal destek (14), ebeveyn sosyal desteği (11) ve aile içerisindeki koruyucu unsurlar (15) ise toplumsal koruyucu faktörler arasında sıralanmaktadır.

Çok boyutlu sosyal destek, sosyal koruyucu faktörler arasında konumlanan bir faktördür ve bireyin çevresinde algıladığı sosyal ve duygusal desteği içermektedir (16). Bağımlılığın ve nüks olaylarının önlenmesinde, destekleyici sosyal yapılarla birlikte psikolojik ve ailevi destek önemli bir rol oynamaktadır (17). Aile içerisindeki koruyucu unsurlar (18), risk taşıyan davranışların etkilerini hafifletme, potansiyel olarak zararlı davranışlardan kaçınma veya olumlu davranışlara yönlendirme yoluyla bireylerde bağımlılığın önlenmesine katkı sağlamaktadır (19). Ebeveynlerin çocuklarıyla kurduğu ilişkinin niteliği, çocuğun ebeveynine olan bağlılığı ve ebeveynlerin sergilediği olumlu tutumların benimsenmesi, bağımlılığın önlenmesinde kritik bir rol oynamaktadır (20).

Bireysel koruyucu faktörler bağlamında ele alındığında, bireylerin çevresel ve içsel stres unsurlarıyla baş etme amacıyla kullandıkları başa çıkma stratejileri, iyi oluş hallerini sürdürme eğilimlerini yansıtmaktadır (21). Madde kullanımının, stresle başa çıkma mekanizması olarak maladaptif bir yaklaşım sunduğu belirlenmiştir. Ancak, bu sağlıklı yaklaşımın olumsuz duygusal tepkilerin kısa vadeli hafifletilmesine rağmen, uzun vadede sürekli madde kullanımının derinlemesine klinik problemlere yol açabileceği tespit edilmiştir (22). Kaçınma merkezli başa çıkma yöntemleri, madde kullanımının başlaması ve devamı bağlamında işlevsiz bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Diğer taraftan, problem odaklı başa çıkma stratejileri, madde kullanımına karşı potansiyel bir koruyucu faktör olarak kabul görmekte (23) ve bu yaklaşımın güçlü bir psikolojik yapı ile ilişkilendirildiği ifade edilmektedir (24). Psikolojik dayanıklılık kavramı, zorluklara karşı sürdürülen uyum yeteneği olarak anlaşılmıştır (25). Bu bağlamda, başa çıkma mekanizmalarının getirdiği uyum yeteneği, umut ve yeterlilik gibi olumlu psikolojik özelliklerle doğrudan ilişkilendirilmiştir (26). Sonuç olarak, psikolojik dayanıklılığın, madde bağımlılığını önlemede önleyici bir rol oynadığı sonucuna varılmıştır (27).

Bireysel koruyucu faktörler içinde ele alınan öz kontrol, bireyin içsel dünyasıyla ve çevresiyle uyumlu bir ilişki kurma yeteneği olarak tanımlanmaktadır (28). Bireylerin öz kontrol kapasitelerinin yüksek veya düşük olması, çeşitli yaşam tarzlarını ve davranış biçimlerini yansıtabilmektedir (28). Öz kontrol kapasitesi sınırlı olan bireylerin, geleceğe yönelik planlama güçlükleri, davranış sonuçlarını öngörememe, dürtüsel eylemlere hakim olamama ve madde, sigara veya kumar gibi riskli davranışlara eğilimde artış görülmektedir (29). Duygu düzenleme ise, duygusal tepkilerin ifade edilmesi ve deneyimlenmesi süreçlerini içeren bir kavramdır (30). Duygu düzenleme kapasitesi düşük olan bireyler, dürtüsel davranışları kontrol altında tutma, istikrarlı eylemlerde bulunma ve duygusal dengeyi sürdürme konusunda zorlanabilirler (31). Negatif duygulara yanıt olarak geliştirilen başa çıkma stratejileri, alkol ve madde bağımlılığında belirleyici bir rol oynamaktadır. Duygusal tepkilerini etkili bir şekilde yönetemeyen bireyler, bu duygusal yükten kaçınmak amacıyla madde kullanımına yönelebilir ve bağımlılık riskini artırabilirler (32).

Madde bağımlılığını etkileyebilecek koruyucu faktörlerin eksikliği, aynı zamanda madde kullanımına yönelik bir risk faktörü olabilir. Ancak, bu faktörlerin güçlü bir yapıya sahip olması, bağımlılığın önlenmesinde etkili olabilir. Bu nedenle, biyolojik, psikolojik ve çevresel etmenlerin ayrıntılı ve karşılaştırmalı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir (33). Mevcut literatürde, bireysel ve sosyal faktörlerin tedavi sonrası bağımlılık üzerindeki etkileri (34) ve sosyal faktörlerin, bireysel faktörlerin eksikliğini telafi edemeyeceği konusunda yapılan çalışmalar bulunmaktadır (35). Başka bir çalışmada ise bireysel, ailesel ve sosyal-çevresel dinamiklerin koruyucu faktörler olarak madde bağımlılığıyla ilişkisi incelenmiştir (36). Bu çalışmanın temel amacı, bireysel ve sosyal koruyucu faktörlerin madde bağımlılığı şiddeti üzerindeki etkilerini karşılaştırmaktır. Araştırmanın temel sorusu şu şekildedir: Bireysel faktörler (psikolojik dayanıklılık, öz kontrol, başa çıkma yöntemleri, duygu düzenlemesi) mi, yoksa sosyal faktörler (algılanan aile, arkadaş ve özel bir insan sosyal desteği, ailedeki koruyucu etmenler) mi, madde bağımlılığı şiddeti üzerinde daha etkili bir yordayıcı rol oynamaktadır?

Yöntem

Bu çalışma, madde bağımlılığını etkileyen bireysel ve sosyal faktörlerin yordayıcı etkilerini incelemek amacıyla ilişkisel ve karşılaştırmalı tarama modeline dayandırılmıştır. İlişkisel tarama yöntemlerinde, değişkenler arasındaki ilişkiler iki farklı boyutta ele alınır: korelasyon ve karşılaştırma. Korelasyon odaklı tarama, değişkenlerin birlikte nasıl değiştiğini ya da değişip değişmediğini belirlemeye çalışırken, karşılaştırmalı ilişkisel tarama modeli, en az iki değişken arasındaki ilişkiyi inceleyerek, bağımsız değişkene göre oluşturulan grupların bağımlı değişkendeki performansını karşılaştırır (37).

Örneklem

Bu araştırmanın evrenini Türkiye'nin İstanbul ilindeki madde bağımlıları oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleri ise İstanbul ilindeki İstanbul ve Bakırköy Denetimli Serbestlik Müdürlüklerinde Türk Ceza Kanunu'nun 191. Maddesi (TCK 191) kapsamında tedavi kararı alınan madde bağımlılarından seçilmiştir. Türk Ceza Kanunu'nun 191. Maddesi, uyuşturucu kullanma suçunu düzenleyen bir hükümdür. Uyuşturucu

kullanımı, uyarıcı madde satın alma, uyuşturucu ve uyarıcı madde kabul etme, bulundurma, uyuşturucu ya da uyarıcı madde kullanımı yoluyla ceza alan kişilere 2 ila 5 yıl arasında hapis cezası getirmektedir (38). Araştırma, 2018-2022 yılları arasında İstanbul ve Bakırköy Denetimli Serbestlik Müdürlüklerinde TCK 191 kapsamında tedavi kararı alınan 282 erkek birey üzerinde basit rastgele örnekleme yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Ancak, 282 katılımcının tamamından eksiksiz veri alınamamıştır; 181 katılımcının ölçükleri eksik veya gelişigüzel doldurdıkları tespit edilmiştir. Madde bağımlılarının ölçükleri eksik bırakma eğiliminde oldukları literatürde belirtilmiştir (39). Bu bağlamda, klinik araştırmalarda uygulanan veri temizleme yöntemleri (40) dikkate alınarak, eksik veya hatalı yanıtlar içeren 181 katılımcının verisi analizden çıkarılmıştır.

İşlem

Bu araştırma, Arel Üniversitesi Etik Kurulu'nun 02.12.2022 tarihli ve 2022/24 numaralı kararıyla onaylanmıştır. Çalışmanın gerçekleştirildiği 2018-2022 döneminde, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nden 46985942/321/51223 sayı ile izin alınarak veri toplama süreci yürütülmüştür. Tüm katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınarak Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabının 5. baskısına (DSM-5) göre madde bağımlılığı tanısını karşılayan katılımcılar araştırmaya dahil edilmişlerdir. Katılımcıların araştırmaya dahil edilme kriterleri şunlardır: DSM-5 madde kullanım bozukluk tanılarını (alkol hariç) karşılamış olmak, 18 yaşını doldurmuş olmak, alkol dışında bir madde bağımlılığı tanısı almış olmak, ayık kalma süresi 1-12 ay, okur-yazar olmak, ölçükleri dolduracak zihinsel yetkinliğe sahip olmak, bilgilendirilmiş onam formunu kabul etmiş olmak ve psikoaktif madde kullanımı öyküsüne sahip olup bu konuda tanı almış olmalarıdır. Katılımcıların araştırmadan çıkarılma kriterleri ise; 18 yaşın altında veya 60 yaşın üzerinde olmaları, okuma yazma bilmemeleri, madde bağımlılığı tanısı almamış olmaları ve nörolojik hastalıkların (epilepsi, demans, bilinç kaybı, şiddetli baş ağrıları veya diğer ciddi nörolojik rahatsızlıklar) bulunmasıdır.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Sosyodemografik Bilgi Formu

Veri toplama süreci kapsamında, katılımcılardan daha detaylı sosyodemografik bilgiler elde etmek amacıyla "Kişisel Sosyodemografik Bilgi Formu" kullanılmıştır. Bu form, katılımcıların yaş, medeni durum, eğitim durumu, çalışma durumu ve gelir düzeyi gibi önemli sosyodemografik özellikleri hakkında bilgi sağlamak üzere tasarlanmıştır.

Ailedeki Koruyucu Etkenler Ölçeği (AKEÖ)

Gardner ve arkadaşları tarafından (41) hazırlanan ölçeğin Türkçe'ye adaptasyonu, Danışman ve Köksal tarafından 2011 yılında yapılmıştır (42). Bu ölçek, bireylerin aile içerisindeki koruyucu etmenleri belirlemek amacıyla tasarlanmıştır. Ölçek, 5 dereceli Likert tipinde olup 16 maddeden oluşmaktadır. Adaptasyon çalışmasında ölçeğin iç tutarlılık değeri olan Cronbach Alfa katsayısı .83 olarak saptanmıştır. Mevcut çalışmada ise bu değer .92 olarak tespit edilmiştir.

Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ÇBASDÖ)

Zimet ve diğerleri tarafından (43) geliştirilen ölçeğin Türkçe'ye uyarlaması, Eker ve diğerleri tarafından 2001 yılında gerçekleştirilmiştir (44). Bu ölçek, bireylerin algıladıkları sosyal destek düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek, 7 dereceli Likert tipinde olup toplamda 16 maddeden oluşmaktadır ve aile, arkadaşlar ve özel bir insan gibi alt ölçeklere sahiptir. Ölçeğin iç tutarlılık değeri olarak Cronbach Alfa katsayısı .85 olarak belirlenmiştir. Ayrıca, alt ölçeklerin iç tutarlılık katsayıları da yeniden hesaplanmıştır. Bu doğrultuda, özel insanlar alt boyutunun Cronbach Alfa değeri .88 ve arkadaşlar alt boyutunun Cronbach Alfa değeri ise .84 olarak bulunmuştur.

Kısa Psikolojik Sağlık Ölçeği (KPSÖ)

Smith ve arkadaşları tarafından (45) hazırlanan ölçeğin Türkçe'ye adaptasyonu Doğan tarafından 2015

yılında gerçekleştirilmiştir (46). Bu ölçek, bireylerin psikolojik sağlık düzeylerini tespit etmek üzere tasarlanmıştır. Ölçek, 5 dereceli Likert tipinde ve toplam 6 maddeden oluşmaktadır. Öleekten elde edilen yüksek puan, yüksek bir psikolojik sağlamlığa işaret etmektedir. Adaptasyon çalışmasında, ölçeğin iç tutarlılık katsayısı olan Cronbach Alfa değeri ,83 olarak saptanmıştır. Ancak, mevcut çalışmada bu değer .46 olarak belirlenmiştir.

Başa Çıkma Stilleri Kısa Formu (BÇSÖ-KF)

Carver ve diğerleri tarafından (47) geliştirilen ölçeğin Türkçe'ye uyarlaması, Bacanlı ve diğerleri tarafından 2013 yılında gerçekleştirilmiştir (48). Bu ölçeğin kısa formu, 4 dereceli Likert tipindedir ve toplamda 28 soruyu içeren 14 boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin alt boyutları şunlardır: aktif başa çıkma, planlama, amaca yönelik sosyal destek arama, duygusal sosyal destek arama, duyguları dışa vurma, davranışsal uzaklaşma, dikkatini başka yöne yöneltme, olumlu yeniden yorumlama, reddetme, kabullenme, madde kullanımı, din, mizah ve kendini suçlama. Bu çalışma kapsamında, ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları yeniden hesaplanmış ve faktörler arasında Cronbach Alfa değerleri 0,39 ile 0,92 aralığında bulunmuştur.

Kısa Öz Kontrol Ölçeği (KÖKÖ)

Tangney ve arkadaşları tarafından (49) hazırlanan ölçeğin Türkçe'ye adaptasyonu Nebioğlu ve diğerleri tarafından 2012 yılında gerçekleştirilmiştir (50). Bu ölçek, bireylerin öz kontrol durumlarını değerlendirmek için tasarlanmıştır. Ölçeğin kısa formu, 5 dereceli Likert tipinde ve toplam 13 maddedir. Yapılan adaptasyon çalışmasında ölçeğin iç tutarlılık katsayısı olan Cronbach Alfa değeri .85 olarak saptanmıştır. Ayrıca, ölçek iki faktöre ayrılmıştır: dürtüsellik ve öz disiplin. Mevcut çalışmada bu ölçeğin Cronbach Alfa değeri ,65 olarak belirlenmiştir.

Duygu Düzenleme Ölçeği (DDÖ)

Gross ve John'un (51) 2003 yılında hazırladığı ölçeğin Türkçe adaptasyonu Ulaşan-Özgüle tarafından 2011 yılında gerçekleştirilmiştir (52). Bu ölçek, bireylerin kişilerarası farklılıklarını değerlendirmek için tasarlanmıştır. Ölçek 7 dereceli Likert tipi olup 10 madde içermektedir. Ölçeğin iki ana boyutu vardır: bilişsel yeniden değerlendirme ve bastırma. Adaptasyon çalışmasında bilişsel yeniden değerlendirme boyutunun Cronbach Alfa değeri ,78, bastırma boyutunun ise .64 olarak saptanmıştır. Mevcut çalışmada bilişsel yeniden değerlendirme boyutu için Cronbach Alfa değeri ,65, bastırma boyutu için ise ,79 olarak tespit edilmiştir.

Bağımlılık Profil İndeksi Kısa Formu (BAPİ-KISA)

Ögel ve arkadaşları tarafından hazırlanan ölçek, bireylerin bağımlılık risk seviyelerini değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir (53). Bu ölçek, 3 dereceli Likert tipiyle hazırlanmış olup toplam 22 maddeden oluşmaktadır. Öleekte "bağımlılık kriterleri", "şiddetli istek" ve "yaşama etki-motivasyon" başlıkları altında iki ana boyut bulunmaktadır. Adaptasyon çalışmasında bu ölçeğin Cronbach Alfa değeri 0.89 olarak belirlenmiştir. Mevcut çalışmada ise bu değer ,92 olarak tespit edilmiştir.

Veri Analizi

Bu araştırmadan elde edilen veriler SPSS 22 bilgisayar programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma değişkenlerinin normal dağılımları incelenmiş ve basıklık ile çarpıklık katsayıları değerlendirilmiştir. Genellikle, +1.5 ve -1.5 arasındaki basıklık ve çarpıklık katsayıları normal bir dağılım olarak kabul edilir (54). Bu araştırmadaki değişkenler, belirtilen referans aralığında normal bir dağılım sergilemektedir.

Literatürde, bireysel ve sosyal faktörlerin yordayıcı etkilerini karşılaştırmak amacıyla kullanılan araştırma modelinde, ilk aşamada Pearson Korelasyon analizi kullanılarak bağımsız değişkenler arasındaki anlamlı ilişkiler belirlenmiştir. Ardından, bu anlamlı bağımsız değişkenler, Aşamalı Regresyon analizine dahil edilerek bağımlı değişkeni en iyi açıklayan faktörler tespit edilmiştir. Son aşamada ise, bağımlı değişkeni en etkili şekilde yordayan faktörü tanımlamak amacıyla çoklu regresyon analizi gerçekleştirilmiştir (36). Bu analizler, araştırmanın metodolojik çerçevesini belirlemek için bağımsız ve bağımlı değişkenler arasındaki etkileşimi ele alan Hawkins (55) ve Farrel ve Flannery (56) tarafından önerilen aşamalı yaklaşımı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada, ailedeki koruyucu etmenler, psikolojik sağlamlık, öz disiplin, dürtüsellik,

araçsal sosyal destek kullanma, mizah, duygulara odaklanma ve ortaya koyma, madde kullanımı, kabullenme, diğer etkinlikleri bırakma, dine yönelme, yadsıma, davranışsal ilgiyi kesme, zihinsel ilgiyi kesme, kendini sınırlama, olumlu yeniden yorumlama, duygusal sosyal destek, planlama, bilişsel yeniden değerlendirme, duygusal bastırma, algılanan aile sosyal desteği, algılanan özel insan desteği, algılanan arkadaş sosyal desteği ve madde bağımlılığı şiddeti arasındaki ilişkiyi anlamak için Pearson Korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Daha sonra, Pearson Korelasyon analizinde anlamlı ilişkiler gösteren değişkenlerin yordayıcı güçlerini karşılaştırmak amacıyla Aşamalı Regresyon analizi ve çoklu regresyon analizi uygulanmıştır.

Bulgular

Tablo 1'de sunulan veriler, katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin detaylı istatistikleri içermektedir. Bu özellikler arasında yaş dağılımı, medeni durum dağılımı, eğitim düzeyi dağılımı, çalışma durumu ve gelir düzeyi gibi önemli demografik değişkenler yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların demografik özellikleri

Değişkenler	Gruplar	N	%
Yaş	21 yaş ve altı	32	31,7
	22-35 yaş arası	56	55,4
	36 yaş ve üstü	13	12,9
	Toplam	101	100
Medeni durum	Evli	23	22,8
	Bekar	74	73,3
	Boşanmış	4	4,0
	Toplam	101	100
Eğitim durumu	İlkokul	16	15,8
	Ortaokul	43	42,6
	Lise	35	34,7
	Üniversite ve üstü	7	6,9
	Toplam	101	100
Çalışma durumu	İşsiz	20	19,8
	Memur	2	2,0
	Serbest çalışan	48	47,5
	Özel sektör	26	25,7
	Öğrenci	5	5,0
	Toplam	101	100
Gelir düzeyi	Düşük	39	38,6
	Orta	58	57,4
	Yüksek	4	4,0
	Toplam	101	100

Madde bağımlılığı şiddeti, sosyal faktörler ve bireysel faktörlerin betimsel istatistikleri Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 1. Madde bağımlılığı şiddeti, bireysel ve sosyal faktörlere ilişkin betimsel istatistikler

Değişken	X	SD	Min	Max
Madde bağımlılığı şiddeti	4,70	2,32	0	9,42
Sosyal Faktörler				
Ailedeki koruyucu etmenler	52,27	14,86	20	76
Algılanan sosyal destek	50,44	18,58	12	84
Algılanan aile sosyal destek ^{a1}	19,27	7,13	4	28
Algılanan özel insan sosyal destek ^{a1}	15,96	8,00	4	28
Algılanan arkadaş sosyal destek ^{a1}	15,21	7,11	4	28
Bireysel Faktörler				
Psikolojik sağlamlık	18,76	4,94	6	30
Öz disiplin ^{a2}	13,19	3,62	4	20
Dürtüsellik ^{a2}	15,17	3,50	5	22
Araçsal sosyal destek kullanma ^b	5,26	1,64	2	8
Mizah ^b	5,48	1,80	2	8
Duygulara odaklanma ve ortaya koyma ^b	5,59	1,81	2	8
Madde kullanımı ^b	5,16	1,78	2	8
Kabullenme ^b	5,10	1,63	2	8
Diğer etkinlikleri bırakma ^b	4,96	1,47	2	8
Dine yönelme ^b	4,98	1,69	2	8
Yadsıma ^b	4,96	1,57	2	8
Davranışsal ilgiyi kesme ^b	4,63	1,52	2	8
Zihinsel ilgiyi kesme ^b	5,42	1,77	2	8
Kendini sınırlama ^b	4,44	1,66	2	8
Olumlu yeniden yorumlama ^b	5,46	1,66	2	8
Duygusal sosyal destek ^b	5,19	1,71	2	8
Plan yapma ^b	4,49	1,61	2	8
Yeniden değerlendirme ^c	19,81	8,11	6	36
Duyguları bastırma ^c	13,57	5,39	4	24

a¹= algılanan sosyal desteğin alt boyutları, a² = Öz kontrol alt boyutları; b = Başa çıkma stratejileri alt boyutları; c = duygu düzenleme alt boyutları

Tablo 3'te, bireysel ve sosyal faktör değişkenleri ile madde bağımlılığı şiddeti arasındaki ilişkilere yönelik Pearson korelasyon analizi sonuçları ve betimleyici istatistikler sunulmaktadır. Bireysel ve sosyal faktörlerin madde bağımlılığı şiddeti üzerindeki yordayıcı etkilerini karşılaştırmak amacıyla, Tablo 3'te yer alan madde bağımlılığı şiddeti ile ilişkili değişkenler aşamalı regresyon modeline dahil edilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre, madde bağımlılığı şiddeti ile anlamlı ilişkiye sahip olan 11 değişkenden sadece üç tanesinin bağımlılık şiddetinin temel belirleyicisi olduğu belirlenmiştir. Bireysel ve sosyal faktörlerin madde bağımlılığı şiddetini ne ölçüde yordadığına dair bulgular ise Tablo 4'te sunulmuştur. Sosyal faktörler bağlamında, madde bağımlılığı şiddeti ile anlamlı bir ilişki gösteren "algılanan arkadaş sosyal desteği", toplam varyansın %17,4'ünü açıklama kapasitesine sahiptir. Bu sonuç, algılanan arkadaş sosyal desteğinin madde bağımlılığı şiddetini belirlemede önemli bir faktör olduğunu vurgulamaktadır. Öte yandan, bireysel faktörler kategorisinde, "başa çıkma stratejileri" altındaki "duygulara odaklanma ve ortaya koyma" stratejisi, toplam varyansın %5,3'ünü; "öz-kontrol stratejileri" altında yer alan "dürtüsellik" stratejisi ise toplam varyansın %3,7'sini açıklamaktadır (Tablo 4).

Tablo 2. Bireysel ve sosyal faktör değişkenleri ile madde bağımlılığı şiddeti arasındaki ilişkilere yönelik Pearson korelasyon analizi ve betimleyici sonuçları

Değişkenler	M	SS	Bağımlılık Şiddeti
Madde bağımlılığı şiddeti	4,70	2,32	1
Psikolojik Sağlamlık	4,70	2,32	-,295**
Ailedeki Koruyucu Etmenler	52,27	14,86	-,080
Öz Disiplin	13,19	3,62	,003
Dürtüsellik	15,17	3,50	,245*
Araçsal Sosyal Destek Kullanma	5,25	1,64	-,176
Mizah	5,48	1,80	-,261**
Duygulara Odaklanma ve Ortaya Koyma	5,59	1,82	-,332**
Madde Kullanımı	5,16	1,78	-,210*
Kabullenme	5,10	1,63	-,349**
Diğer Etkinlikleri Bırakma	4,96	1,47	,135
Dine Yönelme	4,98	1,69	-,126
Yadsıma	4,96	1,57	-,255*
Davranışsal İlgini Kesme	4,63	1,52	,004
Zihinsel İlgini Kesme	5,42	1,77	-,253*
Kendini Sınırlama	4,43	1,66	-,144
Olumlu Yeniden Yorumlama	5,46	1,65	-,214*
Duygusal Sosyal Destek	5,19	1,71	-,153
Plan Yapma	4,49	1,61	-,064
Bilişsel Yeniden Değerlendirme	19,81	8,11	-,241*
Duyguları Bastırma	13,57	5,39	-,057
Algılanan Aile Sosyal Destek	19,27	7,13	-,315**
Algılanan Özel İnsan Destek	15,96	8,01	-,317**
Algılanan Arkadaş Destek	15,21	7,11	-,417**

Not. (N = 101), *p < .05, **p < .001

Tablo 3 Bireysel ve sosyal faktörlerin madde bağımlılığı şiddetine ilişkin aşamalı regresyon analizi

	B	SH _B	β	t	
Model 1					
	Algılanan arkadaş sosyal desteği	-,136	,030	-,4117	-4,559
Model 2					
	Algılanan arkadaş sosyal desteği	-,115	,030	-,353	-3,835
	Duygulara odaklanma ve ortaya koyma	-,304	,117	-,238	-2,587
Model 3					
	Algılanan arkadaş sosyal desteği	-,109	,030	-,335	-3,687
	Duygulara odaklanma ve ortaya koyma	-,293	,115	-,230	-2,540
	Dürtüsellik	,128	,058	,193	2,198

Not. Model 1 için $R^2 = 0,174$, $p < ,001$; Model 2 için $R^2 = 0,053$, $p < ,05$; Model 2 için R^2 Değişim = ,037, $p < ,05$
* $p < ,001$,

Aşamalı regresyon analizi, madde bağımlılığını açıklamada kritik bir rol oynayan faktörleri belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiş ve algılanan arkadaş sosyal desteği (sosyal faktör) ile duygulara odaklanma ve ortaya koyma ile dürtüsellik (bireysel faktörler) değişkenlerinin önemli etkiler taşıdığı belirlenmiştir (Tablo 4). Bu belirlenen değişkenlerin birlikte ele alınarak madde bağımlılığını yordayıcı güçlerini analiz etmek için çoklu regresyon

analizi uygulanmıştır. Çoklu regresyon modeline dahil edilen bu üç değişken faktörü, madde bağımlılığı şiddeti varyansının %26.3'ünü açıklamaktadır. Geliştirilen model, istatistiksel olarak anlamlı bir model olup, $R^2 = .263, F(4, 97) = 11.541, p = 0.000$ olarak ortaya çıkmıştır. Ancak, yürütülen araştırma, madde bağımlılığı şiddetinin %73.7'sinin incelenen yordayıcı değişkenlerle açıklanamayabileceğini göstermektedir (Tablo 4). Bu durum, katılımcılarda madde bağımlılığı şiddetini etkileyen başka faktörlerin de bulunabileceğini işaret etmektedir. Çoklu doğrusal regresyon denklemi aşağıdaki gibidir:

Madde bağımlılığı şiddeti = 6,059 = + (-,109) Algılanan arkadaş sosyal desteği + (-,293) Duyulara odaklanma ve ortaya koyma + (,128) Dürtüsellik

Bireysel ve sosyal faktörlerin yordayıcı rolünün madde bağımlılığı şiddetine ilişkin çoklu regresyon analizi istatistikleri Tablo 5'te sunulmuştur. Bu bulgulara göre çoklu regresyon analizinin katsayılarına göre, algılanan arkadaş desteği ve duygulara odaklanma ile ortaya koyma ile madde bağımlılığı arasında negatif bir ilişki saptanmıştır. Aynı analizde, dürtüsellik ile madde bağımlılığı şiddeti arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Tablo 5. Bireysel ve sosyal faktörlerin yordayıcı rolünün madde bağımlılığı şiddetine ilişkin çoklu regresyon analizi

Model	B	SH _B	β	t	p
(Sabit)	6,059	1,187		5,105	,000
Algılanan arkadaş sosyal desteği	-,109	,030	-,335	-3,687	,000
Duyulara odaklanma ve ortaya koyma	-,293	,115	-,230	-2,540	,013
Dürtüsellik	,128	,058	,193	2,198	,030
$R = 0,513, R^2 = ,263, AdjR^2 = 0,240, F_{(43, 97)} = 11,541, p = 0,000$					

Bu bağlamda, algılanan arkadaş desteği ve duygulara odaklanma ile ortaya koyma puanlarındaki azalmanın, madde bağımlılığı şiddeti puanlarının artışıyla ilişkili olduğu, aksine dürtüsellik puanlarındaki artışın madde bağımlılığı şiddetinin yükselmesiyle ilişkili olduğu gözlenmiştir. Elde edilen bulgular, koruyucu sosyal faktörlerden biri olan arkadaş sosyal desteğinin yüksek olmasının madde bağımlılığını önlemede etkili bir faktör olduğunu ve dürtüsellik seviyelerinin artışının madde bağımlılığı açısından risk oluşturduğunu göstermektedir (Tablo 5).

Tartışma

Bu çalışmada, madde bağımlılığı şiddeti ile anlamlı ilişkiye sahip olan on bir değişkenden sadece üçü, bağımlılık şiddetinin temel belirleyicisi olarak tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, madde bağımlılığını anlamlı ölçüde açıklayan faktörler sırasıyla algılanan arkadaş sosyal desteği, duygulara odaklanma ve ortaya koyma ile dürtüsellik olarak belirlenmiştir. Bu faktörlerin madde bağımlılığına karşı koruyucu bir etki sergileyebileceğine dair bulgular, bu çalışmanın sonuçlarını güçlendirmekte (57) ve literatürdeki çalışmaların bulguları ile uyumlu olduğunu göstermektedir. Yang ve arkadaşları, madde kullanım bozukluğu olan bireyler üzerinde yaptıkları çalışmada algılanan sosyal desteğin stresi azaltıcı etkisini incelemişlerdir. Yaptıkları bu çalışmada, algılanan arkadaş desteğinin madde kullanımına karşı koruyucu bir rol oynadığı bulunmuştur (58). Chang ve arkadaşları tarafından yapılan bir çalışmada, algılanan arkadaş desteğinin madde kullanımını önlemede destekleyici bir rol oynadığı belirtilmiştir. Bu çalışmada, psikososyal müdahalelerin, madde kullanım bozukluğu tanısı konmuş bireylerde stresin olumsuz etkileriyle başa çıkmada etkili olabileceği ve bu müdahalelerin aile ve arkadaşlardan algılanan destek artışını hedeflemesi gerektiği vurgulanmıştır (59). Bu durum, Yıldırım ve diğerleri tarafından yapılan çalışmada belirtildiği gibi, stres kaynaklı sorunlara karşı olumsuz algıyı azaltan ve sorunların çözümüne katkı sağlayan sosyal desteğin, fiziksel ve ruhsal sağlığı olumsuz etkileyen stresle başa çıkmada önemli bir rol oynadığı şeklinde açıklanmaktadır. Tampon işlevi gören modelde, bireyde stres yaratan durumların zararlı etkilerini azaltarak bireyin iyilik halini arttırdığı belirtilmektedir (60). Lakey ve Orehek'e göre, algılanan arkadaş sosyal desteği genellikle psikolojik ve duygusal refahla ilişkilendirilmektedir. Bu destek, stresle başa çıkma, duygusal zorluklarla mücadele etme

ve günlük yaşam zorluklarıyla başa çıkma kapasitesinin artırılmasına katkıda bulunabilir. Ayrıca, arkadaş sosyal desteğinin genel mutluluk seviyesi ve sosyal bağların güçlendirilmesine yardımcı olabileceği vurgulanmaktadır. Bu destek, güvenilir arkadaşlar aracılığıyla elde edilen olumlu sosyal etkileşimleri içerebilir. Dostluklar, bireyin yaşam kalitesinin artırılmasına ve zor durumlara başa çıkma yeteneğinin güçlendirilmesine katkıda bulunabilir (61). Bu destek mekanizması, sosyal ilişkilerin konvoy modeli ile de açıklanmaktadır. Konvoy modeline göre, sosyal ilişkiler evrensel olarak gerekli olup, aile, arkadaşlar, iş arkadaşları, komşular ve diğer önemli sosyal destek kaynaklarından oluşan konvoy üyelerinden destek alındığı belirtilmektedir. Konvoy modeli, destek sağlayan bireylerin önemli olduğunu vurgulamakta ve duygusal destek, yardım, tavsiye, arkadaşlık ve bakım gibi destekler sağlayarak bireylerin refahı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu belirtmektedir (62). Bu bağlamda, madde kullanımının bırakılması ve başlanması konularında önleyici ve koruyucu bir rol oynayabilecek olan akran sosyal destek yapılarının geliştirilmesinin fayda sağlayabileceği vurgulanmaktadır (63).

Diğer yandan, Witkiewitz ve Wu tarafından yapılan bir çalışmada, madde kullanımı ile duygulara odaklanma ve duyguların ortaya konması arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu çalışma sonucunda, duyguların açık bir şekilde ifade edilmesinin madde bağımlılığı ile ilişkili olduğu ve bu durumun madde bağımlılığı için koruyucu bir faktör olduğu belirlenmiştir (64). Hassanbeigi ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada duygulara odaklanma ve ortaya koyma puanlarının düşük olduğu durumlarda, madde bağımlılığı düzeylerinin yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum, madde bağımlılığı olan bireylerin, duygulara odaklanma ve ortaya koyma stratejilerini daha az kullanma eğiliminde oldukları göstermiştir (65). Madde kullanımı ile duygudurum bozukluklarının sık sık birlikte ortaya çıktığı belirtilirken, duygudurum düzensizliğinin madde bağımlılığındaki rolünün göz ardı edildiği belirtilmektedir (66). Psikolojik teorilerde, sıklıkla insan duygularını düzenleme stratejileri olarak kabul edilen altı strateji vardır: kabullenme, kaçınma, problem çözme, yeniden değerlendirme, düşünceye dalmak ve bastırma. Yeniden değerlendirme duygularını düzenleme stratejisi, adaptif olarak kabul edilir ve bireyleri zihinsel ve fiziksel hastalıklara karşı koruduğu iddia edilirken, bastırma ve kaçınma, psikopatolojide zihinsel hastalıkların maladaptif ve risk faktörleri olarak teorize edilmektedir (67). Bu bağlamda duygulara odaklanma ve ortaya koymak yerine duyguların bastırılması madde kullanımına yol açan bir nitelik taşıdığı belirtilmiştir (68). Bu nedenle duygulara odaklanma ve ortaya koyma becerisinin geliştirilmesine ilişkin çalışmaların madde bağımlılığına yönelik koruyucu katkı sağlayacağı vurgulanmaktadır (69,70).

Diğer bir yandan dürtüsellik, literatürdeki diğer çalışmalarla uyumlu bir şekilde, madde bağımlılığını en düşük düzeyde açıklayan faktör olduğu görülmüştür. Kozak ve arkadaşlarına göre, dürtüsellik düzeyi ile madde kullanımı arasında belirgin bir ilişki olduğu ortaya konmuştur (71). Bu ilişkinin, madde kullanımının nedenleri ve etkileri açısından önemli olduğu belirtilmektedir. Dürtüsellik, bireylerin madde kullanımını etkileyen önemli bir kişilik özelliği olarak kabul edilmektedir. Özellikle bireylerin gelişim süreci ve yetişkinlik döneminde, anlık duygudurum değişikliklerinin madde kullanımıyla ilişkili riski artırabileceği vurgulanmaktadır (72). Dolayısıyla grup farkındalığına dayalı nüksetmeyi önleme müdahalesinin dürtüsellik kontrol altına almak konusunda destek olabileceği vurgulanmaktadır. Bu yaklaşım, bireylerin sosyal çevrelerindeki destek ve farkındalık sayesinde bağımlılıkla mücadelede daha etkili olabileceğini öne sürmektedir. Özellikle, grup terapisi ve topluluk tabanlı destek programları gibi grup odaklı müdahalelerin, bağımlılığı yönetme ve önleme konusunda önemli bir rol oynayabileceği düşünülmektedir (73). Ayrıca koruyucu faktör olarak dürtüsellik, nörobiyolojik sonuçlarının yönetilmesi madde bağımlılığının önlenmesinde önemli rolü olabileceği belirtilmektedir (71). Güncel araştırmalar, iç algının dürtüsel davranışlar üzerindeki etkilerini ve dolayısıyla bağımlılığa katkısını tanımlayarak, bağımlılığın beyindeki bilgi işleme süreçlerini olumsuz yönde etkileyebileceğini ve ödül sistemini değiştirebileceğini ortaya koymaktadır. Bu durum, doğal ödüllere karşı duyarlılığın azalması ve uyuşturuculara karşı duyarlılığın artması gibi sonuçlara yol açabileceği belirtilmiştir. Bağımlılığın tedavisinde, dürtüsellik ve iç algıyı hedefleyen farkındalık, içsel eğitim, beyin stimülasyonu veya vagal sinir uyarımı gibi yeni tedavilerin potansiyeli vurgulanmıştır. Bu yaklaşımlar, bağımlılıkla başa çıkmak için umut verici bir alternatif sunabileceği vurgulanmaktadır (74).

Araştırmanın diğer sonuçlarına göre, sosyal faktörler arasında yer alan algılanan arkadaş desteği, bağımlılığı diğer faktörlere göre daha güçlü bir şekilde öngörmektedir. Bu, sosyal faktörlerin madde bağımlılığını

önlemede önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Bu sonuçlar, literatürde önceden bildirilen sonuçlarla uyumludur (33,35). Safari Hajat Aghaii, Kamaly ve Esfahani tarafından 2003-2010 yılları arasında İran'da gerçekleştirilen bir meta-analizde, bağımlılık eğilimlerini belirleyen bireysel ve çevresel faktörlere odaklanmıştır. Çalışma, 41 bireysel değişken ve 35 çevresel değişkeni detaylı bir şekilde incelemiş ve bu değişkenleri, bağımlılık davranışları ile uyuşturucu madde kullanma eğilimi arasındaki ilişkiyi değerlendirmiştir. Meta-analiz sonuçları, bağımlılık şiddetini etkileyen faktörler arasında çevresel faktörlerin, bireysel faktörlere kıyasla daha belirgin bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar, çevresel faktörlerin bağımlılık şiddeti üzerinde bireysel faktörlere göre daha önemli bir rol oynadığını ve her iki faktörün de birleşik olarak bağımlılık şiddeti üzerinde etkili olduğunu vurgulamaktadır (33).

Ahmad ve arkadaşlarının Malezya'da yaptığı bir araştırmada bireysel, ailesel ve sosyal-çevresel faktörler ile madde kullanımı arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu çalışmada, madde kullanma eğilimini açıklayan en önemli faktörlerin sırasıyla toplumsal riskler, okul kaynaklı koruyucu etkenler ve benlik sorunları olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bulgular, bireysel faktörlerden benlik sorunlarının sosyal-çevresel faktörlere göre madde bağımlılığını daha az etkilediğini göstermiştir. Bu bağlamda, sosyal-çevresel faktörlerin diğer faktörlere göre daha belirgin bir rol oynadığı vurgulanmaktadır. Dolayısıyla, sosyal-çevresel faktörlerin madde bağımlılığına neden olma ve önleme açısından önemli olduğu belirtilmektedir (36). Gyarmathy ve Latkin'in çalışmasında da, sosyal faktörlerin, bireysel faktörlere göre madde bağımlılığına karşı önleme ve koruyucu müdahale çalışmalarında daha etkili olduğunu ve sosyal faktörlerin bireyleri tedavi olma konusunda teşvik edici bir etki sağladığını ortaya koymuştur (35). Bununla birlikte, literatürde çelişen sonuçlar mevcuttur. Fitzgerald ve diğerlerinin Portekiz'de yaptığı bir araştırmada, bireysel faktörlerin çevresel faktörlere kıyasla madde bağımlılığı üzerinde daha fazla yordayıcı etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, bireysel faktörlerin madde bağımlılığını önleme açısından etkili olduğunu vurgulamanın yanı sıra çevresel faktörlerin de etkisini dikkate almanın önemini ortaya koymaktadır (75). Bu çelişki, mevcut araştırmaların konuya daha kapsamlı bir bakış açısı kazanması gerektiğini göstermektedir. Bu çelişen sonuçlar, madde bağımlılığı alanındaki karmaşıklığı vurgulayarak, bağımlılıkla mücadelede etkili stratejilerin geliştirilmesinin zorluğunu ortaya koymaktadır (76,77). Bireysel faktörlerin öncelikli olduğu durumlarda, bireylerin özel ihtiyaçlarına odaklanan bireysel terapiler ve destek grupları gibi kişiselleştirilmiş müdahalelerin daha etkili olabileceği düşünülmektedir (78,79). Diğer yandan, sosyal faktörlerin daha belirleyici olduğu durumlarda, topluluk tabanlı müdahale stratejileri ve sosyal destek sistemlerinin güçlendirilmesi gerekebilir (80,81). Sosyolojik ve antropolojik bir bakış açısıyla toplumsal farklılıklara, kültürlere, değerlere, normlara, inançlara yaklaşmak, çalışmadan doğan farklılıkları ve benzer yönleri açıklamada önemli bir rol oynayabilir (82,83). Malezya kültürel olarak Türkiye'ye dini ve toplumsal açıdan benzemektedir (84). Ancak, Portekiz kültürünü ele aldığımızda, dini ve toplumsal anlamda bireyselci bir toplum olması, çalışmanın farklılıklarını açıklamada etkili olabilir (85,86). Bu bağlamda, madde bağımlılığına yönelik mücadele stratejilerinin, spesifik toplumsal ve kültürel bağlamı dikkate alarak geliştirilmesi önemli olabilir.

Araştırma sonuçlarına göre sosyal faktörlerden algılanan arkadaş sosyal desteği ile bireysel faktörlerden duygulara odaklanma ve ortaya koyma becerileri ile dürtüsellüğün, madde bağımlılığını düşük düzeyde açıkladığı belirlenmiştir. Bu bağlamda, araştırma değişkenleri dışında, madde bağımlılığını koruyucu ve önleyici olabilecek başka değişkenlerin de mevcut olabileceğini göstermektedir. Literatürde koruyucu faktör olarak nitelendirilen manevi destek, riski teşvik edecek akranların olmaması, psikolojik sağlığın iyi durumda olması, madde ile ilişkili riskler ve sonuçları hakkında bilgi sahibi olma, ailenin madde bağımlılığı konusunda farkındalığı, ailede psikiyatrik hastalığın bulunmaması, okula bağlılığı, kız kardeş sahibi olma, boş zamanları aile ile geçirme gibi faktörler literatürde bildirilmiştir (87-89). Bu bağlamda, mevcut araştırma madde bağımlılığını düşük düzeyde açıkladığından, araştırmacıların diğer koruyucu faktörlere odaklanması önemli olabilir.

Bu araştırma bazı sınırlılıklar içermektedir. Birincil sınırlılık, örneklem seçimiyle ilgili olarak gözlemlenen örneklem, sadece İstanbul ilindeki İstanbul ve Bakırköy Denetimli Serbestlik Müdürlükleri aracılığıyla Türk Ceza Kanunu 191 kapsamında tedavi gören madde bağımlılarından oluşmasıdır. Bu durum, coğrafi çeşitlilik ve farklı tedavi kurumlarından katılımcıları içermeyen bir örneklem seçimiyle ilintilidir, bu da genelleme yapma yeteneğini kısıtlar. İkincil olarak, araştırmanın kullanılan ölçüm araçlarından biri olan Kısa Psikolojik Sağlamlık

Ölçeği'nde elde edilen iç tutarlılık katsayısının düşük olması, ölçeğin güvenilirliği konusunda soru işaretleri yaratabilir ve elde edilen sonuçların güvenilirliğini sınırlayabilir. Üçüncü olarak, veri temizleme sürecinde kullanılan yöntemler, eksik veya hatalı yanıtlar içeren katılımcıların verilerini analiz dışı bırakarak örneklemin niteliksel yapısını etkileyebilir ve genelleme yeteneğini azaltabilir. Dördüncü olarak, bu araştırmanın çapraz kesit tasarımı, nedensel ilişkilerin doğrudan tespitini güçleştirebilir ve sonuçların zaman içindeki değişimleri anlama konusunda sınırlamalara neden olabilir. Beşinci olarak, araştırma sadece belirli bireysel ve sosyal faktörleri inceleyerek madde bağımlılığı şiddetini anlama amacını taşımaktadır. Bu kısıtlama, diğer potansiyel etkileyici değişkenlerin dışlanmasına ve madde bağımlılığını daha kapsamlı bir şekilde anlamak için gereken bütünlükten yoksun kalmasına yol açabilir. Son olarak, araştırmanın zaman kapsamı 2018-2022 yılları arasında yapılmış olup, madde bağımlılığı alanındaki dinamik değişimleri yeterince yansıtmayabilir. Hızla evrilen madde bağımlılığı eğilimleri ve tedavi yöntemleri, bu çalışmanın sonuçlarının güncelliğini sınırlayabilir. Araştırmanın gelecekteki çalışmalar için daha kapsamlı bir temel oluşturabilmesi için, örneklem seçimi, ölçüm araçları ve zaman kapsamı gibi metodolojik sınırlılıkların göz önünde bulundurulması önemlidir.

Araştırmanın bazı sınırlılıkları olmasına rağmen, çalışmanın önemli güçlü yönleri de vardır. Öncelikle, madde bağımlılığı şiddeti ile bireysel ve sosyal faktörler arasındaki ilişkileri detaylı bir şekilde incelemesi, literatüre önemli katkılarda bulunmuştur. İkinci olarak, güvenilir ve geçerli ölçümlerin kullanılması, elde edilen sonuçların daha sağlam ve karşılaştırılabilir olmasını sağlamıştır. Son olarak, "Bağımlılık Profil İndeksi Kısa Formu"nun kullanılması, bağımlılık riskini değerlendirmeye yönelik çalışmanın odak noktasını güçlendirmiştir. Bu güçlü yönler, araştırmanın sağlam bir temelde yürütüldüğünü ve madde bağımlılığı konusundaki anlayışımıza katkı sağladığını göstermektedir.

Madde bağımlılığıyla mücadele stratejileri geliştirilirken bireylerin sosyal destek sistemlerini güçlendirmeye, duygusal düzenleme becerilerini artırmaya ve dürtüsellik azaltmaya odaklanmak etkili olabilir. Ayrıca, bu çalışmanın sonuçları, bağımlılıkla mücadelede geniş bir perspektifin önemini vurgulayarak, bireysel ve sosyal faktörler arasındaki etkileşimleri anlamak için daha fazla araştırmaya ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda, farklı kültürel ve toplumsal bağlamlarda benzer çalışmaların yapılması, bağımlılıkla mücadele stratejilerinin özelleştirilmesinde önemli bir rol oynayabilir. Gelecekteki araştırmalar, farklı kültürler ve topluluklar arasındaki bu farklılıkları daha iyi anlamak ve tedaviye yönelik daha etkili stratejiler geliştirmek için bu çeşitliliği daha detaylı bir şekilde incelemelidir.

Kaynaklar

1. Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi Başkanlığı. EMCDDA 2011 Ulusal Raporu (2010 Yılı Verileri): Reitox Ulusal Temas Noktası Türkiye: Yeni Gelişmeler, Trendler, Seçilmiş Konular. Ankara: TUBİM, 2011.
2. World Health Organization. Our work on psychoactive drugs. http://www.who.int/topics/substance_abuse/en/ (Accessed 12.07.2022)
3. Budak S. Psikoloji Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat, 2002.
4. UNODC. World Drug Report 2022. https://www.unodc.org/res/wdr2022/MS/WDR22_Booklet_1.pdf (Accessed 24.01.2024).
5. UNODC, World Drug Report 2022. Vienna: United Nations, 2022.
6. Emniyet Genel Müdürlüğü. NARKOLOG 2022 Madde Kullanıcıları Profil Analizi. Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü, 2022.
7. Swadi H. Individual risk factors for adolescent substance use. Drug Alcohol Depend 1999; 55(3): 209-224.
8. Substance Abuse and Mental Health Services Administration. Risk and Protective Factors. Rockville, MD: SAMHSA, 2019.
9. Blum RW, McNeely C, Nonnemaker J. Vulnerability, risk, and protection. J Adolesc Health 2002; 31(Suppl 1): 28-39.
10. Wills TA, Stoolmiller M. The role of self-control in early escalation of substance use: a time-varying analysis. J Consult Clin Psychol 2002; 70(4): 986-997.
11. Wills TA, DuHamel K, Vaccaro D. Activity and mood temperament as predictors of adolescent substance use: test of a self-regulation mediational model. J Pers Soc Psychol 1995; 68(5): 901-916.

12. Sher KJ, Grekin ER. Alcohol and Affect Regulation. Gross JJ (editor). Handbook of Emotion Regulation. New York: Guilford Press, 2007: 560-580.
13. Wingo AP, Ressler KJ, Bradley B. Resilience characteristics mitigate tendency for harmful alcohol and illicit drug use in adults with a history of childhood abuse: a cross-sectional study of 2024 inner-city men and women. *J Psychiatr Res* 2014; 51: 93-99.
14. Shahzad S, Begum N, Malik S. Multi-dimensional perceived social support as determinant of wellbeing in people with substance use disorder. *Int J Prev Treat Subst Use Disord* 2014; 1(2): 63-70.
15. Smylie L, Medaglia S, Maticka-Tyndale E. The effect of social capital and socio-demographics on adolescent risk and sexual health behaviours. *Can J Hum Sex* 2006; 15(2): 95-112.
16. Yıldırım I. Sigara, alkol ve uyuşturucu kullanan üniversite öğrencilerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1997; 13(13): 147-155.
17. Blume TW, Green S, Joanning H, Quinn WS. Social role negotiation skills for substance-abusing adolescents: a group model. *J Subst Abuse Treat* 1994; 11(3): 197-204.
18. McCubbin MA, McCubbin HI. Family coping with health crises: The Resiliency Model of Family Stress and Adaptation. Danielson C, Hamel-Bissel B, Winstead-Fry P. (editors). Families, Health, And Illness; Perspectives on Coping and Intervention. New York: Mosby, 1993: 21-63.
19. Spooner C, Hall W, Lynskey M. Structural determinants of youth drug use: The scope for youth health development. Australian National Council on Drugs [serial online] 2001. Available from: URL: <https://www.aidsdatahub.org/sites/default/files/resource/structural-determinants-youth-drug-use.pdf>. Accessed date:04.06.2022.
20. Brook JS, Brook DW, Gordon AS, et al. The psychosocial etiology of adolescent drug use: a family interactional approach. *Genet Soc Gen Psychol Monogr* 1990; 116(2): 111-267.
21. Lazarus RS, Folkman S. Stress, appraisal, and Coping. New York: Springer, 1984.
22. Hruska B, Fallon W, Spoonster E, et al. Alcohol use disorder history moderates the relationship between avoidance coping and posttraumatic stress symptoms. *Psychol Addict Behav* 2011; 25(3): 405-414.
23. Blevins CE, Stephens RS, Walker DD, Roffman RA. Situational determinants of use and treatment outcomes in marijuana dependent adults. *Addict Behav* 2014; 39(3): 546-552.
24. Galaif ER, Nyamathi AM, Stein JA. Psychosocial predictors of current drug use, drug problems, and physical drug dependence in homeless women. *Addict Behav* 1999; 24(6): 801-814.
25. Luthar SS, Cicchetti D. The construct of resilience: implications for interventions and social policies. *Dev Psychopathol* 2000; 12(4): 857-885.
26. Murphy LB. Further reflections on resilience. Anthony EJ, Cohler BJ (editors). The Invulnerable Child. New York: Guilford Press, 1987: 84-105.
27. Amandru SW, Bantu E, Mwebi B, et al. Adolescent resilience, social support and drug abuse a case of Koboko District, West Nile, ganda. *Basic Res J Educ Res Rev* 2014; 3 (Suppl.4): 35-44.
28. Duyan V, Gülden Ç, Gelbal S. Öz-Denetim Ölçeği - ÖDÖ: güvenilirlik ve geçerlilik çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet* 2012; 23(1): 19-30.
29. Gottfredson MR, Hirschi T. A General Theory of Crime. Stanford: Stanford University Press, 1990.
30. Rottenberg J, Gross JJ. When emotion goes wrong: realising the promise of affective science. *Clin Psychol Sci Pract* 2003; 10(2): 227-232.
31. Gratz KL, Roemer L. Multidimensional assessment of emotion regulation and dysregulation: development, factor structure, and initial validation of the difficulties in emotion regulation scale. *J Psychopathol Behav Assess* 2004; 26(1): 41-54.
32. Aldao A, Nolen-Hoeksema S, Schweizer S. Emotion-regulation strategies across psychopathology: A meta-analytic review. *Clin Psychol Rev* 2010; 30(2): 217-237.
33. Safari Hajat Aghaii S, Kamaly A, Esfahani M. Meta-analysis of individual and environmental factors that influence people's addiction tendencies. *Int J High Risk Behav Addict* 2012; 1(3): 92-99.
34. Walton MA, Blow FC, Bingham CR, Chermack ST. Individual and social/environmental predictors of alcohol and drug use 2 years following substance abuse treatment. *Addict Behav* 2003; 28(4): 627-642.
35. Gyarmathy VA, Latkin CA. Individual and social factors associated with participation in treatment programs for drug users. *Subst Use Misuse*. 2008; 43(12-13): 1865-1881.
36. Ahmad NA, Ismail R, İbrahim F, Nen S. Individual, family and social environmental factors influencing the involvement of adolescents in substance abuse. *Journal Antidadah Malaysia* 2015; 9(1): 111-119.
37. Karasar N. Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler. Ankara: Nobel yayınevi, 2015.

38. Türkiye Büyük Millet Meclisi. Türk Ceza Kanunu, No. 5237, Madde 191. <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5237.html> (Accessed 25.01.2024)
39. King KM, Kim DS, McCabe CJ. Random responses inflate statistical estimates in heavily skewed addictions data. *Drug Alcohol Depend* 2018; 183: 102-110.
40. Van den Broeck J, Cunningham SA, Eeckels R, Herbst K. Data cleaning: detecting, diagnosing, and editing data abnormalities. *PLoS Med* 2005; 2(10): 966-970.
41. Gardner DL, Huber CH, Steiner R, et al. The development and validation of the inventory of family protective factors: A brief assessment for family counselling. *Fam J* 2008; 16(2): 107-117.
42. Gökler Danışman I, Köksal S. Ailedeki koruyucu etkenler ölçeği Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikoloji Yazıları* 2011; 14(28): 39-48.
43. Zimet GD, Dahlem NW, Zimet SG, et al. The multidimensional scale of perceived social support. *J Pers Assess* 1988; 52(1): 30-41.
44. Eker D, Arkar H, Yıldız H. Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeği'nin gözden geçirilmiş formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikiyatri Derg* 2001; 12(Suppl.1): 17-25.
45. Smith BW, Dalen J, Wiggins K, et al. The brief resilience scale: assessing the ability to bounce back. *Int J Behav Med* 2008; 15(3): 194-200.
46. Doğan T. Kısa Psikolojik Sağlık Ölçeği'nin Türkçe uyarlaması: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *The Journal of Happiness and Well-Being* 2015; 3(Suppl.1): 93-102.
47. Carver CS, Scheier MF, Weintraub JK. Assessing coping strategies: a theoretically based approach. *J Pers Soc Psychol* 1989; 56(2): 267-283.
48. Bacanlı H, Sürücü M, İlhan T. Başa çıkma stilleri ölçeği kısa formunun (BÇSÖ-KF) psikometrik özelliklerinin incelenmesi: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri* 2013; 13(Suppl.1): 81-96.
49. Tangney JP, Baumeister RF, Boone AL. High self-control predicts good adjustment, less pathology, better grades, and interpersonal success. *J Pers* 2004; 72(2): 271-324.
50. Nebioğlu M, Konuk N, Akbaba S, Eroğlu Y. The investigation of validity and reliability of the Turkish version of the brief self-control scale. *Klin Psikofarmakol Bulteni* 2012; 22(4): 340-351.
51. Gross JJ, John OP. Individual differences in two emotion regulation processes: implications for affect, relationships, and well-being. *J Pers Soc Psychol* 2003; 85(2): 348-362.
52. Ulaşan-Özgüle ET. Mediating Role of Self-Regulation Between Parenting, Attachment, And Adjustment In Middle Adolescence. Doctoral Dissertation, Ankara: Middle East Technical University, Department of Psychology, 2011.
53. Ögel K, Güneş R, Koç C, et al. Bağımlılık profil indeksi (BAPI) ölçeğinin kısa formunun geliştirilmesi, geçerlilik ve güvenilirlik araştırması. *Bağımlılık Dergisi* 2015; 16(Suppl.4): 175-181.
54. Tabachnick BG, Fidell LS. *Using Multivariate Statistics*. 7th Edition, Boston: Boston Pearson, 2019.
55. Hawkins JD, Catalano RF, Kosterman R, Abbott R, Hill KG. Preventing adolescent health-risk behaviors by strengthening protection during childhood. *Arch Pediatr Adolesc Med* 1999; 153(3): 226-234.
56. Farrell AD, Flannery DJ. Youth violence prevention: Are we there yet? *Aggress Violent Behav* 2006; 11(2): 138-150.
57. Woods-Jaeger BA, Nobles RH, Warren L, Larimer ME. The relationship between emotion regulation, social support, and alcohol-related problems among racially diverse adolescents. *J Child Adolesc Subst Abuse* 2016; 25(3): 245-251.
58. Yang C, Xia M, Li T, Zhou Y. How do specific social supports (family, friend, and specialist) reduce stress in patients with substance use disorders: a multiple mediation analysis. *Front Psychiatry* 2021; 12: 618576.
59. Chang CW, Chang KC, Griffiths MD, et al. The mediating role of perceived social support in the relationship between perceived stigma and depression among individuals diagnosed with substance use disorders. *J Psychiatr Ment Health Nurs* 2022; 29(2): 307-316.
60. Yıldırım T. Üniversite Öğrencilerinde Benlik Saygısı, Algılanan Sosyal Destek ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Haliç Üniversitesi, 2017.
61. Lakey B, Orehek E. Relational regulation theory: a new approach to explain the link between perceived social support and mental health. *Psychol Rev* 2011; 118(3): 482-495.
62. Antonucci TC, Akiyama H. Convoys of social relations: Family and friendships within a life span context. Blieszner R, Bedford VH (editors). *Handbook of Aging and the Family*. Westport: Greenwood Press, 1995: 355-371.
63. Lee Westmaas J, Chantaprasopsuk S, Bontemps-Jones J, et al. Longitudinal analysis of peer social support and quitting Smoking: Moderation by sex and implications for cessation interventions *Prev Med Rep* 2022; 30: 102059.

64. Witkiewitz K, Wu J. Emotions and relapse in substance use: Evidence for a complex interaction among psychological, social, and biological processes. Kassel JD (editor). Substance Abuse and Emotion. Washington: American Psychological Association, 2010: 171-187.
65. Hassanbeigi A, Askari J, Hassanbeigi D, Pourmovahed Z. The relationship between stress and addiction. *Procedia Soc Behav Sci* 2013; 84(2013): 1333-1340.
66. Mohajerin B, Dolatshahi B, Pour Shahbaz A, Farhoudian A. Differences between expressive suppression and cognitive reappraisal in opioids and stimulant dependent patients. *Int J High Risk Behav Addict* 2013; 2(1): 8-14.
67. Aldao A, Nolen-Hoeksema S, Schweizer S. Emotion-regulation strategies across psychopathology: A meta-analytic review. *Clin Psychol Rev* 2010; 30(2): 217-237.
68. Sayers WM, Sayette MA. Suppression on your own terms: internally generated displays of craving suppression predict rebound effects. *Psychol Sci* 2013; 24(9): 1740-1746.
69. Esposito G, Formentin S, Marogna C, et al. Pseudomentalization as a challenge for therapists of group psychotherapy with drug addicted patients. *Front Psychol* 2022; 12: 684723.
70. Li Y, Yan X, Wang Z, et al. Clear the fog of negative emotions: A new challenge for intervention towards drug users. *J Affect Disord* 2021; 294: 305-313.
71. Kozak K, Lucatch AM, Lowe DJE, et al. The neurobiology of impulsivity and substance use disorders: implications for treatment. *Ann N Y Acad Sci* 2019; 1451(1): 71-91.
72. de Wit H. Impulsivity as a determinant and consequence of drug use: a review of underlying processes. *Addict Biol* 2009; 14(1): 22-31.
73. Davis, JP, Barr N, Dworkin, ER, et al. Effect of mindfulness-based relapse prevention on impulsivity trajectories among young adults in residential substance use disorder treatment. *Mindfulness* 2019; 10(10): 1997-2009.
74. Herman AM. interoception within the context of impulsivity and addiction. *Curr Addict Rep* 2023; 10(2): 97-106.
75. Fitzgerald A, McGiollabhui N, Dolphin L, et al. Dissociable psychosocial profiles of adolescent substance users. *PLoS One* 2018; 13(8): e0202498.
76. Polat G. Madde Bağımlısı Ergenlerin Tedavi Sonrası Toplumla Yeniden Bütünleşme Deneyimleri ve Sosyal Sermaye Yaklaşımı Temelinde Sosyal Hizmet Müdahalesi. Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.
77. Akkuş D. Bağımlılıkla mücadelede eğitim politikaları. Ateş H, Koçak A (editors). Bir kamu politikası olarak bağımlılıkla mücadele. Ankara: Nobel Akademik, 2018: 261-272.
78. Kocairi C. Madde Kullanım Bozukluğunda Bilişsel Davranışçı Yaklaşım Temelli Psikoeğitimin Bağımlılık Profili, Öz Yeterlilik ve Bağımlılık Seyrine Etkisinin İncelenmesi: Randomize Kontrollü Deneysel Çalışma. Doktora Tezi, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2023.
79. İlgar MZ, Coşgun-İlgar S. Bilişsel davranış değiştirme ve motivasyonel görüşme. Eğitimde Kuram ve Uygulama 2019; 15(1): 47-73.
80. Karakol IG, Yavuz, MM. Düzce ili bağımlılıkla mücadelede sağlık personelinin yaklaşımları: tecrübe, tespitler ve teklifler. Ateş H, Koçak A. (editors). Bir Kamu Politikası Olarak Bağımlılıkla Mücadele. Ankara: Nobel Akademik, 2018: 287-301.
81. Yoldaş C, Demircioğlu H. Madde kullanımı ve bağımlılığını önlemeye yönelik psikoeğitim programlarının incelenmesi. *Bağımlılık Dergisi* 2020; 21(1): 72-91.
82. Vale, PH. Addiction and Rational Choice Theory. *Int J Consum Stud* 2010; 34(1): 38-45.
83. Bolatlı M. Sosyoloji teorileri açısından Türkiye'de uyuşturucu suçlarının açıklanması. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi* 2021; 2: 102-134.
84. Ak Ö, Görmüş Ş. Muhafazakâr kesimin aşırı tüketim alışkanlıklarını belirleyen nedenler ve israf boyutu: Türkiye-Malezya karşılaştırması. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2020; 19(39): 1485-1500.
85. Adila A. Türkiye'deki Göçmenlerde; Adaptasyon, Çok Kültürlü Kişilik, Travma Sonrası Büyüme ve Ruhsal Belirtiler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2020.
86. Kırığ N, Güver Y. Türkiye ve Portekiz hemşirelik öğrencilerinin yaşam biçimi davranışları ve bağımlılık, depresyon düzeyleri. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi* 2020; 7(1): 28-36.
87. Razali MM, Kliewer W. Risk and protective factors for recreational and hard drug use among Malaysian adolescents and young adults. *Addict Behav* 2015; 50:149-156.
88. Nawi AM, Ismail R, Ibrahim F, et al. Risk and protective factors of drug abuse among adolescents: a systematic review. *BMC Public Health* 2021; 21(1): 2088.
89. Shahraki G, Sedaghat Z, Fararouei M. Family and social predictors of substance use disorder in Iran: a case-control study. *Subst Abuse Treat Prev Policy* 2019; 14(1): 17.

Yazar Katkıları: Tüm yazarlar ICMJE'in bir yazarda bulunmasını önerdiği tüm ölçütleri karşılamışlardır
Etik Onay: Bu çalışma için ilgili Etik Kuruldan etik onay alınmıştır.
Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.
Finansal Destek: Yazarlar finansal destek beyan etmemişlerdir.
Not: Çalışma ilk yazarın, ikinci yazarın danışmanlığında yürüttüğü yüksek lisans tezinden üretilmiştir.
Author Contributions: All authors met criteria recommended by ICMJE for being an author
Ethical Approval: Ethical approval was obtained for this study from relevant Ethics Committee.
Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The authors have declared that there is no conflict of interest.
Financial Disclosure: Authors declared no financial support
Acknowledgments: This study is based on the first author's master's thesis which was conducted under the supervision of the second author.

Kadınlarda Alkol ve Madde Bağımlılığında Toplumsal ve Kendini Damgalama

Social and Self-Stigma in Alcohol and Drug Addiction among Women

Demet Atlam ¹ , Ayça Çınaroğlu Asar ¹ , Derya Şaşman Kaylı ² , Umut Kırılı ¹

1. Ege Üniversitesi, İzmir

2. Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Manisa

Abstract

Addiction is a chronic mental illness in which biological, psychosocial and environmental factors play a role. Gender is an important factor in addiction, and women experience the process of addiction differently compared to men. By this review, it is aimed to draw attention to the difference in the addiction process of women, the social stigma towards women and the psychosocial elements that may play a role in self-stigma of the women. Society's evaluation of men and women also differs in addiction. Society's more prejudiced approach to female patients also exacerbate women's self-stigma. The increased severity of self-stigma leads to greater shame, guilt, loneliness, decreased self-esteem, depression, social isolation, and treatment avoidance. Referring to the woman's mother role and the process of caregiving to children also play a role on treatment avoidance. Individuals who stigmatize themselves try to cope with this process unconsciously by using the substance they are addicted to. This situation may hamper to get out of the addiction cycle. In conclusion, in order to reduce self stigma, it is necessary to increase social awareness on addiction, reduce social stigmatization, ensure women's access to treatment, support the treatment process with psychotherapies and social therapies, create employment opportunities and childcare processes for the women, strengthen social support networks of the women.

Keywords: Women, alcohol addiction, substance addiction, social stigma, self-stigma

Öz

Bağımlılık, biyolojik, psikososyal ve çevresel faktörlerin rol oynadığı kronik ruhsal bir hastalıktır. Bağımlılıkta cinsiyet faktörü önemli bir etkidir ve kadınlar bağımlılık süreçlerini erkeklerden farklı yaşarlar. Bu derleme ile kadınlardaki bağımlılık sürecinin farklılıklarına, toplumsal damgalamaya ve kadınların kendilerini damgalamalarında rol oynayabilen psikososyal unsurlara dikkat çekmek amaçlanmıştır. Toplumun kadın ve erkeğe yönelik değerlendirmeleri bağımlılık açısından farklılık gösterir. Toplumun kadın hastalara daha önyargılı yaklaşımı kadınların kendini damgalamalarını da şiddetlendirir. Artan kendini damgalama şiddeti, bağımlılıktan dolayı daha fazla utanç duyma, suçluluk hissetme, yalnızlaşma, benlik saygısında azalma, depresyon, sosyal olarak izole olma ve tedaviden kaçınma gibi sonuçlara neden olur. Kadının annelik rolüne atfı yapılması ve çocukların bakımı ile ilgili süreçler de tedaviden kaçınmada rol oynar. Kendini damgalayan bireyler bağımlı olduğu maddeyi kullanarak bu süreçle farkında olmadan baş etmeye çalışır. Bu durum da bağımlılık döngüsünden çıkmayı güçleştirebilir. Sonuç olarak kendini damgalamanın azaltılması için bağımlılık konusunda toplumsal farkındalığın artırılması, toplumsal damgalamanın azaltılması, kadınların tedaviye erişiminin sağlanması, tedavi sürecinin psikoterapiler ve sosyal terapiler ile desteklenmesi, kadınlar için iş bulma fırsatlarının ve çocuk bakımı süreçlerinin oluşturulması ve kadınların sosyal destek ağlarının güçlendirilmesi gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Kadın, alkol bağımlılığı, madde bağımlılığı, toplumsal damgalama, kendini damgalama

Giriş

Madde bağımlılığı, bir maddenin gittikçe artan miktarlarda alınması, madde kullanımı azaltıldığında ya da bırakıldığında yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkması, sorumlulukların alınmaması, bireyin hayatını önemli ölçüde etkilemesi ve yarattığı sorunlara rağmen kullanımın sürdürülmesidir (1). Bağımlılık, biyolojik, psikososyal ve çevresel faktörlerin rol oynadığı kronik bir ruhsal hastalıktır. Alkol ve madde kullanımı ile ilişkili sorunların topluma olan yansımaları bağımlılığın sadece sağlık sorunu olarak değil aynı zamanda toplumsal bir sorun olarak değerlendirilmesini de gerektirir.

Toplumun bağımlılığa yaklaşımında ve bağımlılık sürecinde cinsiyet faktörü en önemli değişkendir. Kadınların toplumdaki potansiyel anne rolü damgalamayı etkilemekte ve erkeklere göre kadınların süreçleri daha zor seyretmektedir (2). Toplumun kadınlara yönelik kalıp yargılarının (stereotip) erkeklere göre farklılık göstermesi ve kadınlar için geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine atıf yapılması bir kadının bağımlılık sürecini de bütünüyle etkilemektedir. Toplumsal cinsiyet açısından kadına ve erkeğe biçilen roller keskin bir şekilde ayrılmıştır. Kadına biçilen roller, pasiflik, sakinme, korunma ve savunma üzerinedir (3). Kadınların geleneksel toplumlarda özellikle iş, aile, eğitim ve ilişkiler gibi alanlarda karşılaştığı bazı yaygın kalıp yargılarda ev kadınlığı ve annelik rolüne de sıklıkla atıf yapılmaktadır (4). Toplumda kadın olmaya ait kalıp yargılar ile bağımlılığa yönelik kalıp yargıların birleşimiyle bağımlılık sorunu yaşayan kadınların ötekileştirilme ve damgalanma deneyimlerinin şiddeti de artar. Kendini damgalamanın derinliği, kadının toplum tarafından dayatılan cinsiyetle ilgili kalıp yargıları ve ayrımcı davranışları algılamasına, farkındalığına ve içselleştirmesine bağlıdır (5). Kendini damgalama, tedavinin önünde bir engel olması açısından çok önemli bir süreçtir. Bu derlemenin amacı, kadınların bağımlılık süreçlerinin, toplumun kadının bağımlılığına olan yaklaşımının, damgalama pratiklerinin ve kadınların kendilerini damgalamalarının iç içe geçen yapısını incelemektir. Özellikle de, kadınların bağımlılık sürecindeki psikososyal unsurları göz önünde bulundurarak kendini damgalama sürecini nasıl etkilediğini vurgulamaktır.

Bu derlemede Goffman'ın damgalama teorisi ve Corrigan'ın damgalama teorisi esas alınarak toplumsal damgalama ve kendini damgalama süreçleri açıklanmıştır. Derlemenin odak noktası ise kadınlarda alkol ve madde bağımlılığında toplumsal damgalama ve kendini damgalama süreçlerinin değerlendirilmesidir. Kadınların alkol ve madde bağımlılığını değerlendiren çalışmalara ulaşmada, PubMed ve Google Scholar veri tabanları "kadın, toplumsal cinsiyet, cinsiyet farklılıkları, alkol, madde, bağımlılık, damgalama, kendini damgalama, içselleştirilmiş damgalama, women and alcohol, drug use, addiction, self-stigma, stigma, gender differences" anahtar kelimeleri ile taranmıştır. Sonuçlara göre alkol bağımlısı ve/ya madde bağımlısı kadınlarla ilgili olan derlemeler ve kadın hasta grupları ile ilgili çalışmalar incelenmiştir.

Toplumsal Damgalama

Damgalama, farklılıkların, sosyal olarak onaylanmayacak ya da değersizleştirilecek şekilde işaretlenmesi ve toplum içinde ayrıştırılması sürecidir. Bu süreç, bir kişinin veya belli bir topluluğun, toplumun genelinden ayrı tutularak dışlanmasını, değersiz görülmesini, kusurlu ve gözden düşmüş olarak olumsuz değerlendirilmesini içerir (6,7). Goffman'ın Damgalama Teorisi'ne göre, toplumun "normal" saydığı ölçütlerin ya da toplumsal değerlerinin dışında kalma ve bunlara ters düşme durumunda damgalama ortaya çıkar. Goffman, farklılıklara odaklanma ve toplumsal normlardan sapmanın aslında toplum tarafından oluşturulan bir inşa süreci olduğuna da dikkat çeker. Bu inşa sürecinin arkasındaki unsur da "güç" arzudur. Toplumdaki bireylerin bir kısmı kendisinin farklı ve güçlü olduğunu göstermek için karşısındaki kişilere olumsuz özellikler, saygınlığını azaltıcı ya da utanç verici kalıp yargılar yüklemektedir (8). Damgalama, kişinin sahip olduğu fiziksel farklılıklara, ruhsal hastalıklara, kişisel özelliklerine, etnik köken, din, ırk gibi özelliklerine yönelik olur. Damgalamada belirli bir gruba atfedilen kalıp yargılardan yola çıkılarak oluşturulan önyargılar ve ön yargılar sonucu ortaya çıkan davranışları niteleyen ayrımcılık söz konusudur. Corrigan'ın Damgalama Teorisi ruhsal hastalıklara yönelik kalıp yargı, önyargı ve ayrımcılık bileşenlerinden oluşan bir modeli gösterir. Corrigan'a göre kalıp yargı, bir grup hakkındaki negatif inançları (tehlikelilik, yetersizlik, karakter güçsüzlüğü vb.); önyargı, negatif inançları ve duygusal reaksiyonları (korku, öfke, vb.) onaylama sürecini ifade eder. Ayrımcı

davranışlar ise kaçınma, istihdam ve barınma olanaklarını sağlamama, yardım etmeme, şiddet eylemleri vb. şeklinde görülebilir (9). Toplumun önyargıları ve ayrımcı davranışları ile başlayan süreç kendini damgalamaya yol açması açısından önemlidir. Kendini damgalamanın mekanizmasının anlaşılmasında, öncelikle toplumsal dinamiklere, toplumsal bakış açısı ve tutumlara bakmak gerekmektedir.

Toplumsal yaklaşım açısından bağımlılık, dünyada en çok damgalanan hastalıklar arasında yer alır. Dünya Sağlık Örgütü tarafından 14 ülkeyi kapsayan araştırmada, dünyada sıklıkla damgalanan fiziksel ve ruhsal hastalıklar değerlendirilmiş, madde kullanım bozukluğu (MKB) en şiddetli damgalanan hastalık olarak bulunmuştur (10). Bu yönüyle toplum tarafından diğer hastalıklardan daha farklı bir konumda değerlendirilmekte, bir sağlık sorunu yerine ahlaki ve cezai bir sorun olarak görülmesi damgalama sürecini etkilemektedir (11).

Kendini Damgalama

Kendini damgalama, bireyin, toplum tarafından yapılan damgalamayı algılama, kalıp yargıları kendine dönüştürerek kabul etme ve olumsuz sonuçlarını deneyimleme sürecidir. Toplumda onaylanan olumsuz kalıp yargıların farkında olmak, yani toplumsal damgalamanın farkındalığı ile başlayan süreç, bireylerin kendilerine yapılan damgalamayı algılamasıyla devam eder. Birey, bu süreçte toplumdan gelen kalıp yargılara katılır, kendine uygulayarak kabul eder, ardından damgalama içselleştirilir (12,13). İçselleştirme, kendisine yöneltilen düşünceler, inançlar, duygular ile başkaları için tehlikeli olduğu ya da kendi yaşamını yönetmede yetersiz olduğu şeklindeki kalıp yargıları bilişsel ve duygusal olarak kabul sürecidir (14,15). İçselleştirmede, atfedilen kalıp yargılar bireyin tüm benliğine yayılır ve birey bu sürecin olumsuzluklarını deneyimlemeye başlar. Damgalamayı içselleştirme ile birey, suçluluk, utanç, benlik saygısında azalma, değersizlik hissi, gizlilik, sosyal kaçınma ve etiketlenmeden kaçınma gibi psikososyal süreçleri yaşar. Bu süreç, kişinin sosyal olarak geri çekilmesini ve sosyal izolasyonunu ortaya çıkarır (16,17). Sosyal izolasyon, yardım aramanın ve tedavinin önünde bir engele, iyileşme ve umutlu olmadaki inançsızlığa neden olması açısından önemlidir.

Damgalama dilinde, özne olan birey sahip olduğu nitelik ile ön plana çıkar (örneğin "alkolik" vb.). Bu damgalanın hedefi olan birey, "bağımlı" etiketi ile kendini damgaladığında onun kim olduğu ile "bağımlılık" fenomeninin birbirinden ayrışması mümkün olmaz. Birey, bağımlılığı, kendini tanımlayacağı bir kişisel özelliği haline getirmiş olur (18). Kendini damgalamanın etkisi, sadece bilişsel içeriğin sıklığına, yoğunluğuna veya durumsal özgüllüğüne değil, aynı zamanda insanların bu düşüncelerle nasıl ilişki kurduğuna da bağlıdır (19). Bireyin damgalanmış gruba ait hissetme dönüşümü zararlı etkiler de yaratır (18). Damgalamanın sonucunda, kendisine ve çevresine yönelik olumsuz duygusal tepkiler oluşabilir.

Kendini damgalayan bireyler bağımlı olduğu maddeyi kullanarak ya da bağımlı davranışı sürdürerek bu süreçle farkında olmadan baş etmeye çalışır. Bağımlılıkta sıklıkla görülen suçluluk ve utanç duyguları, kişilerin kendisini iradesiz, değersiz hissetmesine yol açarak alkol ya da madde kullanma davranışını pekiştirmekte ve bağımlılık döngüsü içerisinde çıkamamasına yol açmaktadır (11). Ayrıca damgalamayı içselleştiren bireyler, hastalığını saklama eğilimine girmekte, tedavi olmaktan kaçınmakta ve tedavi merkezine başvurmakta gecikmektedir (15). Yapılan çalışmalarda, kendini damgalamanın artışı ile yaşam kalitesinde düşme; umut duygusu, özgüven ve öz yeterlilikte azalma; ruh sağlığı semptomlarında artma ve tedaviden kaçınma davranışı arasında ilişki olduğu gösterilmiştir (20-22).

Kendini damgalama, bireyin değişim motivasyonuna zarar verici etkiye sahip olarak iyileşme sürecini ve toplumla yeniden bütünleşmesini engeller. Bireyin iyileşme ve topluma yeniden katılabilmesi için gereken motivasyonunu belirleyen kendi koyduğu hedeflere ulaşabilme umududur. Fakat damgalamanın etkisiyle, "neden kişisel olarak önemli hedeflerin peşinden gitmeye çalışayım ki?" niyetsizliği kendini gösterir (5). Corrigan bu süreci "why try" etkisi ile açıklar. "Why try" etkisi, kendini damgalama, benlik saygısı ve öz yeterlilik, yaşam hedeflerine ulaşma şeklinde üç temel süreci içerir. Bireyin kendini damgalamasının etkileri benlik saygısı üzerinde "why try" yanıtları oluşturur. Birey, damgalamanın yarattığı değersizlik hissiyle yaşam hedeflerinin gereklilikleriyle baş edemeyebilir. Bu etki, bireylerin yaşam hedeflerini gerçekleştirmek için gereken temel sosyal ve araçsal becerilerden yoksun olduğu yanılığına inanmasına neden olur (23). Bu

inançlar, davranışsal niyetsizliğe yol açarak davranışsal bir boşluk yaratır ve bireylerin, kendi oluşturdukları yaşam hedeflerinin peşinden gitmelerine ket vurur. Ayrıca bireyin tedavi arama ve iyileşme sürecinde hedeflenen olumlu davranış niyetlerini de engeller. “Why try” etkisi depresyonun artması, benlik saygısının azalması ve iyileşmenin azalması ile ilişki göstermesi açısından da kilit bir unsurdur (5).

Kadınlarda Alkol Bağımlılığı, Toplumsal Damgalama ve Kendini Damgalama Süreçleri

Geçmişten günümüze alkol kullanımına yönelik sorunlarda erkek cinsiyeti daha ön plana çıkmış ve erkeklerde alkol bağımlılığının (%6,3) kadınlara (%0,9) göre daha yaygın olduğuna vurgu yapılmıştır (24). Son yıllarda yapılan çalışmalarda ise kadınlarda problemlili alkol kullanımının arttığı belirtilmektedir (25). Özellikle 2000’li yıllardan sonra erkeklerde alkol bağımlılığının kadınlara göre üç kat fazla olduğuna ve geçmiş yıllara göre farkın azaldığına dikkat çekilmiştir (26). ABD’de kadınlardaki alkol kullanım bozukluğu artış hızı erkekler göre daha yüksek seyretmekte (kadınlarda %84, erkeklerde %35) ve bu değişim, kadınlarda ergenlik döneminde görülen riskli alkol kullanımındaki artışa dayandırılmaktadır (27). Dünya genelinde kadınlarda alkol kullanımı ile ilişkin sorunlarla 18-34 yaş aralığında, alkol bağımlılığı ile 35-49 yaş aralığında daha sık karşılaşıldığına dikkat çekilmektedir (28). Ayrıca 60 yaş üzeri kadınlarda alkol kullanım hızındaki artış aynı yaş grubundaki erkekler göre daha yüksektir (29).

Kadınların ve erkeklerin içme davranışları, cinsiyet rolleri ve kültürel beklentilerden önemli ölçüde etkilenir. Erkeklerin maskülenliklerini göstermek, saldırganlıklarını ortaya çıkarmak, güç kullanmak ve risk almak için alkolü tercih ettiği görülür. Alkol erkeklerde risk alma davranışını artırmada bir araç iken kadınlarda risk azaltma stratejisi yani bir baş etme yöntemi olarak kullanılır (30). Kadınların özellikle çocukluk döneminde cinsel istismar, şiddet görme ve travmaya maruz kalma olasılıkları erkekler göre daha fazla olmakta ve kadınlar bu tür riskler ile daha sık karşılaşmaktadır (27). Ayrıca kadınlarda boşanma, işinden ayrılma, annelik rolünün kaybı gibi sosyal rollerdeki değişikliklerde alkol kullanım sorunu artmaktadır (28). Bu durum kadınların bu olumsuz stresörler ile baş etmek için alkol kullanmayı daha sıklıkla tercih ettiği yönünde açıklanır (27). Kadınlar yaşamış oldukları olumsuzlukların yol açtığı içsel karmaşaları çözümlenmek ve ruhsal durumlarını iyileştirmek için alkolü kendi kendini tedavi etmede bir yöntem olarak kullanmaktadır (31).

Türk toplumunda erkeklerin alkol kullanması, büyüme ve erkeklik sembollerinden biri olarak değerlendirilir (32). Erkeklerin alkol kullanımının ve sarhoşluk durumunun bir kültürde kabul edilebilir olması, erkeğin kadın üzerinde güç ve otorite kurmasında da belirleyicidir. Erkekler, evdeki ve işteki sorumluluklarından kaçmak için alkol kullanırken kadınlardaki kullanım daha farklıdır. Toplumun kadınların alkol kullanımına bakış açısı, geleneksel annelik ve bakım verme rollerine, sorumluluklarını yerine getirmelerine, toplum içerisindeki davranışlarına zarar verebilir inancıyla olumsuzdur (33). Geleneksel toplum yapısında alkol kullanan ve alkol bağımlısı bir kadın “zayıf iradeli” ve “ahlaksız” gibi kalıp yargılara maruz kalmakta, sarhoş bir kadın “kolay kadın” olarak algılanmakta ve kadına yönelik damgalama pratiklerinde cinsellik vurgusu yer almaktadır (34). Toplumsal bakış açısından kadınlarda alkol bağımlılığı “kötü karakter” ile ilişkilendirilirken erkeklerde genetik faktörler odağında düşünülmektedir (35). Kadının toplumda ahlaki değerleri koruyan biri olarak görülmesi ve annelik rolüne atfı yapılması daha fazla damgalanmasında rol oynar. Alkol bağımlısı kadınların eş ve annelik rolünü yerine getiremediği ve aile kurumuna saygı duymadığına yönelik algılar da vardır. Tüm bu yaklaşımlar kadınların alkol kullanım problemlerinden kaynaklı olarak sosyal alandan kaçınmalarına neden olur, ayrıca tedaviye başvurmasına engel oluşturur (2,33,36).

Damgalamanın yarattığı utanç duygusu, kadınların içme davranışını önemli ölçüde etkiler. Kadınlar genellikle evde yalnız olarak alkolü tüketmekte, sorunun farkında olmasına rağmen tedaviden kaçınmaktadır (2). Kadınların algıladıkları damgalanmanın şiddeti, suçluluk ve utanç duygularında artışa yol açarak daha fazla alkol kullanımına neden olarak bir kısır döngü oluşturmaktadır (37). Alkol bağımlılığında utanç faktörü, bireyin kendilik değerini olumsuz etkiler (15). Özellikle de kendini damgalamada görülen utanç, suçluluk, güçsüzlük, umutsuzluk, pişmanlık ve kendinden nefret etme duyguları olumsuz kendilik algısına yol açar. Bu durum, değişim için gereken motivasyonu azaltır (38). Böylelikle kadınların tedavi arama motivasyonları ve tedaviyi

sürdüremeleri olumsuz yönde etkilenir. Kadınların daha az tedavi arayışında olmalarında, suçluluk, utanç, özgüven eksikliği gibi psikolojik; annelik rolü, çocuk bakımı, işsizlik ve sağlık güvencesinin olmaması gibi toplumsal unsurlar süreci belirler (39).

Kadınlarda Madde Bağımlılığı, Toplumsal Damgalama ve Kendini Damgalama Süreçleri

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ile ilişkili farklılıklar, madde kullanma deneyimini, maddenin beyinde yarattığı değişimleri, vücutta metabolize edilmesini ve bağımlılık sürecini etkiler (40). Kadınlar, erkeklere göre maddeyle daha geç yaşta tanışmakta; fakat etkilenimleri erkeklere göre daha hızlı ve şiddetli olmaktadır. Bu durum teleskop etkisi olarak açıklanmaktadır. Kadınlar, erkeklere göre daha az miktarda alkol ya da madde kullansa da fiziksel hasar daha erken dönemde ortaya çıkmaktadır (28,40,41). Kadınların madde deneyimlerinden kaynaklı bağımlılıklarının daha hızlı geliştiği ve daha fazla risk alma davranışı gösterdiği belirtilmektedir. Ayrıca kadınların madde ile tanışmasında eş unsuruna vurgu yapılmaktadır. Kadınlar sıklıkla duygusal ilişkide oldukları partnerleri tarafından madde ile tanıştırılmaktadır. Madde kullanımı olan kadınların genellikle eşlerinde de madde deneyimi görülmektedir (42). Kadınların madde kullanımında toplumsal cinsiyet eşitsizliği, yoksulluk, eğitim ve istihdam olanaklarının yetersizliği, toplumsal dışlanma, boşanma, travma, şiddet ve istismar gibi toplumsal risk faktörleri de öne çıkar (40). Bireyin davranışının düzenlenmesinde rol oynayan aile, okul, sosyal çevre, mahalle gibi toplumsal kontrol mekanizmaları, kadını erkeğe göre madde kullanımından korumada daha etkilidir. Toplumsal değişim ile birlikte toplumsal kontrol mekanizmaları da bir dönüşüm süreci içerisine girmiştir. Bu dönüşüm ile birlikte toplumsal kontrolün etkinliğinin azalması ile kadınların madde ile tanışmaları ve kullanımlarında geçmişe göre artış görülmüştür (43,44). 2021 Dünya Madde Raporu'na göre madde kullanan her üç kişiden biri kadinken, her altı kadından biri tedavi sürecindedir (45). Bu durum kadınlarda kullanım artsa da tedaviden kaçınma durumlarının belirgin olduğunu gösterir. Kadınlarda esrar, kokain, amfetamin kullanımının erkeklere göre daha az, sakinleştirici ve farmasötik opioidlerin kötüye kullanımının ise daha fazla olduğu görülmektedir (46).

Kadınların alkol ve madde kullanımının iç içe geçen bir yapısı vardır. Özellikle alkol bağımlılığı olan genç kadınlarda madde kullanım sorunları ile de sıklıkla karşılaşılır (47). ABD'deki Ulusal Uyuşturucu Kullanımı ve Sağlık Araştırmaları'nın (NSDUH) yayınladığı 2020 verilerine göre, son bir ayda yoğun alkol kullanımı bildiren kadınların %46,1'inin son bir yıl içinde esrar, %10,7'sinin kokain, %10,6'sının opioid kötüye kullanımı vardır (48).

Kadının madde kullanımında çocuk faktörü de önemli bir rol oynar. Bir kısmının madde kullanımını çocuklarının yanında gerçekleştirmesi çocukların annelerinin durumlarından haberdar olmalarına neden olur (34). Madde kullanım bozukluğu olan kadınların ihmal ve istismar yoluyla çocuklarının velayetini kaybetme durumu da söz konusudur (40). Kadınlar, çocuklarının kendinden alınıp bir bakım kurumuna verilmesinden korktuğu için de tedaviden kaçınır. Bazıları için ise çocuklarının geleceği konusundaki kaygı ve madde kullanımını sürdürdüğü sürece çocuklarının kendinden alınacağı gerçeği tedavi olmak istemesinde motivasyon kaynağı olmaktadır (34).

Toplum madde kullanımını bireylerin kendi tercihlerine dayandırarak, bağımlı davranışı üzerinde kontrol sahibi olduğunu düşünmekte, dolayısıyla kişilerin bağımlılıklarından kendilerinin sorumlu olduğuna inanmaktadır. Özellikle kadınların madde kullanarak toplumsal cinsiyet normlarını ihlal ettiği düşünülmekte ve bu düşüncenin toplumda yerleşmesi de daha fazla damgalanmalarına yol açmaktadır (49). Toplum temelli bir çalışmada, madde kullanan kadınlar için "utandırıcı", "dezavantajlı", "çaresiz", "korunmasız", "ondan faydalanılabilir" ve "bedeni üzerinden para kazanır", "kötü yollara düşer" şeklinde etiketlemeler yapıldığı bildirilmiştir (50). Bir diğer çalışmada, kadınların madde kullanımıyla ilgili olumsuz tutuma sahip kişilerin maddeye bağımlı kadınların problemleri ve yoksul ailelerden geldiği, eş-anne olmasının doğru olmadığı, sosyal hayatlarının erkeklere göre daha kötü biçimde etkilendiği, tedavi olmalarının zor olduğu, erkeklerin yasadışı madde kullanımının kadınlara göre daha kabul edilebilir olduğu düşüncelerini taşıdıkları belirlenmiştir (51).

Toplumun şiddetli damgalama pratikleri kadınlar açısından daha yüksek damgalanma algısını, utancı yansıtır. Özellikle gebe veya çocuğu olan bağımlı kadınlarda kendini değersiz ve güvensiz görme söz konusudur. Bu durum da yüksek bir kendini gizleme eğilimine yol açar (42,52). Böyle bir süreçte kadınlar kendilerini daha suçlu hissetmekte, madde kullanımından utandığı için ailesine, arkadaşlarına ve sağlık çalışanlarına durumunu açıklamamaktadır. Damgalanmayı hisseden kadınlarda sosyal olarak kendini dışlama, eleştirilme korkusu depresif bir süreci de beraberinde getirir. Alkol ve madde bağımlılığı tedavisi gören 105 kadına yönelik yapılan bir çalışmada içselleştirilmiş damgalanma düzeyleri ve algıladıkları sosyal destek ölçülmüştür. Bu çalışmada kadınların algıladıkları sosyal desteğin düşüklüğü ile yabancılaşma, yalnızlaşma ve sosyal geri çekilmeleri arasında ilişki bulunmuştur (2). Madde kullanım sorunu olan kadınlarda kendini damgalama %70 düzeyine ulaşabilmekte ve kendini damgalamalarını açıklayan bazı faktörlerin depresyon, algılanan stres ve düşük sosyal destek olduğu görülmektedir (53).

Kendini damgalama, alkol ve madde kullanım sorunu yaşayan kadınlar açısından farklılaşarak tedavi süreçlerini de etkiler. ABD'de yapılan bir çalışmada, Adsız Narkotikler (AN)'deki kadınların 12 basamaklı tedaviyi tamamlaması (%27,5) ile Adsız Alkolikler (AA)'daki kadınların (%58,7) tamamlama düzeylerinin farklı olduğu bulunmuştur. Aynı zamanda bir yıl içinde nüks yaşanması durumunun AA'daki kadınlarda %15, AN'deki kadınlarda %37 olduğu görülmüştür. Bu çalışmada her iki grubun da damgalamayı farklı şekilde deneyimlediği, özellikle de kadınların eylemlerinden duydukları utancın farklılığına dikkat çekilmiştir. AN grubundaki kadınlar fuhuş, tutuklanma veya hapis, HIV'e yakalanma, çocuklarının velayetini kaybetme gibi yaşamsal olayları ifade ederken AA'daki kadınlar ebeveynlik rolleri ve çocukları yanındayken alkollüyen araç kullanma gibi yaşam deneyimlerine sahip olduklarını belirtmiştir. Her iki grupta da depresyonun yüksek olduğu, depresyonlarının utanç ve damgalamalarını etkilediği bulunmuştur. Bu çalışmada utanç konusuna vurgu yapılarak, kadınların utancın üstesinden gelmek için iyileşmenin bir dönüm noktası olduğuna inandıkları sonucuna ulaşılmıştır (54).

Madde kullanımı ve ruhsal hastalıkların iç içe geçen yapısı kadınların damgalanma sürecini de karmaşıktır. Bir çalışmada, madde kullanım bozukluğu ve travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) tanısı almış olan kadınların olumsuz kalıp yargıları algılama ve kendini damgalamalarını incelenmiştir. Bu çalışmada, genç olma, yoğun madde kullanımı ve depresyon kadınların toplum tarafından yapılan kalıp yargıları anlama ve kendini damgalamalarını yordayan faktörler olarak bulunmuştur (55).

Sonuç

Bu derlemede, kadınlarda alkol ve madde bağımlılığının arka planındaki psikososyal unsurların toplumsal damgalama ve kendini damgalama süreçlerine olan etkisine dikkat çekilmiş, kadınların bu sürecinin erkeklerden hangi yönleriyle farklılaştığı ortaya konmuştur. Derlemenin hazırlanmasında, alkol ve madde bağımlısı kadınların kendini damgalama süreçlerinin incelendiği çalışmaların, bağımlı kadın ve erkeğin toplum tarafından değerlendirilmesini ortaya koyan nitel çalışmaların alan yazında sınırlı olması kısıtlılık olarak değerlendirilebilir.

Kendini damgalama kişinin kendi mevcut durumunu nasıl değerlendirdiğine ve yaşadığı toplumun oluşturduğu sosyal ortamın ve damgalama pratiklerinin niteliğine bağlı olarak şekillenir. Ruh sağlığında bireylerin iyilik halinin sağlanmasının toplumdaki bağımsız düşünülmemeyeceği bir gerçektir. Kadınlarda bağımlılık kendine özgü biyolojik, psikolojik ve sosyolojik yönleriyle erkeklerden farklılaşmakta ve bu farklılığı yaratan unsurların toplumsal yaklaşımdan etkilendiği ve kendini damgalama pratiklerini oluşturduğu görülmektedir. Kadınların alkol ve madde bağımlılığı süreçlerinde kendini damgalamaları erkeklere göre daha şiddetli seyretmektedir. Toplumsal damgalama ve kendini damgalama, bağımlı bir kadının toplumun içinde var olma biçimini önemli ölçüde sarsan ve tedaviye katılımını engelleyen kilit unsurlar olmaktadır. Kadın, bağımlılığın yarattığı sonuçlar ile mücadele ederken toplumun olumsuz yaklaşımı ve kendi iç dünyasındaki suçluluk, utanç ve yalnızlıkla sarmalanan duygularla da baş etmek zorunda kalmaktadır. Kendini damgalama kadının benlik saygısını önemli ölçüde etkileyerek onu daha sessiz kılmakta ve sosyal olarak izole olmasına yol açmaktadır. Bu durum kadınları iyileşme, toplum içinde var olma, kendi hedeflerini belirleme, yaşam fırsatlarını değerlendirme ve kişisel isteklerinin peşinden gitme konusunda bir adım geride bırakır.

Bağımlılık konusunda toplumsal farkındalığın artırılması ile damgalamanın azaltılması, daha hoşgörülü ve destekleyici bir toplumun sağlanmasını mümkün kılabilir. Böylelikle bağımlılık sorunu yaşayan kadınların iyileşme beklentileri içinde olması, yardım arama davranışı, tedaviye erişim ve sosyal destek ağlarını güçlendirmesi sağlanabilir. Bağımlılık tedavisinde kadına özgü modellerin ve kendini damgalamayı azaltan terapi tekniklerinin oluşturulması gerekmektedir. Tedavi ve rehabilitasyon sürecinde kadını sosyal açıdan güçlendirecek destek kanallarının artırılması, iş bulma fırsatlarının oluşturulması ve çocuk bakımı süreçlerinde desteklenmesi önem arz etmektedir. Bireyin ailesinin de tedavi süreçlerine dahil edilmesi ailenin bağımlılığı anlama ve doğru davranış biçimlerini geliştirmesinde etkili olarak kişinin aile desteğini alarak kendini damgalamasını azaltmada rol oynayabilir. Kadınların ilaç tedavilerinin yanında psikoterapi ve sosyal terapiler ile desteklenmesi ve sosyal açıdan güçlendirilmesi de kendini damgalamanın azaltılmasında bütüncül bir yaklaşım olacaktır.

Kaynaklar

1. Uğurlu TT, Şengül CB, Şengül C. Bağımlılık psikofarmakolojisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 2012; 4(1): 37-50.
2. Ünübol B, Ünübol H, Bilici R. Kadın bağımlılarda içselleştirilmiş damgalanmanın bağımlılık özelliklerine ve algılanan sosyal desteğe olan etkisinin incelenmesi. *Anadolu Psikiyatri Derg.* 2019; 20(4): 377-384.
3. Bingöl O. Toplumsal cinsiyet olgusu ve Türkiye'de kadınlık. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 2014; (3): 108-114.
4. Belek U. Toplumsal cinsiyet algısının statik duruşu. Gültekin L (editör) *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları*. Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları, 2013: 17
5. Corrigan PW, Bink AB, Schmidt A, et al. What is the impact of self-stigma? loss of self-respect and the “why try” effect. *J Ment Health* 2016; 25(1): 10-15.
6. Çam O, Çuhadar D. Ruhsal hastalığa sahip bireylerde damgalama süreci ve içselleştirilmiş damgalama. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi* 2011; 2(3): 136-140.
7. Özbaş D, Küçük L, Buzlu S. Ruhsal bozukluğu olan bireye sahip ailelerin hastalığa karşı tutumları. *Dusunen Adam* 2008; 21(1-4): 14-23.
8. Goffman E. *Damga: Örselelenmiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar*. Dağistanlı SN (Çeviren) Ankara: Heretik Yayınları, 2014.
9. Corrigan PW, Watson AC. Understanding the impact of stigma on people with mental illness. *World Psychiatry* 2002; 1(1): 16-20.
10. Crapanzano KA, Hammarlund R, Ahmad B, et al. The association between perceived stigma and substance use disorder treatment outcomes: A review. *Subst Abuse Rehabil* 2019; 10: 1-12.
11. Livingston JD, Milne T, Fang ML, Amari E. The effectiveness of interventions for reducing stigma related to Substance Use Disorders: A systematic review. *Addiction* 2012; 107(1): 39-50.
12. Corrigan PW, Watson AC. The paradox of self-stigma and mental illness. *Clin Psychol Sci Pract* 2002; 9(1): 35-53.
13. Corrigan PW, Rafacz J, Rüsçh N. Examining a progressive model of self-stigma and its impact on people with serious mental illness. *Psychiatry Res* 2011; 189(3): 339-343.
14. Schomerus G, Corrigan PW, Klauer T, et al. Self-stigma in alcohol dependence: Consequences for drinking-refusal self-efficacy. *Drug Alcohol Depend* 2011; 114(1): 12-17.
15. Çam O, Ayakdaş D. Alkol bağımlılarında içselleştirilmiş damgalama, suçluluk ve utanç duyguları. *Bağımlılık Dergisi* 2017; 18(4): 145-151.
16. Luoma JB, Twohig MP, Waltz T, et al. An investigation of stigma in individuals receiving treatment for substance abuse. *Addict Behav* 2007; 32(7): 1331-1346.
17. Roche A, Kostadinov V, Pidd K. The stigma of addiction in the Workplace. Avery D, Avery J (editors) *The Stigma of Addiction, an Essential Guide*. New York: Springer, 2019: 167-199.
18. Matthews S. Self-stigma and addiction. Editors Avery JD, Avery JJ *The Stigma of Addiction: An Essential Guide*. New York: Springer, 2019: 5-32.
19. Hayes SC, Strosahl K, Wilson KG. *Acceptance and Commitment Therapy*. New York: Springer, 1999: 8-19.
20. Corrigan PW, Watson AC, Barr L. The self-stigma of mental illness: Implications for self-esteem and self-efficacy. *J Soc Clin Psychol* 2006; 25(8): 875-884.

21. Livingston JD, Boyd JE. Correlates and consequences of internalized stigma for people living with mental illness: A systematic review and meta-analysis. *Soc Sci Med* 2010; 71(12): 2150-2161.
22. Ritsher JB, Phelan JC. Internalized stigma predicts erosion of morale among psychiatric outpatients. *Psychiatry Res* 2004; 129(3): 257-265.
23. Corrigan PW, Larson JE, Rüsç N. Self-stigma and the "Why try" effect: Impact on life goals and evidence-based practices. *World Psychiatry* 2009; 8(2): 75-81.
24. Rehm J, Mathers C, Popova S, et al. Global burden of disease and injury and economic cost attributable to alcohol use and alcohol-use disorders. *Lancet* 2009; 373(9682): 2223-2233.
25. Barker JM, Taylor JR. Sex differences in incentive motivation and the relationship to the development and maintenance of alcohol use disorders. *Physiol Behav* 2019; 203: 91-99.
26. Greenfield SF, Pettinati HM, O'Malley S, et al. Gender differences in alcohol treatment: an analysis of outcome from the combine study. *Alcohol Clin Exp Res* 2010; 34(10): 1803-1812.
27. Guinle MIB, Sinha R. The role of stress, trauma, and negative affect in alcohol misuse and alcohol use disorder in women. *Alcohol Res* 2020; 40(2): 05.
28. Altıntoprak E, Annette Akgür S, Yüncü Z, et al. Kadınlarda alkol kullanımı ve buna bağlı sorunlar. *Türk Psikiyatri Derg* 2008; 19(2): 197-208.
29. Roerecke M, Rehm J. Alcohol use disorders and mortality: a systematic review and meta analysis. *Addiction* 2013; 108(9): 1562-1578.
30. Hughes A, Bolar T, Kennison SM. Ageism, illegal drug use, and young adults' experiences with illness: dementia and death. *Journal of Articles in Support of the Null Hypothesis* 2016; 13(1): 15-23.
31. Waterson J. Gender divisions and drinking problems. Harrison L (editor) *Alcohol Problems in the Community*. London: Routledge, 1996.
32. Arıkan Z, Coşar B, Candansayar S, Işık E. Prevalence of alcoholism in a semi-urban area. *Kriz Dergisi* 1996; 4: 93-100.
33. Kuntsche E, Kuntsche S, Knibbe R, et al. Cultural and gender convergence in adolescent drunkenness: evidence from 23 European and North American countries. *Arch Pediatr Adolesc Med* 2011; 165(2): 152-158.
34. Ögel K. Bağımlılık ve Tedavisi Temel Kitabı, 5.baskı. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2023: 282-339.
35. Lale R, Sklar M, Wooldridge J, Sarkin A. Gender congruence moderates beliefs about the causes of alcohol dependence and major depression. *Int J Ment Health Addict* 2014; 12(4): 395-405.
36. Yılmaz M, Cüceler S. Alkol bağımlılığı ve damgalanma. *Bağımlılık Dergisi* 2019; 20(3): 167-174.
37. Smith BA. The problem drinker's lived experience of suffering: an exploration using hermeneutic phenomenology. *J Adv Nur* 1998; 27(21): 3-22.
38. Lillie N. Women, alcohol, self-concept and self-esteem: A qualitative study of the experience of person-centred counselling. *Couns Psychother Res* 2002; 2(2): 99-107.
39. McCrady BS, Epstein EE, Fokas KF. Treatment interventions for women with alcohol use disorder. *Alcohol Res* 2020; 40(2): 08.
40. Baysak E. Kadınlarda madde ile ilişkili bozukluklar ve bağımlılık. Akvardar Y (editor). *Kadın Ruh Sağlığı Ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği*. Ankara: Türkiye Klinikleri, 2023:70-79.
41. Aldemir E. Clinical features, comorbid mental disorders and treatment outcomes in female patients with alcohol and drug use disorder admitted to an outpatient treatment unit: A retrospective study. *Turkish Journal of Clinical Psychiatry* 2020; 23(3): 256-265.
42. Saçaklı G, Odabaş D. Substance abuse in women. *Advances in Women's Studies* 2023; doi:10.5152/atakad.2023.22012
43. Zilberman ML, Blume SB. Domestic violence, alcohol and substance abuse. *Braz J Psychiatry* 2005; 27: 51-55.
44. Otiashvili D, Kirtadze I, O'Grady KE, et al. Access to treatment for substance-using women in the Republic of Georgia: socio-cultural and structural barriers. *Int J Drug Policy* 2013; 24(6): 566-572.
45. United Nations Office on Drugs and Crime. *World Drug Report, 2021*. Vienna, Austria: United Nations Office on Drugs and Crime, 2021.
46. Ceylan MR, Çelik M, Esmer F, et al. Madde kullanım bozuklukları ve Hepatit C: bir halk sağlığı sorunu. *Klimik Dergisi* 2022; 35(4): 258-262.
47. Evren E, Saatçioğlu Ö, Evren B, et al. Alkol kullanım bozukluğunda cinsiyet farklılığı: Yatan hasta verilerinin incelenmesi. *Bağımlılık Dergisi* 2003; 4(3): 96-100.
48. Substance Abuse and Mental Health Services Administration (SAMSHA). 2020 National Survey on Drug Use and Health: Women Report. (July 2022). <https://www.samhsa.gov/data/release/2020-national-survey-drug-use-and-health-nsduh-releases>. (Accessed 08.08.2023).

49. Goodyear K, Haass-Koffler CL, Chavanne D. Opioid use and stigma: The role of gender, language and precipitating events. *Drug Alcohol Depend* 2018; 185: 339-346.
50. Atlam DH. Madde Kullanım Bozukluğu Olan Bireylere Yapılan Sosyal Damgalamayı Azaltmada Topluma Yönelik Müdahale Modelinin Geliştirilmesi. Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Madde Bağımlılığı Ana Bilim Dalı, 2020.
51. Yılmaz-Tuncel G, Şaşman-Kaylı D, Yazarbaş G. Toplumun madde kullanım bozukluğu olan kadınlara yönelik tutum ve davranışları. *Bağımlılık Dergisi* 2023; 24(4): 428-437.
52. Luoma JB, O'Hair AK, Kohlenberg BS, et al. The development and psychometric properties of a new measure of perceived stigma toward substance users. *Subst Use Misuse* 2010; 45(1-2): 47-57.
53. Yangyuen S, Kanato M, Somdee T. Relationship between psychological factors and perceived stigma of addiction among women with substance use disorders, Thailand. *Journal Educ Health Promot* 2022; 11: 16.
54. Sanders JM. Feminist perspectives on 12-step recovery: A comparative descriptive analysis of women in Alcoholics Anonymous and narcotics anonymous. *Alcohol Treat Q* 2011; 29(4): 357-378.
55. Melchior H, Hüsing P, Grundmann J, et al. Substance abuse-related self-stigma in women with substance use disorder and comorbid posttraumatic stress disorder. *Eur Addict Res* 2019; 25(1): 20-29.

Yazar Katkıları: Tüm yazarlar ICMJE'in bir yazarda bulunmasını önerdiği tüm ölçütleri karşılamışlardır
Etik Onay: Bu çalışma için ilgili Etik Kurul onayına gerek yoktur.
Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.
Finansal Destek: Yazarlar finansal destek beyan etmemişlerdir.
Author Contributions: All authors met criteria recommended by ICMJE for being an author
Ethical Approval: Ethical approval was not required for this study.
Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The authors have declared that there is no conflict of interest.
Financial Disclosure: Authors declared no financial support

Çevrimiçi Satın Alma Davranışı: Sistemik Bir Derleme

Online Purchasing Behavior: A Systematic Review

Aybüke İrem Şahin ¹ , İrem Öztürk ¹ , Gülay Dirik ¹

1. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir

Abstract

The shopping process has gained a new dimension with introduction of the internet into our lives and the phenomenon of online shopping has emerged. Online shopping has become a more preferred channel than traditional shopping. This situation exposes us to a new risk of addiction. The aim of the current study is to review research articles examining online shopping behavior. Studies on online shopping behavior conducted between 2017-2023 were scanned from Scopus, Pubmed, Ekual and TRDizin databases. 84 articles were reached as a result of the search. After following the PRISMA steps, 12 studies were identified to be included in the review. During viewing process, it was found that the concept of online shopping behavior was defined differently by different researchers. In this context, the studies were divided into 3 categories according to their definitions: online compulsive shopping, problematic internet shopping and online shopping addiction. Social support was found to be the most commonly considered variable as a protective factor for online shopping behavior. Adjustment disorder, social media use, dissociation, impulsivity and alexithymia symptoms, anxious attachment and low self-esteem were found to be risk factors for online shopping behavior. In the light of the current findings, the prevention and intervention of problematic internet shopping behavior can be developed.

Keywords: Addiction, compulsive online shopping, online shopping behavior, online buying, problematic internet shopping

Öz

Alışveriş süreci internetin hayatımıza girmesiyle yeni bir boyut kazanmış ve karşımıza çevrimiçi alışveriş olgusu çıkmıştır. Çevrimiçi alışveriş, ortaya çıktığı tarihten itibaren giderek artarak geleneksel alışverişe nazaran daha çok tercih edilmeye başlanmıştır. Bu durum bireyleri yeni bir bağımlılık riski ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bu derlemenin amacı, çevrimiçi satın alma davranışını incelemiş araştırma makalelerinin incelenmesidir. 2017-2023 yılları arasında çevrimiçi satın alma davranışı ile ilgili gerçekleştirilmiş çalışmalar Scopus, Pubmed, Ekual ve TRDizin veri tabanları aracılığıyla taranmıştır. Taramanın sonucunda 84 makaleye ulaşılmıştır. PRISMA adımları izlendikten sonra derlemeye dahil edilecek 12 çalışma belirlenmiştir. Makalelerin incelenme sürecinde çevrimiçi satın alma davranışı kavramının, farklı araştırmacılar tarafından değişik işlevler tanımlarının yapıldığı görülmüştür. Bu bağlamda çalışmalar işlevler tanımlarına göre çevrimiçi kompulsif satın alma, sorunlu / problemlili internet alışverişi ve çevrimiçi alışveriş bağımlılığı olmak üzere 3 gruba ayrılarak incelenmiştir. Çevrimiçi satın alma davranışı için koruyucu faktör olarak en çok incelenen değişkenin sosyal destek olduğu görülmüştür. Sosyal medya kullanımı, uyum bozukluğu, dissosiyasyon, dürtüsellik ve aleksitimi belirtilerinin varlığı, kaygılı bağlanma ve düşük benlik saygısının çevrimiçi satın alma davranışı için risk faktörleri olduğu belirlenmiştir. Mevcut bulgular çevrimiçi satın alma davranışının aşırıya kaçmasının önlenmesi ve gerektiğinde uygun müdahalelerin belirlenmesinde yol gösterici olabilir.

Anahtar kelimeler: Bağımlılık, çevrimiçi alışveriş, çevrimiçi satın alma davranışı, kompulsif çevrimiçi satın alma, problemlili internet alışverişi

Giriş

Türk Dil Kurumu (TDK), alışveriş sözcüğünü şu şekilde tanımlamaktadır: “Satın alma ve satma işi, alım satım” (1). Alışveriş; hedef ürün hakkında bilgi araştırılması, alternatif ürün seçeneklerinin değerlendirilmesi, elde edilen bilgilerin işlenmesi ve fiili satın alma işlemlerini içeren bir süreçtir. Kişi bu aşamaların bazılarını veya hepsini gerçekleştirebilir. Böylelikle alışveriş süreci gerçek bir satın almayla sonuçlanabilir veya sonuçlanmayabilir (2). Alışveriş temel ihtiyaçları karşılamak için gerçekleştirilebileceği gibi haz alma motivasyonu da gerçekleştirilebilir (3). Alışveriş merkezlerinin kurulması ve yaygın hale gelmesiyle, alışveriş çoğu insan için bir eğlence kaynağı haline gelmiştir (2,4). Alışveriş eğlence, kendini ifade etme veya anlık rahatlama için önemli bir kaynak olabilmesine karşın; kontrolsüz ve aşırı düzeye ulaşırsa problemli hale gelmektedir (5). Problemli alışveriş eğilimi günümüzde yaygın olarak görülebilen bir davranıştır (6).

Bağımlılık kavramına dair ilk tanımlamalar, uyuşturucu veya madde alımı üzerine yoğunlaşmıştır (7,8). Ancak madde veya uyuşturucu alımını içermeyen diğer davranışlar da bağımlılık oluşturma potansiyeline sahiptir (9). Bu tür bağımlılıklar davranışsal bağımlılık olarak isimlendirilmektedir. Davranışsal bağımlılık; olumsuz sonuçlarına rağmen devam eden aşırı davranış, davranışı gerçekleştirmek için aşırı istek ve davranışı gerçekleştirirken kontrolü kaybetme olarak tanımlanmaktadır (10). Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı 5. Sürüm Revizyon Kitabı’nda (DSM-5-TR) davranışsal bağımlılık olarak kumar oynama bozukluğu yer almakla beraber diğer davranışsal bağımlılıklara (örn; alışveriş bağımlılığı, egzersiz bağımlılığı, seks bağımlılığı) yer verilmemiştir. Bunun sebebi tanı kriterlerini oluşturmak için yeterince kanıt olmamasıdır (11). Alışveriş bağımlılığı; satın almaya dair aşırı düşünceleri ve aşırı düzeyde alışveriş eyleminde bulunmayı içeren dürtüsel ve tekrarlayıcı bir bozukluktur. Bu bozukluk mesleki, maddi ve sosyal alanlarda problemlere yol açmaktadır (12). Kişi yaşadığı problemlere rağmen alışveriş yapma isteğine engel olamamakta ve davranışını sürdürmektedir (13). Net bir tanı kategorisinin bulunmamasından ötürü literatürde alışveriş bağımlılığı için farklı tanımlamalar mevcuttur: satın alma manisi, kompulsif satın alma, kompulsif alışveriş ve benzeri (12, 14). Müller’in yaptığı çalışmaya göre sağlıklı popülasyonun yaklaşık %6-8’i alışveriş bağımlılığı riskini taşımakta ancak sorunun önemi küçümsenmektedir (15).

Alışveriş süreci internetin hayatımıza girmesiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Çevrimiçi alışveriş; ürün ve hizmetlerin internet üzerinden ticaretini ifade etmektedir (16). Çevrimiçi alışveriş geleneksel alışverişe nazaran basit, kolay ve ucuz yöntemler sağlamaktadır (17). Bireyler hedeflediği ürünü / hizmeti kolayca arama, geniş bilgiye ulaşma, fiyat karşılaştırması yapma ve zaman mekan kısıtı olmadan alışveriş yapma imkanına sahip olmaktadır (18-20). Bireylerin deneyimledikleri kolaylıklardan birisi ödemeyi kredi kartı aracılığıyla gerçekleştirmesidir. Çevrimiçi alışverişte kredi kartı kullanımı bireyde para harcamıyor hissi yaratabilmekte ve böylece bireyi aşırı harcamaya sevk edebilmektedir (21).

Çevrimiçi alışveriş, internet üzerinden satışların her yıl giderek artmasıyla daha çok tercih edilir hale gelmiştir (22,23). Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) verilerine göre; 2018 yılında internet üzerinden alışveriş yapma oranı %29,3 iken 2019 yılında %34,1’e yükselmiştir. Dünyanın 31 Aralık 2019 tarihinde Covid-19 salgınıyla tanışması (24) ve söz konusu salgının pandemi haline gelmesiyle insanların eve kapanması artan çevrimiçi alışverişini daha da hızlandırmıştır (25). Bireyler çevrimiçi alışveriş yoluyla mağazaya fiziksel olarak gitme zorunluluğundan kurtulmuş ve böylece enfekte olmaktan kendilerini korumuşlardır (26). Yapılan çalışmalara göre Amerika’da Amazon satışları pandemi nedeniyle 2014’e göre 2020 yılında 3 katından daha fazla artmıştır (27).

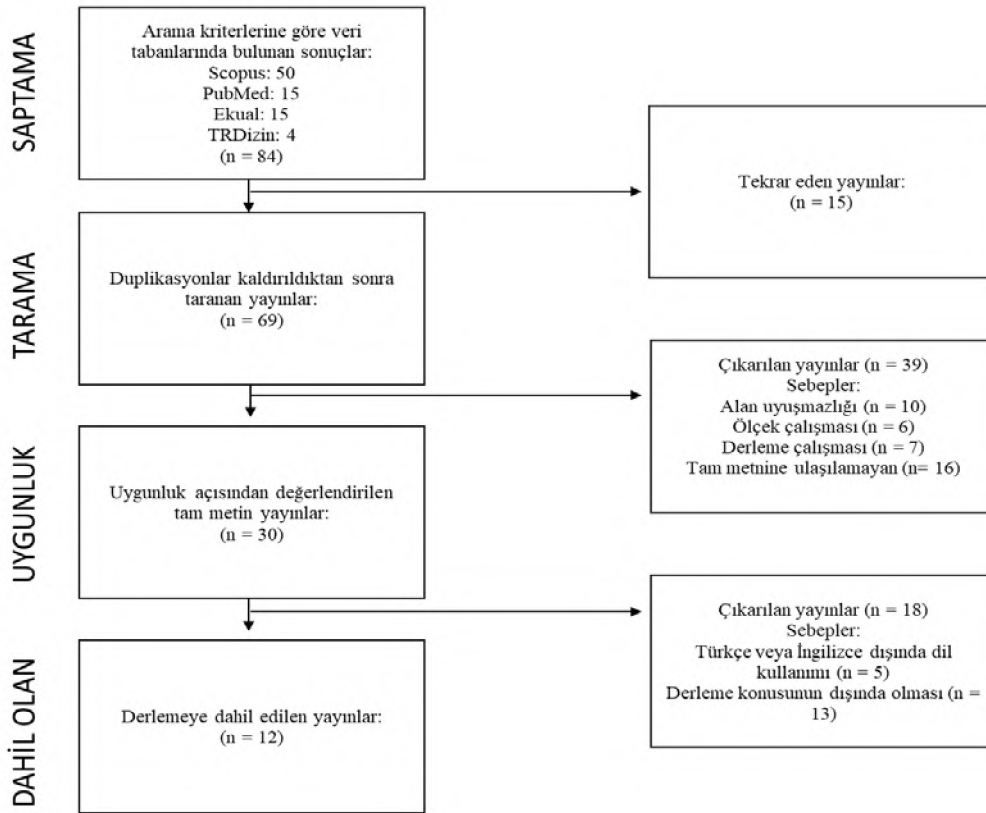
Çevrimiçi alışverişin ortaya çıkması ve yaygınlaşması alışveriş bağımlılığı için yeni bir risk oluşturmaktadır (6). Çevrimiçi ortam internet aracılı bağımlılık davranışlarını ortaya çıkararak (28) çevrimiçi alışveriş platformlarının problemli kullanımına yol açmaktadır (29). Bu durumda yeni bir davranışsal bağımlılık olarak çevrimiçi alışveriş bağımlılığı ortaya çıkmaktadır. Pek çok araştırmacı çevrimiçi alışveriş bağımlılığını internet bağımlılığının bir alt türü olarak sınıflandırmaktadır (29-33). Bunun sebebi bireylerin alışveriş bağımlılığını gerçekleştirmek için internet ortamını kullanmasıdır (33).

Hayatımızda teknolojinin yeri ve önemi her geçen gün artmaktadır. Dijitalleşmeyle beraber yeni sorunlar da ortaya çıkmaktadır. Önceki paragraflarda bahsedildiği üzere; çevrimiçi alışveriş bağımlılığı karşımıza çıkan

Yeni sorunlardan birisidir. Tanısı tartışmalı olmasına rağmen çevrimiçi alışveriş bağımlılığını ölçmek için geliştirilmiş ölçekler (34-36) mevcuttur. Yaygın olarak görülmesiyle (15) beraber tanı kitaplarında henüz yerini almamıştır (11). Klinik pratikte uzmanlar çevrimiçi alışveriş bağımlılığı yaşayan kişiler ile karşılaşmaktadırlar. Bu nedenlerle mevcut çalışmanın amacı, çevrimiçi satın alma davranışını incelemiş araştırma makalelerini gözden geçirerek ilişkili faktörleri belirlemek ve bu sorunun daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır. Üzerinde uzlaşmaya varılmış bir tanım olmadığından ötürü, söz konusu makalenin ilerleyen bölümlerinde genel olarak “çevrimiçi satın alma davranışı” teriminin kullanılmasına karar verilmiştir. Belirli araştırmacıların kullandığı işlevlik tanımlamalardan bahsedilirken söz konusu spesifik tanımın kullanılmasına dikkat edilmiştir.

Yöntem

Literatür taraması için Scopus, Pubmed, Ekual ve TRDizin veri tabanlarından yararlanılmıştır. Türkçe tarama yaparken “çevrimiçi alışveriş bağımlılığı”, “çevrimiçi alışveriş davranışı”, “kompulsif çevrimiçi alışveriş”, “kompulsif çevrimiçi alım”, “problemlili çevrimiçi alışveriş davranışı”, “problemlili çevrimiçi alışveriş”, “siber alışveriş”, “problemlili internet alışveriş”, “internet alışveriş bağımlılığı” ve “online alışveriş bağımlılığı” anahtar kelimeleri kullanılmıştır. İngilizce tarama “online shopping addiction”, “online shopping behavior”, “compulsive online buying”, “compulsive online shopping”, “problematic online shopping behavior”, “problematic online buying”, “cybershopping”, “problematic internet shopping” ve “internet shopping addiction” anahtar kelimeleri aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

Şekil 1. PRISMA akış şeması

Söz konusu derlemeye Türkiye’de ve yurt dışında yapılan çalışmaların dahil edilmesi planlanmıştır. Çevrimiçi alışveriş bağımlılığını konu alan araştırma çalışmalarına yer verilmiştir. Diğer dahil etme kriteri ise makalelerin tam metinlerine ulaşılabilir olmasıdır. Tam metnine ulaşılamayan çalışmalar, kitap bölümleri, sistematik derlemeler, tez çalışmaları ve meta-analiz çalışmaları dışlanmıştır. Psikoloji, sağlık ve tıp alanında yapılmamış çalışmalar, bir diğer dışlama kriteridir.

Çevrimiçi alışveriş bağımlılığı için ilk olarak 2017 yılında ölçek geliştirildiği için (36) taramanın zaman aralığı 2017-2023 yılları olarak belirlenmiştir. Yapılan tarama sonucunda 84 makaleye (Scopus = 50, Pubmed = 15, Ekual = 15, TRDizin = 4) ulaşılmıştır. Tekrar eden 15 çalışma, 6 ölçek çalışması, 7 derleme çalışması ve tam metnine ulaşamayan 16 çalışma çıkarılmıştır. Diğer nedenler ile çıkarılan makaleler sonucunda da derlemeye 12 çalışma dahil edilmiştir. Tarama sürecinin detaylıca açıklandığı akış şeması Şekil 1'de sunulmuştur.

Bulgular

Mevcut derleme çalışmasında çevrimiçi alışveriş bağımlılığını konu alan çalışmalar incelenmiştir. Literatür taramasının sonucunda 12 makale derlemeye dahil edilmiştir (bkz. Tablo 1). İncelenen makalelerde çevrimiçi alışveriş bağımlılığı kavramının, farklı araştırmacılar tarafından farklı işevuruk tanımlarının yapıldığı görülmüştür. Bu bağlamda çalışmalar işevuruk tanımlarına göre 3 gruba ayrılmıştır: çevrimiçi kompulsif satın alma, sorunlu / problemlili internet alışverişi ve çevrimiçi alışveriş bağımlılığı. Makalenin bu bölümünde çalışmalar işevuruk tanımlarına göre gruplandırılarak incelenecektir.

Çevrimiçi Kompulsif Satın Alma

Çevrimiçi aşırı alışveriş davranışının terimlerinden bir tanesi 'Çevrimiçi kompulsif satın alma'dır ve kompulsif satın alma davranışına yol açan faktörleri belirlemek için birçok çalışma yapılmaktadır. Bu çalışmalardan, yukarıdaki tabloda ikinci çalışma olarak yer alan Pahlevan Sharif ve Yeoh'un çalışmasında çevrimiçi alışveriş bağımlılığı "çevrimiçi kompulsif satın alma" olarak kavramsallaştırılmıştır (22). Çalışmada genç yetişkinlerde (n = 1155) sosyal medya sitelerinin aşırı kullanımı ve çevrimiçi kompulsif satın alma ilişkisinde para ile ilgili tutumunun aracı rolü incelenmiştir. Aracı değişken olarak ele alınan para tutumunun 3 boyutuna odaklanılmıştır: güç / prestij, güvensizlik ve kaygı. Güç / prestij boyutu; bir ürünle gerçekten ilgilenildiği için değil, güç sahibi olmak için paranın harcanmasını ifade etmektedir. Güvensizlik boyutunda kişi para harcamayı istememektedir ve ürün fiyatlarına duyarlıdır. Son olarak kaygı boyutunda; kişi parayı kaygısını gidermek için harcamaktadır. Araştırmanın sonucunda sosyal medyanın aşırı kullanımının çevrimiçi kompulsif satın almayı yordadığı görülmüştür. Sosyal medyanın aşırı kullanımı ve çevrimiçi kompulsif satın alma ilişkisine güç / prestij ve kaygı boyutları aracılık etmiştir. Özetle, sosyal medyanın aşırı kullanımı, güç / prestij ve kaygı boyutlarının aracılığında çevrimiçi kompulsif satın almayı yordamaktadır (22).

Tablo 1. Derlemeye dahil edilen makalelerin özellikleri

Yazar	Yıl	Ülke	Örneklem	Kullanılan İşevuruk Tanım	Ölçüm Araçları	Bulgular
1. Lou & Byun	2018	Uluslar arası	210 üniversite öğrencisi	Çevrimiçi kompulsif satın alma	Compulsive Buying Scale, Texas Social Behavior Inventory Scale.	Belirli uyum sorunlarının uluslararası öğrencilerin özgüvenlerini önemli ölçüde düşürdüğü ve bunun mutluluklarını daha çok etkilediği ve çevrimiçi kompulsif satın alma ile meşgul olmalarını arttırdığı bulunmuştur.
2.Pahlevan Sharif & Yeoh	2018	Malezya	1155 üniversite öğrencisi	Çevrimiçi kompulsif satın alma	Compulsive Buying Scale, Internet Use Measurement, Money Attitude Scale.	Sosyal medyanın aşırı kullanımının çevrimiçi kompulsif satın almayı yordadığı görülmüştür. Sosyal medyanın aşırı kullanımı ve çevrimiçi kompulsif satın alma ilişkisine güç / prestij ve kaygı boyutları aracılık etmiştir.

3.Civek & Ulusoy	2020	Türkiye	394 yetişkin	Çevrimiçi alışveriş bağımlılığı	Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Ölçeği, Nomofobi Ölçeği.	Katılımcıların nomofobi düzeyleri ile çevrimiçi alışveriş bağımlılığı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.
4.Ko ve arkadaşları	2020	Güney Kore	598 yetişkin	Sorunlu / problemlili internet alışverişi	Canadian Problem Gambling Index, Compulsive Buying Scale, Dissociative Experience Scale, The Barratt Impulsive Scale-11-Revised, The Modified Stress Response Inventory.	Çevrimiçi alışverişte geçirilen süre ile sorunlu internet alışverişi davranışının ciddiyeti birbiriyle pozitif yönde ilişkili çıkmıştır. Aynı zamanda sorunlu internet alışverişi riski, dissosiyasyon ve artan dürtüsellik eğilimi ile ilişkili çıkmıştır. Son olarak; disosiyasyonun, daha yüksek düzeyde problemlili internet alışverişi ile ilişkili olduğu görülmüştür.
5.Duong ve Liaw	2022	Tayvan	409 yetişkin	Sorunlu / problemlili internet alışverişi	The Scale for Measuring Perceived Benefits of Online Shopping. The Scale of Data Ownership Awareness. The Scale of Online Interpersonal Relationships. The Scale of Problematic Internet Shopping.	Çevrimiçi alışverişin algılanan faydasının problemlili internet alışverişi üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, çevrimiçi kişilerarası ilişkilerin, çevrimiçi alışverişin algılanan faydası ve problemlili internet alışverişi arasındaki ilişkiye kısmen aracılık ettiği bulunmuştur.
6.Duong ve Liaw	2022	Vietnam	250 üniversite öğrencisi	Çevrimiçi alışveriş bağımlılığı	The Online Shopping Addiction Scale	Çevrimiçi alışveriş için günlük harcanan sürenin ve günlük çevrimiçi alışveriş sıklığının, çevrimiçi alışveriş bağımlılığını anlamlı bir şekilde yordadığı ifade edilmiştir.

7.Gori ve arkadaşları	2022	İtalya	310 yetişkin	Çevrimiçi kompulsif satın alma	Compulsive Online Shopping Scale. Dissociative Experience Scale-II. Edwards Compulsive Buying Scale. Twenty-Item Toronto Alexithymia Scale	Aleksitimi, dissosiyasyon ve çevrimiçi kompulsif alışverişi kavramlarını içeren anlamlı bir aracılık modeli ortaya çıkmıştır. Ayrıca, satın alma gücü düştükçe, dissosiyasyonun çevrimiçi kompulsif satın alma davranışı üzerindeki etkisinin arttığı, aleksitimi ve çevrimiçi kompulsif satın alma arasındaki ilişkiye aracılık ettiği varsayılmıştır.
8.Li ve arkadaşları	2022	Çin	1123 üniversite öğrencisi	Çevrimiçi alışveriş bağımlılığı	Addiction Tendency Scale. College Student Online Shopping Scale. College Student Stress Scale. Social Support Scale	Sosyal desteğin üniversite öğrencilerinin çevrimiçi alışveriş bağımlılığı eğilimleri ve stres düzeyleri üzerinde azaltıcı bir etkiye sahip olduğu ve sosyal desteğin üniversite öğrencileri için çevrimiçi alışveriş bağımlılığı eğilimine karşı koruyucu bir faktör olabileceği ifade edilmiştir.
9.Topino ve arkadaşlar	2022	İtalya	306 yetişkin	Çevrimiçi kompulsif satın alma	Compulsive Online Shopping Scale. Family Adaptability and Cohesion Evaluation Scales-IV. Relationship Questionnaire	Güvenli bağlanma ile çevrimiçi kompulsif satın alma arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ifade edilmiştir. Söz konusu ilişkide uyum ve iç içe aile işlevleri aracı rol oynamaktadır. Kaygılı bağlanma ve çevrimiçi kompulsif satın alma arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu açıklanmıştır. Bu ilişkide de uyum ve iç içe aile işlevleri aracı rol oynamaktadır.
10.Wang ve arkadaşları	2022	Çin	904 yetişkin	Çevrimiçi kompulsif satın alma	Compulsive Buying Index. Internet Usage Survey	Doyum ve düşünce arayışının, çevrimiçi kompulsif alıcılar için temel motivasyon olduğu ifade edilmiştir. Kadınların çoğunlukla doyum aradıkları, erkeklerin ise düşünce aradıkları tespit edilmiştir. Fiyat ve rol yapma alışverişi kadınların çevrimiçi kompulsif satın alma davranışını azalmaktadır ancak erkekler için böyle bir ilişki yoktur.
11.Aslan	2023	Türkiye	388 yetişkin	Çevrimiçi alışveriş bağımlılığı	Benlik Saygısı Ölçeği. Çevrimiçi Alışveriş	Benlik saygısının kontrolsüz kredi kartı kullanımının varyansının %56,4'ünü açıkladığı görülmüştür. Bununla birlikte, benlik saygısı ve kontrolsüz kredi kartı kullanımının çevrimiçi

					Bağımlılığı Ölçeği.Kontrollü Kredi Kartı Kullanımı	alışveriş bağımlılığının varyansının %80,4'ünü açıkladığı ortaya koyulmuştur.
12.Demirel ve Tapan	2023	Türkiye	413 üniversite öğrencisi	Çevrimiçi alışveriş bağımlılığı	Kompulsif Çevrimiçi Satın Alma Ölçeği. Sosyal Medya Bağımlılık Ölçeği – Yetişkin Formu	Cinsiyetin, çevrimiçi alışveriş yapmanın, alışveriş tercihlerinin ve indirimleri takip etmenin kompulsif çevrimiçi alışveriş bağımlılığı üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Kadınların erkeklere göre sosyal medya kullanımı ve çevrimiçi alışveriş bağımlılıklarının daha düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Çevrimiçi alışveriş yapanların sosyal medya ve çevrimiçi alışveriş bağımlılık düzeylerinin yapmayanlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Çevrimiçi alışveriş bağımlılığı için “çevrimiçi kompulsif satın alma” tanımını kullanan bir diğer çalışma Lou ve Byun'a (37) aittir. Bu çalışmada stres kaynaklı para harcama davranışı incelenmiştir. Bu bağlamda üniversite öğrencilerinin uyum sorunları ve çevrimiçi kompulsif satın alma ilişkisi incelenmiştir. Çalışmanın analizleri farklı ülkelerdeki (Çin, Hindistan, Brezilya, Güney Kore, Bangladeş, Suudi Arabistan, Türkiye ve İran) 210 üniversite öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonucunda belirli uyum sorunlarının uluslararası öğrencilerin özgüvenlerini önemli ölçüde düşürdüğünü, bunun mutluluk düzeylerini etkilediği ve çevrimiçi kompulsif satın alma ile meşgul olmalarını arttırdığı bulunmuştur. Kısaca, stresli yaşam olayları çevrimiçi kompulsif satın alma davranışına yol açan faktörlerden biri olarak görülmektedir (37).

Çevrimiçi kompulsif satın alma davranışına yol açan faktörleri belirlemek için Gori ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada (n =310), çevrimiçi kompulsif satın almanın yordayıcılarını keşfetmek için tekli ve orta düzeyli aracılık analizleri kullanılmıştır (38). Araştırmanın amacı; aleksitimi, dissosiyasyon ve ortalama yıllık gelirin çevrimiçi kompulsif satın alma üzerindeki rolünü araştırmaktır. Sonuçlara bakıldığında, aleksitimi, dissosiyasyon ve çevrimiçi kompulsif satın alma kavramlarını içeren anlamlı bir aracılık modeli ortaya çıkmıştır. Başka bir ifadeyle, dissosiyasyon, aleksitimi ve çevrimiçi kompulsif satın alma arasındaki ilişkiye önemli ölçüde aracılık etmektedir. Bu sonuç dissosiyasyonun, aleksitimiden bir kaçış yolu olarak kompulsif davranışlarla sonuçlanan bir başa çıkma stratejisi olarak yorumlanabileceğini öne sürmektedir. Ayrıca, kişilerin satın alma gücü düştükçe, dissosiyasyonun çevrimiçi kompulsif satın alma üzerindeki etkisinin arttığı, aleksitimi ve çevrimiçi kompulsif satın alma arasındaki ilişkiye aracılık ettiği tespit edilmiştir. Kısaca çevrimiçi kompulsif satın alma; gerilim düzeyini azaltmayı ve olumsuz duyguları düzenlemeyi amaçlayan bir eylem olarak açığa çıkmaktadır (38).

Çevrimiçi kompulsif satın alma davranışı üzerinde cinsiyet ve farklı motivasyonların etkisinin tespit etmek için de çalışmalar yürütülmektedir. Bu çalışmalardan tabloda onuncu sırada yer alan araştırma, hedonik (haz arayıcı) alışveriş motivasyonlarının ve cinsiyet farklılıklarının kompulsif alıcılar üzerindeki etkilerini temel almıştır (39). Hedonik alışveriş motivasyonu, kompulsif alıcıların alışveriş yoluyla stres düzeylerini azaltmak ve kötü ruh hallerini iyileştirmek için kendilerine özel davranmak olarak ifade edilmiştir. 904 katılımcının bulunduğu araştırmada, hedonik alışveriş motivasyonları ile çevrimiçi kompulsif satın alma arasındaki ilişki incelenmiş ve bu ilişkideki cinsiyet farklılıkları araştırılmıştır. Çalışmanın sonuçları, farklı hedonik motivasyonların çevrimiçi kompulsif satın almaya katkıda bulunduğunu göstermiştir. Bu hedonik motivasyonlar doyum (stresi azaltmak, kötü ruh halini iyileştirmek ve bireyin kendisine özel davranması), düşünce (yeni moda, trend ve deneyimleri bulmak), fiyat (satış ve indirimlerle satın alma) ve rol edinmedir (kişinin değer verdiği diğerlerine hediye almaktan neşe duyması). Doyum ve düşünce arayışının (yeni moda, trend ve deneyimleri bulma arayışı), kompulsif alıcılar için temel motivasyon olduğu ifade edilmiştir. Kadınların çoğunlukla doyum aradıkları, erkeklerin ise düşünce aradıkları tespit edilmiştir. Araştırmanın diğer

bulgularına göre; fiyat ve rol edinme alışverişi kadınların çevrimiçi kompulsif satın alma davranışını azalmaktadır ancak erkekler için böyle bir ilişki yoktur. Kısaca çevrimiçi kompulsif satın alma davranışı cinsiyet ve farklı motivasyonlardan etkilenmektedir (39).

Çevrimiçi kompulsif satın alma üzerinde farklı motivasyonların etkisinin tespit etmek için yapılan çalışmalardan bir diğeri Topino ve arkadaşlarının çalışmasıdır (40). Çalışmada (n = 306) bağlanma tarzları ile çevrimiçi kompulsif satın alma arasındaki ilişkide aile işlevi örüntülerinin aracı rolü incelenmiştir. Çalışmanın amacı, bağlanma tarzları ve aile işlevi modellerinin risk veya koruyucu faktörler rolüne özel olarak odaklanarak, çevrimiçi kompulsif satın alma ile ilişkili olabilecek psikolojik faktörleri araştırmaktır. Aile işlevi, aile içerisindeki duygusal ilişkilerin, kuralların ve iletişimin kalitesini ifade etmektedir. Literatür olumlu aile işlevinin psikopatolojiye karşı koruyucu bir faktör olduğunu, zihinsel sağlık düzeyleriyle olumlu yönde ilişkili olduğunu göstermektedir. Tersine, zayıf aile işlevinin astım, diyabet, demans, duygudurum bozuklukları ve anksiyete bozuklukları gibi önemli fiziksel ve psikolojik sorunlarla ilişkili olduğu belirtilmektedir. Araştırmanın sonuçları iki önemli paralel arabuluculuk modelini göstermiştir. Birinci modelde, güvenli bağlanma ile çevrimiçi kompulsif satın alma arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, söz konusu ilişkide uyum ve iç içe aile işlevleri aracı rol oynamaktadır. İkinci modelde ise kaygılı bağlanma ve çevrimiçi kompulsif satın alma arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu açıklanmıştır. Bu ilişkide de uyum ve iç içe aile işlevleri aracı rol oynamaktadır. Özetle, kişilerin bağlanma tarzları ve aile işlevleri çevrimiçi kompulsif satın alma davranışını yordamaktadır (40).

Sorunlu / Problemlı İnternet Alışverişı

Çevrimiçi aşırı alışveriş davranışının terimlerinden bir diğeri ise 'Sorunlu / problemlı internet alışverişı'dir ve bu davranışa yol açan faktörleri belirlemek için çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalardan Tablo 1'de yer alan dördüncü araştırma; Güney Koreli internet kullanıcıları (n = 598) arasında sorunlu internet alışverişı ile disosiyasyon ilişkisini araştırmıştır (41). Çalışmada, örneklemin %12,5'inin sorunlu internet alışverişı davranışı sergilediği görülmüştür. Çevrimiçi alışverişte geçirilen süre ile sorunlu internet alışveriş davranışının ciddiyeti birbiriyle pozitif yönde ilişkili çıkmıştır. Aynı zamanda sorunlu internet alışverişı riski, disosiyasyon ve dürtüsellik yönünde artan eğilim ile ilişkili çıkmıştır. Son olarak; disosiyasyonun, daha yüksek problemlı internet alışverişı ile ilişkili olduğu görülmüştür. Özetle, yapılan çalışmada disosiyasyonun ve dürtüsellığın sorunlu internet alışverişı için risk faktörleri arasında yer aldıkları raporlanmıştır (41).

Duong ve Liaw'ın çalışmasında, çevrimiçi alışverişin algılanan yararı ile problemlı internet alışverişı arasındaki ilişkiye odaklanılmıştır (42). Bu ilişkide çevrimiçi kişilerarası ilişkilerin aracı etkisi incelenmiştir. Bu araştırmaya internette alışveriş yapan 409 kişi katılmıştır. Analiz sonuçları, çevrimiçi alışverişin algılanan faydasının problemlı internet alışverişı üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Ayrıca, çevrimiçi kişilerarası ilişkilerin, çevrimiçi alışverişin algılanan faydası ve problemlı internet alışverişı arasındaki ilişkiye kısmen aracılık ettiği bulunmuştur. Kısaca, çevrimiçi kişilerarası ilişkiler ve çevrimiçi alışverişin algılanan faydası, problemlı internet alışverişı için risk faktörleri olarak açıklanmaktadır (42).

Çevrimiçi Alışveriş Bağımlılığı

Çevrimiçi aşırı alışveriş davranışının terimlerinden bir diğeri ise 'Çevrimiçi alışveriş bağımlılığıdır ve buna yol açan faktörleri belirlemek için çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalardan olan ve Tablo 1'de üçüncü sırada yer alan çalışmada, cep telefonundan uzak kalma korkusu (nomofobi) ile çevrimiçi alışveriş bağımlılığı arasındaki ilişki araştırılmıştır (43). 394 katılımcı yaşlarına göre X (n = 38) ve Y (n = 356) kuşağı olmak üzere 2 gruba ayrılmıştır. Katılımcıların %24,6'sının hafif, %66'sının orta ve %7,9'unun aşırı derecede nomofobik eğilimlerinin olduğu tespit edilmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre kuşaklar ve çevrimiçi alışveriş bağımlılıkları arasında anlamlı bir bağlantı saptanmamıştır. Aynı zamanda katılımcıların nomofobi düzeyleri ile çevrimiçi alışveriş bağımlılığı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Özetle, nomofobi düzeylerinin çevrimiçi alışveriş bağımlılığını yordamadığı rapor edilmiştir (43).

Çevrimiçi alışveriş bağımlılığından kişiyi koruyan faktörlerinin neler olduğunu belirlemek önemlidir. Li ve arkadaşlarının yaptığı bir çalışmada, Çin'in Guangdong Eyaletindeki üniversite öğrencilerinde (n = 1123),

öğrenci stresi ve çevrimiçi alışveriş bağımlılığı ilişkisinde sosyal desteğin aracı etkisi çalışılmıştır (44). Öğrenci stresi ile öğrencilerin çevrimiçi alışveriş bağımlılığı puanları ve sosyal destek arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu açıklanmıştır. Üniversite öğrencilerinin yaşadığı stresin çevrimiçi alışveriş bağımlılığını tetiklemekte olduğu ve sosyal desteğin bu ilişkiye aracılık ettiği görülmüştür. Son olarak sosyal desteğin üniversite öğrencilerinin çevrimiçi alışveriş bağımlılığı ve stres düzeyleri üzerinde azaltıcı bir etkiye sahip olduğu ve sosyal desteğin üniversite öğrencileri için çevrimiçi alışveriş bağımlılığına karşı koruyucu bir faktör olabileceği ifade edilmiştir. Kısaca, sosyal desteğin çevrimiçi alışveriş bağımlılığına karşı koruyucu bir faktör olduğu belirlenmiştir (44).

Çevrimiçi alışveriş bağımlılığının yordayıcılarını saptamak için gerçekleştirilmiş Duong ve Liaw'ın (2022) çalışması, Vietnamlı üniversite öğrencilerinde (n = 250) çevrimiçi alışveriş bağımlılığının potansiyel yordayıcılarına odaklanmıştır (45). Yaş, cinsiyet, medeni durum, çevrimiçi alışveriş için günlük harcanan süre ve günlük çevrimiçi alışveriş sıklığı potansiyel yordayıcı faktörler olarak ele alınmıştır. Bulgular, çevrimiçi alışveriş için günlük harcanan sürenin ve günlük çevrimiçi alışveriş sıklığının çevrimiçi alışveriş bağımlılığını anlamlı bir şekilde yordadığını göstermiştir. Özetle, çalışma sonuçlarına göre yaş, cinsiyet, medeni durum çevrimiçi alışveriş bağımlılığını yordamazken, alışveriş için günlük harcanan süre, günlük çevrimiçi alışveriş sıklığı çevrimiçi alışveriş bağımlılığını yordamaktadır (45).

Çevrimiçi alışveriş bağımlılığına yol açan faktörleri belirlemek için yapılan çalışmalardan Aslan'ın (2023) çalışmasına bakıldığında, benlik saygısı ve kontrolsüz kredi kartı kullanımının çevrimiçi alışveriş bağımlılığı üzerindeki etkisinin incelendiği görülmektedir (46). Çalışmaya, 388 genç birey gönüllü olarak katılmıştır. Yapılan analizlere göre; benlik saygısı kontrolsüz kredi kartı kullanımı varyansının %56,4'ünü açıklamaktadır. Bununla birlikte, benlik saygısı ve kontrolsüz kredi kartı kullanımı çevrimiçi alışveriş bağımlılığı varyansının %80,4'ünü açıkladığı ortaya koyulmuştur. Bir diğer deyişle, benlik saygısı ve kontrolsüz kredi kartı kullanımının çevrimiçi alışveriş bağımlılığı için risk faktörleri arasında olduğu tespit edilmiştir (46).

Son olarak Demirel ve Tapan'ın çalışmasında, üniversite öğrencilerinin (n = 413) sosyal medya kullanımı ve çevrimiçi alışveriş bağımlılığı arasındaki ilişki incelenmiştir (47). Araştırmanın sonunda cinsiyetin, çevrimiçi alışveriş yapmanın, alışveriş tercihlerinin ve indirimleri takip etmenin çevrimiçi alışveriş bağımlılığı üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Kadınların erkeklere göre sosyal medya kullanımı ve çevrimiçi alışveriş bağımlılıklarının daha düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Alışveriş bağımlılığı ile ilgili genel kanı kadınların erkeklerden daha fazla alışveriş bağımlısı olduğuna inancın tam tersi olarak karşılaşılan bu sonucun, bu araştırmaya katılan erkeklerin sosyal medya bağımlılıklarının kadınlara göre daha yüksek olması olabileceği düşünülmektedir (47). Özetle, çevrimiçi alışveriş yapanların sosyal medya ve çevrimiçi alışveriş bağımlılık düzeylerinin yapmayanlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir (47).

Tartışma

Son yıllarda çevrimiçi satın alma davranışı ve ilişkili faktörleri inceleyen çalışma sayısı artmıştır (48). Yakın zamana kadar, bireyin çevrimiçi alışveriş eylemlerini kontrol edememe eğilimi ruh sağlığı profesyonelleri arasında artan bir ilgi görmüştür. Çevrimiçi satın alma davranışının, günlük işlevselliğin bozulmasına ve duygusal sıkıntıya sebebiyet verdiği düşünülmektedir (49). Çevrimiçi satın alma davranışına dair bilgilerin yer aldığı bu çalışmada araştırma makalelerine yönelik literatür incelenmiştir. Belirlenen ölçütleri karşılayan 12 çalışma derlemeye dahil edilmiştir. Çalışmalarla ilgili elde edinilen ilk izlenim, çalışma örneklemelerinin büyük olmasıdır. Fazla sayıda insanla çalışmanın analizlerin gücünü ve sonuçların genellenme olasılığını arttıracakı düşünülmektedir. Makalelerin dikkat çekici başka bir özelliği, farklı kültürlerde gerçekleştirilmiş olmalarıdır. Çevrimiçi satın alma davranışının kültürden bağımsız olarak pek çok toplumda görüldüğünü ve araştırmacıların ilgisini çektiğini söylemek mümkündür.

Son olarak; literatürde çevrimiçi satın alma davranışı için ortak bir terim üzerinde uzlaşmamış olması dikkat çekmektedir. Bazı araştırmacılar çevrimiçi alışverişini daha çok davranışsal bağımlılık olarak kavramsallaştırırken diğer araştırmacılar bu davranışın tekrarlayıcı kısmını vurgulayan kompulsif kelimesini tercih etmektedir. Aynı zamanda problemlili / sorunlu davranış olarak tanımlamalar da literatürde yer

almaktadır. Bu kadar fazla terimin olması, literatürde bir karmaşa yaratmaktadır ve çalışmaların sonuçlarının birbiriyle karşılaştırılmasını zorlaştırmaktadır. Farklı işevuruk tanımlamaları kullanan çalışmaların sonuçlarını birbirine genellemenin problem yaratabilmesinden ötürü; makalelerin tartışmaları şu başlıklarda gruplandırılarak sunulacaktır: Çevrimiçi Kompulsif Satın Alma, Sorunlu / Problemlı İnternet Alışverişı, Çevrimiçi Alışveriş Bağımlılığı.

Çevrimiçi Kompulsif Satın Alma

İlk olarak, Pahlevan Sharif ve Yeoh'un çalışmasında sosyal medyanın aşırı kullanımının çevrimiçi kompulsif satın almayı yordadığı görülmüştür (22). Lou ve Byun'un çalışmasında stres kaynaklı para harcama davranışına odaklanılmıştır (37). Çalışmanın sonucunda belirli uyum sorunlarının öğrencilerin çevrimiçi kompulsif satın alma ile meşgul olmalarını arttırdığı bulunmuştur. Gori ve arkadaşlarının gerçekleştirdiği çalışmada aleksitimi, dissosiyasyon ve çevrimiçi kompulsif satın alma kavramlarını içeren anlamlı bir aracılık modeli ortaya çıkmıştır (38). Bahsedilen 3 çalışmada da çevrimiçi kompulsif satın alma davranışını negatif bireysel özelliklerin etkilediği görülmektedir (22,37,38). Bu bağlamda dissosiyasyon ve aleksitimi gibi psikolojik semptomların, uyum sorunlarının ve sosyal medyanın aşırı kullanımının çevrimiçi kompulsif satın alma için bir risk oluşturduğu söylenebilir.

Dissosiyasyonun ve aleksitimi belirtilerinin çevrimiçi kompulsif satın alma bir risk faktörü olduğu önceki çalışmalarda da gösterilmiştir (35,50,51). Bulguların birbiriyle paralellığı çevrimiçi kompulsif satın almanın, sıkıntı ve diğer olumsuz duygudurumlardan geçici olarak uzaklaşmak için bir araç olarak kavramsallaştırılmasını destekler niteliktedir (52). Uyum sorunları, sosyal etkileşimlerle ilişkilidir. Mevcut bulgular sosyal etkileşimlerle ilişkili uyum sorunlarının insanları daha fazla harcamaya ve tüketmeye yönelttiğine işaret etmektedir (53). Son olarak; çalışma bulguları sosyal medya kullanımı ve çevrimiçi kompulsif satın alma arasındaki ilişkiyi gösteren çalışmaları doğrular niteliktedir (54,55). Bu ilişkiyi sosyal medyada bireylerin sürekli karşısına çıkan ve satın alma dürtüsünü uyandıran ürün / hizmet reklamları sağlıyor olabilir.

Yukarıdaki paragraflarda bahsedilen çalışmaların aksine, Wang ve meslektaşları yordayıcı değişken olarak hedonik (haz arayıcı) faktörlere odaklanmıştır (39). Bu bağlamda söz konusu çalışmanın çevrimiçi kompulsif satın almayı pozitif bir şekilde tetikleyen değişkenleri ele aldığı söylemek mümkündür. Kadınların çoğunlukla doyum motivasyonuna sahip oldukları, erkeklerin ise düşünce motivasyonuna sahip oldukları görülmüştür. Fiyat ve rol yapma motivasyonlarının kadınlarda çevrimiçi kompulsif satın almayı etkilerken erkeklerde etkilemediği raporlanmıştır. Bulgular, çevrimiçi kompulsif satın almanın cinsiyete göre farklılık gösterebileceğini göstermektedir (39). Bu sonucun bir açıklaması toplumsal cinsiyet rolleri ile yapılabilir. Erkeklerin hedef odaklı olması, onları saatlerce çevrimiçi alışveriş yapmaktan alıkoymuyor olabilir (56-58). Bir diğer açıklama iki cinsiyet arasındaki psikopatolojik problemlerin görülme sıklığı farkına dayanarak yapılabilir. Kadınların, çoğu psikiyatrik tanıyı erkeklere göre daha fazla aldığı bilinmektedir (24, 59, 60). Kadınlar stres ve kaygı gibi olumsuz duygularıyla başa çıkmak için erkeklere göre daha fazla stratejiye ihtiyaç duyuyor ve bu nedenle alışverişe yöneliyor olabilir (61).

Topino ve arkadaşlarının çalışmasında çevrimiçi kompulsif satın almaya daha geniş bir perspektiften bakılmış ve aile içi ilişkiler çalışmaya eklenmiştir (40). Böylelikle kişilerarası faktörlerin çalışmaya dahil edildiği görülmektedir. Çalışmaya aile içi ilişkilerin eklenmesi bir nevi sosyal etkileşimlere vurgu yapmaktadır. Bu durumda sosyal etkileşimlerin çevrimiçi kompulsif satın alma üzerindeki etkisi bir kez daha vurgulanmıştır (38). Söz konusu çalışmada bağlanma stili ve çevrimiçi kompulsif satın alma arasındaki ilişki incelenmiştir. Kaygılı bağlanma ve çevrimiçi kompulsif satın alma arasında pozitif yönde, güvenli bağlanma ve kompulsif çevrimiçi satın alma arasında negatif yönde bir ilişki saptanmıştır. Yetişkin bireylerde bağlanma kalitesi zor zamanlarda yardım isteyebilme yetisi ve sahip olduğu kaynakları kullanma kapasitesi arasındaki denge olarak tanımlanmaktadır (62). Kaygılı bağlanan bireylerin bağlanma kalitesinin düşük olduğu göz önüne alındığında; bu bireylerin duygusal bağlar oluşturmada daha büyük zorluklar yaşadıklarını ve telafi davranışı olarak çevrimiçi kompulsif satın almaya yöneldiklerini söylemek mümkündür (63).

Beş çalışma (22,37-40) bir arada değerlendirildiğinde, çevrimiçi kompulsif satın almanın üzerinde etkili olduğu düşünülen değişkenlerin görece çok geniş bir aralığa sahip olduğu görülmektedir. Genel olarak bireysel özelliklere odaklanan çalışmalar spesifik olarak oldukça farklı kavramları ele almışlardır. Bu durum her ne kadar çalışmaların birbiriyle karşılaştırılmasını zorlasa da çevrimiçi kompulsif satın almayı etkileyen pek çok faktörün var olduğunu göstermektedir.

Sorunlu / Problemlı İnternet Alışverişı

Ko ve arkadaşları, sorunlu internet alışverişı ile disosiyasyon ilişkisini araştırmışlardır. Çevrimiçi alışverişte geçirilen süre, disosiyasyon ve dürtüsellik yönündeki artan eğilim sorunlu internet alışverişı ile ilişkili bulunmuştur (41). Disosiyasyon, bağımlılıklarda oldukça önemli görülen bir kavramdır (64,65). Bağımlılık yapıcı davranışların kişilerin düzenleyemediği olumsuz duygularını işlevsel olmayan bir biçimde yönetmelerine olanak tanıyan disosiyatif bir doğası mevcuttur (64). Sorunlu internet davranışı bağımlılık perspektifi içerisinde düşünüldüğünde, mevcut bulgu literatür bilgisini destekler niteliktedir.

Duong ve Liaw'ın çalışmasında, çevrimiçi alışverişin algılanan yararı ile problemlı internet alışverişı arasındaki ilişkiye odaklanılmıştır. Çevrimiçi alışverişin algılanan faydasının problemlı internet alışverişı üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir (42). Çevrimiçi alışverişin algılanan faydası kavramı, ürün seçimi ile alışveriş kolaylıkları ve alışveriş sürecinden alınan keyfi ifade etmektedir. Bu tanım göz önüne alındığında, çevrimiçi alışverişin algılanan faydası ve problemlı internet alışverişı arasında pozitif bir ilişki beklenebilir. Mevcut bulgu tam ters bir sonucu yansıtmaktadır. Bu durum şöyle açıklanabilir; alışveriş fiili satın alma işlemini de içeren bir süreçtir. Kişiler alışveriş sürecini her daim satın almayla sonuçlandırmayabilir (2). Bu çerçeveden bakıldığında tüketicilerin çevrimiçi alışverişin faydalarına ilişkin algıları, internetten alışveriş yapmaya dair olumlu bir tutum oluştursa da mutlaka problemlı internet alışverişine yol açmayabilir.

Çalışmanın bir diğer sonucu; çevrimiçi alışverişin algılanan faydası ve problemlı internet alışverişı ilişkisinde çevrimiçi kişilerarası ilişkilerin kısmen aracılık ettiğiidir. Çevrimiçi kişilerarası ilişkiler ile problemlı internet alışverişı arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir (42). Çevrimiçi kişilerarası ilişkiler, sosyal etkileşimin bir boyutudur. Sosyal etkileşim çevrimiçi alışveriş davranışı için önemli olarak görülmektedir (38,40). Literatüre göre internet bireylere yeni arkadaşlar edinme ve arkadaşlık ilişkilerini sürdürme (66,67) fırsatı tanımaktadır. Çevrimiçi alışveriş açısından da sosyal bir destek ağı sağlar (68) ve bireylerin satın alma yoluyla ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olur (69). Mevcut çalışmanın sonucunda, bahsedilen bilgilere paralel olarak, bireylerin çevrimiçi alışveriş davranışını sergilerken çevrimiçi sosyal destek ağlarına güvendikleri bulunmuştur.

Tartışmanın bu bölümünde ele alınan 2 çalışmanın da işevuruk tanım için "sorunlu / problemlı internet alışverişı" terimini tercih ettiği görülmektedir. Bu ifadeler, kompulsif davranış ifadesine nazaran bağımlılık tanımına daha yakın durmaktadır. Böylelikle bulgular yorumlanırken davranışsal bağımlılık perspektifinden yararlanılabilir.

Çevrimiçi Alışveriş Bağımlılığı

Civek ve Ulusoy'un çalışmasında cep telefonundan uzak kalma korkusu (nomofobi) ile çevrimiçi alışveriş bağımlılığı arasındaki ilişki araştırılmıştır. Katılımcıların nomofobi düzeyleri ile çevrimiçi alışveriş bağımlılığı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir (43). Nomofobi literatürde bireyin cep telefonuna erişemediği zaman deneyimlediği yüksek düzey kaygı ve cep telefonuna bağımlı olma olarak tanımlanmaktadır (70). Verilen tanıma dayanarak, nomofobinin sosyal etkileşimle alakalı bir fobi olduğu görülmektedir. Bu görüşü Yıldırım ve meslektaşlarının çalışması doğrulamaktadır. Söz konusu çalışmada nomofobi düzeyleri yüksek bireylerin en çok cep telefonundan uzak kalmak ve iletişime geçememekten korktukları görülmüştür (71). Çevrimiçi alışveriş bağımlılığında bireylerin temel motivasyonları diğeriyle iletişime geçmekten ziyade alışveriş eylemini gerçekleştirmektir. Bu bağlamda nomofobi ve çevrimiçi alışveriş bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki çıkmaması anlaşılır görünmektedir.

Li ve arkadaşlarının yaptığı başka bir çalışmada, öğrenci stresi ve çevrimiçi alışveriş bağımlılığı arasındaki ilişkide sosyal desteğin aracı etkisi çalışılmıştır. Üniversite öğrencilerinin yaşadığı stresin çevrimiçi alışveriş bağımlılığını tetiklediği ve sosyal desteğin bu ilişkiye aracılık ettiği görülmüştür (44). Bu makalenin; derlemeye dahil edilen makaleler içerisinde sosyal desteği vurgulayan dördüncü çalışma olduğu görülmektedir (38,40,42). Genel olarak literatüre bakıldığı zaman da sosyal desteğin çevrimiçi alışveriş bağımlılığına karşı koruyucu faktör özelliği taşıdığı görülmektedir (72,73).

Duong ve Liaw'ın çalışması, çevrimiçi alışveriş için günlük harcanan sürenin ve günlük çevrimiçi alışveriş sıklığının çevrimiçi alışveriş bağımlılığını anlamlı bir şekilde yordadığını göstermiştir. Çevrimiçi alışveriş sıklığı ve süresi arttıkça çevrimiçi alışveriş bağımlılığının arttığını gösteren başka çalışmalar da mevcuttur (41,74). Çevrimiçi alışveriş platformlarının kişilere 7/24 hizmet vermesi ve bireylerin istedikleri zaman alışveriş platformuna girebilme kolaylıkları göz önüne alındığında; bireyin çevrimiçi alışverişe ayırdığı zamanın artması ve bunun sonucunda çevrimiçi alışveriş bağımlılığı düzeyinin artması makul görünmektedir (75).

Aslan'ın çalışmasına bakıldığında, benlik saygısı ve kontrolsüz kredi kartı kullanımının çevrimiçi alışveriş bağımlılığı üzerindeki etkisinin incelendiği görülmektedir. Benlik saygısı ve kontrolsüz kredi kartı kullanımının birlikte çevrimiçi alışveriş bağımlılığı varyansının %80,4'ünü açıkladığı ortaya koyulmuştur (46). Literatürde tüketici davranışları ile benlik kavramı arasında özellikle güçlü bir ilişki görülmektedir (76). Kişi alışveriş yaparak benliğinin sosyal inşasını gerçekleştirmektedir (76,77). Bu bağlamda kişinin benliğini inşası çevrimiçi alışveriş bağımlılığının önemli bir yordayıcısı olarak görülmektedir (78,79). Başka bir deyişle, birey benlik saygısını yükseltmek amacıyla çevrimiçi alışveriş bağımlılığına yönelmektedir (80).

Demirel ve Tapan'ın çalışmasında, sosyal medya kullanımı ve çevrimiçi alışveriş bağımlılığı arasındaki ilişki incelenmiştir (47). Pahlevan Sharif ve Yeoh'un çalışmasında olduğu gibi (22), bu çalışmada da sosyal medya kullanımı ve çevrimiçi alışveriş bağımlılığı birbiriyle ilişkili bulunmuştur. Araştırmanın sonunda kadınların daha düşük düzeyde sosyal medya kullanımları olduğu ve daha az çevrimiçi alışveriş yaptıkları görülmüştür (47). Sosyal medya kullanımı ve çevrimiçi alışveriş bağımlılığı arasında pozitif yönde bir ilişki olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur (54,55). Bu bağlamda, sosyal medyayı daha az kullanan grubun çevrimiçi alışveriş eğiliminin de daha düşük olmasının anlaşılır bir bulgu olduğu söylenebilir.

Sonuç

Çevrimiçi satın alma davranışının henüz resmi bir tanısı olmamasına (11) karşın bu durum sahada ruh sağlığı uzmanlarının karşısına çıkmaktadır (15,38,41). Çevrimiçi satın alma davranışı ile ilişkili faktörleri tespit etmek için gerçekleştirilmiş pek çok çalışma mevcuttur (40,46). Mevcut derleme çalışmasının amacı bu çalışmaları bir araya getirmektir.

Mevcut çalışmanın bazı sınırlılıkları ve güçlü yanları mevcuttur. Örneklemeleri çoğunlukla üniversite öğrencisi veya genç yetişkin olan çalışmalar derleme kapsamında yer almıştır. Bu durum mevcut bulguların diğer yaş gruplarına genellenmesini zorlaştırmaktadır. Tarama dilinin Türkçe ve İngilizce olarak sınırlandırılması ulaşılabilecek çalışma sayısını kısıtlamıştır. Bazı makalelerin tam metnine ulaşamadığı için, derlemeye beklenenden daha az çalışma dahil edilmiştir. Çevrimiçi alışveriş davranışına özel geliştirilmiş ölçekleri ele alan çalışmaların seçilmesi, çalışmanın geçerliliğini arttırmaktadır. Derleme kapsamında araştırma makalelerin dahil edilmiş olması pek çok farklı değişkenin değerlendirilmesine olanak tanımıştır.

Yapılan literatür derlemesinin sonucunda şu sonuçlara ulaşılmıştır: Araştırmacılar, çevrimiçi satın alma davranışı için birbirinden farklı işevuruk tanımlamalar yapmayı tercih etmiştir. Bu durum yüksek ihtimalle çevrimiçi satın alma davranışına dair net bir tanımın olmamasından kaynaklanmaktadır (11). Farklı işevuruk tanımlamalarla yürütülen çalışmalar, aynı faktörleri ele alsalar da sonuçlarının birbiri ile karşılaştırılması zorlaşmakta ve literatürde bir kavram karmaşası yaşanmaktadır. Derleme sonucunda farklı işevuruk tanımlamalar yapan araştırmacıların aynı risk faktörleri ve koruyucu faktörleri ele aldığı görülmüştür. Çevrimiçi satın alma davranışı tanımı üzerinde uzlaşıldığı takdirde çalışma bulguları birbiriyle kıyaslanabilir hale geleceği ve veri kaybı en az düzeye indirileceği düşünülmektedir. Çevrimiçi satın alma davranışı için koruyucu faktör olarak en çok sosyal destek değişkeninin tespit edildiği görülmüştür (38,40,42,44).

Çevrimiçi satın alma davranışı için uyum bozukluğu (37), sosyal medya kullanımı (22,47), dissosiyasyon ve dürtüsellik belirtileri (41), aleksitimi (38), kaygılı bağlanma (40) ve düşük benlik saygısı (46) risk faktörleri olarak görülmüştür. Yürütülen araştırmalarda çoğunlukla bireysel faktörlerin ele alındığı ve daha geniş bir bakış açısının göz ardı edildiği fark edilmiştir. Gelecekteki çalışmaların bireyleri sosyal bağlamlarında incelemeleri önerilmektedir. Tüm bu bulgular çevrimiçi satın almanın aşırıya kaçmasının önlenmesi ve müdahalesinde yol gösterici olabilir.

Kaynaklar

1. Türk Dil Kurumu (TDK). Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/> (Accessed 01.11.2023)
2. Rose S, Yudham DA. Towards an understanding of internet-based problem shopping behaviour: the concept of online shopping addiction and its proposed predictors. *J Behav Addict* 2014; 3(2): 83-89.
3. Hirschman EC, Holbrook MB. Hedonic consumption: Emerging concepts methods and propositions. *J Mark* 1982; 46 (3): 92–101.
4. Ulrich W. Haben Wollen: Wie Funktioniert Die Konsumkultur? Berlin: S.Fischer, 2006.
5. Lo H, Harvey N. Effects of shopping addiction on consumer decision-making: Web based studies in real time. *J Behav Addict* 2012; 1(4): 162-170.
6. Bal F, Okkay İ. İnternet tabanlı sorunlu alışveriş davranışı: Çevrimiçi alışveriş bağımlılığı. *Bağımlılık Dergisi* 2022; 23(1): 111-120.
7. Walker MB. Some problems with the concept of "gambling addiction": should theories of addiction be generalized to include excessive gambling? *Journal of Gambling Behavior* 1989; 5(3): 179–200.
8. Rachlin H. Why do people gamble and keep gambling despite heavy losses? *Psychol Sci* 1990; 1(5): 294–297.
9. Shaffer HJ, La Plante DA, LaBrie RA, et al. Towards a syndrome model of addiction: multiple expressions, common etiology. *Harv Rev Psychiatry* 2014; 12(6): 367-374.
10. Olsen CM. Natural rewards, neuroplasticity, and non-drug addictions. *Neuropharmacology* 2011; 61(7): 1109-1122.
11. American Psychiatric Association [APA]. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (5th ed., text rev.). Washington DC: American Psychiatric Association, 2022.
12. Lejoyeux M, Ades J, Tassain V, Solomon J. Phenomenology and psychopathology of uncontrolled buying. *Am J Psychiatry* 1996; 153 (12): 1524-1529.
13. Evren C. Davranışsal Bağımlılıklar: Temel Başvuru Kitabı. Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği, 2022.
14. McElroy SL, Keck PE, Pope HG, et al. Compulsive buying: a report of 20 cases. *J Clin Psychiatry* 1994; 55(6): 242–248.
15. Müller A. Weit verbreitet, wenig erforscht. *Ärztblatt* 2007; 10(7): 468-469.
16. Kearney AT. The 2015 Global E-commerce Index: Global Retail E-Commerce Keeps on Clicking. Chicago: A.T. Kearney, 2015.
17. Clemons EK, Wilson J, Matt C, et al. Global differences in online shopping behavior: Understanding factors leading to trust. *J Manag Inf Syst* 2016; 33(4): 1117–1148.
18. Andreassen CS, Griffiths MD, Pallesen S, et al. The Bergen Shopping Addiction Scale: Reliability and validity of a brief screening test. *Front Psychol* 2015; 6(1): 1374-1385.
19. Bilgihan A, Kandampully J, Zhang TC. Towards a unified customer experience in online shopping environments: Antecedents and outcomes. *International Journal of Quality and Service Sciences* 2016; 8 (1): 102-119.
20. Kim EY, Kim YK. Predicting online purchase intentions for clothing products. *Eur J Mark* 2004; 38 (7): 883-897.
21. Thompson ER, Prendergast GP. The influence of trait affect and the five-factor personality model on impulse buying. *Pers Individ Dif* 2015; 76(1): 216-221.
22. Pahlevan Sharif S, Yeoh KK. Excessive social networking sites use and online compulsive buying in young adults: the mediating role of money attitude. *Young Consum* 2018; 19(3): 310-327.
23. Vijayarathy LR. Predicting consumer intentions to use online shopping: the case for an augmented technology acceptance model. *Inf Manage* 2004; 41(6): 747-762.
24. World Health Organization. Depression and Other Common Mental Disorders: Global Health Estimates. Geneva: World Health Organization, 2017.
25. Kopot C, Reed, J. Shopping for beauty: The influence of the pandemic on body appreciation, conceptions of beauty, and online shopping behaviour. *Journal of Global Fashion Marketing* 2023; 14(1): 20-34.
26. Almajali D, AL-Sous N. Antecedents of online shopping behavior amidst fear of Covid-19 Pandemic in Jordan: An Empirical study. *International Journal of Data and Network Science* 2021; 5(4): 837-846.

27. Park S, Lee K. Examining the impact of E-commerce growth on the spatial distribution of fashion and beauty stores in Seoul. *Sustainability* 2021; 13(9): 5185.
28. Weinstein A, Mezig H, Mizrachi S, et al. A study investigating the association between compulsive buying with measures of anxiety and obsessive compulsive behavior among internet shoppers. *Compr Psychiatry* 2015; 57: 46–50.
29. Brand M, Young KS, Laier C, et al. Integrating psychological and neurobiological considerations regarding the development and maintenance of specific Internet-use disorders: An interaction of person-affect cognition-execution (I-PACE) model. *Neurosci Biobehav Rev* 2016; 71: 252–266.
30. Griffiths MD, Szabo A. Is excessive online usage a function of medium or activity? *J Behav Addict* 2014; 3(1): 74–77.
31. Laconi S, Tricard N, Chabrol H. Differences between specific and generalized problematic Internet uses according to gender, age, time spent online and psychopathological symptoms. *Comput Human Behav* 2015; 48: 236–244.
32. Montag C, Bey K, Sha P, et al. Is it meaningful to distinguish between generalized and specific internet addiction? Evidence from a cross cultural study from Germany, Sweden, Taiwan and China. *Asia Pac Psychiatry* 2015; 7(1): 20–26.
33. Pontes H, Szabo A, Griffiths MD. The impact of internet based specific activities on the perceptions of Internet addiction, quality of life, and excessive usage: a cross sectional study. *Addict Behav Rep* 2015; 1: 19–25.
34. Al-Ghiffari FM, Gani IA, Wyandini DZ, Mukminin GU. Adaptasi alat ukur Online Shopping Addiction Scale. *Jurnal Psikologi Insight* 2022; 6 (2): 29-40.
35. Duong XL, Liaw SY. Psychometric evaluation of Online Shopping Addiction Scale (OSAS). *J Hum Behav Soc Environ* 2022; 32(5): 618-628.
36. Zhao H, Tian W, Xin, T. The development and validation of the Online Shopping Addiction Scale. *Front Psychol* 2017; 8: 735.
37. Lou Y, Byun SE. Stress-driven spending: correlates of international students' adjustment strains and compulsive online buying. *Journal of International Students* 2018; 8(4): 1522-1548.
38. Gori A, Topino E, Fioravanti G, Casale S. Exploring the psychodynamics of compulsive shopping: Single and moderated mediation analyses. *Int J Ment Health Addict* 2022; doi:10.1007/s11469-022-00977.
39. Wang X, Ali F, Tauni MZ, et al. Effects of hedonic shopping motivations and gender differences on compulsive online buyers. *Journal of Marketing Theory and Practice* 2022; 30(1): 120-135.
40. Topino E, Cacioppo M, Gori A. The relationship between attachment styles and compulsive online shopping: The mediating roles of family functioning patterns. *Int J Environ Res Public Health* 2022; 19(13): 8162.
41. Ko YM, Roh S, Lee TK. The association of problematic internet shopping with dissociation among South Korean internet users. *Int J Environ Res Public Health* 2020; 17 (9): 3235.
42. Duong XL, Liaw SY. Online interpersonal relationships and data ownership awareness mediate the relationship between perceived benefits and problematic internet shopping. *Sustainability* 2022; 14 (6): 3439.
43. Civek F, Ulusoy G. X ve Y kuşağı tüketicilerin nomofobik eğilimlerinin çevrimiçi alışveriş bağımlılığı ile olan ilişkisinin belirlenmesi. *Turkish Studies Social Sciences* 2020; 15 (1): 141-156.
44. Li H, Ma X, Fang J, et al. Student stress and online shopping addiction tendency among college students in Guangdong Province, China: the mediating effect of the social support. *Int J Environ Res Public Health* 2023; 20(1): 176.
45. Duong XL, Liaw SY. Determinants of online shopping addiction among Vietnamese university students. *J Hum Behav Soc Environ* 2022; 32 (3): 402-414.
46. Aslan M. Benlik saygısı ve kontrolsüz kredi kartı kullanımının çevrimiçi alışveriş bağımlılığı üzerine etkisi. *Bağımlılık Dergisi* 2023; 24 (1): 1-11.
47. Demirel AC, Tapan MG. Üniversite öğrencilerinin sosyal medya ve kompulsif çevrimiçi alışveriş bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 2023; 12 (1): 60-78.
48. Cheung CK, Chan GW, Limayem MA. Critical review of online consumer behavior: Empirical research. *Journal of Electronic Commerce in Organizations* 2005; 3(4): 1-19.
49. Rose S, Dhandayudham A. Towards an understanding of internet-based problem shopping behaviour: the concept of online shopping addiction and its proposed predictors. *J Behav Addict* 2014; 3(2): 83-89.
50. Davenport K, Houston JE, Griffiths MD. Excessive eating and compulsive buying behaviours in women: An empirical pilot study examining reward sensitivity, anxiety, impulsivity, self-esteem and social desirability. *Int J Ment Health Addict* 2012; 10(4): 474–489.
51. Kaur K, Mearns J. Negative mood regulation expectancies moderate the effect of childhood maltreatment on compulsive buying. *J Clin Psychol* 2021; 77(4): 1116–1130.

52. Sohn SH, Choi YJ. A model of compulsive buying: dysfunctional beliefs and self-regulation of compulsive buyers. *Soc Behav Pers* 2012; 40(10): 1611–1624.
53. Mead NL, Baumeister RF, Stillman TF, et al. Social exclusion causes people to spend and consume strategically in the service of affiliation. *J Consum Res* 2011; 37(5): 902-919.
54. Lee S, Park J, Bryan Lee S. The interplay of internet addiction and compulsive shopping behaviors. *Soc Behav Pers* 2016; 44(11): 1901-1912.
55. Pahlevan Sharif S, Khanekharab J. Identity confusion and materialism mediate the relationship between excessive social network site usage and online compulsive buying. *Cyberpsychol Behav Soc Netw* 2017; 20(8): 494-500.
56. Cross SE, Hardin EE, Gercekswing B. The what, how, why, and where of self construal. *Pers Soc Psychol Rev* 2011; 15(2): 142-179.
57. Grewal D, Baker J, Levy M, Voss GB. The effects of wait expectations and store atmosphere evaluations on patronage intentions in service-intensive retail stores. *Journal of Retailing* 2003; 79(4): 259–268.
58. Muscanell NL, Guadagno RE. Make new friends or keep the old: Gender and personality differences in social networking use. *Comput Human Behav* 2012; 28(1), 107–112.
59. Deniz F. Manisa il merkezinde obsesif kompulsif bozukluk yaygınlığının ve ilişkili etmenlerin belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, 2005.
60. Yiğittürk D, Emul M, Sezer Ö, et al. İnönü Üniversitesi Psikiyatri Kliniği'nde yatarak tedavi gören OKB olgularında klinik özellikler ve bazı sosyodemografik değişkenlerle ilişkisi: geriye dönük değerlendirme. 38. Ulusal Psikiyatri Kongresi Özet Kitabı, 2002; 185-188.
61. Zheng Y, Yang X, Liu Q, et al. Perceived stress and online compulsive buying among women: a moderated mediation model. *Comput Human Behav* 2020; 103: 13–20.
62. Bartholomew K, Horowitz LM. Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *J Pers Soc Psychol* 1991; 61(2): 226–244.
63. Jimeno MV, Ricarte JJ, Toledano A, et al. Role of attachment and family functioning in problematic smartphone use in young adults. *J Fam Issues* 2022; 43(2): 375–391.
64. Craparo G, Ardino V, Gori A, Caretti V. The relationships between early trauma, dissociation, and alexithymia in alcohol addiction. *Psychiatry Investig* 2014; 11(3): 330-335.
65. Karadağ F Sar V, Tamar Gürol D, et al. Dissociative disorders among inpatients with drug or alcohol dependency. *J Clin Psychiatry* 2005; 66(10): 1247–1253.
66. Lee YC, Sun YC. Using instant messaging to enhance the interpersonal relationships of Taiwanese adolescents: Evidence from quantile regression analysis. *Adolescence* 2009; 44(173): 199–208.
67. Wellman B, Hasse AQ, Witte J, et al. Does the internet increase, decrease, or supplement social capital? Social networks, participation, and community commitment. *Am Behav Sci* 2001; 45(3): 436–455.
68. Milani L, Osualdella D, Di Blasio P. Quality of interpersonal relationships and problematic internet use in adolescence. *Cyberpsychol Behav Soc Netw* 2009; 12(6): 681–684.
69. Zhang JH, Bai ZQ, Wei JX, et al. The status quo of college students' online shopping addiction and its coping strategies. *Int J Psychol Stud* 2019; 11(2): 88–93.
70. Yıldırım C, Correia AP. Exploring the dimensions of nomophobia: development and validation of a self-reported questionnaire. *Comput Human Behav* 2015; 49: 130-137.
71. Yıldırım C, Sumuer E, Adnan M et al. A growing fear: Prevalence of nomophobia among Turkish college students. *Information Development* 2016; 32(5): 1322-1331.
72. Günüç S, Doğan A. The relationships between Turkish adolescents' Internet addiction, their perceived social support and family activities. *Comput Human Behav* 2013; 29: 2197–2207.
73. Wu X, Zhang Z, Zhao F et al. Prevalence of Internet addiction and its association with social support and other related factors among adolescents in China. *J Adolesc* 2014; 52: 103–111.
74. Martin IM, Kamins MA, Pirouz DM et al. On the road to addiction: the facilitative and preventive roles of marketing cues. *J Bus Res* 2013; 66(8): 1219–1226.
75. Lejoyeux M, Mathieu K, Embouazza H, et al. Prevalence of compulsive buying among customers of a Parisian general store. *Compr Psychiatry* 2007; 48(1): 42–46.
76. Reed A. Social identity as a useful perspective for self-concept-based consumer research. *Psychol Mark* 2002; 19(3): 235-266.
77. McCall GJ, Simmons JL. Identities and interactions: an examination of human associations in everyday life. *Social Forces* 1967; 45(3): 452.
78. Harnish RJ, Bridges KR, Karelitz JL. Compulsive buying: Prevalence, irrational beliefs and purchasing. *Int J Ment Health Addict* 2017; 15(5): 993-1007.

79. Roberts JA, Manolis C, Pullig C. Contingent self-esteem, self-presentational concerns, and compulsive buying. Psychol Mark 2014; 31(2): 147-160.
80. Jacobs DF. A general theory of addictions: A new theoretical model. Journal of Gambling Behavior 1986; 2(1): 15-31.

Yazar Katkıları: Tüm yazarlar ICMJE'in bir yazarda bulunmasını önerdiği tüm ölçütleri karşılamışlardır
Etik Onay: Bu çalışma için ilgili Etik Kurul onayına gerek yoktur.
Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.
Finansal Destek: Yazarlar finansal destek beyan etmemişlerdir.
Author Contributions: All authors met criteria recommended by ICMJE for being an author
Ethical Approval: Ethical approval was not required for this study.
Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The authors have declared that there is no conflict of interest.
Financial Disclosure: Authors declared no financial support

Kitap İncelemesi: Michael Pollan, Arzunun Botaniği, Sevin Okyay (Çeviri), Domingo, 2011, 232 s.

Book Review: Michael Pollan, The Botany of Desire, Sevin Okyay (Translation), Domingo, 2011, 232 pp.

Kemal Balıca ¹

1. Ege Üniversitesi, İzmir

Arzunun Botaniği

Kendisini yazar, öğretmen ve aktivist olarak tanıtan Arzunun Botaniği kitabının yazarı Michael POLLAN 2003 yılında gazetecilik alanında profesör unvanını almıştır ve Berkeley Üniversitesi, Gazetecilik Bölümünde yazma dersleri vermektedir. New York Times en çok satanlar listesine giren (Arzunun Botaniği kitabının da içerisinde bulunduğu) yedi kitabı bulunmaktadır. Arzunun Botaniği kitabı 2009 yılında iki saatlik bir belgesel olarak da yayınlanmıştır (1). Kitabın çevirmeni olan Sevin OKYAY ise çevirmenliğin yanı sıra spor, caz ve sinema yazıları yazmakta, gazetecilik ve radyo programcılığı yapmaktadır. 2014 yılında Çeviri Derneği Onur Ödülüne layık görülmüştür (2). Arzunun Botaniği dili ve anlatım biçimi neredeyse tüm kitlelere hitap edecek şekilde yazılmıştır. New York Times çok satanlar listesine girebilmesi bu durumu doğrular niteliktedir. Kitabın herhangi bir referans sistemi kullanılmadan yazıldığını ancak kitabın sonunda bölümlere ayrılmış bir kaynakçasının bulunduğunu görmekteyiz. Kaynakçanın hemen ardından kısa bir dizinle kitap sona ermektedir. Bu noktadan hareketle kitabın kolay okunur halini bilimsel bir zemine oturtmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

Kitabın adının nereden geldiğini ve kitabın kapsamını yazar girişte şu şekilde açıklamaktadır. “*Arzunun Botaniği ismi bitkilerin kendileri hakkında olduğu kadar bizi bu bitkilere bağlayan insani arzuların da anlatıyor. Söz konusu arzuların –tıpkı sinekuşunun kırmızı sevgisi ve karıncanın yaprak bitinin yapışkan salgısına olan zaafı gibi- doğa tarihinin bir bölümünü oluşturdukları şekilde bir önermem var. Ben bu arzuların insanların nektarı olarak görüyorum. Bu nedenle de elinizdeki kitap, söz konusu dört bitkinin (eima, laie, marijuana ve patates) toplumsal tarihini keşfetmenin ve onları kendi hikayemizle birlikte örmenin yanı sıra, bu bitkilerin tahrik ve teşvik ettiği dört insani arzunun da doğa tarihini anlatıyor.*” (s.XII).

Evcilleştirme ve koevrım kavramları kitap açısından temel unsurlar olarak gözükmektedir. Belirli bir türün genlerini yayan insan ve yaban arısı arasındaki farkın insanın kendini özne olarak görmesi olduğu görüşü kitaba dair temel ve iddialı bir ifade olarak öne çıkmaktadır. Öyle ki “insan yabanarısı” tasviri yazarın kitabı ortaya çıkarmasına neden olan fikir olduğu ifade edilmektedir. Bu durumu yazar şu şekilde aktarmaktadır: “*Hep arzumun nesnesi gözüyle baktığım tüm bu bitkiler, anladım ki, aynı zamanda beni etkileyen, onlar için kendilerinin yapamadığı şeyleri yaptırın öznelmiş meğer.*” (s.XI).

Yazar bitkilerin insanlardan çok daha uzun süredir evrilerek nesillerinin devamını sağlamak için başka canlıları kullanmayı keşfettiklerini (hatta meşe palamutlarının, sincapların gömüp yerini unutturacak şekilde bir yöntem bulduğunu) düşünmektedir. Bu tezi daha da geliştiren Pollan bir grup kapalı tohumlu bitkinin

“hayvanları-çalıştır” stratejisini “insanları-çalıştır” stratejisine dönüştürerek zekice bir yol geliştirdiğini iddia etmektedir. İnsanların uçsuz bucaksız ormanları keserek yenilebilir otlar ve güzellikleriyle topluları afallatacak çiçekler ürettiğini ve bunları da “insan yabanarısı” olarak gerçekleştirdiğini ifade etmektedir.

Botanik biliminde öğretilen temel bilgilerden biri yaban arılarının bitkilerin nektarını taşıyarak bitkilerin çoğalmasına katkı sağladığıdır. Bu durum yaban arısının ihtiyacı olan nektarı aldığı, bitkinin ise türünün devamını sağladığı bir kazan-kazan ilişkisi içerisinde sürdürülmektedir. İnsanın da tıpkı yabanarısı gibi ihtiyacı olanı alıp bitkinin türünün devamını sağladığını düşünen Pollan “insan yabanarısı” metaforu ile fikrinin özünü okura sunmaktadır (3).

Bitkilerin insanları kullanabilecek nitelikte zekâlarının olup olmadığına ilişkin tartışma zekâya yüklenen anlama göre farklılaşmaktadır. Zeka ölçümü insanların anlayıp yanıtlayabileceği sorulardan oluşan bir teste dayanıyorsa elbette bitkilerde zekâdan bahsetmek mümkün değildir. Ancak zekâya hayatta kalma becerisi geliştirme ve uyum olarak bakarsak bitkilerin oldukça zeki oldukları söylenebilir. (4,5). Bitkilerin zeki olduğu pek çok çalışma ile gösterilse de insanı çalıştır stratejisini geliştirip geliştirmedikleri henüz ispatlanamamış bir önermedir.

Kitap tatlılık-elma, güzellik-lale, sarhoşluk-marihuana ve kontrol-patates olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Bu dört bitkinin “evcilleştirilmiş türler” olması nedeniyle seçildiği ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra evcil bitki türlerinden olan bir meyve, bir çiçek, bir temel besin ve ilaç yapımında kullanılan bir bitkinin özellikle seçildiği yazar tarafından aktarılmaktadır. Kitapta sırasıyla elma, lale, marihuana ve patates bitkileri ayrı bölümler olarak anlatılmıştır.

Kitabın dört bölümünden ilki olan tatlılık elma bölümü, Amerika Birleşik Devletlerinde, 1700’lerin sonunda yaşayan ve hayatını elma ağaçlarının yayılmasına adan John Appleseed’in hikayesinden yola çıkarak elmanın yakın zamandaki tarihini anlatarak başlamaktadır. Esas adı John Chapman olan bu kişi Ohio’da yaşam alanı olarak kullanılmayan bölgelere elma çekirdeklerini dikerek çöğür ağaçlarıyla bezeli geniş bir arazi yaratmıştır. Elmayla olan bu bağı nedeniyle kendisine “Appleseed” soyadı verilmiştir. Kitapta Appleseed’in yaşadığı dönemde elmaların taze olarak tüketilmekten ziyade şarap yapımında kullanıldığı ifade edilmektedir. (Elmaların yeterince tatlı ve büyük olmamasından kaynaklanan bu durum Çinlilerin aşılama bulması ile sona ermiştir.) Yıllarca şarap yapımında yoğun olarak kullanılan elma 1900’lerde içki karşıtları tarafından “sağlıklı ve besleyici” sloganı ile özdeşleştirilmiştir. Günümüz insanı tarafından da daha çok bu yönüyle hatırlanmaktadır.

Pollan, antropologlar tarafından yapılan araştırmaları referans göstererek ekşi, acı ve tuzlu tatların sevilip sevilmemesinin kültürlere özgü olduğunu ancak tatlıyı sevmenin evrensel olduğunu aktarmaktadır. Bu durum besin enerjilerinin şeker şeklinde depolanması ile açıklanmaktadır. Yazar tatlılara olan evrensel düşkünlüğün anne sütü arayışına da dayanabileceğini düşünmektedir. Hatta cennet bahçesinde yenen yasak meyvenin, çoğu toplum tarafından elma olarak kabul edilmesinin bile tatlılık ile açıklanabileceği ifade edilmektedir. Elma çekirdeklerinin tadının acı olması ve siyanür içermesi yine evrimsel bakış açısından hareketle türün devamını sağlamak için bitki tarafından geliştirilen bir savunma mekanizması olarak görülmektedir.

Kitabın ikinci bölümü olan güzellik-lale bölümünde evrensel güzellik objesi olarak görülen çiçeklerin böylesine bir cazibeye sahip olması evrimsel bir bakış açısıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Pollan’a göre yer küredeki yaşamının büyük kısmını toplayıcı olarak geçiren insanlarda (çiçekler sonrasında ortaya çıkacak yiyeceklerin öncülü olduğu için) çiçeklerin yerini bilmek hayati önem taşımaktadır. Çiçeklerin yiyeceklere rakiplerden daha önce ulaşmak için insanlar tarafından dikkat çekici olarak algnmış olabileceği ifade edilmektedir. (s.53).

Bölümün ilerleyen kısımlarında yazar çiçeklerin üremek için arıları ve belki de insanları nasıl kendine çektiğini açıklamaktadır. Çiçekler üremek için genellikle diğer canlılara ihtiyaç duymaktadır. Bu yüzden insanları etkilemek için en gösterişli yapıyı, arıları etkilemek için ise en tatlı nektarı taşımak zorundadır. Yalnızca en sağlıklı çiçeklerin kendisini en gösterişli ya da en tatlı kılabilirdiği için en doğru genetik eşleşmenin gerçekleşmesi de böylece kendiliğinden sağlanmaktadır.

Lalenin insanlık tarihinde nasıl bir iz bıraktığının anlatıldığı kısımda ise yazar lale yetiştirme hevesinin insanlarda ciddiye bir tutkuya dönüştüğünü aktarmaktadır. Avrupa’nın lale ile ilk buluşmasının Avusturya

Büyükelçisi Busbecq'in 1554'te Türklerden aldığı lale soğanlarını Avrupa'ya taşımasıyla gerçekleştiği düşünülmektedir. Türklerin tarihte lale ile anılması bununla da bitmemektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda 1703-1730 arası döneme "Lale Devri" denmekteydi ve bu döneme kadar lale soğanı yetiştirmekte ustalaşan Hollanda'dan Lale Devri'nde milyonlarca lale soğanı ithal edildiği bilinmektedir. Hollanda'da lalaye oluşan tutku 1900'lere kadar artarak sürmüştü, ancak daha sonra tutku yerini ticarete bırakmış ve lale ülkenin sembollerinden biri olarak yerini almıştır.

Çalışmaya konu olan sarhoşluk-marijuana bölümüne dair Pollan, "*Beynimizde zevke, hafızaya ve aşkınığa hükmeden mekanizmaların kilitlerini açabilecek moleküler anahtarın kimyasal maddelerini imal etmeyi beceren bir avuç bitki olmasaydı, sarhoşluk, hiçbir zaman tatmin edemeyeceğimiz insani bir arzu olacaktı.*" (s. XIV) demektedir. Bu arzunun insanlara özgü olmadığını ifade eden yazar sığırların tatulayı, koyunların halüsinojenik likeni, keçilerin kahveyi, güvercinlerin kenevir tohumlarını, jaguarların yaje sarmaşığı, kedilerin kedi nanasını tüm risklerine rağmen sarhoş olmak için kullandığını ifade etmektedir. Bu riskler kitapta sarhoşluğun hayvanlar üzerinde yavrularının bakımını ihmal etme, yırtıcı saldırılarına karşı korumasız kalma ve kazalara yatkınlık gibi etkileri olarak sıralanmaktadır. Bu durumda da evrimsel bir dezavantaj yaratan sarhoş edici bir bitkiyi tüketmenin hayvanlara ve insanlara ne gibi bir katkısı olabileceği sorusu ortaya çıkmaktadır. Pollan bu soruyu bir arzu ya da uygulamanın yaygın ya da evrensel oluşunun her zaman evrimsel bir üstünlük sağlamayabileceği fikri ile cevaplandırmaktadır (s.121).

İnsanlar ve hayvanlar açısından sarhoşluk kavramı incelendikten sonra kitap anılarla bezenmiş bir kenevir yetiştirme deneyimi ve Amerika Birleşik Devletleri esrar politikası eleştirisi ile devam etmektedir. Yazarın aynı zamanda kendi ifadesi ile meraklı bir bahçıvan olması nedeniyle 1982 yılında maui tohumundan yaptığı üretimden Hollanda'da gözlemediği kapalı alan esrar üretimine kadar geçen tecrübeden Pollan'ın cannabis sativa üretimine de ilgi duyduğunu anlıyoruz. Yazar tarafından kapalı alanda üretilen esrarla ilgili ışık, ısı dengesi, genetik yük, hasat miktarı ve hasat miktarından elde edilecek gelir gibi pek çok detaylı bilgi de bu kısımda verilmiştir (s.118).

Bu bilgilerin ardından Pollan sarhoşluğu, bilinç değişikliği olarak nitelendirdiği kısma geçmektedir. İnsanların bilinç değiştirme arzusu içerisinde olduğunu ifade eden yazar "evrimsel bir üstünlük sağlamamasına rağmen" bilinç değişikliği arzusunun insanlar ve hayvanlarda bulunduğunu anlatmaktadır. Pollan'a göre "*Hiçbir entojenik bitki ya da mantar, sırf insanlara hayali görüntülerle esin versin diye molekül üretmeye girişmedi – zararlılarla mücadele onlar için akla daha yatkın bir amaç. Ancak ne zaman insanlar bu moleküllerin onlar için ne yapabildiğini- bitki açısından istemeden de olsa, böyiesi bir sihir- keşfetti, işte o zaman bitkiler de birdenbire, refaha ermelerini sağlayacak muhteşem yepyeni bir yöntemle sahip oldu.*" (s.125).

Sonraki kısımda ise esrarın yarattığı sarhoşluk halini merak eden Pollan bu sorunun cevabını "unutmak" eyleminde bulmuştur. Esrar tüketimini ise yazar şöyle açıklıyor: "*Bu, öyle azımsanacak bir şey değil. Hatta bir adım daha ileri gidersem; bence, marihuananın etkisi altındaki bilinç deneyimine kendine özgü dokusunu veren şey, her şeyden çok, bu durmak bilmeyen anbean unutuş; duyum havuzunun neredeyse dolduğu hizla boşalması. Duyusal algıların keskinleşmesi, kenevirin en sıradan iç görüleri içinde yıkadığı derinlik buharını ve belki hepsinden önemlisi zamanın yavaşladığı ve hatta durduğu duygusunu açıklamaya yardımcı olur. Çünkü zamanın ucunu ancak unutmak suretiyle gerçekten bırakırız; böylece, sıradan saatlerde bir türü yakalayamadığımız bu anda yaşama deneyimine yaklaşıyoruz.*" (s.141).

Kitabın marijuana bölümü aslında sarhoşluğa neden olan pek çok bitkiden söz edilmiştir. Öyle ki bu bölümde ismi geçen sarhoşluk yapan bitki ya da etken maddeler sırasıyla: nikotin, kafein, boru çiçeği, banotu, flavonoid, tatula, halüsinejik liken, kinin, yaje sarmaşığı, kedi nanesi, afyon çiçeği, güzelavrat otu, haşhaş, uçuran mantar, gelin mantarı (amanita muscaria), kurbağa derisi, DMT, gündüzsefası, marihuana, kılıç otu, papatya, esrar, maui, tütün, cannabis indica, THC, sinsemilla, şarap, uyuşturucu, koka, kaht, kahve, amanita muscaria, peyote kaktüsü, psilosibin mantarlar, çavdar mantarı, ayahuasca, LSD, claviceps purpurea, ergot olarak sıralanmaktadır.

Son bölüm olan patates-kontrol bölümünde ise Pollan Amerika'dan geldiği için dini ve kültürel önyargılarla karşılaşmasına rağmen özellikle İrlanda'da patatesin besin yetersizliğine kısa vadede çözüm olduğundan

bahsetmektedir. Çözümün kısa vadeli olmasının nedeni o dönemde patates mantarının çok kısa sürede bütün ürünleri yenilemez hale getirmesidir. Günümüzde bu tür kıtlık durumlarından ders çıkaran ve aynı zamanda tarım ekonomisini elinde tutmaya çalışan şirketler bitkilerin genetiğini değiştirerek hastalıklara daha dayanıklı hale getirmektedir. Ancak genetiği değiştirilmiş bitkiler içerdikleri eklemeler nedeniyle haşerelerin uzun yıllar sürecekle direnç kazanma sürecini hızlandırmaktadır. Bunun yanı sıra değiştirilen genetik yapının böcekler ve arılarla diğer bitkilere taşınması durumunda nasıl sonuçlar doğuracağı da kestirilememektedir. Pollan, genetiği değiştirilmemiş bitkileri üretirken verimi artırmak ve zararlılardan korunmak adına çoğu zaman toprağın yoğun kimyasal kullanımından ötürü ölü bir üretim zeminine dönüştüğünü ifade etmektedir. Cevabi organik tarımda arayan yazar organik üretimle günümüz insan topluluğunun beslenmesinin mümkün olmadığını da dile getirmektedir.

Bölümün devamında Pollan doğayı kontrol ederek günü kurtarma ve zamanı gelince çözüm üretme bakış açısının bencilliğinden uzak durma zorunluluğunun altını çizmiştir. Doğayı kontrol etme girişiminin hüsrana sonuçlanmaması için "mono kültür" üretim tarzından vazgeçilmesi gerektiğini aktarılmaktadır. Mono kültür yalnızca tek bir bitkinin, tek bir türünün bütün ekim alanlarında kullanılması olarak özetlenebilir. Patatesin anavatanı olan Amerika'da İnkalar tarafından yüzyıllardır monokültür karşıtı ekim yöntemleri uygulanmaktadır. Tarım arazilerini küçülterek mikro ekim alanları yaratan İnkalar her bir alana farklı bir tür patates ekmişlerdir. Bu nedenle de patates türlerinden biri muhakkak kıtlık ya da doğal afetlerden kurtulmayı başarıyordu. Kurtulan tür ya da türler diğer ekim alanlarında da kullanıldığı için seçim süreci gerçekleşmiş oluyordu (s.168-169).

Pollan yukarıda özetlenen dört bölümde de insanın kendini merkeze alan bakış açısını eleştirmekte ve belki de nesne olabileceğimiz gerçeğini gözler önüne sermektedir. Esere yön veren bu görüş bitkilerin evrimsel açıdan bizi genlerini yayma konusunda "kullandığı" sonucuna kadar ulaşmaktadır. Her ne kadar oldukça özgün bir fikir olsa da evrimleşen ve insan yaban arısının arzularına yenik düşmesine neden olan bitkilerin diğer bitkilerden nasıl ayırt edildiği sorusuna ilişkin herhangi bir yanıt bulunmamaktadır. Bir sincabi kullanarak tohumunu taşıyan bir meşenin nasıl olup da mısır ya da patatese göre daha az arzulanan bir şekilde evrimleşerek kendisinin "kesilmesine müsaade ettiği" sorusu bitkiler arası üstünlük ya da belki de zeka hiyerarşisi olmasını gerektirmektedir. Bir bitkinin kendisini diğer bir bitkiden daha çok arzulabilir kılmasını sağlayan -diğer bitkiye göre daha zekice- hareketin nedeni nedir? Daha açık anlatmak gerekirse meşe, havuç ve soğandan daha zeki olduğu varsayılan patatesi zeki kılan unsur nedir? sorusu merak uyandırmaktadır.

Bitkilerden bahsedince zeka kavramının sıklıkla akla gelmediğini kabul etmek gerekmektedir. Ancak üzerinde görüş birliğine varılmamış zeka kavramının esneklik, ortama uyum, yaşamayı sürdürme, türün devamını sağlama gibi yönleri düşünüldüğünde bitkilerin yeteneklerini zeka olarak tanımlayan pek çok araştırma bulunmaktadır (6).

Alan yazında bitkilerin kendilerini tüketmek isteyen organizmalara karşı kimyasal savunma düzenekleri geliştirerek hayatta kalmaya çalıştıklarına ilişkin görüşler bulunmaktadır. Nikotin, kafein ve opiyat gibi bazı maddelerin hayvanlar üzerinde insanlardan daha ölümcül etkiler barındırdığı da bilinmektedir. Bu noktadan hareketle bazı toksinler bitkilere evrimsel açıdan seçici avantajlar sağladığı ifade edilebilir. Şöyle ki hayvanları uzak tutan bu toksinler aynı zamanda insanlarda sarhoşluk yapıyorsa bitkilere daha geniş alanlar yayılma şansı sunduğu bile söylenebilir (7). Ancak kitabın temelinde bitkilerin insanları türlerinin devamını sağlaması için yönlendirdiği fikri ön plana çıkmaktadır. Hayvanları uzaklaştırırken insanları sarhoş edecek bileşikleri buldurmak bir seçim mi yoksa bir tesadüf olduğu iki ayrı görüş olarak yerlerini almaktadır.

Yazarın fikrini temellendirdiği evrimsel bakış açısına karşın bir davranışın yaygın ya da evrensel olmasının evrimsel üstünlük sağlamayabileceği görüşü kendi fikirlerine yönelik yapılması muhtemel eleştirilere yönelik hazırladığı bir cevap gibi gözükmektedir. Oysa madde kullanımına başlamanın hem dış hem de iç uyaranların birleşiminden kaynaklanan karmaşık bir sistem nedeniyle ortaya çıktığı günümüzde genel bir kabuldür. Genetik yatkınlıkla birlikte çevresel ve duygusal uyaranların madde kullanımında etkili olduğu bilinmektedir. Madde kullanmaya yönelik temel motivasyonun memeli beynindeki ödül sisteminden kaynaklandığı sonrasında önüne geçilemeyen bir isteğe neden olduğu düşünülmektedir (8).

Diğer yandan politik kaygıları doğrultusunda esere şekil verdiğini açıkça belli eden yazarın hem kendi görüşlerinde hem de atıflarında esrar ile ilgili “içsel bir göz ve önsezi verici, insana en büyük zevki ve en kuvvetli ilacı veren, mucizevi, sihirli, enteiektüel esrar kullanımını vb.” gibi pek çok ifadeyi kullandığı görülmektedir. Kendi deneyimlerinden bahsettiğinde ise (Hollanda da üretilen esrarla ilgili) “Bu esrar beni ne aptallaştırdı ne de paranoyaklaştırdı.” (s.130) demektedir. Esrar kullanımının bu gibi öznel ve muğlak etkilerinden bahsedilmesine rağmen kronik esrar kullanımının ergenlik çağında zeka puanında düşüşe neden olduğu, solunum, kalp sorunlarının yanı sıra yoğun kusma ve bulantı ile karakterize Kanabinoid Hiperemesis Sendromu’na yol açtığı bilinmektedir (9). Ruh sağlığı açısından ise esrarın kronik kullanımının psikoza ve şizofreniyi tetikleyebileceğine ve kötüleştirebileceğine dair kanıtlar bulunmaktadır (10).

Sonuç olarak, hangi bitkinin kendisini nasıl tercih edilebilir kıldığı kısmı soru işaretleri doğursa da, bitkilerin insanları çalıştır stratejisi geliştirerek kendi devamlılığını sağladığı fikri homosantrik (insan merkezli) düşünceleri derinden sarsan özgün bir bakış açısı sunmaktadır. Çalışmanın odağında yer alan ve kitabın dört bölümünden biri olan marijuana, sarhoşluk yaşattığı için bitkinin kendini tercih edilebilir kılmasını evrimsel zeminden uzaklaştırmaktadır. (Evrimsel açıdan sarhoşluğun dezavantaj yarattığı yazar tarafından da belirtilmiştir.) Pollan marijuana üretimine dair detaylı bilgilerin yanı sıra sarhoşluk etkisi yaratan pek çok bitki ve etken maddeden bahsetmektedir. Tüm bu detay bilgilerle birlikte sarhoşluğa övgü düzeyine varacak öznel ifadeler kitabı bağlamından uzaklaştırmaktadır. Oldukça özgün bir bakış açısından yola çıkan kitabın üçüncü bölümünde esrar başta olmak üzere sarhoşluk veren bazı maddelerin kullanımını özendirici olabileceği gözlemlenmiştir.

Kaynaklar

1. Pollan M. Arzunun Botaniği (S. Okyay, Çev.) 6. Baskı, İstanbul: Domingo, 2022.
2. Alberto M. Tanpınar’ın İzinde Beş Şehir. (S. Okyay, K. Kutlu Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınevi, 2016.
3. Pollan M. Cannabis, Forgetting and the Botany of Desire. Berkeley, CA: Occasional Papers of the Doreen B. Townsend Center for the Humanities no. 27, 2003: 1-19.
4. Calvo P, Gagliano M, Souza GM, Trewavas A., Plants are intelligent, here’s how. Ann Bot, 2020; 125(1): 11-28.
5. Trewavas A. Plant Behaviour and Intelligence. Oxford: Oxford University Press, 2014.
6. Trewavas A. Aspects of plant intelligence. Ann Bot, 2003; 92(1): 1–20.
7. Nesse RM. Evolution and addiction. Addiction, 2002; 97(4): 470–471.
8. Saah T. The evolutionary origins and significance of drug addiction. Harm Reduct J, 2005; 2: 8.
9. NIDA. Cannabis (Marijuana) drug facts, 2019. <https://nida.nih.gov/publications/drugfacts/cannabis-marijuana> (Accessed 14.11.2023)
10. Urits I, Gress K, Charipova K, et al. Cannabis use and its association with psychological disorders. Psychopharmacol Bull, 2020; 50(2): 56–67.
11. Binark M. İncelikli kitap eleştirisi yazmak üzerine. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2021; 42(1): 121-129.

Yazar Katkıları: Tüm yazarlar ICMJE’in bir yazarda bulunmasını önerdiği tüm ölçütleri karşılamışlardır
Etik Onay: Bu çalışma için ilgili Etik Kurul onayına gerek yoktur.
Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.
Finansal Destek: Yazarlar finansal destek beyan etmemişlerdir.
Teşekkür: Çalışmamı destekleyen Prof.Dr. Serap Annette AKGÜR’e ve Prof.Dr. Ferruh MUTLU BİNARK’a teşekkür ederim.
Author Contributions: All authors met criteria recommended by ICMJE for being an author
Ethical Approval: Ethical approval was not required for this study.
Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The authors have declared that there is no conflict of interest.
Financial Disclosure: Authors declared no financial support
Acknowledgments: I would like to thank Prof. Dr. Serap Annette AKGÜR and Prof. Dr. Ferruh MUTLU BİNARK for supporting this study.